

Lexicographic Bulletin

Vol 1 (1939)

Lexicographic Bulletin

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑΙ

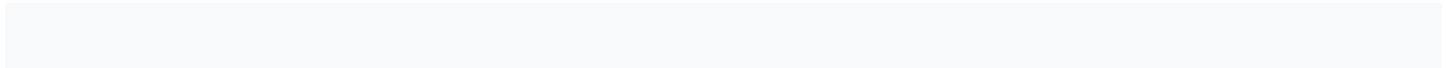
ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

ΕΤΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

1939

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΛΕΞΙΚΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑΙ

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΙΣΤΟΡΙΚΟΥ ΛΕΞΙΚΟΥ
ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

ΕΤΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

1939

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

Κατὰ τὴν σύνταξιν τῶν ἄρθρων τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς νέας Ἑλληνικῆς ἀλλὰ καὶ κατὰ τὰς ἄλλας μελέτας των οὐχὶ σπανίως παρέχεται ἀφορμὴ εἰς τοὺς συντάκτας νὰ προβοῦν εἰς εὐρύτερας ἐρεῦνας ἐχούσας σχέσιν πρὸς τὴν καθόλου ἱστορίαν τῆς γλώσσης, ἥτοι τὸ ἔτυμον καὶ τὴν γραμματικὴν μορφήν τῶν λέξεων, τὰς σημασιολογικὰς καὶ συντακτικὰς αὐτῶν χρήσεις κτ., καὶ περιλαμβάνουσας ὅλας τὰς ἐποχὰς τῆς ἱστορίας της, ἀρχαίαν, μεταγενεστέραν, μεσαιωνικὴν, μεταβυζαντινὴν καὶ νέαν. Αἱ ἐρευναι αὗται εἶναι ἀνάγκη νὰ διατυπωθοῦν εἰς ἰδίᾳς πραγματείας, διότι εἶναι χρησιμώταται καὶ εἰς πάντα μὲν γλωσσοδίφην, πρὸ παντὸς ὅμως εἰς τὸ ἔργον τῆς συντάξεως τοῦ Λεξικοῦ ὡς διαφωτίζουσαι πλεῖστα ὅσα ζητήματα τῆς γλώσσης κατὰ τὴν μακροαῖωνα ἱστορίαν της. Αἱ τοιαῦται διατριβαὶ δημοσιευόμεναι ἀπὸ τοῦ 1914 μέχρι τοῦ 1923 εἰς τὸ εἰδικὸν περιοδικὸν *Λεξικογραφικὸν Ἀρχεῖον τῆς μέσης καὶ νέας Ἑλληνικῆς* καὶ ἔπειτα μετὰ τὴν παῦσιν τῆς ἐκδόσεώς του εἰς τὸ περιοδικὸν τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας Ἀθηνᾶ θὰ δημοσιεύωνται εἰς τὸ ἐξῆς εἰς τὸ παρὸν *Λεξικογραφικὸν Δελτίον*, τὸ ὁποῖον ἰδρύθη ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν κατὰ τὸ ἐνεστῶς ἔτος.

Πρὸς ἀκριβεστέραν φωνητικὴν παράστασιν τῶν ιδιωματικῶν λέξεων ἐκτὸς τῶν κοινῶν γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου γίνεται χρῆσις καὶ τῶν ἐξῆς ὡς καὶ ἐν τῷ Λεξικῷ.

ä, φθόγγος μεταξὺ ε καὶ α ἴσος περίπου πρὸς τὸ Γερμανικὸν ä.

b Λατινικὸν διὰ πάντα φθόγγον ἄρρινον προερχόμενον ἐκ τοῦ β, μβ, π, μπ.

γ, οὐρανικὸν γ κατόπιν τοῦ ὁποίου ἐξέπεσε φωνῆεν *i* (=ι, η, υ, ει, οι).

Τοῦτο ὡς καὶ τὰ ἐπόμενα οὐρανικὰ σύμφωνα διατηροῦν τὴν πρὸ τοῦ *i* προφορὰν των καὶ μετὰ τὴν ἔκπτωσιν αὐτοῦ.

- g Λατινικὸν διὰ πάντα φθόγγον ἄρρινον προερχόμενον ἐκ τοῦ γ, γγ, γκ, κ.
 d Λατινικὸν διὰ πάντα φθόγγον ἄρρινον προερχόμενον ἐκ τοῦ δ, νδ, ντ, τ.
 dd ἐκ τοῦ λλ, φθόγγος ἰδιάζων εἰς τὰς διαλέκτους τῆς κάτω Ἰταλίας.
 ζ, παχὺ ζ ἴσον πρὸς τὸ Γαλλικὸν j.
 ς, οὐρανικὸν κ κατόπιν τοῦ ὁποίου ἐξέπεσε φωνῆεν i.
 λ, οὐρανικὸν λ κατόπιν τοῦ ὁποίου ἐξέπεσε φωνῆεν i.
 λ, ὑπερωικὸν λ τῆς Τσακωνικῆς διαλέκτου.
 ν, ὑπερωικὸν ν τῆς Τσακωνικῆς διαλέκτου.
 ν, οὐρανικὸν ν κατόπιν τοῦ ὁποίου ἐξέπεσε φωνῆεν i.
 ξ, παχὺ ξ ἴσον πρὸς τὸ κθ.
 ο, φθόγγος μεταξὺ ε καὶ ο ἴσος περίπου πρὸς τὸ Γερμανικὸν ö.
 π, δασὺ π τῆς Τσακωνικῆς διαλέκτου.
 ρ, ὑπερωικὸν ρ τῆς Τσακωνικῆς διαλέκτου.
 σ, παχὺ σ ἴσον πρὸς τὸ Γαλλικὸν ch.
 τ, δασὺ τ τῆς Τσακωνικῆς διαλέκτου.
 χ, οὐρανικὸν χ κατόπιν τοῦ ὁποίου ἐξέπεσε φωνῆεν i.
 ψ, παχὺ ψ ἴσον πρὸς τὸ πθ.
 ω, φθόγγος ἴσος πρὸς τὸ ö.

Οἱ φθόγγοι ι, υ καθὼς καὶ τὸ ει, οι, υι προφέρονται κατὰ συνί-
 ζησιν πρὸς τὸν ἐπόμενον φθόγγον. Ὅμοίως ὡς ι προφέρονται καὶ τὸ
 ε καὶ αι, γράφονται ὅμως οὕτως διὰ λόγον ἱστορικόν.

Τὰ ὡς διπλᾶ προφερόμενα σύμφωνα γράφονται ἠραιωμένα μετὰ
 παύλας, οἷον πεθ - θερός, ἀμάκ - κωτος, φανερών - νω, ἄπ - παρος κτλ.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 25 Ἀπριλίου 1939.

Ὁ Διευθυντῆς

ΑΝΘΙΜΟΣ Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

ΓΡΑΠΤΗ ΚΑΙ ΠΡΟΦΟΡΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΙΣ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΗΣ

Ἡ γλῶσσα εἶναι ὄργανισμὸς ζωντανός. Μεταβάλλεται διαρκῶς καὶ ἐξελίσσεται ὄχι μόνον ὡς πρὸς τὴν φωνητικὴν καὶ τὴν κλίσιν, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὸν πλοῦτον τῶν λέξεων καὶ τῶν σημασιολογικῶν χρήσεων καὶ τῶν συντάξεων κτ. Εἶναι λοιπὸν φυσικὸν ἢ γλῶσσα ἑνὸς αἰῶνος νὰ διαφέρει ἀπὸ τὴν γλῶσσαν τοῦ προηγουμένου, ἀλλὰ καὶ δύο διαδοχικῶν γενεῶν ἢ γλῶσσα δὲν εἶναι ἡ αὐτή.

Ὁ μελετῶν τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἀπὸ τοῦ Ὀμήρου μέχρι σήμερον βλέπει ἐκτὸς τῶν ἄλλων διαφορῶν εἰς τὴν φωνητικὴν καὶ τὸ τυπικὸν καὶ τὴν μεγάλην ἀπώλειαν ἐκ τοῦ γλωσσικοῦ θησαυροῦ τῆς ἀρχαίας, μεταγενεστέρας καὶ μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς. Πλεῖσται λέξεις ἐλησμονήθησαν καὶ δὲν ἀκούονται πλέον σήμερον. Τὴν λέξιν ὅμως ἀπώλεια μεταχειριζόμεθα ἐδῶ καταχρηστικῶς. Ἐλησμονήθησαν λέξεις, διότι κατὰ νόμους γλωσσικοὺς ἔπρεπε νὰ λησμονηθοῦν, ὅπως ἀπεναντίας ἐπλάσθησαν νέαι λέξεις πάλιν σύμφωνα μὲ γλωσσικοὺς νόμους, αἱ ὁποῖαι ἀντισταθμίζουσι καὶ κατὰ ποσὸν καὶ κατὰ ποιὸν τὰς λησμονηθείσας, καθὼς καὶ κατὰ ποιὸν δὲν εἶναι κατώτεροι τῶν ἀρχαίων αἱ νέαι μεταβεβλημένοι. Ὁ αἰώνιος νόμος τῆς γενέσεως καὶ φθορᾶς λειτουργεῖ πληρέστατα καὶ εἰς τὴν γλῶσσαν.

Ἐπάρχει ὅμως καὶ ἓνα ἄλλο γεγονός, τὸ ὁποῖον δὲν πρέπει νὰ ἀγνοῆ τις. Ὄταν λέγωμεν ὅτι μέγα μέρος τοῦ ἀρχαίου ἢ καὶ τοῦ μεσαιωνικοῦ γλωσσικοῦ θησαυροῦ ἐξέλιπεν, ἐννοοῦμεν τὸν γλωσσικὸν πλοῦτον, ὁ ὁποῖος ὑπάρχει εἰς τὴν γραπτὴν παράδοσιν. Ποῖος ὅμως θὰ δυσχυρισθῆ ὅτι τὰ παραδοθέντα εἰς ἡμᾶς γλωσσικὰ κείμενα περιέχουν ὀλόκληρον τὸν γλωσσικὸν πλοῦτον τῶν παρελθουσῶν γενεῶν; Ἡ γραπτὴ παράδοσις περιέχει μέρος μόνον. Τὸ ὑπόλοιπον ὑλικὸν εὑρίσκετο εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν λαλούντων, εἰς τὴν προφορικὴν παράδοσιν. Ποῦ βαρύνει περισσότερον ἢ πλάστιγξ, εἰς τὴν γραπτὴν ἢ τὴν προφορικὴν, αὐτὸ εἶναι ζήτημα ἄλυτον. Πλήρη θησαυρὸν τῆς ἀρχαίας θὰ εἶχαμεν, ἂν οἱ ἄνθρωποι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης — ἢ ἀκριβέστερον τῶν ἐποχῶν — ἔκαμναν λεξικά ὄχι μόνον τῆς γραφομένης, ἀλλὰ καὶ τῆς ὁμιλουμένης, πρὸς τούτοις δὲ ὄχι μόνον τῶν ἰδιωματῶν τῆς κυρίως Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν διασπορᾷ Ἑλλήνων. Τοιοῦτον πράγμα ὅμως δὲν ἐπέρασεν ἀπὸ τὸν νοῦν τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων καὶ οὔτε ἦτο

δυνατὸν νὰ περάσῃ. Ἐπιπλέον ἀντιλήψεις ὑπῆρχαν τότε καὶ ἡ γλῶσσα εἰς τὸ σύνολόν της δὲν ἀπετέλεσε ποτὲ ἀντικείμενον ἰδίας λεξικογραφικῆς μελέτης. Γράφοντες ἐχρησιμοποιοῦσαν αὐτὴν ἢ ἐκείνην τὴν λέξιν καὶ φράσιν μόνον διὰ τὴν παροῦσαν ἀνάγκην ἀπλῶς διὰ νὰ μεταδώσουν εἰς τοὺς συγχρόνους καὶ μεταγενεστέρους τὰς σκέψεις καὶ γνώσεις των. Πλῆθος ἄρα λέξεων καὶ φράσεων καὶ ἰδιαιτέρων σημασιῶν ἐφέρετο εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ ἀχρησιμοποίητον εἰς τὰ γραπτὰ μνημεῖα τοῦ λόγου. Τοῦτο συνέβαινε πρὸ πάντων εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ποὺ ἐλαλεῖτο μακρὰν τῶν μεγάλων κέντρων, εἰς τὰ ὁποῖα ἐδημιουργήθησαν τὰ φιλολογικὰ προϊόντα, εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν χωρίων, τῶν νήσων καὶ τῶν ἀπομακρυσμένων ἀποικιῶν, τῶν ὁποίων τὰ γλωσσικὰ ἰδιώματα ἐβάδιζαν ἰδίαν ὁδὸν φωνητικῆς καὶ σημασιολογικῆς μεταβολῆς. Οἱ γραμματικοὶ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων ἠσχολοῦντο εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν παραδεδομένων κειμένων, μόνον δὲ τυχαίως δύναται τις νὰ εὔρη εἰς αὐτοὺς λέξεις τοῦ προφορικοῦ λόγου. Ἄξιοι σημειώσεως ἐπὶ τοῦ προκειμένου οἱ γραμματικοὶ ἀφορισμοὶ τοῦ Φρυνίχου, ὁ ὁποῖος διαστέλλει τὰ τοῦ κοινοῦ λόγου ὡς ἔκφυλα καὶ βάρβαρα καὶ ἐσχάτως ἀδόκιμα ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα καὶ δόκιμα. «Γεννήματα· πολλαχοῦ ἀκούω τὴν λέξιν τιθεμένην ἐπὶ τῶν καρπῶν, ἐγὼ δὲ οὐκ οἶδα ἀρχαίαν καὶ δόκιμον οὔσαν. Χρὴ οὖν ἀντὶ τοῦ γεννήματα καρποὺς λέγειν ξηροὺς καὶ ὑγροὺς»¹. Ἐπίσης «ψύλλος βάρβαρον, ἢ δὲ ψύλλα δόκιμον ὅτι καὶ ἀρχαῖον»². Λέγων δὲ ὁ Ἀττικιστὴς γραμματικὸς ἀρχαῖον καὶ δόκιμον ἐννοεῖ λέξιν εὐρισκομένην εἰς τοὺς ἀρίστους Ἀττικοὺς συγγραφεῖς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὀλίγον ἔλειψε νὰ ἐξαιρέσῃ τὸν Ξενοφῶντα, διότι ἅπαξ μετεχειρίσθη τὸ ἀκμὴν ἀντὶ τοῦ ἔτι. «Ἀκμὴν ἀντὶ τοῦ ἔτι· Ξενοφῶντα λέγουσιν ἅπαξ αὐτῷ κεχρησθαι· σὺ δὲ φυλάττου, λέγε δὲ ἔτι»³. Καὶ τοιοῦτοτρόπως στέλνει εἰς τὸν διάβολον τὸ ἰκεσία, διωρία, νηρὸν ὕδωρ, κράββατος, κοράσιον, θερμασία, κολυμβάδες ἐλαῖαι, συμπολίτης, λιθάριον, μαγειρεῖον (παρὰ τὸ δόκιμον μάγειρος), ξύστρα, οἰκοδεσπότης κττ. καὶ συνιστᾷ ἀντὶ αὐτῶν τὴν χρῆσιν τοῦ ἰκετεία, προθεσμία, ὕδωρ πρόσφατον, σκίμπους, κόριον ἢ κορίδιον ἢ κορίσκη, θερμότης, ἀλμάδες ἐλάαι χωρὶς τοῦ ι, πολίτης, λιθίδιον, ὀπτάνιον, στλεγγίς, οἰκίας δεσπότης. Καὶ περὶ τοῦ γένους καὶ τῶν γραμματικῶν τύπων καὶ τῶν σημασιῶν προκειμένου: «Ἡ ὄμφαξ, ἢ βῶλος, θηλυκῶς δέον, οὐκ ἀρσενικῶς»⁴. Καὶ «πεινῆν, διψῆν λέγε, ἀλλὰ μὴ διὰ τοῦ α»⁵. Καὶ «σταμνία οἱ μὲν ἀμαθεῖς ἐπὶ τῶν ἀμίδων τάττουσιν, οἱ δ' ἀρχαῖοι ἐπὶ τῶν

¹ ἔκδ. W. G. Rutherford σελ. 348.

² σελ. 416.

³ σελ. 203.

⁴ σελ. 126.

⁵ σελ. 132.

οἰνηρῶν ἀγγείων»¹. Ἐκ δὲ τῶν λεξικογράφων οἱ μὲν πρὸ τοῦ Ἡσυχίου ἠσχολοῦντο εἰς τὴν συλλογὴν μόνον τῶν ἀκραιφνῶς Ἀττικῶν λέξεων περιφρονοῦντες μὲν ὡς βαρβάρους τὰς λέξεις καὶ τοὺς τύπους τῆς κοινῆς γλώσσης, τὰ ἑλληνιστὶ ἢ τὰ κοινῶς εἰρημένα, συνιστῶντες δὲ τὴν χρῆσιν ἐκείνων², ὁ δὲ Ἡσύχιος ἔχει μὲν ἐκτὸς τῶν λέξεων, ἦτοι τῶν σπανίων τύπων, οἱ ὅποιοι ἀπαντοῦν εἰς τὰ κείμενα τῶν συγγραφέων, καὶ γλώσσας, δηλαδὴ τύπους καὶ λέξεις ἀσυνήθεις πόλεων τινῶν ἢ ἰδιωμάτων³, ἀλλ' αὐταὶ ἀποτελοῦν ἐλάχιστα ψιχία τοῦ τεραστίου γλωσσικοῦ δημώδους πλούτου, τὸν ὅποιον τόσον πολὺ περιεφρόνουν οἱ Ἀττικισταὶ γραμματικοὶ καὶ λεξικογράφοι.

Ἡ ἀλήθεια αὕτη ἀποδεικνύεται σήμερον ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ μεγάλου Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς νέας Ἑλληνικῆς κοινῆς καὶ ἰδιωματικῆς. Τὸ λεξικὸν τοῦτο δὲν πρόκειται νὰ ἐξυπηρετήσῃ ἀπλῶς μίαν ἀνάγκην γλωσσικὴν, δηλαδὴ νὰ ἐξεύρη καὶ διατυπώσῃ τὴν σημασιολογικὴν χρῆσιν τῶν λέξεων, ὅπως γίνεται εἰς ὅλα τὰ χρηστικὰ λεξικά ὅλων τῶν γλωσσῶν. Καὶ τοῦτο γίνεται. Πλὴν τούτου ὅμως πρόκειται δι' αὐτοῦ ν' ἀποδειχθῇ ἡ ἀναμφισβήτητος ἀλήθεια ὅτι εἰς τὰ ἰδιώματα τῆς νέας Ἑλληνικῆς ἐσώθη μέγα μέρος τοῦ ἀρχαίου γλωσσικοῦ θησαυροῦ, ὁ ὅποιος ὑπῆρχεν εἰς τὴν προφορικὴν παράδοσιν. Λέξεις καὶ χρήσεις λέξεων συναντῶμεν συχνὰ εἰς τὰς γλωσσικὰς ἐρεῦνας τὰς σχετικὰς μὲ τὸ Λεξικὸν τοῦτο ἀποδεικνύονται διὰ βαθείας μελέτης καὶ προσεκτικῆς παρατηρήσεως ὅτι δὲν εἶναι δημιουργήματα νεώτερα, ἀλλὰ παλαιὰ κληρονομία, τῆς ὁποίας οὐδὲν ἔχνος εὐρίσκεται εἰς τὴν γραπτὴν παράδοσιν. Ὅταν δὲ θέλει κατορθωθῇ ὅσον εἶναι ἀνθρωπίνως δυνατὸν ἡ πλήρης συναγωγὴ ὅλου τοῦ γλωσσικοῦ ὕλικου ποὺ φέρεται εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ καὶ μελετηθῇ ἀκριβῶς τοῦτο, τότε θὰ γνωσθῇ πόσον πολύτιμον συμβολὴν θὰ προσφέρῃ εἰς τὴν γλωσσικὴν ἐπιστήμην ὁ νέος οὗτος θησαυρὸς τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς παρὰ τὰς μεγάλας ἐθνικὰς περιπετείας του διὰ χιλιετηρίδων ὀλοκλήρων κατώρθωσε νὰ σώσῃ τὴν γλῶσσαν του, τὴν πολύτιμον ταύτην ἐθνικὴν παρακαταθήκην, τῆς ὁποίας μέγα μέρος κληρονομηθὲν ἀπὸ τῶν προγενεστέρων γενεῶν ἀνάγεται μέχρι τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος. Οὕτω δὲ θὰ προκύψῃ τὸ μέγα ἀγαθόν, ὅτι ἡ προφορικὴ παράδοσις θὰ συμπληρώσῃ τὴν γραπτὴν⁴.

¹ σελ. 486.

² *W. Christ*, Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς λογοτεχνίας μεταφρασθεῖσα ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ ὑπὸ Λ. Χ. Κώστα καὶ Ν. Γ. Πολίτου, τόμ. 2, 564 κέξ.

³ αὐτόθι 2, 708 κέξ.

⁴ Τὸ ἑλλίπες τῆς γραπτῆς παραδόσεως προκειμένου περὶ τινῶν ζητημάτων τῆς προφορᾶς, ὅτι δηλ. ἀρχαῖκὰ χαρακτηριστικὰ φαινόμενα ὑπάρχοντα σήμερον δὲν ὑπάρχουν εἰς πα-

Ἡ ἀτέλεια τῆς γραπτῆς παραδόσεως ἔγκειται πρῶτον μὲν εἰς λέξεις ἢ τύπους λέξεων, ἔπειτα δὲ εἰς χρήσεις σημασιολογικάς. Ἐν τοῖς ἐπομένοις θέλει ἀποδειχθῆ διὰ παραδειγμάτων ἡ ἀλήθεια τῶν λεγομένων καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις.

*
* *

Ἐν Κύπρῳ ἀγγονὶν λέγεται τὸ οἰκογενὲς θηλυκὸν ζῶον κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ ἀποκτηθὲν δι' ἀγορᾶς. Τοῦτο χρησιμοποιεῖται ὡς γονὴ πρὸς ἀναπαραγωγὴν τοῦ γένους. Ἡ λέξις ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ ὑποθετικὸν ἐκγονίδιον, τὸ ὁποῖον ἀνάγεται εἰς τὸ ἀρχαῖον ἐκγονος (ὁ γεννηθεὶς ἐκ τινος)¹. Φωνητικῶς ἐξηγεῖται τὸ ἀγγονὶν ἀπὸ τὸ ἐκγονίδιον διὰ τῆς ἐξελικτικῆς σειρᾶς ἐκγονίδιον – ἀκγονίδιον – ἀγγονίδιον – ἀγγονίδιν – ἀγγονίιν – ἀγγονίν, ὅπως λέγεται καὶ ἐν Ρόδῳ γονὶν ἐκ τοῦ γονίδιον καὶ κοπὶν ἐκ τοῦ κοπίδιον, δὲν προσκόπτει δὲ καὶ σημασιολογικῶς. Ἀλλὰ ἐλέχθη ποτὲ τοῦτο; Ἀδιστάκτως ἀπαντῶ ὅτι ἐλέχθη καὶ ἐλέγετο ἐπὶ μακρὸν ἐν Κύπρῳ. Ἡ λέξις ἐσχηματίσθη ὅτε ἀκόμη ἐλέγετο τὸ ἐκγονος, ὅτι δὲ παρήχθη ἐξ αὐτοῦ οὐδεμία ἀμφιβολία. Κατὰ ταῦτα φρονῶ ὅτι καὶ τὸ σημερινὸν γονίδι (ἐσμὸς νεαρῶν μελισσῶν) ἐκ τοῦ γόνος δὲν εἶναι νεώτερος σχηματισμὸς, ἀλλὰ παλαιὰ κληρονομία ἐκ τοῦ ἀμαρτύρου γονίδιον γνωστοῦ μόνον εἰς τὸν προφορικὸν λόγον.

Τὸ ἀκροθίγγαστος τοῦ Ποντικοῦ ιδιώματος τὸ σημαῖνον εὐθικτος, εὐερέθιστος, μαρτυρεῖ ὅτι ὑπῆρχεν ἐπίθετον παλαιὸν ἀκροθιγγαστός² σχηματισθὲν μὲ πρῶτον συνθετικὸν τὸ ἄκρος παρὰ τὸ ἀκροθιγῆς καὶ συνώνυμον πρὸς αὐτὸ καὶ ὅτι ὅπως τὸ μαρτυρούμενον ὑπὸ τοῦ γραπτοῦ λόγου ἀκροθιγῆς ἐσχηματίσθη ἐκ τοῦ ἀορίστου ἔθιγον τοῦ θιγγάνω, τοιουτοτρόπως καὶ τὸ Ποντικὸν ἐσχηματίσθη ἐκ τοῦ ιδιωματικοῦ ἀορίστου ἐθίγγασα. Ὁμολογῶ ὅτι εἶναι τολμηρὸν τὸ λεγόμενον, ἀλλ' αὐτὰ τὰ πράγματα μᾶς ἀναγκάζουν νὰ δεχθῶμεν τὴν ἐτυμολογίαν αὐτὴν ἐφόσον εἶναι ἀδύνατον κατ' ἐμὲ τοῦλάχιστον νὰ ἐρμηνευθῆ τὸ ἀκροθίγγαστος, τὸ ὁποῖον δι' ἀναβιβασμοῦ τοῦ τόνου ἀπέκτησε σημασίαν στερητικὴν³. Ἐπειδὴ δὲ σήμερον θιγγάνω δὲν λέγεται, τὸ ἐπίθετον ἄρα ἀκροθιγγαστός ἐσχηματίσθη τότε, ὅτε ἐλέγετο καὶ τὸ ρῆμα γνωστὸν μὲν εἰς τὴν ἐν Πόντῳ Ἑλληνικὴν, ἄγνωστον δὲ ἀλλαχοῦ. Καὶ τώρα γεννᾶται τὸ ἐρώτημα, πότε ἐσχηματίσθη τὸ

λαιότερα γλωσσικὰ μνημεῖα καὶ ὅμως ὑπῆρχαν εἰς τὸν προφορικὸν λόγον, ἔχει ἤδη παρατηρηθῆ ὑπὸ τοῦ Γ. Ν. Χατζιδάκι (Ἀκαδ. Ἀναγν. 1902, τόμ. 1, 322 καὶ ΜΝΕ 1, 365 κέξ.).

¹ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς.

² Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς.

³ Περὶ τοῦ γραμματικοῦ φαινομένου, καθ' ὃ ρηματικὰ ἐπίθετα ἀποκτοῦν στερητικὴν ἔννοιαν δι' ἀναβιβασμοῦ τοῦ τόνου καὶ οὐχὶ διὰ συνθέσεως ἰδ. Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς ἐν λ. ᾰ – στερητ.

στερητικὸν ἀκροθίγγαστος καὶ πότε ἐλησμονήθη τὸ ἀκροθιγγαστός, ἂν πράγματι ἐλησμονήθη πλέον ὀριστικῶς καὶ δὲν ἀκούεται εἰς τὸ στόμα οὐδενὸς τῶν ἑκατοντάδων χιλιάδων Ποντίων τῶν ἄλλοτε εὐρεῖαν χώραν οἰκούντων; Περὶ τούτου δὲν δύναμαι νὰ εἶπω τίποτε, διότι ἄγνωστον ἀποπότε ἤρχισαν νὰ σχηματίζονται τῆς νέας Ἑλληνικῆς τὰ στερητικὰ ἐπίθετα δι' ἀπλοῦ ἀναβιβασμοῦ τοῦ τόνου ἄνευ συνθέσεως μετὰ τοῦ στερητικοῦ ἀ-, οἷον ἀγοραστός – ἀγόραστος, ἀνακατευτός – ἀνακάτευτος, ἀνακατωτός – ἀνακάτωτος, ἀναλυτός – ἀνάλυτος, ἀναφτός – ἀναφτος, ἀραδιαστός – ἀράδιαστος κτλ. Πιθανὸν δὲ νὰ ἐλέγετο καὶ ρῆμα ἀκροθιγγάνω παρὰ τὸ praescriptum aureum τοῦ Σκαλιγέρου, ὅπως ἐλέγετο καὶ ἀκροπολεύω παρὰ Μανέθωνι (διέρχομαι τὸ ἄκρον, τὴν κορυφήν) καὶ μεσαιωνικὰ ἀκροβηματίζω (ἀκροβατῶ), Σπαν. 134 ἀκροπαρατρέχω, Γλυκ. 51 ἠκροεξύσπαζε, Βέλθανδρο. 1246 ἀκροκαρτερῶ, Θοῦν. 846 ἀκραργῶ κτλ.

Τὸ ρῆμα ἀλωνεύω (ἀλωνίζω) λεγόμενον πολλαχοῦ ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὸ μεταγενέστερον ἀλωνεύομαι = ἐργάζομαι ἐν τῷ ἀλωνίῳ¹. Ἄλλὰ πότε ἐσχηματίσθη; Βεβαίως τότε, ὅτε ἐλέγετο καὶ ὁ μέσος τύπος καὶ ἐπομένως καὶ τοῦτο εἶναι παλαιόν.

Εἰς τὸ Ποντικὸν ἰδίωμα τὸ μονοετὲς θηλυκὸν πρόβατον λέγεται ἀμνάδι². Ἡ λέξις ἀνάγεται εἰς παλαιὸν ἀμνάδιον, τὸ ὁποῖον ἐλέγετο ἐξάπαντος, δὲν εἶναι δὲ νεώτερος σχηματισμὸς τὸ ἀμνάδι, διότι τὸ πρωτότυπον ἀμνάς σήμερον εἶναι ἀνήκουστον.

Εἰς τὴν διάλεκτον τῆς Τσακωνίας τὸ θηλυκὸν ἀμμοδέτα σημαίνει τὸ φυτὸν ἄγρωστιν, ἀγριάδα, γράφει δὲ σχετικῶς ὁ Μιχαὴλ Δέφνεο εἰς τὸ Λεξικόν του «πράγματι ἡ ἀγριάδα δένει, στερεοποιεῖ τὴν ἄμμον». Ἡ λέξις σύνθετος ἐκ τοῦ ἄμμος καὶ δέτης ἐγινε θηλυκὸν ἐκ τοῦ ἀρσενικοῦ ὁ ἀμμοδέτα κατὰ τὰ πολλὰ εἰς α θηλυκὰ ὀνόματα φυτῶν³. Τὸ παλαιὸν δέτης σημαῖνον τὸν δένοντα ἅπαντᾶ καὶ σήμερον. Ἐν Κρήτῃ π. χ. σημαίνει τοῖχον, ἀνάλημμα πρὸς συγκράτησιν τοῦ χώματος κατωφεροῦς ἀγροῦ. Γεννᾶται τῶρα τὸ ζήτημα, τὸ Τσακωνικὸν ἀμμοδέτα εἶναι νεώτερος σχηματισμὸς ἢ παλαιὰ κληρονομία; Βεβαίως ἠδύνατο νὰ εἶναι καὶ νεώτερον σχηματισθὲν δωριστὶ κατὰ τὰ παλαιὰ πρότυπα ἐργάτα, ναύτα, πολίτα κτλ. καθὼς ὄντως μετεσχηματίσθησαν τὰ νεώτερα ἐκ τῆς κοινῆς Ἑλληνικῆς δάνεια ἀγωγιάτα, γαιδουρολάτα, δραγάτα, καταρράχτα, ἀστρίτα κτλ. Ἐχοντες ὅμως ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ ἀμμοδέτα δὲν ἔχει ἀντίστοιχον ἀμμοδέτης εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν ἢ τοῦλάχιστον δὲν μαρτυρεῖται καὶ ὅτι τὸ δέτης ὡς δεύτερον συνθετικὸν εἶναι

¹ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς.

² αὐτόθι.

³ αὐτόθι.

σύνηθες εἰς τοὺς παλαιούς, πβ. ἀρχαῖα Δωρικὰ κηροδέτας (ὁ διὰ κηροῦ δεμένος), κισσοδέτας (ὁ διὰ κισσοῦ ἐστεμμένος) καὶ μεταγενέστερα τῆς κοινῆς Ἑλληνικῆς σφυροδέτης (ὁ δένων τὰ σφυρά), ταυροδέτης (ὁ δένων ταύρους) κτλ., πειθόμεθα ὅτι μᾶλλον πρόκειται περὶ παλαιᾶς κληρονομίας.

Εἰς τὴν Κρήτην ἀμύγδαλος λέγεται ἡ ἀγρία ἀμυγδαλῆ, ἀμυγδάλι δὲ ἡ μικρὰ ἀγρία ἀμυγδαλῆ καὶ μικρὰ ράβδος ἐξ αὐτῆς κατασκευαζομένη¹. Ἐπειδὴ δὲ ὡς ἐπληροφορήθην ἀπὸ τοὺς ἐν τῷ Γραφείῳ τοῦ Λεξικοῦ συντάκτας Γ. Κουρμούλην καὶ Σ. Καψωμένον ἢ κατάληξις —ι(ον) σήμερον δὲν εἶναι ἐν Κρήτῃ εὐχρηστος ὡς ὑποκοριστική, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ δεχθῶμεν τὸ ἀμυγδάλι ὡς νεώτερον σχηματισμόν, ἀλλὰ ὡς παλαιὰν κληρονομίαν. Λοιπὸν ἐλέγετο παρὰ τὸ παλαιὸν καὶ μαρτυρούμενον ἀμύγδαλος ὑποκοριστικὸν ἀμυγδάλιον καθὼς ἀμπελος — ἀμπέλιον κτλ. Τὸ ὑποκοριστικὸν τοῦτο εἶναι διάφορον τοῦ ἄλλου ὑποκοριστικοῦ ἀμυγδάλιον τὸ σημαῖνον τὸ μικρὸν ἀμύγδαλον.

Τὰ κοινὰ ἐπιρρήματα ἀποκάτω καὶ ἀποπάνω ὡς μεσαιωνικὰ δὲν μαρτυροῦνται. Ἄλλ' ὁ ἐνθυμούμενος ὅτι μαρτυροῦνται ὡς μεσαιωνικοὶ οἱ τύποι ἀπουκάτω², ἀπουκάτου, ἀπεκάτω καὶ ἀπουπάνω θὰ δεχθῆ ἀδιστακτικῶς ὅτι ἐλέγετο ἤδη κατὰ τὸν μεσαῖωνα ἀποκάτω καὶ ἀποπάνω.

Εἰς τὸ Ποντικὸν ἰδίωμα ἀπορρεπίσκειται λέγεται ἐπὶ ζώου θηλυκοῦ ἐκκρίνοντος ἐκ τοῦ γεννητικοῦ ὄργανου ἰξώδη ὕλην κατὰ τὸν γενετήσιον ὄργανον ἢ τὸν ἐπικείμενον τοκετόν³. Ὁ ἐν τῷ Λεξικῷ συνάδελφος Ν. Ἀνδριώτης ἤκασεν ὅτι εἰς τὸ δεύτερον συνθετικὸν ρεπίσκειται ὑπολανθάνει τὸ ἀρχαῖον ρύπος καὶ ἐγὼ ἐπίσθην ὅτι ὄντως οὕτως ἔχει τὸ πρᾶγμα. Λοιπὸν πρόπει ν' ἀναχθῆ τὸ μέσον ρεπίσκουμαι εἰς τὸ ρυπίζω = καθιστῶ τι ρυπαρόν, ὅθεν ἀπορρυπίζω = καθαρίζω ἀπὸ τὸν ρύπον καὶ μέσον ἀπορρυπίσκομαι — ἀπορρεπίσκομαι = ἀποβάλλω ἀπ' ἑμαυτοῦ ρύπον. Ὡς γνωστὸν εἰς τὸ Ποντικὸν ἰδίωμα εἰς τὰ σύνθετα μὲ τὴν ἀπὸ ρήματα ἢ πρόθεσις ἔχει στερητικὴν ἔννοιαν, γνωστὸν δὲ ὁμοίως ὅτι τὸ παθητικὸν ἢ μέσον τῶν εἰς —ίζω ρημάτων λήγει εἰς —σκομαι ἢ —σκουμαι. Τὸ ε ἀντὶ τοῦ υ ἐξηγεῖται εὐκόλως διὰ τὸ ρ (πβ. κερὶ, μερὶ κτλ.). Ἠδύνατο ὅμως τὸ σύνθετον ἀπορρυπίζω νὰ σχηματισθῆ κατ' εὐθειαν ἀπὸ τὸ ἀπὸ καὶ ρύπος χωρὶς νὰ μεσολαβήσῃ τὸ ἀπλοῦν ρυπίζω. Ἐπειδὴ δὲ ἡ λέξις ρύπος ἐφόσον ἐγὼ τοῦλάχιστον γνωρίζω εἶναι ἄγνωστος εἰς τὸ Ποντικὸν ἰδίωμα, συμπεραίνω ὅτι ὁ σχηματισμὸς τοῦ ρήματος εἶναι παλαιός.

¹ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς.

² Μαχαιρ. 1, 640 (ἔκδ. R. Dawkins).

³ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς.

Ἐν Θήρᾳ τὸ ρῆμα ἀπορροίζω λέγεται ἐπὶ τῶν ὀπωροφόρων δένδρων καὶ σημαίνει παρέχω τοὺς τελευταίους καρπούς. Τοῦτο ἐτυμολογεῖται ἐκ τοῦ ἀρχαίου ἀπορροή = πτώσις τῶν φύλλων¹. Ἐπειδὴ δὲ τὸ οὐσιαστικὸν τοῦτο δὲν ἀκούεται σήμερον, ὁ σχηματισμὸς τοῦ ρήματος θὰ εἶναι παλαιός.

Τὸ ἀπορροχάζω εἰς τὸν Πόντον σημαίνει ρέγχω κοιμώμενος. Τοῦτο ἀνάγεται εἰς τὸ μεσαιωνικὸν ρογχάζω². Ἐπειδὴ ὅμως ἢ ἀπὸ ὡς πρῶτον συνθετικὸν εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦτο σώζει τὴν ἀρχαίαν στερητικὴν σημασίαν, τὸ ἀπορροχάζω ἔπρεπε νὰ σημαίνῃ τὸ ἀντίθετον, ἢτοι παύω νὰ ρέγχω. Διὰ τοῦτο ἔχω τὴν γνώμην ὅτι ἢ σύνθεσις μὲ τὴν ἀπὸ δὲν ἔγινεν εἰς τὸ ἰδίωμα, ἀλλ' ὅτι εἰσῆλθεν εἰς αὐτὸ ἄλλοθεν τὸ ἤδη σύνθετον ἀπορροχάζω, εἰς τὸ ὁποῖον ἢ πρόθεσις θὰ εἶχε σημασίαν ἐπιτατικὴν. Σημειωτέον ὅτι ὑπάρχει σήμερον καὶ τὸ ἀπλοῦν ροχάζω, τὸ ὁποῖον λέγεται ἐπὶ τῆς ἐκδηλουμένης ὀργῆς τοῦ κυνός. Ἡ σημασία εἶναι συγγενής. Λοιπὸν ἀνάγκη νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὑπῆρχε καὶ μεσαιωνικὸν ἀπορροχάζω.

Εἰς τὸ ἴδιον ἰδίωμα ὃ μὴ πάσχων κήλην λέγεται ἀπορχιδᾶστος (ἀπορχιδιάστος). Τοῦτο ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὴν πρόθεσιν ἀπὸ καὶ τὸ ὀρχιδᾶστός, ὅπερ ἐκ τοῦ ρήματος ὀρχιδιάζω—ὀρχιδᾶζω³ = ἀποκτῶ κήλην. Εἰς τὸ ἐπίθετον ἢ ἀπὸ προφανῶς ἔχει σημασίαν στερητικὴν. Ρῆμα ὀρχιδιάζω δὲν παραδίδεται καὶ ὅμως ἀνάγκη πᾶσα νὰ δεχθῶμεν ὅτι κάποτε ἐλέγετο μὲ τὴν μεταφορικωτέραν πῶς σημασίαν.

Ἀρχαῖοι Δωρικοὶ τύποι ἀρετά, ἀστραπά, ἀφορμά, βροντὰ καὶ φωνὰ δὲν μαρτυροῦνται καὶ ὅμως εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἦσαν κοινότατοι εἰς τὸν προφορικὸν λόγον, ἄλλως μένει ἀνερμήνευτος ἢ ὑπαρξίς των εἰς τὸ σημερινὸν Τσακωνικὸν ἰδίωμα. Οὔτε ἠμπορεῖ νὰ ὑποστηριχθῇ ὅτι τὰ νεώτερα Τσακωνικὰ ἀρετά, ἀστραπά κτλ. εἶναι δάνεια ἐκ τῆς κοινῆς Ἑλληνικῆς ἐκδωρισθέντα, διότι παρὰ τὰ ἀνωτέρω εἰς —της—τα λεχθέντα παρατηρεῖται ὅτι τὰ ἐκ τῆς κοινῆς ὀξύτονα θηλυκὰ εἰς —ῆ μένουν ἀμετάβλητα. Οὕτω λέγεται εἰς τὴν Τσακωνίαν ἀρχή, αὐλή, βαθή (βαφή), βοή, βροχή, γραθῆ (γραφή), διαταγή, ἀροκή (ντροπή), ἐντολή, εὐτζή, ζωή, θανή, θροφή, κινή (τιμή), κοπή, ὀργή, πομκή (πομπή), ραθῆ (ραφή), ταγή, ταραχή, τροφή⁴ καὶ οὐχὶ ἀρχά, αὐλά, βοά, ζωά κτλ. Τώρα διατί ἐλησμονήθησαν τὰ ἐκ τούτων παλαιὰ Δωρικά, ὥστε νὰ εἰσαχθοῦν ἐκ τῶν ὑστέρων ἄλλοθεν, τοῦτο δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει.

Σήμερον λέγεται εἰς τὴν Τσακωνίαν ὁ Δωρικὸς τύπος ἀπόσταμα καὶ ὅμως ὡς παλαιὸς δὲν μαρτυρεῖται. Πάντως ὅμως ἦτο εὐχρηστος εἰς τὸν προφορικὸν

¹ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς.

² αὐτόθι.

³ αὐτόθι.

⁴ Λεξικὸν Μ. Δέφνερ.

λόγον, διότι τὸ σημερινὸν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ χαρακτηρισθῆ ὡς ἐκδωρισθὲν δάνειον τοῦ ἐκ τῆς κοινῆς ἀπόστημα. Ἐκδωρισμὸς εἶναι δυνατός, ὅταν πρόκειται, καθὼς εἶδαμεν προκειμένου περὶ τῶν εἰς -της -τα ὀνομάτων, περὶ τῆς πτωτικῆς καταλήξεως ὠρισμένης τάξεως λέξεων, ἀλλ' ἐδῶ πρόκειται περὶ τοῦ *η* ἐντὸς λέξεως καὶ δὲν ὑπῆρχε κανεὶς λόγος νὰ τραπῆ εἰς *α*, ἀφοῦ λέγεται καὶ ἀφήγημα, δράνημα (δράδημα), θέλημα, τζέντημα¹ κττ.

Εἰς τὴν Κέρκυραν ἀποτιμώνω σημαίνει ὑβρίζω, ἐξευτελίζω². Τὸ ρῆμα προϋποθέτει παλαιὸν ἀποτιμόω, ὁποῖον δὲν ὑπάρχει εἰς τὸν γραπτὸν λόγον. Ἄλλ' ὅπως ἐλέγετο ἀρχαιοῦθεν ἐκ τοῦ ἐπιθέτου ἀτιμος ρῆμα ἀτιμόω (στερῶ τῆς τιμῆς, ἀτιμάζω), οὕτω κάλλιστα ἠδύνατο νὰ σχηματισθῆ καὶ ἐκ τοῦ μαρτυρουμένου ἀπότιμος (ὁ μακρὰν πάσης τιμῆς) ρῆμα ἀποτιμόω συνώνυμον μὲν, ἀλλ' ἐντονώτερον τοῦ ἀτιμῶ. Ὅπωςδήποτε τὸ σημερινὸν ἀποτιμώνω μαρτυρεῖ ὅτι ἐλέγετο καὶ τὸ σύνθετον τοῦτο ρῆμα.

Εἰς τὸ Ποντικὸν ἰδίωμα ἀποτραγώνω σημαίνει παρατηρῶ, βλέπω ὡς τράγος, δηλαδὴ βλακωδῶς. Καὶ τῷ ὄντι τὸ βλέμμα τοῦ τράγου φαίνεται βλακῶδες. Ὡς πρὸς τὸ ἔτυμον ἢ λέξις δύναται νὰ ἐρμηνευθῆ διττῶς, ἢ ἐκ τοῦ ἀπό καὶ τράγος ἢ ἀπό καὶ τραγώνω. Ἐπειδὴ δὲ ἐφόσον γνωρίζω τὸ τράγος εἶναι ἄγνωστον σήμερον εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦτο, ἀντὶ δὲ τούτου λέγεται κόδος (πιθανῶς ξένον), δέχομαι μᾶλλον ὅτι εἰς τὸ σύνθετον ὑπόκειται τὸ ἀπλοῦν τραγώνω ἀναγόμενον εἰς παλαιὸν τραγόω. Καὶ δὲν μαρτυροῦνται μὲν οὔτε τὸ νέον τραγώνω οὔτε τὸ παλαιὸν τραγῶ, ἀλλὰ γραμματικῶς τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι καθόλου δύσκολον. Ἐχομεν ἤδη παλαιὰ τὰ ὅμοια ρήματα τραγίζω καὶ τραγάω=ἀφροδισιάζω καὶ βρομῶ ὡς τράγος ἢ, προκειμένου περὶ παιδίου πλησιάζοντος εἰς τὴν ἐφηβικὴν ἡλικίαν, ἀποκτῶ φωνὴν τραχεῖαν καὶ βραχνήν. Ὅμοίως ἐλέγετο ταυριάω καὶ ταυράω ἐπὶ ἀγελάδος ὀργῶ πρὸς συνουσίαν καὶ καπράω ἢ καπρίζω ἢ καπρώζω ὁμοίως ἐπὶ θηλυκοῦ χοίρου. Ἐλέχθη δὲ καὶ κατὰ τὸν μεσαίωνα ταυρίζω=ἐλκω, ὅθεν τὸ σημερινὸν τραυῶ. Λοιπὸν ὅπως ἐλέχθη τραγίζω καὶ τραγάω, ἠδύνατο πολὺ καλὰ νὰ λεχθῆ καὶ τραγόω καὶ σύνθετον ἀποτραγόω. Καὶ αὐτὰ μὲν γραμματικῶς. Ἀλλὰ καὶ σημασιολογικῶς τὸ πρᾶγμα εὐδοῦται κάλλιστα. Ἐχομεν πολλὰ ρήματα εἰς -όω ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἀπλᾷ καὶ σύνθετα δηλοῦντα τὸ μεταβάλλειν τινὰ ἢ τι εἰς τὸ δηλούμενον ὑπὸ τοῦ πρωτοτύπου ἢ τοῦ δευτέρου συνθετικοῦ, καθὼς θεῶ καὶ ἀποθεῶ, θηριῶ καὶ ἀποθηριῶ, λιθῶ καὶ ἀπολιθῶ, νεκρῶ καὶ ἀπονεκρῶ, ξενῶ καὶ ἀποξενῶ, μόνον δὲ σύνθετα ἀπομωρῶ, ἀπονησῶ. Πβ. ἔτι μεσαιωνικὰ ἀπο-

¹ Λεξικὸν Μ. Δέφνερ.

² Λεξικὸν νέας Ἑλληνικῆς.

κυνῶ παρ' Εὐσταθίῳ¹ καὶ ἀποτιγρώνω παρ' Ἀρέθα². Τὸ δεύτερον ἀμεταβάτως σημαίνει ἐξαγριώνομαι ὡς τίγρις καὶ μεταφορικῶς σαρκάζω. Κατὰ τὰ ἀνωτέρω εἶμαι πεπεισμένος ὅτι ἐλέχθη καὶ τραγῶ καὶ ἀποτραγῶ μεταβατικῶς τὸ πρῶτον, ἔπειτα δὲ καὶ ἀμεταβάτως ὅπως τὸ ἀποτιγρῶ - ἀποτιγρώνω. Ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ σχηματισθῆ τοιοῦτον ρῆμα πρὸς δήλωσιν τοῦ ἰδιάζοντος βλακώδους βλέμματος τοῦ τράγου ἀπόδειξις τὸ ἀρχαῖον ἀποταυροῦμαι = βλέπω ἀγρίως ὡς ταῦρος. Πβ. Εὐριπ. Μήδ. 187 «τοκάδος δέρογμα λεαίνης ἀποταυροῦται δμωσίν». Λοιπὸν καὶ ἐδῶ ἡ νέα Ἑλληνικὴ συμπληρῶνει τὴν ἑλλιπῆ γραπτὴν παράδοσιν.

Ρῆμα ἀποχλομιάζω = γίνομαι χλομός, τὸ ὁποῖον λέγεται σήμερον, δὲν μαρτυρεῖται ὡς μεσαιωνικόν. Τὸ ὅτι ὅμως ἐλέγετο ἡ μετοχὴ ἀποχλομιασμένος = χλομός, ὠχρός, ὡς ἐν Θυσίᾳ Ἀβραὰμ στ. 413 «θωρεῖς τὸ τέκνον τὸ γλυκύ, τὸ τέκνον τὸ καημένον, | ὅτι ἐδὰ παρὰ ποτὲ εἶν' ἀποχλομνιασμένον», τοῦτο μαρτυρεῖ ὅτι ἐλέγετο καὶ τὸ ρῆμα.

Εἰς τὴν Κύπρον ὅταν τὰ δοκάρια τῆς στέγης οἰκίας δὲν εἰσέρχονται ἀρκετὰ βαθέως εἰς τοὺς τοίχους, τότε λέγεται αὕτη ἴπτονον σπίτιν. Τὸ ἐπίθετον ἴπτονον πρόπει ν' ἀναχθῆ εἰς παλαιότερον τύπον ἴπτονος ἐκ τοῦ ἀπὸ καὶ ἴπτος σημαῖνον τὸν μὴ ἔχοντα ἴπτον, τὸν ἀσθενῆ. Ἡ πρόθεσις ἀπὸ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἔχει καὶ σημασίαν στερητικὴν ἰσοδυναμοῦσα πρὸς τὸ στερητικὸν ἀ-. Λοιπὸν ἴπτονος = ἴπτος καθὼς καὶ ἀπόσιτος = ἄσιτος, ἀπότιμος = ἄτιμος κττ. Ἀναμφισβητήτως ἡ λέξις ἐλέγετο μὲ τὴν σημασίαν τοῦ ἴπτος, ὅθεν τὸ Κυπριακὸν ἴπτονον = μὴ στερεόν.

Εἰς τὸ ἰδίωμα Πόντου λέγεται ἀχπαράζω μὲ τὴν σημασίαν τοῦ προξενῶ εἰς τινα αἰφνίδιον τρόπον. Τοῦτο ἀνάγεται πάντως εἰς παλαιὸν ρῆμα ἐκσπαράττω, ὁποῖον δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν γραπτὴν παράδοσιν. Καὶ ὅμως θὰ ἐλέγετο, διότι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ σχηματισθῆ νεώτερον, ὅτε ἔλειψε πλέον ἢ σύνθεσις μὲ τὴν πρόθεσιν ἐκ. Ἀπλοῦν σπαράγουμαι ὡς μέσον τοῦ σπαράζω λέγεται εἰς τὸ ἰδίωμα Οἰνότης, ἀλλ' ἐκ τούτου ἀδύνατον νὰ ἔχει προέλθει τὸ ἀχπαράζω ἐφόσον τὸ ἀχ εἶναι ἀνήκουστον ὡς αὐτοτελὲς πρῶτον συνθετικόν. Ὅπως δὲ ἀπὸ τὰ μεμαρτυρημένα παλαιὰ ἐκσπάω καὶ ἐκστρέφω ἐσχηματίσθησαν τὰ νεώτερα ἀχπάνω (ξεριζώνω) καὶ ἐχτρέβω (στρέφω τὰ ἐντὸς ἔξω, γυρίζω ξανάστροφα), οὕτω κατ' ἀνάγκην πρόπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι καὶ τὸ ἀχπαράζω προῆλθεν ἀπὸ τὸ ἐκσπαράττω. Ὁ μεταπλα-

¹ 1714, 42 «ἰστέον δὲ καὶ ὅτι ἐπιρροπῆς ὁ μῦθος εἰς τὰ κυνώδη φάσματα, ὅς καὶ τὴν Ἑκάτην ἀπεκύνωσε· καὶ τὴν Ἑκάτην δὲ κυνὸς κεφαλὴν ἔχουσαν πλάττει».

² «ἐσεσήρει τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ ἐναντίου τινὲς λαμβάνουσιν, ὃ τοῦ θυμοῦ προηγείται· καὶ τινες μὲν σαρκάζειν αὐτὸ καλοῦσιν, οἱ δὲ χυδαῖοι ἀποτιγρώνειν». Ἰδ. Σ. Β. Κουγέαν ἐν Λαογραφίᾳ 4 (1912/13) σελ. 263. Νομίζω δὲ ὅτι καὶ τὸ ἀποτιγρώνω τοῦτο τοῦ Ἀρέθα εἶναι νεώτερος μετασχηματισμὸς παλαιοῦ ἀποτιγρῶ μὴ μαρτυρουμένου.

σμός τῆς καταλήξεως — ττω — σσω εἰς — ζω ὠρμήθη ἐκ τοῦ ἀορίστου ἐσπάραξα κατὰ τὸ ἀντίστροφον σχῆμα ἔσφαξα—σφάζω, ἔκραξα—κράζω κττ.

Εἰς τὸ αὐτὸ ἰδίωμα *γριζεύω* σημαίνει ἐκχερσώνω ἔδαφος διὰ νὰ καταστήσω αὐτὸ ἀρόσιμον, κατάλληλον πρὸς σποράν. Συνίσταται δὲ ἡ ἐκχέρσωσις εἰς τὴν βαθεῖαν σκαφήν καὶ τὴν ἐκρίζωσιν ριζῶν, θάμνων καὶ χόρτων καὶ τὴν ἀπομάκρυνσιν λίθων. Ὅτι τὸ ρῆμα ἀνάγεται εἰς παλαιὸν ἐκρίζεύω λεγόμενον παρὰ τὸ ἐκρίζωω τοῦτο μὲν ἀλλαχοῦ, ἐκεῖνο δὲ ἐν Πόντῳ, οὐδεμία ἀμφιβολία. Καὶ ὅμως οὐδαμοῦ τῆς γραπτῆς παραδόσεως ἀναφέρεται ἐκρίζεύω¹.

Τὸ *δᾶλαλητής* = κήρυξ τοῦ Ποντικοῦ ἰδιώματος προέρχεται πάντως ἀπὸ ἀρχαῖον *διαλαλητής* ἐκ τοῦ ρήματος *διαλαλῶ*. Καὶ τὸ μὲν ρῆμα ἐλησμονήθη, ἐσώθη ὅμως τὸ παράγωγον οὐσιαστικόν.

Τὸ *δοθῆ* τοῦ Ποντικοῦ ἰδιώματος σημαίνει τὴν ἐπὶ τοῦ φακέλου ἐπιστολῆς γραφομένην ὀνομαστικὴν διεύθυνσιν τοῦ πρὸς ὃν αὕτη ἀποστέλλεται. Ἡ ἐτυμολογικὴ ἐρμηνεία τῆς λέξεως μὲ ἀπησχόλησεν ἀρκετά. Ὅτι βέβαια πρόκειται περὶ λέξεως Ἑλληνικῆς δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ἀλλὰ πόθεν καὶ πῶς ἐσχηματίσθη; Τὸ γεγονὸς ὅτι εἰς τὴν διάλεκτον ὑπάρχουν πολλὰ ρηματικὰ οὐσιαστικὰ εἰς — ἢ δηλοῦντα τὴν ἀφηρημένην ἢ συγκεκριμένην ἔννοιαν τοῦ ρήματος (περὶ τούτων ἰδὲ κατωτέρω) μὲ ἐβοήθησε νὰ χαρακτηρίσω καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο ὡς ρηματικὸν παράγωγον καὶ δὴ ὡς παράγωγον τοῦ ρήματος *δίγω* λεγομένου διαλεκτικῶς *δίγω*. Ἐπειδὴ ὅμως παθητικὸν τοῦ *δίγω* εἶναι *δόγκουμαι* ἔχον ἀόριστον *ἐδόχτα*, τὸ δὲ *δοθῆ* προϋποθέτει ἀόριστον *ἐδόθην*, καταλήγομεν ἀναγκαίως εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ λέξις ἐσχηματίσθη ὅτε ἐλέγετο ἀκόμη ὁ ἀόριστος οὗτος. Πρόκειται λοιπὸν περὶ ἀρχαίας λέξεως σωθείσης εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦτο. Γραμματικῶς ἡ ἐτυμολογία δὲν προσκρούει οὐδαμοῦ, διότι ἔχομεν ὅμοιον παράδειγμα τὸ *γραφῆ* παρὰ τὸ *εἰγράφη*. Μόνον ἀπὸ ἀπόψεως σημασιολογικῆς παρουσιάζει κάποιαν δυσχέρειαν, ἀλλὰ καὶ ταύτην δυνάμεθα νὰ παρακάμψωμεν. Πάντως ἄλλη ἦτο ἡ πρώτη σημασία τῆς λέξεως. Κατὰ τὸν γραμματικὸν νόμον αὕτη θὰ ἐσήμαινε κατ' ἀρχὰς τὴν δόσιν, τὴν παράδοσιν, τὸ *δόσιμον*, κατόπιν δὲ ἐδήλωσε τρόπον τινὰ καὶ τὸ ὄργανον, τὸ μέσον τῆς παραδόσεως, ἦτοι τὴν ὀνομαστικὴν διεύθυνσιν ἐπιστολῆς.

Ἀναφέρεται μεσαιωνικὸν *δουμάκιν* καὶ σήμερον εἰς τὸ Ποντικὸν ἰδίωμα λέγεται *δουμάκ'* τὸ λίπος τῆς οὐρᾶς τοῦ πλατυούρου συνήθως προβάτου. Ὁ Sophocles ὀρθῶς ἀνάγει τὸ *δουμάκιν* εἰς *δουμάκιον*, ἀλλὰ δὲν λέγει τί εἶναι τοῦτο. Ἡ λέξις κατ' ἐμὲ προῆλθεν ἀπὸ τὸ *δημάκιον*, τὸ ὁποῖον εἶναι ὑποκοριστικὸς τύ-

¹ Ὁ Γ. Ν. Χατζιδ. Μεσαιωνικά καὶ νέα Ἑλληνικά 1,268 ἐτυμολογεῖ τοῦτο ἐκ τοῦ παλαιοῦ *ἐκρίζος*, τὸ ὁποῖον σήμερον δὲν ἀκούεται.

πος τοῦ ἀρχαίου *δημὸς* = πάχος, λίπος. Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ἐλέγετο *δημάκιον* εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἀντὶ τοῦ ἀρχαίου *δημὸς* μαρτυρουμένου μόνον ὑπὸ ποιητῶν. Χωρὶς αὐτὸ δὲν ἐξηγεῖται τὸ μεσαιωνικὸν *δουμάκιν*. Τὸ *η* ἐτρόπη εἰς *ου* πιθανώτατα διὰ τὸ γειτνιάζον χειλικὸν *μ*¹. Ἡ παραγωγικὴ κατάληξις *-άκιον*, ἢ ὁποία ἐχρησίμευσε πρὸς σχηματισμὸν τῆς λέξεως, ἀπεσπάσθη ἀπὸ ἄλλα ὑποκοριστικὰ οὐσιαστικῶν ἐχόντων θέμα *κ* καὶ σχηματιζόντων ὑποκοριστικὰ εἰς *-ιον*, οἷον *ιεράκιον*, *καμάκιον*, *πινάκιον* κττ.

Τὸ *ἐξεπνόισε* = ἐξέπνευσεν, ἀπέθανεν, τοῦ Ποντικοῦ ιδιώματος ἀνάγεται εἰς ἐνεσιῶτα *ἐκπνοῖζω*, τὸν ὁποῖον ἐγὼ τοῦλάχιστον ἀγνοῶ ὡς λεγόμενον σήμερον, ἀλλ' οὔτε καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἀπαντᾷ τοιοῦτον ῥῆμα. Εἶναι ὅμως ἀδύνατον τὸ *ἐξεπνόισε* ὡς φαίνεται ἀπὸ τὴν γραμματικὴν του μορφήν νὰ εἶναι νέον, εἶναι ἐξάπαντος ἀρχαῖος ἀόριστος τοῦ ἀμαρτύρου ῥήματος *ἐκπνοῖζω* σχηματισθέντος ἀπὸ τὸ *ἐκπνοή* ἢ *ἐκπνους*.

ἔπεργος (ὁ) εἰς τὸ Ποντικὸν ιδίωμα λέγεται ἢ ἐργάσιμος ἡμέρα, οἷον *ὁσήμερον ἔπεργος ἔν'*, ἀλλὰ καὶ ἐπιθετικῶς *ἔπεργος ἡμέρα ἔν'*. Ἡ λέξις μαρτυρεῖται ἀπὸ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων καὶ σημαίνει τὸν δραστήριον, τὸν ἀσχολούμενον εἰς τι, ἢ τὸν ὠφέλιμον, τὸν χρήσιμον, ἢ τὸν βοηθὸν ἐργάτην². Ἡ σημερινὴ σημασία δὲν ἀναφέρεται, ἀλλὰ θὰ ὑπῆρχε καὶ αὐτή, ἀφοῦ θὰ ἦτο ἡ πρώτη, διότι *ἔπεργος* ἐπιθετικῶς θὰ ἐσήμαινε τὸν ἐπὶ τὸ ἔργον. Τὸ ἀντίθετον τοῦ *ἔπεργος* εἰς τὸ ἴδιον ιδίωμα εἶναι τὸ *ἔξεργος*, ἡμέρα ἀργίας ἐνεκα ἐορτῆς (πβ. παροιμιῶδες γνωμικόν: *τὸν ἔξεργον ποὺ κί κρατεῖ τὸν ἔπεργον θὰ χάνη*). Ἡ λέξις αὐτὴ δὲν ἀναφέρεται εἰς κανένα λεξικὸν καὶ ὅμως τῶν ἀδυνάτων ἀδύνατον νὰ μὴ εἶναι ἀρχαία ὡς μαρτυρεῖ ἢ σύνθεσις καὶ ἢ σημασία. Ὅπως ἀπὸ τὸ *ἐπὶ* καὶ *ἔργον* ἔγινε τὸ *ἔπεργος*, οὕτω καὶ ἀπὸ τὸ *ἐξ* καὶ *ἔργον* ἔγινε τὸ *ἔξεργος*. Εἰς τὸ σύνθετον τοῦτο ἢ πρόθεσις σημαίνει ἐκτός, μακράν, πέραν, εἶναι δὲ ἢ σημασία αὐτὴ παναρχαία. Πβ. Ὅμ. Ἰλ. Ε 130 «ἐκ βελέων», Ὀδυσσ. ο 272 «ἐκ πατρίδος», τ 7 «ἐκ καπνοῦ», Ἡρόδ. 3,83 «ἐκ τοῦ μέσου κατῆστον», Σοφοκλ. Οἶδ. Κολ. 113 «ἐξ ὁδοῦ» κττ. Πῶς λοιπὸν εἶναι δυνατὸν νὰ ὑποτεθῇ ὅτι ἢ λέξις εἶναι νέα, ἀφοῦ σήμερον ἢ *ἐκ* δὲν ἀπαντᾷ μὲ τοιαύτας σημασιολογικὰς χρήσεις; Ἡ λέξις ἄρα εἶναι παλαιὰ εἴτε μόνον τοῦ Ποντικοῦ ιδιώματος εἴτε καὶ τῆς κοινῆς Ἑλληνικῆς μὴ χρησιμοποιηθεῖσα ὅμως ἀπὸ κανένα συγγραφέα.

Ἡ *ἐκ* τῆς ἀμυλώδους συστάσεως τροφίμου τινὸς προερχομένη κατὰ τὴν βράσιν χύλωσις λέγεται εἰς τὸ ιδίωμα Πόντου *ἰνάσι*. Ἡ λέξις παρήχθη ἀπὸ τὸ ἀμάρ-

¹ Πβ. Γ. Ν. Χατζιδ. ΜΝΕ 2,280 - 295.

² F. Preisigke, Wörterbuch der griechischen Papyrusurkunden.

τυρον ρῆμα *ινῶ*, τοῦτο δὲ ἐσχηματίσθη ἀπὸ τὸ ἀρχαῖον *ις*. Τὸ *ινῶ*—*ινῶ* ἐσχηματίσθη ὁμαλῶς κατὰ τὸ ἰδίωμα τοῦτο, καθὼς *φτειῖρα*—*φτειριῶ*—*φτειρῶ* (ἀρχ. φθειριῶ), *κίτρινος*—*κιτρινω* κττ. Ἀπὸ τὸ *ινῶ* θὰ ἐπερίμενε κανεὶς *ινίασι*. Καὶ αὐτὸς ἦτο ὁ παλαιότερος τύπος. Καὶ τώρα ἐρωτᾶται, εἶναι αὐτοὶ οἱ τύποι νεώτεροι σχηματισμοὶ ἢ παλαιοί; Ἀναμφιβόλως παλαιοί, διότι τὸ *ις* δὲν λέγεται πλέον. Ἐσχηματίσθησαν καὶ ἐλέγοντο ὅτε ἦτο ἀκόμη συνειδητὸν τοῦτο.

ιχώριν—*ιχώρ*²—*χώρ*². Οἱ τύποι οὗτοι μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς λέξεως ἀκούονται εἰς διάφορα ἰδιώματα τῆς Ποντικῆς διαλέκτου μὲ τὴν σημασίαν τοῦ μυελοῦ τῶν ὀστέων, τῆς ἐντεριώνης τῶν φυτῶν καὶ τοῦ κρόκου τοῦ ἀβγοῦ. Ὅτι ἡ λέξις ἀνάγεται εἰς τὸ παλαιὸν *ιχώρ* δὲν πιστεύω ν' ἀμφιβάλλη κανεὶς. Ἐκ τούτου παρήχθη τὸ *ιχώριον* ἄγνωστον μὲν εἰς τὴν γραπτὴν παράδοσιν, κοινὸν ὅμως εἰς τὸν παλαιὸν προφορικὸν λόγον τοῦλάχιστον τοῦ Πόντου, ἂν ὄχι καὶ ἄλλων μερῶν.

Ὁ παύσας νὰ εἶναι μεθυσμένος, ὁ καταστάς νηφάλιος λέγεται εἰς τὸ Κυπριακὸν ἰδίωμα *πόξοινος*, τὸ ὁποῖον ἐτυμολογεῖται ἀπὸ τὴν πρόθεσιν ἀπὸ καὶ τὸ ἀρχαῖον *ἔξοινος*=μέθυσος¹. Ἡ σύνθεσις ὅμως δὲν φαίνεται νεωτέρα, ἐφόσον αὐτόθι τὸ *ἔξοινος* δὲν πιστοποιεῖται. Ἐπομένως θὰ ἐλέγετο παλαιὸν *ἀποἔξοινος*, ὅθεν ἔπειτα *ἀπόξοινος*—*πόξοινος*.

Τὸ Ποντικὸν *καματίζω*=χρησιμοποιοῦ τινὰ εἰς ἐργασίαν, σχηματισθὲν ἀπὸ τὸ ἀρχαῖον *κάματος*, τὸ ὁποῖον ἔπαυσε νὰ λέγεται σήμερα, δὲν δύναται παρὰ νὰ εἶναι ἀρχαῖον ὡς καὶ τὸ παρ' Ἑσυχίῳ *καματόω*=κοπιᾶζω σχηματισθὲν ἀπὸ τὸ ἴδιον οὐσιαστικόν.

Τὸ *κοπίδι* σημαίνει πολλαχοῦ ἐργαλεῖον, διὰ τοῦ ὁποίου κόπτεται ἢ λειαίνεταί τι. Ἡ λέξις παράγεται ἐκ τοῦ ἀρχαίου *κοπίς*=ἀξινοειδῆς μάχαιρα τοῦ μαγειρείου. Τὸ *κοπίς* δὲν λέγεται σήμερον ἐφόσον γνωρίζω ὑπὸ τὸν τύπον *κοπίδα*, ὁπόθεν θὰ ἠδύνατο ὁμοίως νὰ ἐτυμολογηθῇ, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὰ λεξικά τῆς ἀρχαίας δὲν φέρεται ἀποθησαυρισμένον *κοπίδιον*. Ἀλλὰ τὸ *κοπίδιον*, ὅθεν τὸ νεώτερον *κοπίδι*, θὰ ἐσχηματίσθη ὅτε ἐλέγετο καὶ τὸ *κοπίς* ὡς ὑποκοριστικόν του. Εἶναι λοιπὸν καὶ τοῦτο παλαιόν, ἀλλὰ δὲν εἶχε τὴν τύχην ν' ἀναφερθῇ ἀπὸ κανένα συγγραφέα.

Εἰς τὸ Ποντικὸν ἰδίωμα *κουρφεύω* καὶ *κουρφίζω* σημαίνει ἐπαινῶ καὶ τὰ μέσα *κουρφεύκουμαι* καὶ *κουρφίσκουμαι* σημαίνουν αὐτοεπαινοῦμαι. Τὰ ρήματα ἀνάγονται εἰς παλαιὰ *κορυφεύω* καὶ *κορυφίζω*, ὅποια δὲν μαρτυροῦνται, ἀντ' αὐτῶν δὲ φέρεται εἰς τὴν γραπτὴν παράδοσιν τὸ *κορυφῶ*=φέρω εἰς κορυφήν, ὑψώνω. Ἀλλ' ὅτι ἐλέγετο τοῦλάχιστον τὸ *κορυφίζω* ἀποδεικνύουν τὰ παράγωγα

¹ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς.

κορυφιστήρ (τὸ κορυφαῖον, τὸ στενὸν τῆς ἄρκυος) καὶ κορυφιστής (κεφαλόδεσμος) καθὼς διωλίζω—διωλιστήρ, κομίζω—κομιστήρ καὶ κομιστής, χωρίζω—χωριστής κττ.

λίβιν ἢ λίβ³ εἰς τὸ Ποντικὸν ἰδίωμα σημαίνει σύννεφον καὶ ἐντεῦθεν ρῆμα λιβώνω = συννεφιάζω. Ἡ λέξις ἀνάγεται εἰς παλαιὸν λίβιον παράγωγον τοῦ οὐσιαστικοῦ λίψ, τὸ ὁποῖον ἐσήμαινε τὸν νοτιοδυτικὸν ἄνεμον ὡς φέροντα ὑγρασίαν. Ἡ λέξις ἐκ τῆς ρίζης λειβ-λιβ-, ὅθεν καὶ λίβα, λιβάς, λιβάδιον. Τὸ λίβιον δὲν μαρτυρεῖται, εἶναι ὅμως βέβαιον ὅτι ἐλέγετο. Αἱ σημασίαι τοῦ ὑγροῦ ἀνέμου καὶ τοῦ νέφους δὲν ἀπέχουν πολὺ, ἢ δευτέρα ἡδύνατο εὐκόλως νὰ προκύψῃ ἀπὸ τὴν πρώτην. Δὲν εἶναι δὲ καθόλου ἀπίθανον ὅτι καὶ τὸ λίψ εἶχε τὴν σημασίαν τοῦ νέφους, ἢ ὁποία ὅμως δὲν μᾶς παρεδόθη.

λυκόχασμαν ἢ λυκοχάσμαν καὶ λυκοχάσμιν εἰς τὴν διάλεκτον τοῦ Πόντου ὡς μέτρον ἐκτάσεως σημαίνει τὴν ἀπόστασιν τοῦ ἀντίχειρος ἀπὸ τὸν λιχανόν. Ἡ πρώτη εἶναι σύνθετος ἀπὸ τὸ λύκος καὶ χάσμα, ἢ δὲ δευτέρα παράγωγος αὐτῆς κατὰ τύπον μὲν ὑποκοριστικόν, ἀλλὰ χωρὶς σημασίαν ὑποκοριστικὴν. Ὡς γνωστὸν χάσμα εἰς τὴν ἀρχαίαν σημαίνει τὸ ἄνοιγμα τοῦ στόματος, ἐπομένως λυκόχασμαν θὰ ἐσήμαινε τὸ ἄνοιγμα τοῦ στόματος τοῦ λύκου, πρὸς τὸ ὁποῖον λίαν προσφυῶς παρωμοίασαν οἱ Ἕλληνες τοῦ Πόντου τὸ ἄνοιγμα τοῦ ἀντίχειρος καὶ τοῦ λιχανοῦ. Καὶ ἐρωτῶ τώρα, εἶναι νέα λέξις; Ἀναμφιβόλως ὄχι. Ἡ σύνθεσις καὶ ἡ σημασία τοῦ δευτέρου συνθετικοῦ, ἢ ὁποία ἐλησμονήθη, μαρτυροῦν ὅτι εἰς τὸν ἰδιωματικὸν τύπον λυκόχασμαν ὑπόκειται ἀρχαῖον λυκόχασμα. Ἡ μετακίνησις τοῦ τόνου εἰς τὸν τύπον λυκοχάσμαν ἐξηγεῖται εὐκόλα ἀπὸ τὸ συνώνυμον λυκοχάσμιν. Τοῦτο ἢμπορεῖ νὰ εἶναι ὁμοίως ἀπὸ παλαιὸν λυκοχάσμιον, ἢμπορεῖ ὅμως νὰ εἶναι καὶ νέον.

Περὶ τῆς λέξεως κόττα ἔχει ἤδη παρατηρηθῆ ὅτι εἶναι θηλυκὸν τοῦ παλαιοῦ κόττος=ἀλέκτωρ. Ἡ λέξις εἶναι ἄγνωστος εἰς τὴν γραπτὴν παράδοσιν καὶ ὅμως διὰ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν κοινὴν καὶ νὰ ἐκβάλλῃ τὸ ὄρνις, τὸ ὁποῖον περιορισθὲν εἰς ὀλίγα ἰδιώματα ἀκούεται σήμερον ὑπὸ τὴν νέαν μορφήν ὄρνιθα, θὰ εἰπῆ ὅτι εἶχεν εὐρείαν χρῆσιν. Τύπος Ἰωνικὸς τοῦ κόττα ἔπρεπε νὰ εἶναι τὸ κόσση. Καὶ τοῦτο δὲν μαρτυρεῖται, ἐλέγετο ὅμως ὡς φαίνεται ἀπὸ τὸ Ποντικὸν κοσσάρα. Ἡ λέξις μόνη εὐχρηστος εἰς τὸ ἰδίωμα Πόντου ἐσχηματίσθη ἀπὸ τὸ κόσση καὶ τὴν παραγωγικὴν κατάληξιν —άρα. Τὸ παράγωγον ὅτε ἐσχηματίσθη θὰ ἦτο μεγεθυντικόν, ἀλλὰ σήμερα δὲν ἔχει πλέον τοιαύτην σημασίαν.

Ἡ ἰδιωματικὴ λέξις τῆς νέας Ἑλληνικῆς ξενομίζω καὶ ξενομῶ κατὰ τὰς πληροφορίας τοῦ ἀρχείου τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ λέγεται πολλαχοῦ καὶ σημαίνει πολλά, πρῶτον ἀπομακρύνω τι τῆς ἀγέλης, οἷον πρόβατον, αἶγα, ὄρνιθα κττ. καὶ ἀμεταβάτως ἀπομακρύνομαι τῆς ἀγέλης μου καὶ μεταβαίνω εἰς ξένην, δεύτε-

ρον ἀποδιώκω, τρίτον στέλλω τινὰ εἰς ξένην γῆν, κάμνω τινὰ νὰ ἀποδημήσῃ, τέταρτον ἐξορίζω κτλ. Εἶναι προφανῆς κάποια παρετυμολογία τοῦ ρήματος πρὸς τὸ ξένος, ἀλλ' ὅτι προῆλθε τὸ *ξενομῶ* ἀπὸ τὸ ὑποθετικὸν *ξενονομῶ* καθ' ἀπλολογίαν¹ τοῦτο εἶναι ἀνάξιον συζητήσεως. Ὁ διδάσκαλός μου Γεώργιος Χατζιδάκις τὸ ἐτυμολόγησεν ἐκ τῆς νέας προθέσεως *ξε* καὶ τοῦ οὐσιαστικοῦ *νομή* γραφῆς ἐν Ἐπιγραφῶν 26 (1914) Λεξικογρ. Ἀρχεῖω 19 «*ξενομίζω* = ἐξάγω ἢ ἐξέρομαι ἐκ τῆς νομῆς, ἐκ τῆς πατρίδος εἰς τὴν ἀλλοδαπήν, ἔπειτα ἐκδιώκω, πλανῶμαι». Ἡ ἐτυμολογία γραμματικῶς εἶναι ὀρθή. Ὅπως τὸ *ξελιμανίζω*, *ξεμαντρίζω*, *ξεπαχνίζω*, *ξεπορτίζω* καὶ τὰ πάμπολλα τοιαῦτα τῆς νέας Ἑλληνικῆς, περὶ τῶν ὁποίων ἐπραγματεύθη οὗτος ἀνωτέρω σελ. 8 - 47, ἠδύνατο καὶ τὸ *ξενομίζω* νὰ εἶναι νεώτερος σχηματισμὸς ἐφόσον λέγεται σήμερον τὸ *νομή*. Νομίζω ὅμως ὅτι δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τοῦτο προελθὸν ἀπὸ παλαιὸν *ἐκνομίζω*, τοῦτο δὲ ἀπὸ τὸ οὐσιαστικὸν *ἐκνομή*. Εἰς Διονύσιον τὸν Ἀλικαρνασέα ὑπάρχει τὸ σύνθετον τοῦτο οὐσιαστικὸν μὲ τὴν σημασίαν τοῦ ἀπλοῦ *νομή* ἐν τῷ χωρίῳ «εὐρὼν δὲ πόαν ἐν αὐτῷ βουκολίδα πολλὴν καὶ καλὴν τὰς μὲν βοῦς ἀνήκεν εἰς *ἐκνομήν*, αὐτὸς δὲ βαρυνόμενος ὑπὸ κόπου κατακλιθεὶς ἔδωκεν αὐτὸν ὕπνῳ»². Τὸ σύνθετον τοῦτο ὄνομα οἱ κριτικοὶ τὸ ἐνόμισαν ὕποπτον. Ὁ Dindorf παραθέτων τὸ χωρίον προσθέτει «ubi deletis litteris male geminatis leg. videtur *νομή*»³. Τὴν γνώμην του ἐδέχθησαν καὶ οἱ Ἄγγλοι Liddell καὶ Scott εἰπόντες ὅτι τὸ *ἐκνομή* εἶναι ἐσφαλμένη γραφή ἀντὶ τοῦ *νομή*, εἰς δὲ τὴν νεωτέραν συμπληρωμένην ἔκδοσιν τοῦ λεξικοῦ τῶν παρελείφθη ἡ λέξις. Ὁ δὲ Carolus Jacoby εἰς τὴν κριτικὴν ἔκδοσιν τῶν ἀπάντων τοῦ Διονυσίου ἀντικατέστησεν εἰς τὸ κείμενον τὸ *ἐκνομή* ὑπὸ τοῦ ἀπλοῦ *νομή*. Νομίζω ὅμως ὅτι ἡ γραφή τῶν κωδίκων *ἐκνομή*, οἱ ὁποῖοι ἐπὶ τοῦ προκειμένου συμφωνοῦν πάντες, ἔχει καλῶς, ὅτι δηλαδὴ κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Διονυσίου ἐλέγετο τὸ οὐσιαστικὸν τοῦτο, τὸ ὁποῖον δὲν προῆλθε διὰ συνθέσεως τοῦ *ἐκ* καὶ *νομή*, ὅτε τὸ πρᾶγμα θὰ ἦτο κάπως δυσνόητον, ἀλλὰ παρήχθη ἀπὸ τὸ ρῆμα *ἐκνέμω* τὸ σημαῖνον βόσκω. Πβ. Θεοφράστ. Ἱστορ. φυτῶν 9, 16,1 «ὀλίγος ὁ τόπος ὁ φέρων καὶ τοῦτον αἰ αἰγες ἐκνέμονται». Ἀφοῦ λοιπὸν ἀπὸ τὸ ἀπλοῦν *νέμω* παράγεται τὸ *νομή*, διατί νὰ μὴ δεχθῶμεν ὅτι καὶ ἀπὸ τὸ σύνθετον *ἐκνέμω* ἠδύνατο νὰ παραχθῇ τὸ *ἐκνομή*; Διὰ τοῦτο τὸ κείμενον τοῦ Διονυσίου πρέπει ν' ἀποκατασταθῇ σύμφωνα μὲ τὴν γραφὴν τῶν κωδίκων. Ἐπειδὴ δὲ τὸ *ἐκνέμω* ἐσήμαινε καὶ ἀπομακρύνω, ἐπόμενον εἶναι ὅτι καὶ τὸ ἀφηρημένον *ἐκνομή* ἐσήμαινε καὶ τὴν ἀπομάκρυνσιν. Ἡ σημασία αὕτη δὲν μαρτυρεῖται, ἀλλ'

¹ Ἰδ. Μ. Φιλόντα, Γλωσσογν. 2. 145.

² Ρωμαϊκ. Ἀρχαιολ. 1, 39, 2.

³ Ἰδ. Θεσαυρὸν ἐν λ.

ἐγὼ τὴν νομίζω πολὺ φυσικὴν. Αὐτὴ μᾶς βοηθεῖ νὰ ἐξηγήσωμεν καλύτερα τὰς σημασίας τοῦ νέου *ξενομίζω*, ἀφοῦ δεχθῶμεν κατ' ἀνάγκην ὅτι ἐκ τοῦ ὀνόματος τούτου ἐσχηματίσθη νέον ῥῆμα *ἐκνομίζω* μὲ τὴν σημασίαν τοῦ ἀπομακρύνω, συνώνυμον δηλαδὴ τοῦ *ἐκνέμω*, τὸ ὁποῖον ὅμως δὲν μᾶς παρεδόθη. Καὶ ἐδῶ ἡ μελέτη τῆς νέας Ἑλληνικῆς συμπληρώνει θαυμάσια τὴν ἔλλειψιν τῆς γραπτῆς παραδόσεως.

Τὸ ἀρχαῖον *ρύμη* = στενὴ ὁδός, λέγεται σήμερον πολλαχοῦ. Πλὴν τούτου εἰς τὸ Ποντικὸν ἰδίωμα λέγεται καὶ τὸ οὐδέτερον *ρυμὶν* καὶ *ὄρυμιν* = ρυάκιον, μικρὸν ποτάμι. Ὅτι τὸ δεύτερον εἶναι παράγωγον τοῦ πρώτου εἶναι βέβαιον, ἐπειδὴ ὅμως τὸ *ρύμη* εἰς τὸ Ποντικὸν ἰδίωμα εἶναι ἄγνωστον, ὑποθέτω ὅτι τὸ *ρυμὶν* ἀνάγεται εἰς παλαιὸν *ρυμίον*, τὸ ὁποῖον δὲν μαρτυρεῖται. Ἐάν ἡ εἰκασία μου εἶναι ἀληθής, ὅπως ἐγὼ πιστεύω, πρέπει ἐξάπαντος νὰ δεχθῶμεν ὅτι τὸ παλαιὸν *ρύμη* εἶχε καὶ τὴν σημασίαν τῆς στενῆς κοίτης ποταμοῦ ἢ ρυάκος, ἡ ὁποία ὁμοίως δὲν μαρτυρεῖται. Τὸ *ρυμὶν* τοῦτο μᾶς ἀναγκάζει νὰ σκεφθῶμεν ὅτι καὶ ἄλλα ὁμοίου γραμματικοῦ τύπου οὐσιαστικὰ τοῦ ἰδιώματος τούτου, τῶν ὁποίων δὲν σώζονται τὰ ἐξ ὧν παρήχθησαν πρωτότυπα, εἶναι παλαιὰ κληρονομία ἐξ ἁμαρτύρων εἰς *-ιον* καὶ οὐχὶ νεώτεροι σχηματισμοί. Λέγω δὲ τοῦτο, διότι ἡ σημερινὴ κατάληξις *-ιν* προελθοῦσα ἐκ τῆς ἀρχαίας ὑποκοριστικῆς *-ιον*¹ ἔπαυσε πλέον νὰ εἶναι παραγωγικὴ εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦτο. Π. χ. αἱ λέξεις *πλακίον*, *ταφίον*, *ταφρίον* σημαίνουσαι *πλάξ*, *τάφος*, *τάφρος* πρέπει νὰ ἀναχθοῦν εἰς παλαιὰ *πλακίον*, *ταφίον*, *ταφρίον*.

Ἡ γραπτὴ παράδοσις μαρτυρεῖ τὴν ὑπαρξιν τοῦ Δωρικοῦ τύπου *σακός* = *σηκός*. Παρὰ τὸ οὐσιαστικὸν τοῦτο ὑπάρχει μὲν Ἀττικὸν *σηκάω* = περικλείω εἰς μάνδραν, ἀλλὰ Δωρικὸν *σακάω* δὲν μαρτυρεῖται. Καὶ ὅμως βέβαιον εἶναι ὅτι ἐλέγετο καὶ ὁ Δωρικὸς τύπος, ὁ ὁποῖος ἐσώθη μέχρι σήμερον εἰς τὴν Κρήτην καὶ ἀλλαχοῦ μὲ τὴν σημασίαν τοῦ ἀπογαλακτίζω².

σαμαῖα καὶ *σαμά* καὶ *σαμὲ* λέγεται εἰς τὴν Κρήτην τὸ σημεῖον διὰ τοῦ ὁποίου ὁ ἰδιοκτήτης ποιμνίου σημαδεύει τὰ πρόβατά του εἰς τὸ ἓνα ἀφτὶ ἢ καὶ εἰς τὰ δύο διὰ νὰ διακρίνονται ἀπὸ τὰ τῶν ἄλλων. Ὅτι πρόκειται περὶ Δωρικοῦ τύπου τοῦ *σημαία* ἔχει ἤδη παρατηρηθῆ ὑπὸ ἄλλων³, δὲν παραδίδεται ὅμως

¹ Ὡς γνωστὸν τὰ ἀρχαῖα εἰς *-ιον* ὑποκοριστικὰ πολὺ ἐνωρὶς ἀπέβαλαν τὴν ὑποκοριστικὴν σημασίαν των καὶ ἀπέβησαν συνώνυμα πρὸς τὰ πρωτότυπα. Ἦδη κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους τὸ *βιβλίον* καὶ *φορτίον* δὲν διέφεραν σημασιολογικῶς ἀπὸ τὸ *βίβλος* καὶ *φόρτος* καὶ τὰ μεταγενέστερα *ἀηδόιον*, *ἐρίφιον* καὶ *ὠτίον* ἦσαν συνώνυμα πρὸς τὰ ἀρχαῖα *ἀηδών*, *ἐρίφος* καὶ *οὔς*.

² Πβ. *Γ. Ν. Χατζιδ.* ΜΝΕ 1, 79 καὶ 94.

³ *Γ. Ν. Χατζιδ.* ΜΝΕ 1, 79 καὶ 94, *Στ. Ξανθοῦδίδης* ἐν *Λεξικογραφικῷ Ἀρχεῖῳ* τῆς μέσης καὶ νέας Ἑλληνικῆς 5, 294.

Δωρικὸν *σαμαία* ὅπως παραδίδεται *σαμα*. Νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἦτο ἄγνωστος ἡ λέξις εἰς τοὺς Δωριεῖς; Ἄδύνατον, διότι ἄλλως θὰ ἦτο ἀνεξήγητον τὸ σημερινὸν *σαμαία*. Παρὰ τοῦτο λέγεται καὶ ρῆμα *σαμώνω* = κάμνω σημαδι, σημαδεύω, καὶ ἐκ τούτου ἐπίθετον *ασάμωτος*, ἀλλὰ ταῦτα εἶναι νεώτερα.

Ὁ σηκὸς εἰς τὸ Ποντικὸν ἰδίωμα λέγεται *σταλίν*. Ὅτι ἐλέγето καὶ κατὰ τὸν μεσαίωνα *σταλίον* ἢ *σταλίν* μαρτυρεῖ τὸ *σταλὸς* τοῦ Ἡσυχίου. «στάλη· ταμεῖον κτηνῶν, ὁ σταλός». Τὸ *σταλός* τοῦτο τὸ ἀπορρίπτει ὁ Μουσούρης, ἀλλὰ δὲν ἔχει δίκαιον, οὔτε «στάβλος vel σταῦλος scribendum videtur» ὡς νομίζει ὁ Schmidt οὔτε «suspecta codicis est fides» ὡς νομίζουν οἱ συντάκται τοῦ Θησαυροῦ προκειμένου περὶ τῆς ὅλης γλώσσης. Τὸ *σταλός* καὶ ἀπὸ τοῦτο τὸ *σταλί(ο)ν* ἐγεννήθησαν ἀπὸ τὸ *στάλη*, τοῦτο δὲ ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ Βενετικὸν *stala*. Ἡ ὅλη γλῶσσα ἔχει καλῶς, ἀλλ' ἐννοεῖται ὅτι εἶναι παρέμβλημα μεταγενέστερον καὶ ὄχι τοῦ Ἡσυχίου.

στελίν εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον καὶ *στελί* ἐν Σύμη, Τήλω καὶ ἀλλαχοῦ σημαίνει τὴν ξυλίνην λαβὴν παντὸς ἐργαλείου τεκτονικοῦ, τὸ κοινῶς *στειλιάρι*. Τοῦτο προέρχεται ἀπὸ παλαιὸν *στελίον* ὡς ἤδη παρετηρήθη ὑπὸ ἄλλου¹. Τὸ ἀμάρτυρον τοῦτο οὐσιαστικὸν ἔχει σχέσιν ἢ πρὸς τὸ *στειλειὸν* τῆς τροπῆς τοῦ *ει* εἰς *ε* ἐρμηνευομένης διὰ τὸ παρακείμενον ὑγρὸν ἢ πρὸς τὸ *στελεόν*. Πάντως τὸ *στειλειὸν* ἢ *στελεόν* δὲν ἠδύνατο νὰ μᾶς δώσῃ ἀπευθείας τὸν σημερινὸν τύπον καὶ ἐπομένως εἶναι ἀνάγκη νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἐλέχθη κάποτε καὶ *στειλίον* ἢ *στελίον* καθ' ὃν τρόπον ἐλέχθη καὶ *στειλάριον* – *στειλιάριον* ὅθεν τὸ *στειλιάρι*.

Εἰς τὸ Ποντικὸν ἰδίωμα *τσιγγρώνω* σημαίνει κλαυθμουρίζω, συνήθως ἐπὶ παιδίων. Ἡ λέξις ἀνάγεται εἰς παλαιὸν *τιγρῶ*, ὅθεν καὶ σύνθετον *ἀποτιγρῶ*, ἐκ τούτου δὲ τὸ μεσαιωνικὸν παρ' Ἀρέθα *ἀποτιγρώνω*, τὸ ὁποῖον εἶδαμεν ἀνωτέρω. Εἶναι ἀληθές ὅτι τὸ *τσ* παρέχει κάποιαν δυσκολίαν, διότι γενικὸς νόμος τσιτακισμοῦ τοῦ *τ* δὲν ὑπάρχει εἰς τὸ ἰδίωμα τοῦτο, ἐπειδὴ ὅμως δὲν λείπουν μεμονωμένα τινὰ τσιτακισμοῦ παραδείγματα, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὸ ἀπὸ τοῦ μεσαίωonos μαρτυρούμενον *τσιλῶ* παρὰ τὸ ἀρχαῖον *τιλῶ*², δὲν διστάζω νὰ δεχθῶ ὅτι καὶ τὸ *τσιγγρώνω* προέρχεται ἀπὸ παλαιὸν ἀμάρτυρον *τιγρῶ*³.

Παρὰ τὸ ἀρχαῖον Δωρικὸν *χαλά* δὲν μαρτυρεῖται ὑπὸ τῆς γραπτῆς παράδοσεως τὸ παράγωγον *χαλίον* ὡς ἐλέγето εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους *χηλίον* παρὰ τὸ Ἀττικὸν *χηλή*. Ἄλλ' ἡ εὐρυτάτη χοῆσις σήμερον τῆς λέξεως *χαλί*, ἡ ὁποία σημαίνει κατὰ τόπους, ὡς μαρτυρεῖ τὸ ἀρχαῖον τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ,

¹ D. Oeconomidēs, Lautlehre des Pontischen σελ. 89.

² D. Oeconomidēs, αὐτόθι 43.

³ Ὅτι τὸ *τσιγγρώνω* καὶ τὸ σύνθετον *ἀποτσιγγρώνω* προέρχονται ἀπὸ τὸ *τιγρώνω* καὶ *ἀποτιγρώνω* παρετήρησεν ἤδη ὁ Φ. Κουκουλῆς ἐν Ἀθηνᾶ 26 (1914) σελ. 142.

τὸν πλόκαμον τοῦ ὀκτάποδος, τὸν πόδα τοῦ καρκίνου, τὸ ἕτερον τῶν σκελῶν δικράνου, τὴν ὀπλὴν ζώου, τὴν ἄκανθαν κτλ., ἀποδεικνύει ὅτι ἐλέγετο παλαιόθεν *χαλίον* Δωρικόν, τὸ ὁποῖον εἰσῆλθεν καὶ εἰς τὴν λεγομένην Κοινήν τῶν μεταγενεστέρων χρόνων. Νεώτερον δημιούργημα δὲν δύναται νὰ εἶναι τοῦτο, διότι δὲν εἰσῆλθεν εἰς τὴν κοινήν τὸ πρωτότυπον *χαλά*, ὥστε νὰ ὑποτεθῆ ὅτι διασωθὲν τοῦτο μέχρις ἡμῶν ἔδωκε τὴν γένεσίν του.

Κοινή εἶναι εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν ἢ παραγωγικὴ κατάληξις *-τό*, μὲ τὴν ὁποῖαν σχηματίζονται οὐσιαστικὰ ἐκ ρημάτων σημαίνοντα τὴν ἀφηρημένην ἔννοιαν, οἷον *ἀγκομαχῶ - ἀγκομαχητό*, *βογγῶ - βογγητό*, *κυνηγῶ - κυνηγητό*, *μουγκρίζω - μουγκριτό*, *ξεφωνίζω - ξεφωνιτό*, *ροχαλίζω - ροχαλιτό*, *τανυέμαι - τανυτό*, *χασμουρειέμαι - χασμουρητό* κτλ. Ἡ κατάληξις προῆλθεν ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν *-τός*, ἢ ὁποῖα ὁμοίως φανερῶνει τὴν ἀφηρημένην ἔννοιαν ἢ κάτι παρόμοιον, οἷον *ἀλοητός*, *ἀμητός*, *τρουγητός* κτλ.¹ Τὸ *-τός* τοῦτο ὡς παραγωγικὴ κατάληξις δὲν φαίνεται νὰ ἐκληρονομήθη εἰς τὴν νέαν, ἀντὶ δὲ τούτου ἐπεκράτησε τὸ οὐδέτερον *-τό*, διὰ ποῖον λόγον, δὲν εἶναι τοῦ παρόντος. Ἐπομένως ὅσαι λέξεις ἀκούονται σήμερον μὲ τὴν κατάληξιν αὐτὴν ἀσφαλῶς εἶναι ἀρχαῖαι, ἔστω καὶ ἂν δὲν μαρτυροῦνται ὑπὸ τῆς γραπτῆς παραδόσεως. Τοιαῦται π. χ. εἶναι τὸ Τσακωνικὸν *γεννατὲ = γεννητός*, *τοκετός*, τὸ ὁποῖον ὀρθῶς ὁ Μ. Δέφνεο χαρακτηρίζει ὡς ἀρχαῖον Δωρικόν², τὸ ὁμοίως Τσακωνικὸν *φουσαιτὲ = φυσητός*, αἰφνίδιον φύσημα ἀνέμου, τὰ Ποντικὰ *βοειτός = βοή*, *φυσετός = ἰσχυρὸν ρεῦμα ἀέρος* κτλ. Τὰ δύο τελευταῖα καὶ τὰ παρόμοια Ποντικὰ δὲν πρέπει νὰ συγγέωνται πρὸς τὰ εἰς *-ετός* ἀρχαῖα, οἷον *κόπτομαι - κοπετός*, *πήγνυμαι - παγετός*, *τίκτω - τοκετός* κτλ., διότι εἰς αὐτὰ μὲν ἢ κατάληξις εἶναι *-ετός*, ἐνῶ εἰς ἐκεῖνα τὸ *ε* ἀνήκει εἰς τὸ θέμα καὶ εἶναι ἀντὶ τοῦ Ἰωνικοῦ *η*, ἥτοι *βοητός - βοειτός*, *φυσητός - φυσετός*.

Ὁ Ἰωνικὸς τύπος *φορή* δὲν μαρτυρεῖται, ὅτι ὅμως ἐξάπαντος ἐλέγετο μαρτυρεῖ τὸ σημερινὸν Ποντικὸν *φορή = φορά*, μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὸ ἐν ἐπιγραφῇ Ὠρωποῦ τοῦ τέλους τοῦ 5^{ου} π. Χ. αἰῶνος ἀπαντῶν σύνθετον *ἐκφορή*³.

χασμοῦμαι εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον σημαίνει *χασμῶμαι*, *χασμουρειέμαι*. Ἀμφότερα τὰ ρήματα παράγονται ἀπὸ τὸ οὐσιαστικὸν *χάσμα = ἀνοιγμα τοῦ στόματος*. Καὶ τὸ μὲν *χασμῶμαι* εἶναι ἀρχαῖον, ἀλλὰ τὸ *χασμοῦμαι* δὲν μαρτυρεῖται ὡς τοιοῦτον. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν διάλεκτον αὐτὴν τὸ *χάσμα* δὲν σώζεται, δὲν δύ-

¹ Πβ. Γ. Ν. Χατζιδ. Ἀκαδημεικὰ Ἀναγνώσματα 1 (1924) 158.

² Λεξικὸν τῆς Τσακωνικῆς διαλέκτου.

³ Ἰδ. Συλλογὴν ἐπιγραφ. Solmsen 50 = Schwyzer 811 = Dittenberg 1004 καὶ Γ. Π. Ἀναγνωστοπούλου, Σύντομον Ἱστορίαν τῶν Ἑλληνικῶν διαλέκτων σελ. 43 «τῶν δὲ κρεῶν μὴ εἶναι ἐκφορὴν ἔξω τοῦ τεμένεος».

ναται τὸ χασμοῦμαι νὰ νομισθῆ ὡς νεώτερος σχηματισμός. Εἶναι λοιπὸν καὶ τοῦτο ἀρχαῖον ἀνήκον εἰς τὴν συζυγίαν τῶν εἰς -όω ρημάτων, τῶν ὁποίων τὸ μέσον εἰς τὴν διάλεκτον ταύτην λήγει κανονικῶς εἰς -οῦμαι, ἐνῶ τὸ ἐνεργητικὸν ὅπως καὶ εἰς τὴν κοινὴν μετεπλάσθη εἰς -ώνω, οἷον ἀπλώνω-ἀπλοῦμαι, στεφανώνω-στεφανοῦμαι, φανερόνω-φανεροῦμαι κτ. Ἐκτὸς τούτου ὑπάρχουν καὶ τὰ σύνθετα ἀναχασμοῦμαι καὶ ἀποχασμοῦμαι. Καὶ ταῦτα εἶναι ἐξάπαντος ἀρχαῖα, διότι τὸ μὲν δεύτερον, ἂν ἦτο νεώτερον σύνθετον ἐκ τοῦ ἀπὸ καὶ χασμοῦμαι, ἔπρεπε νὰ σημαίνει παύω χασμώμενος σύμφωνα μὲ τὴν ἐν συνθέσει στερητικὴν σημασίαν τῆς προθέσεως ἀποτελοῦσαν ὀργανικὸν νόμον τῆς γραμματικῆς τοῦ ἰδιώματος, ἐπειδὴ ὅμως σημαίνει ὅτι καὶ τὸ ἀπλοῦν χασμοῦμαι, φρονῶ ὅτι εἶναι παλαιὸς σχηματισμὸς ἀπὸ τὸ ἀπὸ καὶ χάσμα. Τὸ δὲ πρῶτον σημαῖνον ἀναπνέω ἐσχηματίσθη ὁμοίως ἀπὸ τὴν πρόθεσιν ἀνά καὶ τὸ χάσμα. Δηλαδὴ ἀμφότερα ἐσχηματίσθησαν τότε, ὅτε ἐλέγετο καὶ τὸ οὐσιαστικόν. Εἶναι λοιπὸν ἀρχαῖα. Κατὰ ταῦτα καὶ τὸ οὐσιαστικὸν ἀποχάσμα τοῦ αὐτοῦ ἰδιώματος τὸ σημαῖνον χάσμημα δὲν δύναται νὰ εἶναι νέον σύνθετον ἐκ τοῦ ἀπὸ καὶ χάσμα, ἀλλὰ πάντως ἀρχαῖον.

Οὐσιαστικὰ εἰς -ή ἐκ ρημάτων ὑπάρχουν πολλὰ εἰς τὴν ἀρχαίαν, οἷον ἀλλάσσω-ἀλλαγή, ἀμείβω-ἀμοιβή, ἀμύσσω-ἀμυχή, ἀρμόζω-ἀρμογή, μέλλω-μολπή, μένω-μονή, οἰμώζω-οἰμωγή, ὀλολύζω-ὀλολυγή, ὀρύσσω-ὀρυχή καὶ ὀρυγή, πνέω-πνοή, ρέω-ροή, στρέφω-στροφή, σφάζω καὶ σφάπτω-σφαγή, ταράσσω-ταραχή, τάσσω-ταγή, φράζω-φραδή, χαράσσω-χαραγή κτ. Πβ. καὶ μεσαιωνικὰ ἀναλάμπω-ἀναλαμπή, ἀναμίγω-ἀναμιγή κτ. Ὁ γραμματικὸς οὗτος νόμος ἔπαυσε λειτουργῶν εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν καὶ τὰ ἐκ τοιούτων ρημάτων παράγωγα, καθόσον λέγονται ταῦτα, λήγουν κατ' ἄλλον τρόπον. Ἐπομένως οὐσιαστικὰ καθὼς τὸ ἀλοιφή, βροχή, γραφή, ταραχή, χαραγή καὶ τὰ παρόμοια λεγόμενα καὶ σήμερον εἶναι ἀνάγκη νὰ δεχθῶμεν ὅτι παρεδόθησαν ἀρχαιοῦθεν καὶ δὲν εἶναι νεώτεροι σχηματισμοί. Κατὰ ταῦτα καὶ τὰ σήμερον πολλαχοῦ λεγόμενα κατασταλαγή καὶ κατασταλαή καὶ ἀπλοῦν σταλαγή καὶ σταλαή = τὸ διήθημα τῆς στάχτης καὶ φραγή καὶ φραή = φράκτης ξύλινος πρέπει νὰ εἶναι ἀρχαῖα παράγωγα τῶν ρημάτων κατασταλάσσω, σταλάσσω καὶ φράσσω, ἂν καὶ ἀγνοοῦνται ἀπὸ τὴν γραπτὴν παράδοσιν¹. Παλαιὸν φαίνεται νὰ εἶναι καὶ τὸ ἀναπαή ἐκ τοῦ παρ' Ἡρω-

¹ Εἰς τὴν Ποντικὴν διάλεκτον ἐξακολουθεῖ κανονικῶς ἡ παραγωγή ἐκ ρημάτων τοιούτων οὐσιαστικῶν εἰς -ή, ἀφηρημένων καὶ μὴ, τὸ δὲ περίεργον, σχηματίζονται καὶ ἀπὸ περισπώμενα ρήματα. Περί τοῦ πράγματος ἔγραψα ἄλλοτε εἰς τὸ περιοδικὸν «Ἀθηνᾶ» τόμ. 41 (1929) σελ. 29, εἰς δὲ τὰ ἐκεῖ καταλεχθέντα παραδείγματα προσθετέον καὶ τὰ ἐξῆς: ἐδόθην-δοθή (ἢ ἐπὶ τοῦ φακέλου ἐπιστολῆς διεύθυνσις τοῦ πρὸς ὃν ἀποστέλλεται αὕτη), καλατζεύω-καλατζή (ὀμιλῶ-ὀμιλία), μασχαρεύω-μασχαρή (ἀστειεύομαι-ἀστεϊσμός), οἰκονομῶ-οἰκονομή

διανῶ ἀνεπάην, κατὰ τοῦτο δὲ ἐπλάσθη καὶ τὸ θαραπαῆ (ιδ. Γ. Ν. Χατζιδάκι Γλωσσολ. Μελέτ. 1, 230).

Τὸ ὠλένα ὡς Δωρικὸς τύπος τοῦ ὠλένη δὲν μαρτυρεῖται, σήμερον ὅμως ἀκούεται εἰς τὸ Ποντικὸν ἰδίωμα ὠλένα = ἀγκάλη¹. Ἐπεὶ μὴ φανῆ παραδόξον ὅτι εὐρέθη λέξις Δωρικὴ εἰς τὸν Πόντον, τοῦ ὁποίου ἡ διάλεκτος ἀνάγεται εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἰωνικὴν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἰωνες μὲν ἦσαν οἱ πρῶτοι ἀποικοὶ, ἀλλὰ δὲν ἀποκλείονται καὶ μεταναστεύσεις ἔστω καὶ σποραδικαὶ ἐκ Δωρικῶν πόλεων κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους καὶ μάλιστα ἀπὸ τοὺς χρόνους τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου καὶ κατόπιν. Καὶ ἐλάχιστοι ἔμποροι Δωρικῆς καταγωγῆς νὰ εἶχαν ἐγκατασταθῆ κάπου τοῦ Πόντου ἦτο δυνατόν νὰ ἀφήσουν ἴχνη τοῦ γλωσσικοῦ των ἰδιώματος. Τυχὸν ἀντίρροσις ὅτι τὸ ὠλένα εἶναι μεταπλασμένον ἐξ ἄλλης τινὸς πτώσεως, τῆς αἰτιατικῆς τοῦ πληθυντικοῦ ὠλένας, δὲν μοῦ φαίνεται ὀρθή, διότι τοιοῦτοι μεταπλασμοὶ εἰς ἐμὲ τοῦλάχιστον εἶναι ἀγνωστοί. Π. χ. τύποι ἢ ἀγουρότα, ἢ ἀρχά, ἢ βραδά, ἢ παιδότα, ἢ παλληκαρότα, ἢ πίστα, ἢ τιμά κλ. ἐκ τῶν αἰτιατ. πληθ. τ' ἀγουρότας, τ' ἀρχάς, τὰ βραδάς, τὰ παιδότας, τὰ παλληκαρότας, τὰ πίστας, τὰ τιμάς εἶναι ἀνήκουστοι, ἀλλὰ πάντοτε λέγεται ἢ ἀγουρότη ἢ ἀγουρότε, ἢ ἀρχή, ἢ βραδή, ἢ παιδότη - ε, ἢ παλληκαρότη - ε, ἢ πίστι(η), ἢ τιμή. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι ἡ λειτουργία τῶν ἀναλογικῶν νόμων δὲν εἶναι πανταχοῦ

(οἰκονομία), στρατεύω - στρατή (περιπάτημα), περνίζω - περνή (διαβίβασις), πορλατῶ - πορλατή (περπάτημα), φιλῶ - φιλή (φιλία), φορτώνω - φορτή (φορτίον), κατὰ ταῦτα δὲ καὶ ἀσπροκέντη (ἀσπρο κέντημα) ἀντὶ ἀσπροκεντή ὡς ἀπὸ ρήματος ἀσπροκεντῶ. Ἡ γένεσις τῶν ἐκ περισπώμενων ρημάτων οὐσιαστικῶν εἰς - ἢ ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός ὅτι ἀρχαιοτέρως παρεδόθησαν ρήματα περισπώμενα καὶ ἐκ παραλλήλου ὀνόματα εἰς - ἢ, ἂν καὶ ἡ σχέσις τούτων εἶναι ἀντίστροφος, ὅτι δηλαδὴ τὸ ρῆμα εἶναι τὸ παράγωγον καὶ οὐχὶ τὸ ὄνομα. Λοιπὸν κατὰ τὸ ἀντίστροφον σχῆμα βροντῶ - βροντή, τιμῶ - τιμή κτ. ἐλέχθη καὶ φιλῶ - φιλή, οἰκονομῶ - οἰκονομή κτ. Ἐπισημαστέον ὅτι ἀσχετὰ πρὸς ταῦτα εἶναι τὰ ἐξ ἄλλου γένους μεταπλασμένα, ὡς ἡ ποτή ἐκ τοῦ ποτῖν ἢ ποτόν, ἢ χωνή ἐκ τοῦ χωνῖν κτ. Πβ. καὶ Γ. Ν. Χατζιδάκι ἐν «Ἐπιστημονικῇ Ἐπετηρίδι Πανεπιστημίου» 8 (1912) σελ. 8. Ἐξ ἄλλων ἰδιομάτων γνωρίζω μόνον τὸ ἐξ Αἴνου ἀπουχτ'πῆ καὶ ἀπουχπῆ ἐκ τοῦ ἀποχτυπῆ = ἰσχυρὸς παλμὸς τῆς καρδίας, παραγώγου τοῦ ρήματος ἀποχτυπῶ, καὶ τὸ ἐξ Αἰτωλίας ἀρχινῆ = ἀρχή, ἔναρξις, ἐκ τοῦ ρ. ἀρχινῶ. Δι' ὅλους τοὺς ἀνωτέρω λόγους δυσκολεύομαι νὰ πεισθῶ εἰς ὅσα ἔγραψεν ὁ ἀγαπητὸς Γεώργιος Σπυριδάκης ἐν τῷ περιοδικῷ «Ἀθηνᾶ» 48 (1938) σελ. 232 - 240 περὶ τῆς ἐκ τοῦ ἀπαρεμφάτου θανεῖν προελεύσεως τοῦ μεσαιωνικοῦ θανή. Τὸ βεβαιότερον εἶναι ὅτι παρήχθη ἀπὸ τὸ ἔθανον τοῦ θνήσκω ὡς ρηματικὸν παράγωγον καθὼς ἔγραψεν ὁ Γ. Χατζιδ. ἐν «Ἐπιστημονικῇ Ἐπετηρίδι Πανεπιστημίου» 9 (1913) σελ. 19 καὶ ἐγὼ ἐν «Ἀθηνᾶ» 41, 29.

¹ Ἡ λέξις δὲν εἶναι συνήθης εἰς τὸν καθ' ἡμέραν κοινὸν λόγον, ἀλλ' ἀπαντᾷ εἰς τὸ ἄσμα:

πολλὰ φορὰς ἄς πέθανα ἔγω ἔσ σου γιοῦ μ' τὴν ὠλέναν,
ἄς σκότωναν ἀντὶς ἐσὲν τὴν ἄχαρον τὴ μάνα σ'!

¹ Ἰδ. Ἀρχεῖον Πόντου 1 (1928) σελ. 88.

ἀναγκαία, ἂν καὶ πανταχοῦ δυνατή, ὅπωςδὴποτε ὅμως δὲν δύναται νὰ στηριχθῆ ὁ νόμος δι' ἑνὸς καὶ μόνου παραδείγματος, ἐνῶ πάντα τὰ ὅμοια μαρτυροῦν τὸ ἀντίθετον. Πλὴν δὲ τούτου τοιοῦτοι μεταπλασμοὶ εἶναι παντελῶς ξένοι πρὸς τὸ γλωσσικὸν μου αἴσθημα ἔχοντος ὡς μητρικὴν γλῶσσαν τὴν διάλεκτον αὐτήν.

ὠραῖζω εἰς τὸ Ποντικὸν ἰδίωμα σημαίνει φυλάττω τι μετὰ προσοχῆς, οἶον ποιμνιον, ἔπειτα παραμονεύω καὶ γενικώτερον προσέχω. Τοῦτο ἀνάγεται ἀναμφιβόλως εἰς παλαιὸν μὴ μαρτυρούμενον ὠριάζω σχηματισθὲν ἐκ τοῦ οὔσ. ὠρα (= φροντίς) καθὼς καὶ κόπος — κοπιᾶζω κττ. Τὸ ὠρα σήμερον δὲν λέγεται.

*
* *

Νομίζω ἀρκετὰ τὰ παρατεθέντα παραδείγματα. Εἰς τὰ ἐπόμενα θὰ ἀποδειχθῆ ὅτι καὶ εἰς τὰς σημασιολογικὰς χρήσεις ἢ προφορικὴ παράδοσις συμπληρώνει τὴν γραπτὴν.

Τὸ ἀρχαῖον ἐπίθετον ἀβασάνιστος λέγεται σήμερον εἰς τὴν σημασίαν τοῦ μὴ ὑποστάντος ταλαιπωρίας καὶ θλίψεως¹, ἢ ὁποία δὲν φέρεται εἰς τὴν γραπτὴν παράδοσιν. Καὶ ὅμως ὁ γνωρίζων ὅτι εἰς τὸν Αἴλιανὸν τὸ ἐπίρρημα ἀβασανίστως ἔχει τὴν σημασίαν αὐτὴν εἰς τὸ χωρίον «οἱ γὰρ ἱέρακες ὀρνίθων μόνοι αἰεὶ ἐν ταῖς ἀκτίσι τοῦ ἡλίου ραδίως καὶ ἀβασανίστως βλέποντες κτλ.»² θὰ δεχθῆ ἀδιστακτικῶς ὅτι καὶ τὸ ἐπίθετον εἶχε τὴν σημασίαν ταύτην.

Τὸ ἄβρωτος τὰ λεξικά τῆς ἀρχαίας παραδίδουν μὲ τὴν σημασίαν τοῦ μὴ ἐπιτηδείου, τοῦ ἀκαταλλήλου πρὸς βρωσιν. Τὸ νεώτερον ὅμως Ποντικὸν ἄβρωτος σημαίνει καὶ ἀηδὴς τὴν γεῦσιν, ἄνοστος καὶ μεταφορικῶς ὁ προξενῶν ἀηδίαν εἴτε διὰ λόγων εἴτε δι' ἔργων καὶ ἀγροῖκος εἰς τὴν συμπεριφορὰν καὶ τραχὺς εἰς τοὺς τρόπους³. Ποῖος δύναται ν' ἀρνηθῆ ὅτι ὅλαι αὐταὶ αἱ σημασίαι δὲν εἶναι ἀποτέλεσμα νεωτέρας ἐξελίξεως, ἀλλ' ὅτι ὑπῆρχαν ἀνέκαθεν;

Τὸ ἐπίθετον ἀγανὸς σημαίνει σήμερον πολλαχοῦ 1) πρᾶος, 2) χαλαρός, ἄτονος, ἐκνευρισμένος, 3) ἀτροφικός, ἰσχνός, 4) ἀραιός, διαφανής, ἐπὶ ὑφάσματος, 5) ἀκριτόμυθος, 6) ὁ φαινομενικῶς μὲν πλούσιος, πράγματι δὲ πτωχός⁴. Ἀπὸ τὰς ποικίλας αὐτὰς σημασίας μόνον ἡ πρώτη μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου καὶ τῶν μεταγενεστέρων ποιητῶν μέχρι τοῦ Ἀριστοφάνους, ἀλλὰ δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ ὑποτεθῆ ὅτι ἡ λέξις ἦτο ἄγνωστος εἰς τὸν κοινὸν προφορικὸν λόγον καθ' ὅλους

¹ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς.

² 10, 14.

³ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς.

⁴ Λεξικὸν τῆς νέας Ἑλληνικῆς.

τούς μετὰ τὸν Ὅμηρον αἰῶνας μέχρι σήμερον, ὅτε ἀνεφάνη μὲ τὴν ποικιλίαν αὐτὴν τῶν σημασιῶν. Τὸ πρᾶγμα εἶναι φυσικῶς ἀδύνατον. Θὰ ἐλέγετο ἡ λέξις καὶ μὲ ἄλλας σημασίας τὰς αὐτὰς ἢ παραπλησίας μὲ τὰς σημερινάς. Ἐνταῦθα δὲν εἶναι ἄσχετον πρὸς τὸ θέμα νὰ παρατηρήσωμεν καὶ τὸ ἐξῆς ὅτι τὸ συνήθως λεγόμενον ὑπὸ τῶν φιλολόγων ὅτι αὐτὴ ἢ ἐκείνη ἡ λέξις εἶναι ποιητική, ἦτοι πλάσμα τῶν ποιητῶν καὶ ἐπομένως ἄχρηστος εἰς τὸν κοινὸν καὶ τὸν γραπτὸν λόγον, δὲν εἶναι πάντοτε ὀρθόν. Βεβαίως οἱ ποιηταὶ ἦσαν γλωσσοπλάσται λέγοντες «ρήματα βόεια ὀφρῦς ἔχοντα καὶ λόφους, δειν᾽ ἄττα μορμονωπά, ἄγνωτα τοῖς δεομένοις»¹ ἢ «ρήμαθ' ἱππόκρημνα, ἃ ξυμβαλεῖν οὐ ράδι' ἦν»² καὶ ἐπλατταν λέξεις κωμικὰς ὡς αἱ τοῦ Ἀριστοφάνους *κομφακελορρήμων*, *στωμυλιοσυλλεκτάδης*, *ρακιοσυρραπτάδης*, *κωδωνοφαλαρόπωλος*, *σαλπυγγολογχυπηνάδης*, *σαρκασμοπιτυοκάμπτης*³ κτ., δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ δεχθῶμεν τὸν γλωσσικὸν ἀφορισμὸν ὅτι πᾶσα λέξις ἀπαντῶσα μόνον εἰς ποιητὴν ἦτο μόνον ποιητική. Ἀπόδειξις ἀναμφισβήτητος τὸ ἀγανός, τὸ ὁποῖον ἀπαντᾷ μόνον εἰς ποιητὰς καὶ ὅμως βεβαιότατα ἐλέγετο καὶ εἰς τὸν κοινὸν λόγον ὡς μαρτυρεῖ ἡ σημερινὴ πολυσήμαντος χρῆσις του.

Τὸ ὄνομα ἀγελὰς ἐσήμαινε κατ' ἀρχὰς τὴν ἀνήκουσαν εἰς τὴν ἀγέλην. Ἦτο ἄρα ἐπίθετον («ἀγελὰς βούς»). Σήμερον τὸ ἀγελάδα εἶναι οὐσιαστικόν, ἡ δὲ σημασία του εἶναι καὶ μεσαιωνική. Εὐλόγως θὰ ἐρωτήσῃ τις, δὲν ἦτο καὶ παλαιότερα; Ἐξάπαντος θὰ ἦτο, διότι ἦτο ἀδύνατον νὰ γεννηθῇ τὸν μεσαίωνα, ὅτε ἐλησμονήθη ἡ ἐπιθετικὴ χρῆσις τοῦ ἀγελὰς, ἀλλ' ἐγεννήθη τότε, ὅτε ἀκόμη ἦτο εὐχρηστον τὸ ἐπίθετον.

Εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἀπαντᾷ τὸ ρῆμα ἀποτραχηλίζω μόνον εἰς τὴν σημασίαν τοῦ ἀπάγχω, ἀποπνίγω. Ἀλλ' ἡ πιθανωτέρα σύνθεσις αὐτοῦ μαρτυρεῖ ὅτι θὰ ἐσήμαινε καὶ ἀποκόπτω τὸν τράχηλον. Τὴν γνώμην μου ἐνισχύει τὸ ἤδη εἰς τοὺς Ἑβδομήκοντα ἀποκεφαλίζω σημαῖνον ἀποκόπτω τὴν κεφαλὴν. Τοῦτο εἶναι σύνθετον ἀπὸ τὸ ἀπὸ καὶ κεφαλὴ καὶ οὐχὶ ἀπὸ καὶ κεφαλίζω. Τὸ ἀπλοῦν κεφαλίζω σημαίνει κτυπῶ εἰς τὴν κεφαλὴν, τί δὲ θὰ ἐσήμαινε τὸ ἐξ αὐτοῦ σύνθετον; Ἡ σημασία τοῦ συνθέτου ἀποκεφαλίζω μᾶς ἀναγκάζει νὰ δεχθῶμεν τὴν πρώτην ἐτυμολογίαν, καθ' ἣν ἡ πρόθεσις ἔχει τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀποχωρισμοῦ καὶ τῆς ἀπομακρύνσεως. Λοιπὸν κατ' ἀναλογίαν τοῦ ἀπὸ + κεφαλὴ – ἀποκεφαλίζω ἠδύνατο νὰ λεχθῇ καὶ ἀπὸ + τράχηλος – ἀποτραχηλίζω = ἀποκόπτω τὸν τράχηλον. Καὶ εἰς τοῦτο ἀπίθανος εἶναι ἡ ὑπαρξις ὡς δευτέρου συνθετικοῦ τοῦ τραχηλίζω, τοῦ

¹ Ἀριστοφ. Βάτρ. 924 – 926.

² αὐτόθι 929 – 930.

³ αὐτόθι 839, 841, 842, 963, 966.

ὁποίου ἢ σημασία πιάνω τινὰ ἐκ τοῦ τραχήλου, κάμπω τινὸς τὸν τράχηλον εἰς τὰ ὀπίσω, καταπίπτω κατακεφαλῆς καὶ ἐπὶ πλοίου βυθίζομαι δὲν μᾶς βοηθεῖ πολὺ νὰ ἐρμηνεύσωμεν τὴν σημασίαν τοῦ συνθέτου. Διὰ τῶν παραδειγμάτων τούτων πιστοποιεῖται ὅτι τὸ φαινόμενον τῆς νέας Ἑλληνικῆς, εἰς τὴν ὁποίαν σχηματίζονται ἀπευθείας σύνθετα ἐκ προθέσεων καὶ οὐσιαστικῶν ρήματα, οἷον ἀπὸ + γάλα - ἀπογαλιάζω, ἀπὸ + μούστος - ἀπομουστῶνω (τελειώνω τὸν τρυγητὸν καὶ τὴν πάτησιν τῶν σταφυλῶν), ἀπὸ + μωρὸ - ἀπομωρίζω (καταπραῦνω βρέφος), ἀπὸ + μύξα - ἀπομυξίζω (ἀπομύττω), ἀπὸ + παιδί - ἀποπαιδίζω καὶ ἀποπαιδιώνω (παύω νὰ γεννῶ) κτ. ἀνέρχεται ἤδη εἰς τὸν 3^{ον} π. Χ. αἰῶνα. Ὅτι δὲ τὸ ἀποτραχηλίζω ἐσήμαινε καὶ ἀποκόπτω τὸν τράχηλον μαρτυρεῖ τὸ σημερινὸν ἀποτραδηλίουμαι τῆς Ποντικῆς διαλέκτου λεγόμενον, ἐφόσον ἐγὼ τοῦλάχιστον γνωρίζω, ἐπὶ πραγμάτων καὶ σημαῖνον ὑφίσταμαι ἀποκοπὴν τοῦ λαιμοῦ, οἷον ἐπετραδηλίεν ἢ γούλα τῆ λαῦνί (ἀπεκόπη ὁ λαιμὸς τῆς λαγύνου). Τὸ ρῆμα τοῦτο εἶναι κληρονομία ἐκ τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς, διότι σήμερον εἰς τὸ ἐν λόγῳ ἰδίωμα οὔτε τράχηλος οὔτε τραχηλίζω ἀκούεται.

Εἰς τὸ αὐτὸ ἰδίωμα τὰ γεννητὰ σημαίνει τὴν οἰκογενειακὴν καταγωγὴν, τοὺς γονεῖς. Ἡ λέξις προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρχαῖον ἐπίθετον γεννητός, τὸ ὁποῖον ὡς ἐνεργητικὸν σημαίνει τὸν γεννῶντα, τὸν παράγοντα καὶ λέγεται ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους ἐπὶ τῆς ὕλης¹. Ἀλλὰ τὸ Ποντικὸν γεννητὰ μαρτυρεῖ ὅτι θὰ ἐλέγετο καὶ ἐπὶ τοῦ γεννήτορος, ἥτις σημασία δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν γραπτὴν παράδοσιν. Ὁ μεταπλασμὸς ἔγινε κατὰ τὰ συνώνυμα γονικά, τὸ ὁποῖον εἶναι οὐσιαστικοποιημένον οὐδέτερον πληθυντικὸν τοῦ ἐπιθέτου γονικός, καὶ τοῦ πατρικὰ ὁμοίως ἐκ τοῦ ἐπιθέτου πατρικός προελθόντος.

Εἰς τὸ Ποντικὸν ἰδίωμα γαμοστόλος σημαίνει τὴν γαμήλιον πομπήν. Ἡ σημασία δὲν παραδίδεται ὡς παλαιά, ἀλλὰ παρὰ τὴν ἀρχαίαν ὁ ἐτοιμάζων τὰ τοῦ γάμου θὰ ὑπῆρχε καὶ αὐτή.

Τὸ ἀρχαῖον ἐπίθετον δασὺς παραδίδεται μὲ τὰς σημασίας πυκνότριχος, πυκνόφυλλος καὶ καθόλου πυκνός, τραχύς. Ἀλλὰ τὸ σημερινὸν Ποντικὸν δασὺν ἀλιμίδ' = πυκνὴ ἄλμη μαρτυρεῖ ὅτι ἐλέγετο καὶ ἐπὶ τῆς πυκνῆς συστάσεως τῶν ὑγρῶν. Δὲν δύναται νὰ ὑποτεθῆ ὅτι πρόκειται περὶ νέας σημασίας, διότι τὸ ἐπίθετον σήμερον εἶναι ἄγνωστον μὲ οἰανδήποτε ἄλλην σημασίαν.

Τὸ μεσαιωνικὸν ἐπίθετον ἔμνοστος ἐρμηνεύθη ἤδη ὑπὸ τοῦ Κοραῆ ἐκ τοῦ εὔνοστος. «Τὸ εὔνοστα ἂν καὶ ἑλληνικώτερον δὲν ἀξίζει τὸ βάρβαρον καὶ κωμικὸν ἔμνοστα κατὰ φθορὰν ὁμοίαν τοῦ χαῦνος εἰς τὸ ἀχαμνός καὶ τοῦ ἐλαύνω εἰς

¹ Μεταφ. 7,1,8 « ὕλη γεννητή ».

τὸ *λάμνω*»¹. Ἡ ἔτυμολογία εἶναι ὀρθή, δι' ἣν πβ. καὶ *εὐνοῦχος* – *ἐβνοῦχος* – *μνοῦχος*² κττ. Εἰς τὰ δημώδη κείμενα ἀπαντᾷ καὶ ὁ τύπος *εὐνοστος*, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι τὸ μὲν γνήσιον δημῶδες ἦτο *ἔμνοστος*, τὸ δὲ *εὐνοστος* εἶναι λογία ἀποκατάστασις ὑπὸ τῶν ἀντιγραφέων τῶν κωδίκων³. Τὸ ἐπίθετον ἀκούεται σήμερον εἰς τὸ Ποντικὸν ἰδίωμα καὶ σημαίνει ἡδύς, εὐχάριστος, νόστιμος, μόνον ἐπὶ τροφῶν, οἷον *ἔμνοστον φαεῖν*. Ἡ σημασία θὰ ἦτο ἐξάπαντος καὶ μεσαιωνικὴ ὡς μαρτυρεῖ καὶ τὸ σύνθετον *γλυκόμνοστος* εἰς τὴν παρὰ Δουκαγγίῳ φράσιν «γλυκόμνοστες τροφές» (ἐν λ. *ἔμνοστος*). Τὴν ἐπιθετικὴν χρῆσιν καὶ τὴν σημασίαν τοῦ *νόστιμος* δὲν εὐρίσκομεν εἰς τὸ ἀρχαῖον *εὐνοστος*, τὸ ὁποῖον μᾶς παραδίδεται ὡς οὐσιαστικὸν σημαῖνον κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Εὐσταθίου φαῦλον ἀγαλμάτιον τῶν μύλων ἢ θεὸν ἐπιμύλιον, ἢ ὁποία ἐφορᾷ τὸ μέτρον τῶν ἀλεύρων⁴, ἀπαντᾷ δὲ καὶ εἰς τὸν Στράβωνα *Εὐνόστου λιμὴν* τοπωνύμιον ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἥτοι λιμὴν τῆς εὐτυχοῦς ἐπιστροφῆς⁵. Πρέπει λοιπὸν ὁρμώμενοι ἐκ τῶν μεσαιωνικῶν χρήσεων καὶ τοῦ σημερινοῦ Ποντικοῦ ἰδιώματος νὰ δεχθῶμεν ἀδιστακτικῶς ὅτι τὸ σύνθετον τοῦτο ἦτο ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ἐξάπαντος ἐπίθετον κατ' ἀρχὰς σχηματισθὲν ἀπὸ τὸ *εὔ* καὶ *νόστος* ὅπως καὶ τόσα ἄλλα ἐπίθετα, οἷον *εὐάγγελος*, *εὐαθλος*, *εὐγονος*, *εὐγυρος*, *εὐδρομος*, *εὐζυγος*, *εὐθάνατος* κτλ. κτλ. καὶ ὅτι ἐσημαιοῦται ἡδύς, εὐχάριστος ἐπὶ τροφῶν ὅπως καὶ τὸ *νόστιμος*.

Εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν τὰ ὀνόματα *κεντροί* καὶ *κέντρο* πλήν τῆς κοινῆς σημασίας τοῦ κέντρου σημαίνουν καὶ ἰδιωματικῶς πρῶτον τὸ ἐμβόλιον, τὸ κοινῶς *μπόλι*, μετὰ τὸ ὁποῖον γίνεται ὁ ἐνοφθαλμισμὸς τῶν δένδρων καὶ φυτῶν, ἔπειτα δὲ καὶ τὸν βλαστὸν τῶν σπειρομένων δημητριακῶν κττ. μόλις οὗτος ἀναφανῆ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν, ὅτε πραγματικῶς μοιάζει σὰν κέντρον. Ἡ δευτέρα σημασία μαρτυρεῖται τοῦλάχιστον κατὰ τὰς πληροφορίας τοῦ ἀρχείου τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ μόνον εἰς τὸ *κεντροί*, δὲν εἶναι ὅμως καθόλου ἀπίθανον νὰ τὴν ἔχη καὶ τὸ ἕτερον οὐσιαστικόν. Καὶ αἱ δύο σημασίαι δὲν φέρονται εἰς τὸ ἀρχαῖον *κέντρον* καὶ

¹ Ἄτ. 1, 254 – 5. Πβ. καὶ 286.

² Γ. Ν. Χατζιδ. ΜΝΕ 2,294.

³ Πβ. Πόλεμ. Τροφάδ. 527 (ἔκδ. Δ. Μαυροφρύδου) «ἦτον καὶ πλούσιος πολλὰ καὶ ἔμνοστος εἰς πάντα», Φλώρ. 1681 «εἰς ἓν κλινάριν ἔμνοστον, χρυσοζωγραφισμένον», Λύβιστρο. 1537 «ἔμνοστον λιβάδιν», 1071 «ὀμάλιν εὐνοστον», 2594 «εὐνοστον λιβάδιν». Διὰ τοῦτο δὲν θὰ ἔπρεπεν εἰς τὰ *Roèmes Prodromiques* τοῦ Hesselring – Pernot 3, 157 ν' ἀντικατασταθῆ εἰς τὸν στίχον τοῦ κώδικος g «καὶ νὰ ρευξάμην ἔμνοστα καὶ νὰ παρηγορήθην» τὸ ἐπίρρημα *ἔμνοστα* ὑπὸ τοῦ *εὐνοστα*. Πβ. καὶ 3,295 «πῶς κουρταλίζουν ἔμνοστα» τοῦ g παρὰ τὸ «εὐνοστα παίζου» τοῦ CSA.

⁴ Ὀδυσσ. 1383, 42.

⁵ 792 καὶ 795.

τὸ μεσαιωνικὸν *κεντρίον*, ὅθεν τὰ νέα ὀνόματα, ἐν τούτοις ὅμως θὰ ὑπῆρχαν καὶ αὐταὶ εἰς τὴν προφορικὴν παράδοσιν. Ἴδου διατί. Τὸ ἐκ τοῦ *κέντρον* παράγωγον ἀρχαῖον ρῆμα *κεντρίζω* παλαιότερον μὲν ἐσήμαινε διὰ τοῦ κέντρον ἀναγκάζω τινὰ νὰ προχωρῇ, οἷον ἵππον κττ., εἰς δὲ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους φέρεται καὶ μὲ τὴν σημασίαν τοῦ ἐμβολιάζω, ἐνοφθαλμίζω, καθὼς καὶ τὸ σύνθετον ἐγ-*κεντρίζω*. Ἡ σημασία αὕτη σωθεῖσα καὶ εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν δὲν ἐξηγεῖται ἐξελικτικῶς ἐκ τῆς πρώτης διὰ νὰ στηριχθῇ ἐνδεχομένη ἔνστασις ὅτι ἐγεννήθη εἰς αὐτὸ τὸ ρῆμα, ἐπομένως εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ δεχθῶμεν ὅτι τὸ *κέντρον* εἶχε καὶ τὴν σημασίαν τοῦ ἐμβολίου. Συνώνυμον τοῦ *κεντρίζω* εἰς τὴν νέαν φέρεται τὸ πολλαχοῦ λεγόμενον *κεντρώνω*. Τοῦτο δὲν εἶναι νεώτερος σχηματισμός, ἀλλ' ἀνάγεται εἰς τὸ παλαιὸν *κεντρούω*, τὸ ὁποῖον ἐσήμαινε νύττω, πλήττω τινὰ διὰ τοῦ κέντρον καὶ παθητικῶς εἶμαι ὤπλισμένος μὲ κέντρον (πβ. Πλάτ. Πολιτ. 552^D «κηφῆνες κεκεντρομένοι»), ἔπειτα δὲ θέτω ἢ εὗρισκω εἰς τὸ κέντρον. Εἶναι ἐνδεχόμενον ἢ νέα σημασία τοῦ ἐμβολιάζειν νὰ μὴν εἶναι παλαιά, νὰ εἶναι νέα κατ' ἐπίδρασιν τοῦ *κέντρο* ἢ *κεντρί*, εἰς τὴν Ποντικὴν ὅμως διάλεκτον τὸ *κεντρώνω* σημαίνει καὶ ἐκφύω, ἀναδίδω βλαστόν, λέγεται δὲ ἐπὶ τῶν κρομμύων, γεωμήλων κττ., ὅταν εὗρισκόμενα εἰς μέρος ὑγρὸν καὶ θερμὸν ἀναδίδουν βλαστοὺς πρὶν φυτευθῶν, οἷον *ἐκέντρωσαν τὰ κρομμύδα, τὰ καρτόλα* κττ. Ἡ σημασία αὕτη δὲν φαίνεται νὰ εἶναι νέα, διότι εἰς τὴν διάλεκτον δὲν λέγεται οὔτε *κέντρον* οὔτε *κεντρίν* μὲ τὴν σημασίαν τοῦ βλαστοῦ, ὅθεν θὰ ἦτο δυνατὸν κατ' ἐπίδρασιν νὰ ἐρμηνευθῇ, ἀλλὰ μόνον *σκέντρον* ἢ *σκέντρος* σημαῖνον τὸ ἰοβόλον κέντρον ἐρπετῶν καὶ ἐντόμων καὶ ἐντεῦθεν ρῆμα *σκεντροάζω* = νύττω, πλήττω διὰ τοῦ ἰοβόλου κέντρον. Πρόκειται λοιπὸν περὶ παλαιᾶς σημασίας τοῦ *κεντρούω* γνωστῆς μόνον εἰς τὴν προφορικὴν παράδοσιν. Κατὰ ταῦτα καὶ τὸ *κέντρον* ἢ *κεντρίον* θὰ εἶχε καὶ τὴν σημασίαν τοῦ βλαστοῦ.

Εἰς τὸν Κωνσταντῖνον Πορφυρογέννητον ἀπαντᾷ τὸ ρῆμα *κραματίζω* = ἀκρατίζομαι, τρώγω ἄροτον ἐμβαπτισμένον εἰς ἄκρατον οἶνον¹. Ἡ λέξις ἐσχηματίσθη ἀπὸ τὸ ἀρχαῖον οὐσιαστικὸν *κραῖμα* τὸ σημαῖνον γενικώτερον μὲν μεῖγμα δύο ἢ περισσοτέρων πραγμάτων, εἰδικώτερον δὲ τὸν κεκραμένον οἶνον. Πλὴν ὅμως τῆς παρὰ Πορφυρογεννήτῳ σημασίας τὸ ρῆμα θὰ εἶχε καὶ ἄλλην καθὼς πιστοῦται ἀπὸ τὸ σημερινὸν τοῦ Ποντικοῦ ἰδιώματος *κραματίζω*, τὸ ὁποῖον κυριολεκτούμενον ἐπὶ τῶν θολῶν ὑγρῶν σημαίνει κατακάθομαι, κατασταλάζω, οἷον *ἐκραμάτσεν*

¹ Ἐκθεσις Βασιλείου τάξεως 18, 2 (ἔκδ. Βόννης) «οἱ δεσπότες... εἰσέρχονται ἐν τῇ μηταωρίῳ καὶ κραματίζουσιν ἐκεῖσε μετὰ τῶν μεγιστάνων καὶ οἰκειοτέρων ἀνθρώπων τῆς συγκλήτου».

τὸ νερόν (κατέστη διαυγές διὰ τῆς καθιζήσεως τῆς ἰλύος), ἐκραμάτσειν ἢ κατενή (ὑδωρ θερμὸν μετὰ τέφρας ἀναμειγμένον καὶ κατασταλαγμένον). Ὑποθέτω ὅτι τὸ ρῆμα θὰ ἐσήμαινε καὶ κάμνω κραῖμα, μεῖγμα, ἢ κάτι τοιοῦτον, ἧτις σημασία δὲν μαρτυρεῖται, ἔπειτα ἐλέχθη καὶ ἐπὶ τοῦ ἄλλας οὐσίας περιέχοντος ὕδατος, ἐξ ἧς σημασίας προέκυψεν ἢ τῆς καθιζήσεως αὐτῶν καὶ τῆς διαυγείας τοῦ ὕδατος. Ὅτι δὲ καὶ τὸ Ποντικὸν *κραματίζω* εἶναι παλαιὸν ἐγὼ τοῦλάχιστον εἶμαι βέβαιος, διότι τὸ οὐσιαστικὸν *κραῖμα* σήμερον δὲν λέγεται.

Εἰς τὴν ἀρχαίαν τὸ οὐσιαστικὸν *μονή* σημαίνει τὸ νὰ μένη τις, τὴν διαμονήν, παραμονήν κττ., ἔπειτα δὲ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους ἐδήλωσε καὶ τὸν σταθμὸν, τὸν τόπον τῆς διαμονῆς, τὸ κατάλυμα (πρβ. Ἰωάνν. Εὐαγγέλ. 14, 2 «ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ πατρὸς μου μοναὶ πολλαί εἰσι» καὶ 14, 23 «πρὸς αὐτὸν ἐλευσόμεθα καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιησόμεθα») καὶ τέλος εἰς τοὺς πρώτους χριστιανικούς αἰῶνας καὶ τὸ μοναστήριον. Ἡ λέξις σήμερον εἰς τὸ Ποντικὸν ἰδίωμα σημαίνει διανυκτέρευσις, ἀξία δὲ προσοχῆς καὶ ἢ κατὰ σύστοιχον σύνταξιν χρῆσις της, οἷον θὰ μένω ἕναν μονήν = θὰ διανυκτερεύσω μίαν νύκτα. Ἡ σημασία αὕτη δὲν δύναται νὰ εἶναι νέα, διότι τότε μόνον ἐξηγεῖται, ἂν θεωρηθῇ ὡς προελθούσα ἀπὸ τὴν τοῦ καταλύματος, ἢ ὁποία δὲν σώζεται πλέον.

Τὸ λεπτὸν κλωνίον ἢ ὁ ὀφθαλμὸς φλοιοῦ, τὰ ὁποῖα ἐγκεντροῖζονται ἀπὸ δένδρου εἰς δένδρον, λέγονται σήμερον κοινῶς *μπόλι*. Τοῦτο ἔχει καὶ ἄλλας σημασίας, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ προκειμένου αὐταὶ δὲν μᾶς ἐνδιαφέρουν. Τὸ *μπόλι* εἶναι τὸ παλαιὸν *ἐμβόλιον*, τοῦτο ὅμως δὲν φέρεται καὶ μὲ τὴν σημερινὴν σημασίαν. Αὐτὴν τὴν εἶχε τὸ *ἔμβολον*. Τί λοιπὸν θὰ ὑποθέσωμεν; ὅτι δὲν τὴν εἶχε; ὅτι ἐγεννήθη βραδύτερον αὐτῆ; Εἶναι παντελῶς ἀδύνατον. Ἡ σημασία εἶναι παλαιά, ἀλλ' ἀμάρτυρος. Ὅτι ἐσήμαινε τὸ πρωτότυπον *ἔμβολον* ἐσήμαινε καὶ τὸ παράγωγον *ἐμβόλιον*, μάρτυς δὲ ἀδιάψευστος τὸ σημερινὸν *μπόλι*.

Ἡ λέξις *μάλαμα* εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν σημαίνει χρυσὸς καὶ τὸ ἀλωνισμένον γέννημα προτοῦ λικμηθῆ. Εἰς τὰ λεξικά τῆς ἀρχαίας δὲν εὐρίσκονται αἱ σημασίαι εἰς τὸ *μάλαγμα*. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ *μαλάσσω* ἐλέγετο καὶ ἐπὶ τῶν τηκομένων πρὸς κατεργασίαν μετάλλων, πάντως θὰ ἐλέγετο καὶ τὸ παράγωγον *μάλαγμα* μὲ τὴν σημασίαν τοῦ τηκομένου μετάλλου γενικῶς, κατ' ἐξοχὴν δὲ ἐπὶ τοῦ χρυσοῦ, ἧτις σημασία καὶ παρέμεινε μέχρι σήμερον. Καὶ ἡ ἄλλη σημασία εἶναι ἀρχαία, διότι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γεννηθῇ εἰς τὴν νεωτέραν Ἑλληνικὴν, ἐφόσον τὸ νεώτερον *μαλάζω* δὲν σημαίνει μεταβάλλω διὰ τοῦ ἀλωνίσματος τοὺς στάχυσ εἰς ἄχυρον.

Τὸ ἀρχαῖον ὄριον σήμερον λέγεται *σύνορο*, τὸ ὁποῖον κυρίως ἦτο οὐδέτερον τοῦ ἐπιθέτου *σύνορος* = ὄμορος. Εἰς τὸ Ποντικὸν ἰδίωμα τὸ *σύνορο* λέγεται *συνό-*

ριν, τὸ ὁποῖον ἀνάγεται εἰς τὸ τοῦ Ἡρωδιανοῦ *συνόριον*. «Τὰ δὲ παρὰ τὸ ὄρος, ὁ ὄρισμός, ἰωτίζονται· μεθόριον, οὐδετέρως· συνόριον· ὁμόριον· καὶ τὰ ὅμοια»¹. Τὰ λεξικά τῆς ἀρχαίας ταυτίζουν σημασιολογικῶς τὸ *συνόριον* πρὸς τὸ *συνορία* ὄχι ὀρθῶς. Τὸ δεύτερον ἔχει γενικωτέραν σημασίαν δηλοῦν τὰ κοινὰ ὄρια δύο χωρῶν, τὴν μεθόριον γραμμὴν, ἐνῶ τὸ *συνόριον* φανερώνει κατ' ἐμὲ ὠρισμένον τοπικὸν σημεῖον καθορίζον τὸ τέρμα ἐκτάσεώς τινος, τὸ ἀρχαῖον ὄρος. Εἰς τὴν εἰδικωτέραν ταύτην σημασίαν ἄγομαι ἐκ τοῦ Κατωιταλικοῦ καὶ Ποντικοῦ *συνόριον*, τὸ ὁποῖον καθ' ἐνικὸν μὲν σημαίνει ὄροσημον, κατὰ πληθυντικὸν δὲ τὰ ὄρια συνήθως ἀγροτικῶν κτήσεων. Ἡ λέξις εἰσῆλθε καὶ εἰς τὴν Τουρκικὴν καὶ τὰς Βαλκανικὰς γλώσσας, ἀλλὰ τὸ μὲν Βουλγαρικὸν *sinor* καὶ τὸ Κουτσοβλαχικὸν *sinur*, τὰ ὁποῖα παροξύνονται, προέρχονται ἀπὸ τὸν τύπον *σύνορο*, τὸ δὲ ὀξύτονον Τουρκικὸν καὶ Ἀλβανικὸν *sinor* ἀπὸ τὸν τύπον *συνόριον*². Οὕτω λοιπὸν διὰ τῆς μελέτης τῆς νέας Ἑλληνικῆς ἀποκαθίσταται ἡ σημασιολογικὴ ἀκρίβεια τοῦ παλαιοῦ *συνόριον*.

Τὸ ἀρχαῖον *παλλάκιον* ὑποκοριστικὸν τοῦ *πάλλαξ* φέρεται σημαῖνον τὸ μειράκιον, εἰδικώτερον δὲ τὸ παλλακευόμενον παιδίον. «Καὶ παλλάκια δὲ κατὰ Αἴλιον Διονύσιον οὐ παλλήκια οἱ παῖδες ἔστιν εὐρεῖν παρὰ τοῖς παλαιοῖς» λέγει ὁ Εὐστάθιος³. Πάντως ὅμως ἡ λέξις θὰ εἶχε γενικωτέραν χρῆσιν λεγομένη ὄχι μόνον ἐπὶ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ζώων, διότι τὸ σημερινὸν Ποντικὸν *παλλάκιν* καὶ *παλλάχ'* σημαίνει καὶ τὸ νεογνὸν ζώου, οἷον κυνός, ἄρκτου καὶ βουβάλου, μεταφορικῶς δὲ λέγεται ἐπὶ μικροῦ εὐτραφοῦς παιδίου.

Κοινότατον εἶναι εἰς τὴν Ποντικὴν καὶ Τσακωνικὴν διάλεκτον τὸ τροπικὸν ἐπίρρημα *ρυτὰ* σημαῖνον τάχιστα, εὐθύς, ἀμέσως. Ὅτι τὸ ἐπίρρημα προέρχεται ἀπὸ τὸ ἀρχαῖον ἐπίθετον *ρυτός* (ἐκ τοῦ *ρέω*) παρατηρήθη ἤδη ὑπὸ ἄλλων⁴. Ἐν τῇ γραπτῇ ὅμως παραδόσει τὸ ἐπίθετον φέρεται σημαῖνον μόνον *ρέων*, *ρευστός*, *ὕγρός*, ἀντίθετον δηλαδὴ τοῦ *στάσιμος*, *πηκτός*. Εἶναι φανερόν ὅτι ἀπὸ τὴν σημασίαν τοῦ *ρευστοῦ*, τοῦ *ὕγροῦ*, δὲν ἐξηγεῖται ἡ σημασία τοῦ σημερινοῦ ἐπιρρήματος καὶ διὰ τοῦτο πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι τὸ *ρυτός* ἐσήμαινε καὶ *ταχύς*, *γρήγορος* ἐκ μεταφορᾶς τοῦ *ρέοντος ὕδατος*.

¹ Ἐπιμερισμ. 173, 4 (ἔκδ. J. F. Boissonade 1819).

² Πβ. G. Meyer, Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache, Strasburg 1891 καὶ Kr. Sandfeld, Linguistique balkanique, Paris 1930 σελ. 18.

³ Ὀδυσσ. 1419, 51.

⁴ Θεοδώρον Οἰκονόμου, Γραμματικὴ τῆς Τσακωνικῆς διαλέκτου, Ἀθῆναι 1870, σελ. 14 καὶ 43. Σάββα Ἰωαννίδου, Ἱστορία καὶ στατιστικὴ Τραπεζοῦντος, Κωνσταντινούπολις 1870, ἐν τέλει σελ. κη. Γεώργιος Ἀναγνωστόπουλος ἐν Byzant. Zeitschr. 25, 372.

Τὸ ἀρχαῖον *στοιχῶ* σημαίνει πρῶτον πορεύομαι κατὰ στοιχόν ἢ γραμμὴν, εἶμαι διευθετημένος κατὰ σειράς, ἔπειτα δὲ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους καὶ ὑποτάσσομαι εἰς τινά. Ποῖος ὅμως θὰ ἀμφιβάλλῃ ὅτι θὰ ἐσήμαινε ἤδη ἀπὸ τῶν χρόνων τούτων καὶ ὑπηρετῶ γνωρίζων ὅτι λέγεται σήμερον πολλαχοῦ μὲ τὴν σημασίαν αὐτὴν εἰδικῶς ἐπὶ τοῦ μισθουμένου ὑπηρετοῦ ἢ ὑπαλλήλου καὶ γενικώτερον τοῦ ἐπὶ μισθῶ ἐργαζομένου¹; Ἡ σημασία τοῦ ὑπηρετεῖν ἐξηγεῖται φυσικώτατα ἐκ τῆς τοῦ ὑποτάσσεσθαι, εἶναι δὲ ἀπολύτως ἀδύνατον νὰ εἶναι νέα. Ἐγεννήθη τότε, ὅτε ἦτο συνειδητὴ εἰς τὸ γλωσσικὸν αἴσθημα ἡ ἔννοια τῆς ὑποταγῆς, καὶ δὲν ἐγεννήθη μετὰ εἰκοσιδύο αἰῶνας εἰς τὰ νεοελληνικὰ ἰδιώματα.

Εἰς τὸ ἰδιῶμα Πόντου ἡ ἀρχαία λέξις *τάλαντον* σημαίνει ξύλινον σήμαντρον μοναστηρίου, εἰς δὲ τὸ Ἅγιον Ὄρος ἴδιον ρυθμὸν κτυπήματος τοῦ χειροσημάντρου κατὰ ρυθμὸν ἰαμβικόν (*τὸ τὰ' | λάντο'*). Πῶς ἐξηγεῖται ἡ πρώτη σημασία; Ὡς γνωστὸν τὸ ἀρχαῖον *τάλαντον* ἐσήμαινε κατ' ἀρχὰς τὴν ζυγαριά, ἡ ὁποία αἰωρούμενη ταλαντεύεται, δὲν ἦτο δὲ καθόλου δύσκολον μεταφορικῶς νὰ λεχθῆ οὔτω καὶ πᾶν πρᾶγμα κρεμάμενον καὶ αἰωρούμενον ἢ καὶ ῥέπον ἄλλοτε κατ' ἄλλην διεύθυνσιν. Ὅτι δὲ ὑπῆρχεν ἀναμφιβόλως καὶ ἡ σημασία αὐτὴ διασωθεῖσα διὰ τῆς προφορικῆς παραδόσεως μέχρις ἡμῶν μαρτυρεῖ τὸ Ποντικὸν *τάλαντον*, τὸ ὁποῖον εἶναι μία παχεῖα σανὶς ἐκ ξύλου σκληροῦ ἐξηροτημένη ὀριζοντίως καὶ ἐπομένως ταλαντευομένη. Ἡ δευτέρα σημασία, ἡ ὁποία εἶναι συνεκδοχική, δὲν θὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ, διότι εἶναι νεωτέρα.

Τὸ ἀρχαῖον *ὠλένη* ἐν τῇ γραπτῇ παραδόσει φέρεται σημαῖνον τὸ κάτω μέρος τοῦ βραχίονος, τὸν πῆχυν τῆς χειρός. Φαίνεται δὲ πιθανώτατον ὅτι οὔτω εἰς τὸν ἐνικὸν ἀριθμὸν ἐσήμαινε γενικώτερα καὶ τὴν ἀγκάλην ὡς μαρτυρεῖται ἐκ τοῦ σημερινοῦ Ποντικοῦ ἰδιώματος, εἰς τὸ ὁποῖον, καθὼς εἶδαμεν ἀνωτέρω, λέγεται ὁ Δωρικὸς τύπος *ὠλένα* μὲ τὴν σημασίαν αὐτὴν. Ἡ σημασιολογικὴ μεταβολὴ ἦτο εὐκόλος. Συνέβη δὲ εἰς τὸ *ὠλένη* ὅ,τι συνέβη καὶ εἰς τὸ *ἀγκάλη*. Καὶ τοῦτο εἰς τὸν ἐνικὸν ἀριθμὸν ἐσήμαινε τὸν κεκαμμένον βραχίονα καὶ ἐλέγετο ἐν ταῖς ἀγκάλαις φέρειν καὶ ἀγκάλαις ἔχειν, περιφέρειν καὶ ἐπ' ἀγκάλας λαβεῖν καὶ πρὸς ἀγκάλας πεσεῖν² κττ., παρὰ ταῦτα ὅμως ἐλέχθη καὶ φέρειν ἐν τῇ ἀγκάλῃ ὡς μαρτυρεῖ ὁ Ἡρόδοτος³. Λοιπὸν κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τῆς σημασιολογικῆς ἐπεκτάσεως ἡ σημασία τοῦ πληθυντικοῦ *ὠλέναι* μετεφέρθη καὶ εἰς τὸν

¹ Ὁ ὑπηρετῆς καὶ γενικῶς ὁ ἐπὶ μισθῶ ἐργαζόμενος καλεῖται *στοιχητὸς* εἰς ὅσα μέρη λέγεται τὸ *στοιχῶ*.

² Ἰδ. Λεξικὸν Liddell καὶ Scott - Κωνσταντινίδου.

³ Z, 61.

ένικόν *ὠλένη* - *ὠλένα*. Πόσον ἀληθῶς πολύτιμος εἶναι διὰ τὴν γλωσσικὴν ἐπιστήμην ἢ συνεξέτασις ἀρχαίας καὶ νέας!

*
* *

Δὲν ἐπεκτείνομαι περισσότερο, διότι δὲν νομίζω ὅτι δύναμαι νὰ ἐξαντλήσω θέμα ἀνεξάντλητον. Ὁ σκοπός μου ἦτο νὰ πιστοποιήσω δι' ὀλίγων παραδειγμάτων ἀναμφισβητήτων ὅτι ὁ θησαυρὸς τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς δὲν ἀποτελεῖται μόνον ἀπὸ τὸν Θησαυρὸν τοῦ Ἑρρ. Στεφάνου, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ χιλιάδας λέξεων καὶ σημασιῶν καὶ μεταφορικῶν χρήσεων, αἱ ὁποῖαι ὑπάρχουν εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ ὡς πολύτιμος ἀρχαία κληρονομία, πρὸς τοῦτοις δὲ καὶ νὰ καθορίσω τὴν μέθοδον τῆς ἐργασίας, ἢ ὁποία νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τοὺς γλωσσολόγους ὡς βᾶσις τοιούτων ἐρευνῶν. Ὡστε δὲν θὰ πρέπη νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ὑπερβολή, ἂν εἶπω ὅτι πληροστέραν εἰκόνα τῆς ἀρχαίας θὰ ἔχωμεν, ὅταν θὰ συμπληρωθῇ τὸ Ἱστορικὸν Λεξικὸν τῆς νέας κοινῆς καὶ ἰδιωματικῆς.

Ἐδῶ ὅμως εἶναι ἀνάγκη νὰ προσθέσω καὶ τὰ ἐξῆς. Μὲ αὐτὰ δὲν θέλω νὰ εἶπω ὅτι ὅλαι αἱ σημεριναὶ λέξεις εἶναι ἀρχαῖαι οὔτε ὅτι εἶναι ἀρχαῖαι ὅλαι αἱ σημεριναὶ σημασίαι τῶν λέξεων, αἱ ὁποῖαι παρεδόθησαν ἀρχαιοθεν. Αὐτὸ θὰ ἦτο ἀντίθετον πρὸς τοὺς αἰωνίους φωνητικούς καὶ ψυχολογικούς νόμους τῆς γλώσσης. Μία γλῶσσα δὲν μένει στάσιμος οὔτε ἓνα αἰῶνα οὔτε εἰς διάστημα δύο γενεῶν, ὄχι εἰς διάστημα χιλιετηρίδων. Ἀκαταπαύστως μεταβάλλεται. Καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν τῶν χιλιετηρίδων ἐπλάσθησαν χιλιάδες λέξεων νέων καὶ ἐγεννήθησαν χιλιάδες σημασιῶν νέων. Ἀλλὰ θέλω νὰ εἶπω ὅτι δὲν ὀφείλομεν νὰ δεχθῶμεν γενικῶς ὡς νέας ὅλας τὰς λέξεις καὶ τὰς σημασίας, ὅσαι δὲν ἀπαντοῦν εἰς τὰ γραπτὰ μνημεῖα τοῦ λόγου¹.

Α. Α. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

¹ Ἐνταῦθα νομίζω ἀναγκαίαν καὶ τὴν ἐξῆς παρατήρησιν. Λέγοντες γραπτὴν παράδοσιν ἐννοοῦμεν δημοσιευμένα κείμενα, τὰ ὁποῖα ἐμελέτησαν καλῶς οἱ λεξικογράφοι καὶ ἀπεθησαύρισαν εἰς τὰ λεξικά ὀλόκληρον τὸ ὕλικόν των. Κατ' ἀκολουθίαν ἂν λέξις ἢ τύπος λέξεως ἢ σημασία τις εὐρίσκεται εἰς κείμενον μὴ καλῶς μελετηθὲν καὶ διέλαθε τὴν προσοχὴν τῶν λεξικογράφων, ἄς μὴ μού καταλογισθῇ ἄγνοια τῆς γραπτῆς παραδόσεως.

ΠΑΡΑΓΑΥΔΙΣ - ΠΑΡΑΓΑΥΔΗΣ (ΠΑΡΑΓΩΔΗΣ) - ΠΑΡΑΓΑΥΔΙΟΝ - ΠΑΡΑΓΑΔΙ

Εἰς τὸ «Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ λαογραφικοῦ καὶ γλωσσικοῦ θησαυροῦ» τόμ. 3 σελ. 201 κέξ. ἐδημοσιεύθη πραγματεία τοῦ συναδέλφου κ. Δ. Ι. Γεωργακᾶ περὶ τοῦ ἐτύμου τῆς λ. *παραγάδι*, τῆς δηλούσης τὸ πανελληνίως γνωστὸν πολυάγκιστρον ἀλιευτικὸν ὄργανον, ὅπου ὁ συγγραφεύς, ἐλέγχων ὀρθῶς ὡς ἀβάσιμον τὴν ὑπὸ τοῦ Κοραῆ (Ἔτακτα 4, 384) προταθεῖσαν ἐτυμολογίαν τῆς λέξεως ἔκ τινος ἀμαρτύρου τύπου *παράγαιον, ἐπειδὴ δῆθεν τὸ ἀλιευτικὸν τοῦτο ὄργανον ρίπτεται *παρὰ τὴν γῆν*, εἰς τὰ *παράγαια*, προτείνει ἀντ' αὐτῆς νέαν ἐτυμολογίαν τῆς λέξεως ὡς ἐξῆς: «*παραγάδι* ἐκλήθη τὸ ἀλιευτικὸν ὄργανον τὸ ἐκ μακροῦς δετηρίας καὶ φέρον κατὰ μῆκος καὶ διαστήματα (δύο ἢ τριῶν μέτρων), κατὰ *παραγωγήν*, ἀγκίστρα, μέχρι 500. Τὸ κύριον γνώρισμα κατὰ ταῦτα τοῦ παραγαδίου εἶναι ἢ κατὰ παραγωγήν ἀφ' ἑνὸς στοίχου παρατάξις ἑκατοντάδων ἀγκίστρων (ὅθεν καὶ πολυάγκιστρον). Πιθανῶς λοιπὸν ἐκλήθη τὸ δίκτυον *παραγωγόν*. Ὡς δὲ τὸ οὐσ. *ἀγωγὸς* καθ' ἀπλολογίαν ἐγένετο *ἀγὸς*.... θεωρῶ ὁμοίως πιθανὸν ὅτι ἐκ τοῦ ἐπιθέτου *παραγωγὸς* οὐσιαστικοποιηθέντος προέκυψε φωνητικῶς *παραγὸς καὶ εἶτα ἐσχηματίσθη ὑποκοριστικὸν *παραγάδιον*....».

Καὶ ἡ ἐρμηνεία ὅμως αὕτη τοῦ φίλου συναδέλφου δὲν μὲ ἱκανοποίησεν ἐξ ἀρχῆς, διότι εἶναι ἀπίθανον ὅτι μία φράσις κατὰ *παραγωγήν*, ἀσυνήθης εἰς τὴν λαϊκὴν φρασεολογίαν, ἠδύνατο νὰ ληφθῆ ὡς βάσις διὰ τὴν ὀνομασίαν τοῦ κοινοτάτου τούτου ἀλιευτικοῦ ὄργανου. Ἡ ἔκφρασις κατὰ *παραγωγήν* ἦτο στρατιωτικὸς ὄρος δηλῶν ὠρισμένον εἶδος παρατάξεως τῶν στρατιωτῶν εἰς τὴν μάχην, ἢ δὲ ὁμοιότης τῆς παρατάξεως ταύτης πρὸς τὴν τῶν ἀγκίστρων τοῦ παραγαδιοῦ, ἢ ὁποία θὰ ἠδύνατο νὰ δικαιολογήσῃ παρομοίαν μεταφορὰν, εἶναι πολὺ ἀμφίβολος. Ἐξ ἄλλου, ἐὰν ἀφετηρία διὰ τὴν λέξιν ἦτο τὸ οὐσιαστικὸν *παραγωγή*, θὰ ἐπερίμενε κανεὶς διὰ τὴν ὀνομασίαν τοῦ ἀλιευτικοῦ ὄργανου λέξιν σχηματισθεῖσαν ἐκ τοῦ οὐσιαστικοῦ τούτου, οἷον *παραγωγικὸς* καὶ ὄχι τὸ ἐπίθετον *παραγωγόν* (δίκτυον), τοῦ ὁποίου αἱ γνωσταὶ σημασίαι εἶναι 1) ὁ παραπλανῶν, ἐξαπατῶν, 2) ὁ προσκαλῶν καὶ 3) ὁ ἐξ ἄλλου παραγόμενος, οὐδέποτε ὅμως ὁ κατὰ *παραγωγήν* παρατεταγμένος.

Διὰ τοῦτο ἐζήτησα ἄλλην ἐτυμολογικὴν ἀρχὴν τῆς λέξεως καὶ νομίζω ὅτι αὕτη εἶναι ἡ ἐξῆς: Πρὸς κατανόησιν τῶν κατωτέρω πρέπει νὰ ληφθῇ πρῶτον ὑπ' ὄψιν ποία εἶναι ἡ κοινὴ μορφή τοῦ παραγαδιοῦ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ναυτικὴν ζωὴν. Τὸ παραγάδι δὲν εἶναι δίκτυον, ἀλλὰ ἰδιόρρυθμον ἀλιευτικὸν ὄργανον, ἀποτελούμενον ἀπὸ σχοινίον λινὸν στερεὸν καὶ μακρόν, καλούμενον *μάννα*, κατὰ μῆκος τοῦ ὁποίου κρέμονται καθέτως, δίκην κροσσίων, μετάξιναι στερεαὶ κλωσταί, καλούμεναι *παράμαλλα*, ἐκάστη δὲ αὐτῶν καταλήγει εἰς μεσσηνέζαν καὶ ἄγκιστρον. Τὸ μῆκος τῶν κλωστῶν τούτων εἶναι ἴσον δι' ἓν ἕκαστον παραγάδι, ποικίλλει ὅμως ἀπὸ μιᾶς πιθαμῆς, μέχρι ἡμισείας ὀργυιᾶς ἀναλόγως τοῦ εἴδους τοῦ παραγαδιοῦ, ἂν δηλ. τοῦτο εἶναι *ἀφροπαραγάδο*, *μουγγροπαραγάδο* ἢ *σκυλλοπαραγάδο*. Ὁμοίως ποικίλλει κατὰ τὸ εἶδος τοῦ παραγαδιοῦ καὶ ἡ ἀπόστασις τῶν *παράμαλλων* ἀπ' ἀλλήλων¹. Ἐὰν μὲν ἡ ἀλιεῖα γίνεται εἰς βαθειὰ νερά, τὸ παραγάδι ρίπτεται εἰς τρόπον ὥστε νὰ βυθίζεται εἰς τὸν πυθμένα τῆς θαλάσσης τὸ ἐν ἄκρον τῆς *μάννας* καὶ νὰ ἐπιπλέῃ τὸ ἕτερον². Ἄλλως ρίπτεται εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἐπιπλέῃ ἡ *μάννα* ὀλόκληρος ὑποβασταζομένη ἀπὸ φελλούς. Ὅταν ἡ *μάννα* εἶναι τεταμένη ὀριζοντίως, τὰ κρεμάμενα ἀπὸ αὐτὴν *παράμαλλα* δίδουν τὴν ἐντύπωσιν κροσσίων, ὡς καὶ τὸ ὄνομα αὐτῶν δηλοῖ (πβ. Σουΐδ. *κροσσός· ὁ μαλλός*).

Τὴν μορφήν ταύτην τοῦ παραγαδιοῦ ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ὑποβοηθούμεθα εἰς τὴν ἀναζήτησιν τῆς ἐτυμολογικῆς ἀρχῆς τῆς λέξεως.

Πολὺ εὐχρηστον ἦτο κατὰ τοὺς Ρωμαϊκοὺς χρόνους καὶ τὸν μεσαίωνα τὸ οὖσ. *paraгаυδης*, *paraгаύδης* καὶ τὸ ὑποκοριστικὸν *paraгаυδιον* ἐκ τῶν Λατινικῶν οὖσ. *paragauidis*, *paragauda* καὶ τοῦ ἐπιθ. *paragauidius - a - um*, τὰ ὁποῖα ἐσήμαινον εἰς τὴν Λατινικὴν χρυσὴν ἢ μεταξίνην κροσσωτὴν συνήθως παρυφήν, κράσπεδον πολυτελοῦς ἐνδύματος (πβ. *auratae aut sericae paragaudae*, Cod. Just. 11, 8, 1), ἐντεῦθεν δὲ εἶδος ἐνδύματος πολυτελοῦς, κοσμουμένου μὲ παρυφᾶς ἢ κράσπεδα (πβ. *paragaudem triuncem*, Gallien. παρὰ Treb. Poll. Claud. 17, 6)³. Τὴν διπλὴν ταύτην σημασίαν διετήρησεν ἡ λέξις καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν.

¹ Βλέπε *E. Καλοκούβαρου*, Τὰ εἶδη τῶν παραγαδιῶν μας. Ἀλιευτ. Ἐπιθεώρ. τευχ. 16 σελ. 17 κέξ. καὶ *M. E. Ἐγκυκλοπαιδείαν* τόμ. 3 ὑπὸ τὸ ἄρθρον *ἀλιεῖα* σελ. 790γ καὶ 707^α.

² Ἡ μορφή καὶ ἡ χρῆσις τοῦ παραγαδιοῦ ὑπενθυμίζουν τὸ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις *πολύαγκιστρον* (πβ. Ἀριστ. Ζ. Ἰστ. 9,15 *ἀλίσκονται δὲ περὶ ἐνίους τόπους πολυαγκίστροις ἐν ροώδεσι καὶ βαθέσι τόποις*), τὸ ὁποῖον καὶ σήμερον ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τῆς Κάτω Ἰταλίας λέγεται *παλάγγαστρον* (βλ. *G. Rohlf's, Etym. Wörterbuch der unteritalienischen Gräzität* ὑπὸ τὸ λῆμμα *πολύαγκιστρον*).

³ Διὰ τὴν ὀνομασίαν ἐνδύματος ἐκ τινος χαρακτηριστικοῦ τοῦ γνωρίσματος κατὰ παράλειψιν τοῦ οὐσιαστικοῦ καὶ οὐσιαστικοποίησιν τοῦ ἐπιθετικοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ πβ. τὸ ἀρχαῖον *κροσσωτός* ἐκ τοῦ *κροσσωτός χιτών*, *μαλλωτός*, *περίνησον* κ. ἄ.

Εἰς πάπυρον Oxy. 1026, 12 τοῦ 5^{ου} μ. Χ. αἰῶνος ἀπαντᾷ ἡ λ. παραγαύδιον ὡς εἶδος ἐνδύματος¹. Εἰς τὸν πάπυρον Cairo Masp. 6 II, 80 τοῦ 6^{ου} μ. Χ. αἰῶνος τὸ ἐπίθ. παρακαυδωτός: μαφόρια γυναικεῖα παρακαυδωτά, ἐρμηνευόμενον ὑπὸ τοῦ Preisigke «καλύμματα τῆς κεφαλῆς γυναικεῖα μὲ προσεραμμένα κορόσια, χρησιμεύοντα διὰ νὰ δένωνται ἢ πρὸς διάκοσμον» καὶ εἰς ἕτερον πάπυρον Cairo Masp. 6 II, 83 τοῦ 6^{ου} μ. Χ. αἰῶνος: στιχάρια παρακαυδωτά καθημέρινα πέντε. Ἐπίσης ἐν Sammelbuch 7033, 43. 44 (5^{ου} μ. Χ. αἰῶνος) συναντῶμεν τὸν τύπον παρακαυδωτὸν² καὶ κατὰ μετάθεσιν παρακαυτωδόν.

Εἰς τὸν Ἡσύχιον ἀπαντᾷ ἡ γλῶσσα παραγωγᾶς χιτῶν παρὰ Πάρθοις, ὅπου ὀρθῶς ὁ Scaliger πρῶτος ἀνέγνωσε παραγῶδας³.

Εἰς τὸν Ἰωάννην Λυδόν, Περί ἀρχῶν τῆς Ρωμαίων πολιτείας (ἔκδ. R. Wuensch) 1, 17 ἀναγινώσκομεν: ἐπίσημα δὲ τοῖς πατράσιν — ἦτοι πατρικίοις — ἦν δίπλακες μὲν ἦτοι χλαμύδες.... καὶ παραγαῦδαι (κώδ. παραγῶδαι) χιτῶνες λογχωτοί, ἀκροπόρφυροι, λευκοὶ διόλου, περιχερίδας ἔχοντες: μάνικας αὐτὰς ἐκεῖνοι λέγουσι. τοὺς δὲ τοιούτους χιτῶνας παραγαύδας τὸ πλῆθος οἶδεν ὀνομάζειν ἀρχαῖος ὅμως χιτῶν ὁ παραγαύδης, Πέρσαις καὶ Σανρομάταις ἐπίσημος, ὡς Διογενιανῶ τῷ λεξογράφῳ εἴρηται. Αὐτόθι 2, 4 ἐχρῆτο δὲ στολῆ ἐπ' εἰρήνης, οἷα ποντίφεξ — ἀντὶ τοῦ ἀρχιερεὺς γεφυραῖος — πορφυρᾷ ποδήρει ἱερατικῇ χρυσῶ λελογχωμένη, ἀμφιβλήματι δὲ ὁμοίως πορφυρῶ, εἰς χρυσοῦς αὐλάκας τελευτῶντι.... ἐν δὲ ταῖς εὐωχίαις λιμβοῖς.... καὶ παραγαύδαις (κώδ. παραγῶδαις) αὐριγάμμοις ἀντὶ τοῦ χιτῶσι χρυσοῖς γραμματισκίοις ἀναλελογχωμένοις⁴, ἀπὸ τῆς περὶ τοὺς πόδας ὄσας καὶ τελευτῆς τοῦ ἐσθήματος ἐξ ἑκατέρων τῶν πλαγίων εἰς γάμμα⁵ στοι-

¹ Fr. Preisigke, Wörterbuch der griech. Papyrusurkunden.

² Ἡ ἀπόδοσις τοῦ γ διὰ τοῦ κ δὲν εἶναι σπανία εἰς τοὺς Ἑλληνικοὺς παπύρους πβ. ἔκραφε, ἀρκυρίον, ἠκοράκαμεν κνώσσεσθε κ. ἄ. ἐν E. Mayser, Grammatik der griech. Papyri aus der Ptolemäerzeit σελ. 170.

³ Ὁ ἐκδότης τοῦ Ἡσυχίου M. Schmidt βασιζόμενος εἰς τὸ παρὰ Διογενιανῶ παραγαύδας ἀρχαῖος χιτῶν Πέρσαις καὶ Σανρομάταις ἐπίσημος ἐρωτᾷ μήπως καὶ ἡ ἕτερα παρ' Ἡσυχίῳ ὀλίγον ἀνωτέρω τῆς πρώτης ἀπαντῶσα γλῶσσα παραγάγας εἶδος μέτρον Περσικοῦ πρέπει νὰ διορθωθῇ εἰς παραγαύδας εἶδος ἱματίου Περσικοῦ. Ἀλλ' ἐδῶ πλέον εἶναι ὀφθαλμοφανές ὅτι πρόκειται τὸ παραΣάγγας, ὡς ὀρθῶς διώρθωσεν ἤδη ὁ Μουσοῦρος.

⁴ Ἡ σημασία τοῦ ρ. ἀναλογχόω καὶ λογχόω εἶναι κοσμῶ μὲ λογχίδια: πβ. Ἰω. Λαυρ. Περί Ρωμ. 98 χιτῶσι χρυσοῖς γραμματισκοῖς ἀναλελογχωμένοις.... στολῆ χρυσῶ λελογχωμένη.

⁵ Περὶ τῆς ἐννοίας τῆς λ. γάμμα ἐνταῦθα βλέπε τὰ γραφόμενα ὑπὸ τοῦ Δουκαγγίου πρὸς ἐρμηνείαν τῆς λέξεως: γάμμα, γαμμάτιον, Figura literae gamma, qua ubique distinguitur et exornatur sticharium, Tunica Antistitis, ita ut quatuor invicem fere connexae, quadrum exhibeant, in cuius medio crux effingitur: unde cum ejusmodi crucibus ut et gammis passim inspergatur, πολυσταύριον etiam appellatur.

χειῖον διαζωγραφοῦσι χρυσῶ τὸν χιτῶνα. Αὐτόθι 2, 13 τοιαύτη μὲν ἢ γλαμύς· παραγαύδης δέ, χιτῶν καταπόρφυρος, καὶ ζωστήρ ἐκ φοινικοῦ δέρματος, ἐφ' ἑαυτὸν μὲν ἀνακεκολλημένος, ἐξ ἄκρων δὲ πλευρῶν εἰς λεπτήν καταρραφήν ἐσπουδασμένος.

Παρὰ τὸ παραγαύδης – παραγώδης ἀπαντᾷ τὸ ὑποκοριστικὸν παραγαύδιον τὸ ὁποῖον συνηντήσαμεν ἤδη ἀνωτέρω εἰς πάπυρον τοῦ 6^{ου} μ. Χ. αἰῶνος καὶ τὸ ὁποῖον εἶναι συνηθέστατον ἐπὶ τῆς αὐτῆς σημασίας εἰς μεσαιωνικοὺς συγγραφεῖς.

Εἰς τὸν Κωνσταντῖνον Πορφυρογέννητον, Ἔκθεσις βασιλ. τάξ. (Βόνν.) 1, 142, 21 ἀναφέρεται ἡ λέξις ὑπὸ τὴν σημασίαν ἐπισήμου στολῆς τῶν ὀστιάριων: οἱ δὲ ὀστιάριοι φοροῦσι τὰ παραγάβδια¹ αὐτῶν, βαστάζοντες καὶ τὰ βεργία αὐτῶν, καὶ εἰς τὸν Ι. Μαλάλαν, Χρονογρ. (Βόνν.) 413, 15 φορέσας γλαμύδα.... καὶ στιχάριον δὲ ἄσπρον παραγαύδιον, καὶ αὐτὸ ἔχον χρυσᾶ πλουμία² βασιλικά.

Εἰς τὸ Πασχάλιον Χρονικὸν (Βόνν.) 614, 2 φορέσας.... καὶ στιχάριον ἄσπρον παραγαῦδιν, καὶ αὐτὸ ἔχον χρυσᾶ πλουμία βασιλικά. Ποία εἶναι ἡ σημασία τοῦ παραγαύδιον ὡς ἐπιθ. προσδιορισμοῦ τοῦ στιχαρίου διδασκόμεθα, ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν μορφήν τοῦ στιχαρίου τῶν κληρικῶν. Κύριον γνῶρισμα τοῦ ἱερατικοῦ τούτου ἐνδύματος ἦσαν αἱ ταινίαι, οἱ ὁποῖαι ἐκρέμοντο δίκην κρασπέδου ἀπὸ τῶν ἄκρων αὐτοῦ. Ἴδου τὶ λέγεται περὶ τοῦ στιχαρίου εἰς τὸ οἰκεῖον ἄρθρον τῆς Μ. Ε. Ἐγκυκλοπαιδείας «Κατὰ τὴν δαλματικὴν ἢ τὸν δαλματικὸν χιτῶνα κατασκευαζόμενα μετέπειτα τὰ στιχάρια, μάλιστα δὲ τὰ ὑπὸ τῶν διακόνων χρησιμοποιούμενα, ἔφερον ταινίας ἀπαιωρουμένας εἰς τὸ κάτω μέρος τῶν χειρῶν καὶ κατὰ τῶν ἑκατέρων πλαγίαν ραφήν, αἵτινες, διακοσμητικὸν καθαρῶς χαρακτῆρα φέρουσαι, ἐξηγήθησαν ἔπειτα ἀλληγορικῶς ὡς σημαίνουσαι τὰ δεσμὰ τῶν χειρῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ ἐκ τῆς πλευρᾶς Αὐτοῦ ἐκρεῦσαν αἷμα».

Ἡ περιγραφή αὕτη τῶν ἐξ ἑκατέρας πλαγίας ραφῆς τοῦ στιχαρίου ἀπαιωρουμένων διακοσμητικῶν ταινιῶν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ κατανοήσωμεν καλύτερον καὶ τὴν ἔννοιαν τῆς λέξεως καταρραφή (=κρόσσια) εἰς τὸ μνημονευθὲν χωρίον τοῦ Ἰω. Λυδοῦ 2,13 παραγαύδης δέ, χιτῶν καταπόρφυρος.... ἐξ ἄκρων τῶν πλευ-

¹ Ὁ ἐκδότης τοῦ Κ. Πορφυρογεννήτου I. I. Reiskius 2, 228 ἐρμηνεύει τὴν λ. ὡς ἐξῆς: τὰ παραγάβδια vel παραγάνδια graeci enim novi β et υ ut f pronunciant. Paragaudae sunt vestes sericae auro intertextae opere phrygico vel barbaricario, quarum orae et manicae revolutae (*die Aufschläge*) sunt de panno aureo et aureis filis intertexto.

² Ἡ σημασία τῆς λ. πλουμία εἶναι κεντητὰ κοσμήματα ἐπὶ τοῦ ὑφάσματος. Πβ. Προκόπ. Περὶ κτισμ. (ἔκδ. I. Haury) 3, 1 χιτῶν ἐκ μετάξης ἐγκαλλωπίσασιν χρυσοῖς πανταχόθεν ὀραϊσμένος, ἃ δὴ νενομίκασι πλουμία (κώδ. πλούμια, J. Haury πλούμια) καλεῖν..., καὶ Θεοφάν. Χρονογρ. (Βόνν.) 160, 2 καὶ στιχάριον ἄσπρον ἔχον πλουμία χρυσᾶ.

ρῶν εἰς λεπτὴν καταρραφὴν ἐσπουδασμένος, καθὼς καὶ τὴν ἔννοιαν τοῦ χωρίου 2, 4 τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως παραγαύδαις αὐριγάμοις, ἀντὶ τοῦ χιτῶσι χρυσοῖς γραμματισκίοις ἀναλελογχωμένοις, ἀπὸ τῆς περὶ τοὺς πόδας ὄας καὶ τελευτῆς τοῦ ἐσθήματος ἐξ ἐκατέρων τῶν πλαγίων... καὶ δὲν ἀφίνει καμμίαν ἀμφιβολίαν ὅτι τὸ χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῶν παραγαυδίων ἦσαν τὰ χρυσᾶ ἢ μετάξινα κρόσσια, τὰ ὅποια ἐκόσμων τὰς ὄας ἢ τὰς ραφὰς ἐπισήμων πολυτελῶν ἐνδυμάτων καὶ ἱερατικῶν ἀμφίων, ὅπως κοσμοῦν μέχρι σήμερον λ.χ. τὰ ἐπιτραχήλια τῶν ἱερέων¹.

Ὁ Δουκάγγιος ἔχων πρὸ αὐτοῦ παλαιότεραν γλῶσσαν: *σαγήνην, δίκτυον, παγίδην, παραγάδην, ἐργαλεῖον ἀλιευτικόν*, ἐξέλαβε τὸ παραγάδην τοῦτο ὡς αἰτιατικὴν ἀρσενικοῦ καὶ πιθανῶς ἐντεῦθεν ἐπλασε λῆμμα ἀρσενικὸν παραγάδης, τὸ ὅποιον δὲν μαρτυρεῖται ἄλλοθεν. Πραγματεύεται δὲ τὸ παραγάδης τοῦτο καὶ τὸ παραγαύδης τῶν μεσαιωνικῶν κειμένων ὑφ' ἐν λῆμμα, θεωρῶν τὸ μὲν πρῶτον ὡς δίκτυον, τὸ δὲ δεύτερον ὡς δικτυωτὸν ἐνδυμα: «*παραγαυδης vestis genus, vel vestis ornamentum, Phrygium, etc. De qua voce in Gloss. med. Latin. forte quod esset quidpiam reticulatum, nisi rete ita appellatum fuerit ab ejusmodi vestibus reticulatis.*

Ἐξ ὅλων τῶν ἀνωτέρω προκύπτει ὅτι ἡ σημασία τοῦ παραγαύδης καὶ παραγαύδιον ἦτο ὁ κροσσωτὸν συνήθως κράσπεδον ἔχων, τοῦτο δὲ μᾶς ἐξηγεῖ ἐπαρκῶς διατὶ τὸ ἀλιευτικὸν παραγάδι ὠνομάσθη οὕτως. Ὅτι διὰ τὴν ὁμοιότητά του πρὸς τὰ κροσσωτὰ ἐξαρτήματα ὠνομάσθη οὕτω τὸ παραγάδι ἐνισχύεται, καθὼς εἵπομεν, καὶ ἀπὸ τὸ σημερινὸν ὄνομα τῶν ἐκ τῆς μάγνας κρεμαμένων ἀγκιστροφόρων μεταξίνων κλωστῶν, τὰ παράμαλλα, λέξεως συνωνύμου τοῦ κρόσσια (πβ. Σουίδ. κροσσός· ὁ μαλλός). Ἡ ὠνομασία αὕτη ἐγινε ἐνωρὶς κατὰ τὸν μεσαίωνα, ὅταν ἀκόμη

¹ Ἡ συνήθεια τῆς διὰ κροσσίων διακοσμήσεως πολυτελῶν ἐνδυμάτων, ἀκόμη καὶ ἀσπίδων, εἶναι πολὺ παλαιά. Πβ. Ἰλ. Β 446 μετὰ δὲ γλαυκῶπις Ἀθήνη, | αἰγίδ' ἔχουσ' ἐρίτιμον, ἀγήραον, ἀθανάτην τε | τῆς ἐκατὸν θύσανοι παγχρύσοι ἠερέθονται, | πάντες ἐϋπλεκέες, Ἡσιόδ. Ἀσπ. 225 θύσανοι δὲ κατηροῦντο φαινοί, (ὅπου ὁ Σχολιαστὴς ἐπεξηγεῖ: ἐνταῦθα δὲ θύσανοι οἱ κροσσωτοί. πβ. Πολυδ. Ὄνομ. 7, 64 θύσανοι δὲ οἱ λεγόμενοι κροσσοί, ὅθεν καὶ θυσανωτὰ παρὰ Ξενοφῶντι καὶ Ἡσύχ. θύσανοι κροσσοί), Ἡρόδ. 2,81 κισθῶνας θυσανωτούς, Ἀριστοφ. Σφῆκ. 475 ξυνῶν Βρασίδα καὶ φορῶν κράσπεδα (ὅπου ὁ Σχολιαστὴς ἐρμηνεύει: κράσπεδα ὅ ἐστι τοὺς κροσσούς), Ἀθήν. 4, 159d πορφυρίδα ἠμφισμένον ἔχουσαν χρυσᾶ κράσπεδα (πβ. Ἡσύχ. κράσπεδα τὰ ἐν τῷ ἄκρῳ τοῦ ἱματίου κεκλωσμένα ράμματα καὶ τὸ ἄκρον αὐτοῦ), Ψαλμ. 44, 13 κροσσωτοῖς χρυσοῖς, Εὐσταθ. Πονημ. 240, 1 εἰς κροσσωτούς ἀπολήγον περιβλέπτους, Κλήμ. Ἀλ. Παιδ. 2,10, § 110 κροσσωτοῖς χρυσοῖς περιβεβλημένη (πβ. Ἀνών. Κατ. ἐν Ψαλτ. 1, 839, 17 κροσσωτοὶ δὲ λέγονται οἱ ἐπὶ τῷ ἄκρῳ τοῦ ὑφάσματος περιτεύοντες στήμονες, Ἡσύχ. καὶ γὰρ κροσσούς ἄχρι νῦν τὰ κατώτατα τῶν ἱματίων), Πολυδ. Ὄνομ. 7,52 τὰ δὲ περίνησα πρόκροσσόν ἐστι περίβλημα, ἔχον τὰ νήματα ἐξηρητημένα καὶ Σχολ. Καλλιμ. (Ἀρτεμ. 12) λέγειν... οἱ κροσσοί, οὓς ὁ Ὅμηρος θυσάνους καλεῖ.

αἱ λέξεις αὗται ἐχρησιμοποιοῦντο μὲ τὰς σημασίας ὑπὸ τὰς ὁποίας τὰς συναντῶμεν εἰς τὰ μεσαιωνικά κείμενα. Βραδύτερον, ὅταν τὸ Γένος μας ὑποδουλωθὲν ἐστερήθη τῆς παλαιᾶς πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς αἴγλης καὶ ἐπισημότητος, ἐλησμονήθη καὶ ἡ λέξις ἢ δηλοῦσα τὸ χρυσοῦν κράσπεδον, παρέμεινε ὅμως τὸ παραγάδι, τὸ ὁποῖον ὁ κατακτητὴς δὲν ἀφήρεσεν ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ Ἑλληνοσ ἀλιέως.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν φωνητικὴν μορφήν τῆς λ. παραγάδι, πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ παράδοσις τῶν παλαιότερων τύπων, τοὺς ὁποίους ἔχομεν πρὸ ἡμῶν, δὲν εἶναι πλήρης, ὅτι δηλ. ἡ λέξις παρεδόθη μὲν γραπτῶς ὑπὸ τοὺς τύπους παραγαύδης— παραγώδης— παραγαύδιον, ὑπὸ τοὺς ὁποίους ἐφέρετο εἰς τὴν λογίαν γραπτὴν γλῶσσαν καὶ μὲ τὴν σημασίαν τὴν ὁποίαν εἶχεν εἰς τὴν ἐπίσημον ὀρολογίαν τῆς Βυζαντινῆς αὐλῆς καὶ τῆς ἀριστοκρατίας, ὅχι ὅμως καὶ μὲ τοὺς τύπους καὶ τὴν σημασίαν τὴν ὁποίαν εἶχεν εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν κατωτέρων λαϊκῶν στρωμάτων. Ὅτι δὲ καὶ ὁ σημερινὸς τύπος τῆς λέξεως καὶ ἡ σημερινή της σημασία εἶναι ἀρκετὰ παλαιὰ πιστοῦται ἀπὸ τὴν μεγάλην ἔκτασιν, τὴν ὁποίαν ἔχει ἡ λέξις παραγάδι εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας. Τὸ φαινόμενον ἐξάλλου τῆς ἀποβολῆς τοῦ ν τῆς διφθόγγου αυ (καὶ συχνότερον τῆς διφθόγγου ευ) πρὸ συμφώνου καθὼς καὶ πρὸ φωνήεντος μαρτυρεῖται συχνὰ ἤδη κατὰ τοὺς Ρωμαϊκοὺς καὶ πρωίμους Βυζαντινοὺς χρόνους ἐπὶ ἐπιγραφῶν καὶ παπύρων εἰς λέξεις Λατινικῆς προελεύσεως ἀλλὰ καὶ καθαρῶς Ἑλληνικὰς, παύει δὲ νὰ ἐμφανίζεται κατὰ τὸν ὄψιμον μεσαιωνά. Ἴδου μερικὰ παραδείγματα: Κλάδου (= Κλαύδου) Ry1. II, 27, 26 (29 μ. X.), Φλαῖφ (= Φλαυίφ) Stud. Pal. XX, 103, 1 (381 μ. X.), Ἀγούστων (= Αὐγούστων) Goodsp. 12, col. 1, 11 (340 μ. X.), Ἀγούστου 15, 5 (362 μ. X.), (πβ. λατ. *Agustus* καὶ νεοελλ. Ἀγουστος), ἀπολάοντας (= ἀπολαύοντας) Lond. 1912 V, 94 (41 μ. X.), θησαροῦ (= θησαυροῦ) αὐτ. III (σ. 172) 920, 15 (176 μ. X.), πάσω (= παύσω) P. G. M. II 9, 12 (4^{ος}—5^{ος} αἰ. μ. X.), νάλων (= ναύλων) RKF 168, 2 (5^{ος} αἰ. μ. X.), ἐματὸν Grenfell I 45, 7 (19 π. X.), τὰτ (= ταῦτ) Lond. III (σ. 258) 991, 22 (6^{ος} αἰ. μ. X.), τοῖς ἀτοῖς Tebt. I 121, 92 (94 ἢ 61 π. X.), ἀτὸς Schwyzer Vulg. 258¹ καὶ νεοελλ. ἀτός, Ἀξάνων (= Αὐξάνων) Sterrelt I 513, πάλα (= παῦλα) Wessely, Proleg. D 98, ὑπόκαστραν (= ὑπόκαυστραν) Abhandl. Berl. Ak. 1865, 120 κέξ. Πλείονα ἀρχαῖα παραδείγματα βλέπε ἐν *K. Dieterich*, Untersuchungen σελ. 78 κέξ. Πβ. καὶ τὰ νεοελληνικὰ ἰδιωματικὰ

¹ Πβ. *E. Mayser*, Grammatik der gr. Papyri aus der Ptolemäerzeit σελ. 114 κέξ., *E. Schwyzer*, Perg. § 16, 1 σημ. 1, τοῦ αὐτοῦ, Griech. Grammatik I σελ. 198, *K. Dieterich*, Untersuchungen σελ. 78 κέξ., *G. N. Hatzidakis*, Einleitung σελ. 15, *G. Meyer*, Griechische grammatik² § 121, *S. G. Kapsomenakis*, Voruntersuchungen zu einer Grammatik der Papyri der nachchristlichen Zeit σελ. 11 σημ. 1.

κλαυθμός (= κλαυθμός) Κύπρ., μάρσα (= μαύρεσσα) Πόντ., τραλίζω (= τραυλίζω) Κρήτ., κ. ἄ. αὐτόθι σελ. 279.

Κατὰ ταῦτα δικαιούμεθα νὰ δεχθῶμεν ὅτι, ὅπως τόσαι λέξεις εἶχον ἀποβάλλει ἐνιαχοῦ εἰς τὴν ζωντανὴν λαϊκὴν γλῶσσαν τὸ *υ* τῆς διφθόγγου *αυ* πρὶν καταστῆ σύμφωνον *β*, ἐγράφοντο ὅμως πάντοτε μὲ *υ* εἰς τὴν λογίαν γραπτὴν γλῶσσαν, οὕτω καὶ ἡ λέξις *παραγαύδιον* ἀπέβαλε μὲν ἐνωρὶς τὸ *υ* εἰς τὴν λαϊκὴν γλῶσσαν, ἐξηκολούθησεν ὅμως νὰ γράφεται μὲ τὸν ἀκέραιον τύπον του ὑπὸ τῶν λογίων, ἐπηρεαζομένων πιθανῶς καὶ ἀπὸ τὸν λατινικὸν τύπον *paragaudium*, τὸν ὁποῖον πιθανῶς ἐγνώριζον.

Ν. Π. ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ

Η ΛΕΞΙΣ ΦΡΕΑΡ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΤΑΓΕΝΕΣΤΕΡΑΝ ΚΑΙ ΝΕΑΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ

ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΤΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΚΟΙΝΗΣ ΚΑΙ ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

Ἡ πρὸ πολλοῦ ὑπ' ἄλλων ἐρευνητῶν καὶ ἰδία ὑπὸ τοῦ Γεωργίου Χατζιδάκι ἀποδειχθεῖσα ἀλήθεια ὅτι ἡ νέα Ἑλληνικὴ ἀποτελεῖ συνέχειαν τῆς *Κοινῆς*, τ. ἔ. τῆς λαλουμένης κατὰ τὴν χιλιετῆ περίοδον ἀπὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου μέχρι τοῦ Ἰουστινιανοῦ Ἑλληνικῆς, ἐπιβάλλει εἰς τὸν ἐρευνητὴν νὰ χωρῇ εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν γραμματικῶν καὶ λεξιλογικῶν προβλημάτων τῆς μεταγενεστέρας καὶ νέας Ἑλληνικῆς ἱστορικῶς, νὰ παρακολουθῇ δηλαδὴ τὰ φαινόμενα καὶ τὰς λέξεις ἀπὸ τῆς πρώτης περιόδου εἰς τὴν τελευταίαν. Ἡ μέθοδος αὕτη, ἡ ὁποία ἐνωρὶς ἐγκαινιάσθη εἰς τὴν ἐρευναν τῆς μέσης καὶ νέας Ἑλληνικῆς, προσέκρουε μέχρι πρό τινος καὶ προσκρούει ἐν μέρει ἀκόμη καὶ σήμερον εἰς τὸ γεγονός ὅτι ἡ παράδοσις τῆς λαλουμένης κατὰ τὴν περίοδον τοῦ Ἑλληνισμοῦ γλώσσης ἦτο ἐλλιπεστάτη ἔνεκα τῆς γνωστῆς τάσεως τῶν συγγραφέων τῶν χρόνων ἐκείνων νὰ μεταχειρίζονται γράφοντες λόγον σύμφωνον πρὸς τοὺς κανόνας τῆς Ἀττικῆς, τοῦ καλουμένου Ἀττικισμοῦ. Ἀλλ' ἡ ἀπὸ τεσσαρακονταετίας καὶ πλέον μετὰ ζήλου συνεχιζομένη δημοσίευσις ἐκ παπύρων καὶ ἐπιγραφῶν νέων κειμένων ἐν μέρει προερχομένων ἀπὸ πρόσωπα, τὰ ὁποῖα δὲν ἦσαν εἰς θέσιν ν' ἀττικίσουν ἐπαρκῶς καὶ κατ' ἀνάγκην ἀπέδιδον ἐν πολλοῖς τὴν ὑπ' αὐτῶν λαλουμένην γλῶσσαν, ἀπεκάλυψεν εἰς ἡμᾶς μίαν, ἔστω καὶ μερικὴν, εἰκόνα τοῦ τότε ὁμιλουμένου λόγου καὶ συνέβαλε τὰ μέγιστα εἰς τὴν συμπλήρωσιν τῆς πρότερον ἐλλιποῦς παραδόσεως. Ὅπως δὲ διὰ τὴν κατανόησιν τοῦ νέου ὕλικου τῶν παπυρικῶν καὶ ἐπιγραφικῶν κειμένων ἀπαραίτητος εἶναι ἡ γνῶσις τῆς νέας Ἑλληνικῆς,¹ οὕτως ἀπαραίτητος ἀποβαίνει διὰ τὸν ἐρευνητὴν τῆς τελευταίας ἡ μελέτη τῶν μνημείων τῆς Κοινῆς, τόσον τῶν παλαιότερον γνωστῶν ὅσον καὶ τῶν τελευταίως ἐλθόντων εἰς φῶς.

Διὰ νὰ δείξω διὰ συγκεκριμένου παραδείγματος πόσον καρποφόρος δύνα-

¹ Τοῦτο ἐτονίσθη ἤδη καὶ ὑπ' ἄλλων, ἐξαίρεται δὲ συστηματικῶς καὶ ἐν ἐκτάσει προκειμένου περὶ τῶν παπύρων καὶ ἐπιγραφῶν τῆς Αἰγύπτου εἰς τὸ ἔργον μου *Voruntersuchungen zu einer Grammatik der Papyri der nachchristlichen Zeit* (München 1938).

ναται νὰ γίνῃ ἡ μελέτη αὕτη διὰ τὴν εὐρεσιν τῆς ἀρχῆς τῶν νέων στοιχείων τῆς γλώσσης ἡμῶν καὶ τὴν κατανόησιν τῆς ποικιλίας τῶν τύπων καὶ σημασιῶν αὐτῆς, ἔγραψα τὸ παρὸν δοκίμιον. Ἀφορμὴν μοῦ ἔδωσε τὸ ἐπανειλημμένως ἀπασχολῆσαν τοὺς ἐρευνητὰς ἔτυμον τοῦ τοπωνυμίου *Φιλιατρά*, εἰς τὴν ζήτησιν τοῦ ὁποίου αἰσθητὴ ἐσημειώθη τελευταίως πρόοδος διὰ τῆς γενομένης συσχετίσεως αὐτοῦ πρὸς τοὺς παραλλήλους τύπους τοὺς ὑφισταμένους εἰς τὰ διάφορα ἰδιώματα τῆς νέας Ἑλληνικῆς. Ἐπειδὴ αἱ παλαιότεραι ἐτυμολογίαι δὲν παρέχουν πλέον ἔδαφος πρὸς συζήτησιν, ἀρκοῦμαι νὰ ἐξετάσω εἰς τὸ πρῶτον μέρος τῆς μελέτης μόνον τὴν τελευταίαν καὶ νὰ τονίσω τὰς δυσκολίας της. Ἀλλ' ἐπιγράφω τὸ δοκίμιον a priori ἐκ τοῦ δευτέρου μέρους, εἰς τὸ ὁποῖον ἐξετάζονται πάντες οἱ πρὸς τὸ *φρέαρ* συνδεόμενοι τύποι τῆς νέας Ἑλληνικῆς, καὶ ἐκεῖνοι ἐπομένως τοὺς ὁποίους εἶχεν ἀφήσει ἀνεξετάστους ἢ ἐν λόγῳ μελέτη, ἐν συναφείᾳ πρὸς τοὺς τῆς ἀρχαίας καὶ ἰδία τῆς μεταγενεστέρας Ἑλληνικῆς. Ἡ ἐξέτασις δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὸ λεξικογραφικὸν μέρος τὸ ἀφορῶν εἰς αὐτὴν τὴν λέξιν *φρέαρ* καὶ τὰς τύχας της εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς γλώσσης ἡμῶν, ἀλλ' ἐκτείνεται κατ' ἀνάγκην καὶ εἰς γραμματικὰ καὶ γενικώτερα ζητήματα σχετικὰ μὲ τὴν ἐκτίμησιν τῆς ποικιλίας τῶν τύπων καὶ σημασιῶν εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν καὶ τῆς σχέσεως αὐτῆς πρὸς τὴν τυπολογικὴν καὶ σημασιολογικὴν ποικιλίαν τῆς Κοινῆς.

Τὰ ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῶν τιθεμένων προβλημάτων πορίσματα ἐθεώρησα σκόπιμον νὰ συγκεντρώσω εἰς τὸ τέλος ἐπισυνάπτων καὶ σχετικὸν πίνακα τῆς ἐξελίξεως τῶν τύπων τῆς λέξεως, διὰ νὰ καταστήσω ἐποπτικώτερα ὅσα ἢ ἔρευνα ἐπέβαλε ν' ἀναπτυχθοῦν ἐν πλάτει εἰς τὰ ἐπὶ μέρους κεφάλαια. Ἐνταῦθα ἐπιχειρῶ νὰ ἐξάρω ἰδιαιτέρως καὶ τὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν ἔχει ἡ ἐξέτασις τῆς ἱστορίας μιᾶς λέξεως διὰ τὴν κατανόησιν ζητήματος, τεθέντος πρὸ πολλοῦ καὶ ὑφισταμένου πάντοτε, τοῦ τῆς διαλεκτικῆς διαφοροποιήσεως τῆς Κοινῆς. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον συνάπτονται ὀργανικῶς ἡ Κοινὴ καὶ ἡ νέα Ἑλληνικὴ καὶ καταφαίνεται δι' ἄλλην μίαν φορὰν ἡ ἀλήθεια τοῦ παλαιοῦ διδάγματος ὅτι δὲν νοεῖται ἐξέτασις μιᾶς περιόδου τῆς γλώσσης χωρὶς τὴν συνεξέτασιν καὶ τῶν ἄλλων περιόδων αὐτῆς.

A. ΦΙΛΙΑΤΡΑ < *ΦΡΕΑΤΕΡΑ

Τὸ τοπωνύμιον *Φιλιατρά* (τά), τὸ ὁποῖον παλαιότερον ἐθεωρήθη Ἀλβανικῆς προελεύσεως, ὑπὸ δὲ τοῦ Χατζιδάκι ἀνήγεται εἰς ἐπώνυμον *Φιλιάτρος*, ἔγινεν ἐσχάτως ἀντικείμενον ἰδιαιτέρας ἐρεῦνης ὑπὸ τοῦ συναδέλφου Δ. Ι. Γεωργακά.¹

¹ Περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ τοπωνυμίου *Φιλιατρά*. Ἑλληνικά 8 (1935), 315-318. Αὐτόθι (σ. 315) γίνεται μνεία καὶ παλαιότερας βιβλιογραφίας ἐπὶ τοῦ θέματος.

Οὗτος συνῆψεν αὐτὸ ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς ἕτερα τοπωνύμια ἀπαντῶντα εἰς τὰς νήσους *Φλειτρά* (τὰ) εἰς τὴν Ἄνδρον, Μεγίστην καὶ Ρόδον (ἐνθα καὶ *Φλειτρά*), *Φλέτρα* (ἦ), *Φλέτρακας* (ὀ), *Φλειτρούκι* (τὸ) καὶ *Φλειτρόβουνο* (τὸ) εἰς τὴν Ρόδον, *Βλειτρὸ* (τὸ) εἰς τὴν Τῆλον, ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς τὰ προσηγορικὰ *φλειτρὸ* καὶ *χλειτρὸ* (τὸ) εἰς τὴν Ρόδον καὶ *φειτρὸ* (τὸ) εἰς τὴν Σύμην = 'πηγάδι', *φιλιατρὸ* (τὸ) εἰς τὴν Ζάκυνθον = 'πηγαδόχειλο'¹ καὶ παρὰ Α. Καρκαβίτσα (*Ζητιᾶνος* σ. 84) = 'πηγαδόπετρα', *φλιατρὸ* (τὸ) εἰς τὴν Λῆμον = 'τὸ ἐξέχον τοῦ δαπέδου ἐπίπεδον λιθόστρωτον μέρος πρὸ τῆς ἐστίας'. Τοὺς ποικίλους δὲ τούτους τύπους τῶν τοπωνυμίων καὶ προσηγορικῶν ἀνήγαγεν εἰς οὐσιαστικοποιημένον οὐδέτερον *φρεατερὸ* τοῦ μὴ παραδεδομένου ἐπιθέτου *φρεατερός* = 'φρεάτιος', 'πηγαδήσιος'.

Καὶ ἡ μὲν συσχέτισις τῶν μνημονευθέντων τύπων πρὸς τὸ *Φιλιατρὸ*,—ἀ εἶναι ἀσφαλῶς ὀρθή. Ἄλλ' ἡ ἀναγωγὴ τούτων εἰς τὸ οὐδ. *φρεατερὸ* τοῦ ἐπιθ. *φρεατερός* παρέχει δυσκολίαν. Διότι πρῶτον ἐπίθετον *φρεατερός* ὅχι μόνον δὲν μαρτυρεῖται παλαιότερον (ἀντ' αὐτοῦ παραδίδεται πάντοτε *φρεάτιος* καὶ *φρεατιαῖος*² καὶ εἰς γλωσσάριον *φρεατικός*), ἀλλ' οὔτε εἰς τὰς σημερινὰς χρήσεις εὐρίσκει ἐπαλήθευσιν. Ἡ δυσκολία αὕτη θὰ ἦτο ἴσως ὀλιγώτερον σοβαρά, ἀν ἡ εἰκασία, ὅτι τὸ ὑποθετικὸν τοῦτο *φρεατερὸ* ἐσήμανε κατ' ἀρχὰς τὸ 'φρεάτιον ὕδωρ' (ἔπειτα δὲ συνεκδοχικῶς καὶ αὐτὸ τὸ 'φρέαρ' καὶ τὸ 'χεῖλος τοῦ φρέατος' κτλ.), ἦτο δυνατόν ἐκ τῶν πραγμάτων νὰ στηριχθῆ, διότι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὸ οὐσιαστικοποιημένον *φρεατερὸ* τοῦτο θὰ εἶχεν ὅπως τὸ *νερὸ* ἐκ τοῦ *νηρὸν ὕδωρ* καὶ ἄλλα τοιαῦτα, ἐντεῦθεν δὲ θὰ ἦτο δυνατόν νὰ προέλθῃ τοπωνύμιον *Φρεατερό*, ὅπως ἐκ τοῦ *γλυφὸ* (*βλυχὸ*) *νερὸ* τὰ τοπωνύμια *Βλυχὸ* (τὸ) εἰς τὴν Χίον (*Καρδάμυλα*) καὶ *Γλυφὰ* (τὰ) εἰς τὴν Ἀντίπαρον καὶ τὴν Κέρκυραν. Ἄλλ' ἡ εἰκασία αὕτη στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἐσφαλμένης μαρτυρίας ὅτι *φλειτρὸ* σημαίνει εἰς τὴν Ρόδον τὸ 'γλυφὸν ὕδωρ'. Ὑπάρχει πράγματι δελτίον εἰς τὸ Ἄρχεῖον τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ ἀπὸ χειρόγραφον ἐκ Σύμης τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως, τὸ

¹ Ἡ σημασία 'πηγάδι' διὰ τὸν τύπον *φιλιατρὸ* δὲν μαρτυρεῖται ρητῶς ὑπὸ τῶν δελτίων τοῦ Ἄρχείου τοῦ Λεξικοῦ, εἶναι δὲ σήμερον ἄγνωστος εἰς τὴν Ζάκυνθον, ὅπως μὲ βεβαιώνει ὁ περιοδεύσας κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1938 τὴν νῆσον πρὸς συλλογὴν γλωσσικοῦ ὑλικοῦ συνάδελφος Κ. Ρωμαῖος.

² Διὰ τὴν κατάληξιν πβ. *αἰώνιος* - *αἰωνιαῖος* κττ. Ἴδ. *Ε. Πεζόπουλον*, *Πολέμων* 1, 102 ἔξ. Κακῶς λοιπὸν ἀμφισβητεῖται ὑπὸ τοῦ Θησαυροῦ ὁ τύπος *φρεάτιον* (*ὕδωρ*) *Γεωπον.* 2, 6, 33 (τὰ ἄλλα παραδείγματα τοῦ ἐπιθέτου *φρεάτιος* ἴδ. ἐν τῷ Θησαυρῷ), ὅπως δὲν φαίνεται ὀρθὸν ὅτι πρέπει νὰ μεταβάλωμεν τὸ τῶν *φρεατίων* (*γαμάτων*) τοῦ Σουίδα (λ. *φρεάτια*) εἰς *φρεατιαίων* (Porson) ἢ *φρεατίνων* (Adler) [πιθανώτερον εἶναι ὅτι πρέπει ν' ἀναγνώσωμεν, ὡς προτείνεται εἰς τὸν Θησαυρόν, τῶν *φρεατιῶν* *γαμάτων* διορθουμένου καὶ τοῦ λήμματος *φρεάτια*: τὰ βαθεὰ ὀρύγματα εἰς *φρεατῖαι* (ὁμοίως καὶ εἰς τὸν Ἡσύχιον)].

ὁποῖον ἀναγράφει ἐπὶ λέξει τὰ ἐξῆς: «Σύμη (X<χειρόγραφον> Κ<ωνσταντινουπόλεως>) φετροὸ (τὸ) = φρέαρ. Τοῦ φετροῦ νερό = ὕδωρ γλυφόν. Ἐν Ρόδῳ φλετρού». Ἐνταῦθα εἶναι προφανές ὅτι ἡ παρατήρησις τοῦ συλλέκτου «ἐν Ρόδῳ φλετρού» ἀναφέρεται ὄχι εἰς τὴν φράσιν «τοῦ φετροῦ νερό = ὕδωρ γλυφόν», ἀλλ' εἰς τὸ λῆμμα «φετροὸ (τὸ) = φρέαρ». Ἄλλ' ὁ ἀποδελτιώσας τὸ ἐν λόγῳ ἐκ Σύμης χειρόγραφον παρενόησε τὴν φράσιν καὶ ἐθεώρησεν ὅτι φλετροὸ καλεῖται εἰς τὴν Ρόδον τὸ ἔγλυφόν ὕδωρ, ἐφρόντισε δὲ πλὴν τοῦ ἀνωτέρω νὰ παρασκευάσῃ καὶ ἰδιαιτέρον δελτίον διὰ τὸν τύπον τοῦτον, τὸ ὁποῖον ἔχει ὡς ἐξῆς: «Σύμη (X<χειρόγραφον> Κ<ωνσταντινουπόλεως>) φλετρού. Καλεῖται ἐν Ρόδῳ τὸ γλυφόν ὕδωρ». Ὅτι ὁμως ὁ ἀποδελτιωτὴς ἐσφάλλετο ἐννοῶν οὕτω ὅσα ἀνεγίνωσκε, δὲν ὑπάρχει, ὑποθέτω, ἀμφιβολία. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐξάγεται ἐκ τῶν δελτίων τούτων εἶναι ὅτι φλετροὸ καλεῖται εἰς τὴν Ρόδον ὅ,τι καὶ φετροὸ εἰς τὴν Σύμην, τ. ἔ. τὸ ἔφρεαρ. Τοῦτο δὲ βεβαιοῦν καὶ αἱ λοιπαὶ περὶ τοῦ τύπου τούτου ἐκ Ρόδου μαρτυρίαι τοῦ Ἀρχείου.¹ Δὲν δυνάμεθα λοιπὸν νὰ ἐξαγάγωμεν κανὲν συμπέρασμα ἀπὸ μαρτυρίαν, ἢ ὁποία κατ' οὐσίαν δὲν ὑφίσταται. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη ὑποθέσωμεν ὅτι ὄντως εἷς τι χωρίον τῆς Ρόδου φλετροὸ ἐσήμανε τὸ ἔγλυφόν ὕδωρ, δὲν ἔπεται, νομίζω, ἐκ τούτου ἀσφαλῶς ὅτι ἡ σημασία ἔφρεατιον ὕδωρ εἶναι ἡ ἀρχικὴ τῆς λέξεως. Ἡδύνατο κάλλιστα ἡ χρῆσις αὕτη νὰ προῆλθεν ἀπὸ φράσεις ὡς «δῶσε μου νερό τοῦ φλετροῦ», ὅθεν ἔπειτα «δῶσε μου φλετρού», ὅπως λ. χ. σήμερον ζητοῦμεν εἰς τὰ καφενεῖα ὄχι «νερό τῆς πηγῆς Σαρίζης» ἢ «Σουρωτῆς», ἀλλ' ἀπλῶς «Σάριζα» ἢ «Σουρωτή», νὰ εἶναι ἐπομένως ὑστερογενής. Ἀντιθέτως τὸ γεγονὸς ὅτι τόσον εἰς τὴν Ρόδον, κατὰ τὰς λοιπὰς σαφεῖς μαρτυρίας τοῦ Ἀρχείου, ὁ αὐτὸς τύπος, ὅσον καὶ εἰς τὴν Σύμην τὸ φετροὸ ἔχουν τὴν σημασίαν ἔπηγάδι, ἢ αὕτη δὲ χρῆσις πρόκειται καὶ εἰς ὅλα τὰ ἄλλα μέρη, ὅπου τὰ οἰκεία τοπωνύμια ἀπαντοῦν, νὰ ὑποτεθῆ ὅτι ἔδωκε τὴν ἀφετηρίαν,² πείθει μᾶλλον ὅτι βάσιν

¹ Ἰδιαιτέρως ἡ μεγάλη καὶ πλουσιωτάτη συλλογὴ τοῦ Χ. Παπαχριστοδούλου (χειρόγραφον ὑπ' ἀριθμ. 534) μὲ ὑλικὸν ἐξ ὅλων τῶν χωρίων τῆς Ρόδου. Ἰδ. σ. 322: «φλετρού, τὸ = τὸ πηγάδι (φρέαρ) ὑποκ. τὸ φλετρονάκι. Πρβ. καί: χλετρού», σ. 336: «χλετρού, τὸ (Ἀπολακ.) = τὸ πηγάδι. Καί: φλετρού». Καὶ ὁ Ρόδιος φίλος Ἀγ. Τσοπανάκης μὲ βεβαιώνει ὅτι ἐκεῖ φλετροὸ λέγεται μόνον τὸ ἔπηγάδι. Εἰς τὸν ἴδιον ὀφείλω τὴν πολύτιμον πληροφορίαν ὅτι εἰς τὴν Σύμην τὸ ἔγλυφόν ὕδωρ λέγεται τοῦ φετροῦ νερό, διότι ἡ νῆσος εἶναι ξηρὰ καὶ ἔχει πηγᾶδια (φετρα) μόνον πλησίον τῆς θαλάσσης ὑδρονομένη εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἀπὸ στέρας. Ἀξιοσημείωτον εἶναι ἐξ ἄλλου ὅτι καὶ ἐκεῖ δὲν λέγεται φετροὸ νερό, ἀλλὰ τοῦ φετροῦ νερό ὥστε τὸ φετροὸ εἶναι πάντοτε οὐσιαστικόν.

² Τοῦτο πρόκειται νὰ δέχεται καὶ αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς προτείνων ἐκάστοτε πρὸς σύγκρισιν τοπωνύμια οἷον Πηγᾶδια, Πηγᾶδα, Πήγαδος, Πέρα Πηγᾶδι κτ. (ὄχι δὲ καὶ τοπωνύμια Πηγᾶδήσιο λ. χ. ἢ κάτι παρόμοιον) καὶ συμπεραίνων (σ. 317) ὅτι «ἡ πρώτη σημασία τῶν οὐσιαστικῶν φιλιατροὺ καὶ φλετροὺ εἶναι ἡ αὕτη».

τῆς περὶ τὴν εὐρεσιν τῆς ἀρχῆς τῆς λέξεως ἐρεῦνης πρόπει ν' ἀποτελέση ἢ σημασία αὕτη. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν ἢ ὑποτιθεμένη ὡς ἀρχικὴ σημασία δὲν εἶναι διόλου ἀσφαλῆς, μόνη δ' ἰσχυρὰ παραμένει ἢ τοῦ 'φρεάτος',¹ ἢ ἀναγωγὴ τῶν ἀνωτέρω προσηγορικῶν καὶ τῶν τοπωνυμίων εἰς ἀμάρτυρον ἐπίθετον φρεατερός παραμένει πάντοτε ἀναπόδεικτος.

Ἄλλὰ καὶ ἄλλως εἶναι δυσχερὴς ἢ εἰρημένη ἐρμηνεία. Πῶς ἐκ τοῦ *φρεατερό προῆλθον οἱ ποικίλοι τύποι, τοὺς ὁποίους ἐμνημονεύσαμεν; Ἡ ἐξέλιξις αὕτη ἐρμηνεύεται ὡς ἐξῆς: Τὸ ἐκ τοῦ ὑποκοριστικοῦ φρεάτιον προελθὸν φρεάτι ἐγένε φράτι, ἐκ τούτου δὲ παρήχθη *φρατερό καὶ δι' ἀνομοιώσιν *φλατερό. Καὶ τὸ μὲν *φρατερό διὰ τροπῆς τοῦ (παρὰ τὸ ρ) α εἰς ε ἐγένε *φρετερό, ὅπερ διὰ τῆς κατὰ τὸν νόμον τοῦ Kretschmer ἀποβολῆς τοῦ δευτέρου ε κατέληξεν εἰς *φρετρό, ἐξ οὗ δι' ἀνομοιωτικῆς ἀποβολῆς τοῦ προτέρου ρ προέκυψε τὸ φετρό τῆς Σύμης, δι' ἄλλης δὲ τῶν ὑγρῶν ἀνομοιώσεως τὸ φλετρό τῆς Ρόδου, ὅθεν καὶ τὸ τοπωνύμιον Φλετρά. Τὸ δὲ *φλατερό ἐγένεν ὁμοίως *φλατρό, ἥτοι ἔληξεν εἰς -τρό οἷον λουτρό, ὅθεν τὸ τοπωνύμιον Φιλατρό ἐν Ἰθάκῃ, ἐξ ὑποθετικοῦ δὲ παραγώγου φιλατραῶς τὸ ἐν Καρπάθῳ τοπωνύμιον Φιλατροῦ (ἦ). Τέλος τὸ *φρεατερό διὰ τοῦ *φρεατρό κατέληξεν εἰς φλατρό καὶ χλατρό,² δι' ἀναπτύξεως δὲ τοῦ συνοδίτου φθόγγου ι προέκυψε τὸ φιλατρό ὡς προσηγορικὸν καὶ τοπωνύμιον καὶ τὰ Φιλατρά.

Αἱ φωνητικαὶ δυσχέρειαι εἶναι ἐν προκειμένῳ ἱκαναί. Διὰ τὴν ἐρμηνείαν λ. χ. τῆς μιᾶς κατηγορίας γίνεται δεκτὴ σειρὰ ὁλόκληρος τύπων (*φρατερό) > *φρετερό) > *φρετρό), οἵτινες καὶ ἂν ἦτο δυνατόν νὰ δικαιολογηθοῦν κατὰ τοὺς φωνητικούς νόμους τῆς γλώσσης ἡμῶν δὲν εἶναι πάντως τόσο ἀυτονόητοι καὶ δὲν δύνανται συνεπῶς νὰ γίνουν ἀσυζητητὶ δεκτοί, μάλιστα ἀφοῦ ἢ παράδοσις, καὶ ἢ παλαιότερα καὶ ἢ σημερινή, οὐδένα τῶν τύπων τούτων, οἵτινες τόσο νεωτερικὴν ἔχουν τὴν ἐμφάνισιν, μαρτυρεῖ. Ἰδιαιτέρως δυσχερὴς εἶναι ἢ ἐκ τοῦ *φλατερό φωνητικὴ μετάβασις εἰς τὸ *φλατρό. Ἐνταῦθα δὲν δύναται νὰ ἔχη ἰσχὺν ὁ νόμος τοῦ Kretschmer, διότι τὰ φωνήεντα εἶναι ἀνόμοια. Καὶ ἢ ἀποψις δὲ ὅτι εἰς τὴν ἀποβολὴν τοῦ ε ἐπέδρασεν ἢ κατάληξις -τρό, καίτοι κατ' ἀρχὴν ὄχι ἀδύνατος, δὲν παρέχει πράγματι ἀσφαλῆ διέξοδον ἐκ τῆς δυσκολίας ταύτης, ὅταν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι εἰς τὴν νέαν ἡμῶν γλῶσσαν ἢ κατάληξις οὐσιαστικοποιημένων οὐδετέρων -ερό(ν) εἶναι πολὺ διαδεδομένη,³ καὶ δὴ καὶ εἰς τοπωνύμια,⁴ ὥστε πάντως

¹ Ἐκ ταύτης ἐξηγοῦνται εὐκόλως αἱ ἄλλαι σημασίαι τῆς λέξεως ἰδ. κατωτέρω σ. 64.

² Τὸ οἰκεῖον δελτίον παρέχει τὸν τύπον χλιαφρό περὶ τούτου ἰδ. κατωτέρω σ. 64 ὑποσ. 4.

³ Πβ. ἀλατερό, ἀναματερό, θυμιατερό, καματερό, λαδερό, ξιδερό, πατερό, φυσερό, φοιτερό κτλ.

⁴ Πβ. λ. χ. τὰ ὑπὸ Σ. Μενάρδου, Ἀθηνᾶ 18 (1906), 362 ἀναφερόμενα τοπωνύμια εἰς (-ερός, -ερή), -ερόν ἐκ Κύπρου. Ἰδ. καὶ τὴν γενικωτέραν ἐξέτασιν τῆς καταλήξεως -ερός εἰς

οὐχὶ εὐκόλως θὰ ὑπέκειτο εἰς ἐπίδρασιν ἄλλης καταλήξεως. Περαιτέρω δὲ φαίνεται ὁ λόγος διὰ τὸν ὁποῖον τὸ *φρεατερό θὰ κατέληγεν εἰς νεωτέρους χρόνους τὸ μὲν εἰς *φρεατροὸ τὸ δὲ εἰς *φρετρού, ἥτοι ἀλλαχοῦ μὲν θὰ διετήρει τὸ εα ἀλώβητον, ἀλλαχοῦ δὲ θὰ ἔτρεπεν αὐτὸ πρῶτον μὲν εἰς α, ἔπειτα εἰς ε. Τὴν δυσχέρειαν ταύτην προλαμβάνων παρατηρεῖ ὁ συγγραφεὺς (σελ. 317 ὑποσ. 3) ὅτι «ἦτο ἴσως δυνατὴ ἐπὶ τὴν τροπὴν φρεατερό-φρετερό ἢ ἐπίδρασις τοῦ οὐσ. φρές ἢ φλές . . ., τὰ ὁποῖα ἀντὶ φρέας καὶ φλέας». Ἐφόσον ὅμως ἡ τοπικὴ χρῆσις τῶν φρές καὶ φλές καὶ τῶν ἐκ τοῦ ὑποθετικοῦ φρετερό παραγῶγων δὲν συμπίπτει, ἔπειτα καὶ τὸ φρές ἢ φλές δὲν εἶναι κοινὸν στοιχεῖον τῆς νέας Ἑλληνικῆς, ὥστε νὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τὸ ἰδιωματικὸν *φρετερό, ἀλλ' ἰδιωματικόν, εἶναι κατ' ἀρχὴν πολὺ ἀμφίβολον, ἂν ἦτο δυνατὴ τοιαύτη ἐπίδρασις.¹

Ταῦτα πάντα δεικνύουσιν ἐπαρκῶς, ὡς νομίζω, ὅτι ἡ προταθεῖσα ἐρμηνεία προσκρούουσα εἰς ποικίλας δυσχερείας, καὶ σημασιολογικὰς καὶ φωνητικὰς, δὲν παρέχει ἱκανοποιητικὴν λύσιν τοῦ ζητήματος τῆς ἀρχῆς τῶν μνημονευθέντων τοπωνυμίων καὶ προσηγορικῶν.

B. Η ΛΕΞΙΣ ΦΡΕΑΡ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΤΑΓΕΝΕΣΤΕΡΑΝ ΚΑΙ ΝΕΑΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗΝ

Ἄλλ' ἀφοῦ ἡ ἀναγωγὴ τῶν ποικίλων πρὸς τὸ τοπωνύμιον *Φιλιατρὰ* συναπτομένων τύπων εἰς ἀμάρτυρον οὐσιαστικοποιημένον οὐδέτερον ἐπιθέτου φρεατεροὸς κρίνεται κατὰ τ' ἀνωτέρω λίαν δυσχερὴς καὶ ὡς τοιαύτη ἀπορριπτέα, ποία εἶναι ἡ πραγματικὴ ἀρχὴ τῶν τύπων τούτων; Διὰ νὰ δοθῇ σύμμετρος πρὸς τὰς ἀξιώσεις μεθοδικῆς ἐρεῦνης ἐρμηνεία, ἀνάγκη ν' ἀναδράμωμεν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν λέξεων, ἢ ὁποία συνήθως καὶ μόνη, ἀλλὰ καὶ συμπληρουμένη ἐνίοτε κατὰ τὰ παρουσιαζόμενα κενὰ δύναται νὰ δείξῃ εἰς ἡμᾶς τὴν ἀλήθειαν.

Ἡ λέξις φρέαρ, ἢ ὁποία κατὰ τὴν ἀρχαιότητα δὲν ἐσήμαινε μόνον τὸ 'πηγάδι', ἀλλὰ καὶ γενικώτερον τὸν 'λάκκον', τὸ 'ὄρυγμα', πρὸς δὲ καὶ τὸ 'ἐλαιοδοχεῖον', ἀντικατεστήθη μὲν ἐνωρίς, ὡς φαίνεται, ὑπὸ τῆς ἤδη παρὰ Ψευδηροδιανῶ² εἰς τὴν σημερινὴν σημασίαν ἀπαντώσεως λέξεως πηγάδι(ον), ἐξηκολούθησεν ὅμως καὶ μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τῆς νέας λέξεως νὰ εἶναι ἐν χρήσει. Ρητὴν περὶ

ἐπίθετα καὶ τοπωνύμια παρὰ *K. Amantos*, Die Suffixe der neugriechischen Ortsnamen (München 1903), 41 ἔξξ.

¹ Σχέσις τῶν τύπων φρές (φλές) καὶ φλετροὸ ὑπάρχει πράγματι, ὅπως θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἢ σχέσις ὅμως αὕτη δὲν ὀφείλεται εἰς ἐπίδρασιν τοῦ ἐνός ἐπὶ τὸν ἄλλον, ἀλλ' εἰς τὴν κοινὴν αὐτῶν προέλευσιν ἐξ ἀρχαίου διαλεκτικοῦ τύπου.

² Ἐπιμερ. 143: φρέαρ τὸ πηγάδιον.

τούτου μαρτυρίαν μᾶς παρέχει πρῶτον ὁ Εὐστάθιος εἰς τὰς Παρεκβολάς του παρατηρῶν τὰ ἑξῆς: καὶ τὸ φρέατος ἐκ τοῦ φρέας. ὃ μέχρι καὶ νῦν παραλαλεῖται τοῖς Ἀπτικοῖς 1606, 65.¹ Ἔπειτα καὶ ὁ Παχώμιος Ρουσᾶνος (16. αἰὼν) μεταξὺ τῶν πολυτίμων διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς γλώσσης ἡμῶν καὶ τὴν λαογραφίαν εἰδήσεών του διασώζει τὴν πληροφορίαν ὅτι φρέαρ τινὲς ἐν τῇ Ἀχαΐᾳ λέγουσι τὴν ὀρωρυγμένην πηγὴν κτλ., ἃ παρὰ τῶν ἐν Μακεδονίᾳ ἀγροεῖται.² Ἄλλ' ἀψευδὲς τεκμήριον τῆς χρήσεως τῆς λέξεως καὶ βραδύτερον εἶναι κυρίως τὸ γεγονὸς ὅτι ἐσώθη αὕτη ἐνιαχοῦ μέχρι σήμερον, καὶ μάλιστα εἰς περιοχὰς διασωζούσας ἀρχαιοπινῆ γλωσσικὰ στοιχεῖα, κυρίως μὲν ὡς τοπωνύμιον, ἀλλ' ἐν μέρει καὶ ὡς προσηγορικόν.³ Τῆς λέξεως ὅμως ταύτης παραδίδονται εἰς τὴν παλαιότεραν γλώσσαν περισσότεροι τοῦ ἐνὸς τύποι, περὶ τῶν ὁποίων καὶ τῆς τύχης ἐνὸς ἐκάστου εἰς τὴν μετέπειτα χρῆσιν ἀνάγκη νὰ γίνῃ ἰδιαιτέρος λόγος κατωτέρω.

1. ΦΡΕΑΡ - *ΦΛΕΑΡ - ΦΡΕΑΣ - *ΦΛΕΑΣ - *ΦΡΕΟΣ

Ὁ παραδεδομένος τύπος εἰς τὴν δόκιμον γλώσσαν εἶναι φρέαρ καὶ Ἀπτ. φρέαρ, γεν. φρέατος κατ' ἀντιμεταχώρησιν ἐκ τοῦ φρήατος (πβ. τὸ ἐπικὸν φρεῖατα Φ 197).⁴ Ἐκ τοῦ τύπου φρέαρ γενομένης ἐνιαχοῦ ἀνομοιώσεως τῶν δύο ρ εἰς τὴν δημώδη χρῆσιν⁵ προέκυψε τύπος *φλέαρ, μὴ μαρτυρούμενος μὲν οὕτω, ἀλλὰ δυνάμενος μετὰ βεβαιότητος νὰ συναχθῇ ἐκ τῶν λειψάνων του εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν (ιδ. κατωτέρω). Ἐπειδὴ δὲ ἡ γενικὴ ἀμφοτέρων τῶν τύπων ἔληγεν εἰς -ατος, φρέατος, *φλέατος, καθ' ἃ καὶ κέρατος, κρέατος κτλ., μετεσχηματίσθησαν οὗτοι εἰς τὴν μεταγενεστέραν Ἑλληνικὴν κατὰ τὰ εἰς -ας λήγοντα οὐδέτερα, ἦτοι ἐλέχθη φρέας - φρέατος καὶ *φλέας - *φλέατος κατὰ τὰ κέρας - κέρατος, κρέας - κρέατος κτλ.,⁶ ὅπως κατὰ τινὰ ἄλλην ἀναλογίαν (ὔδωρ - ὔδατος) ἐσχηματίσθη πάλιν ἐκ τῆς γενικῆς καὶ ὀνομαστικῆ φρέορ.⁷

¹ Καὶ οἱ περιηγηταὶ J. Spon καὶ G. Wheeler (Voyage d'Italie, de Dalmatie, de Grèce et du Levant fait aux années 1675 et 1676, τόμ. 2 σ. 410) σημειώνουν τὴν χρῆσιν τοῦ φρέαρ = «πηγάδι» ἐν Ἀθήναις.

² Νέος Ἑλληνομνήμων 13 (1916), 65.

³ Πβ. G. Hatzidakis, Einleitung in die ngr. Grammatik 31.

⁴ Ἰδ. E. Schwyzer, Griechische Grammatik I 519, 7.

⁵ Περὶ τῆς ἀνομοιώσεως ταύτης ἰδ. E. Schwyzer, Griech. Gramm. I 258. Πβ. Γ. Χατζιδάκι, Ἀκαδ. Ἀναγν.² 1, 511 ἑξ. Ἐκ τῆς νέας Ἑλληνικῆς ἀφθονα παραδείγματα ἰδ. παρὰ H. Pernot, Phonétique des parlers de Chio 479 ἑξξ.

⁶ Ἰδ. Γ. Χατζιδάκι, Ἀκαδ. Ἀναγν.² 2, 111. Τῆς ὀνομ. φρέας τὴν πρώτην μαρτυρίαν εὐρίσκομεν παρ' Εὐσταθίῳ ἐνθ' ἀν. Ἰδ. καὶ Δουκάγγιον ἐν λ. φρέαρ. Διὰ τὸν μεταπλασμὸν πβ. καὶ στέαρ - στέας, περὶ τοῦ ὁποίου ἰδ. κατωτ. σ. 55 ὑποσ. 3.

⁷ CIG III 4716 c, 7 (97 μ. X.). Ὁ τύπος οὗτος χαρακτηρίζεται ὑπὸ τοῦ Θησαυροῦ

Ἐκ τῶν τύπων τούτων ὁ μὲν εἰς -αρ ἦτο ἀδύνατον νὰ μείνη ἀλώβητος, διότι κατὰ γενικὸν κανόνα τῆς νέας Ἑλληνικῆς οὐδεμία λέξις λήγει εἰς -ρ.¹ ὅτε συνεπῶς ὁ τύπος ἔπαυσε νὰ χρησιμοποιῆται ὡς προσηγορικὸν καὶ ἀπελιθώθη ὡς τοπωνύμιον ἦτο φυσικὸν νὰ ἐκπέσῃ τὸ παρὰ τοὺς νόμους τῆς νέας Ἑλληνικῆς ὑφιστάμενον ἐν τέλει -ρ, ἦτοι ἐκ τοῦ (ʹς) τὸ φρέαρ νὰ προέλθῃ (ʹς) τὸ φρέα.² Τὸν τύπον φρέα (τὸ) εὐρίσκωμεν σήμερον ἐν χρήσει ὡς τοπωνύμιον εἰς τὴν Κύμην (Φρέα (τὸ)) καὶ τὰς Ἀθήνας (Πλατὸν Φρέα μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς) πρὸς δήλωσιν θέσεων, ὅπου εὐρίσκονται πηγὰδια, πρὸς δὲ καὶ εἰς τὴν Κέα ὡς ὄνομα ὄρου (Φρέα (τὸ)) καὶ ἐκεῖ μὲ πηγὰδι.³ Εὐχρηστεῖ δὲ ὁ τύπος φρέα (ὁ) καὶ εἰς τὴν Ἀπουλίαν (Ἐδροῦντα) καὶ Καλαβρίαν (Βούα),⁴ ὡς προσηγορικὸν = 'πηγάδι'.⁵ Ἀλλ', ἐπειδὴ ἐνταῦθα καὶ τὸ τελικὸν -ς ἐκπίπτει (πβ. τὸ κρέας) ὁ κρέα Ἐδροῦς), πιθανωτέρως εἶναι ἢ εἰς τὸν τύπον φρέας ἀναγωγὴ αὐτοῦ, ὅποτε ἐξηγεῖται καὶ ἡ μεταβολὴ τοῦ οὐδετέρου γένους εἰς ἀρσενικὸν διὰ τὴν κατάληξιν -ας (πβ. τὸ στόμας) ὁ στόμας).⁶ Ὁ δὲ τύπος φρέας, ὅστις κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Χατζιδάκι (MNE 1, 338) ἐσώθη ἐκ παραλλήλου πρὸς τὸν τύπον Φρέα ἀλώβητος εἰς τὴν Κύμην,⁷ ἦτο δ' ἐν χρήσει, τοῦλάχιστον παλαιότερον, κατὰ τὴν μνημονευθεῖ-

(λ. φρέαρ) ἐσφαλμένος. Ἀμφιβάλλω ὅμως, ἂν πρόκειται περὶ σφάλματος τοῦ λιθοξόου καὶ θεωρῶ πιθανώτερον τὸν κατὰ τὸ ὕδωρ μετασχηματισμὸν αὐτοῦ (τὸν 1. αἰῶνα μ. Χ. τὸ ω καὶ ο εἶχον ἤδη συμπέσει φωνητικῶς καθ' ὄλοκληρίαν εἰς τὴν Αἴγυπτον). Τοῦτο εἶναι ὅπωςδήποτε γεγονός, ὅτι ὁ τύπος ἀποτελεῖ ἓνα μεταβατικὸν σχηματισμὸν (Übergangsbildung) καὶ δὲν ἔχει συνέχειαν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς.

¹ Ἐξαιροῦνται βεβαίως οἱ κατὰ τοὺς νεωτάτους χρόνους εἰς τὴν βόρειον Ἑλληνικὴν καὶ τὰ λοιπὰ ιδιώματα, ὅπου ἐκπίπτουν τὰ ἄτονα *i* καὶ *u*, προελθόντες τύποι π'λάρ' κττ.

² Ἡδύνατο καὶ ἐκ τῆς γεν. φρέατος νὰ προῆλθεν ὁ τύπος φρέα, ἦτοι κατὰ τὸ σχῆμα ὄνομα - ὀνόματος κττ. νὰ ἐλέγχθῃ καὶ φρέα - φρέατος.

³ Πβ. κατωτέρω ὄνομα ὄρου Φιλιατρὸ (τὸ) εἰς τὴν Ἰθάκην.

⁴ Ἰδ. A. Pellegrini, Il dial. di Bova 172 ἐν λ. *guáddo*.

⁵ Παρὰ G. Hatzidakis, Einleitung 31 ἀναφέρεται καὶ τύπος φρέα ἐξ Ἐδροῦντος, ἀλλ' ὁ τύπος οὗτος φέρεται φρέα εἰς τὴν Πανδώραν 8, 107, ὅθεν παρέλαβεν αὐτὸν ὁ Χατζιδάκις, δὲν ἀναφέρεται δὲ καθόλου εἰς τὸ Ἐτυμολογικὸν Λεξικὸν τῆς Κατωιταλικῆς τοῦ G. Rohlfs, ὁ ὁποῖος περιορίζεται νὰ μνημονεύσῃ μόνον τὸν τύπον φρέα.

⁶ Τύπος φλέα (ἡ) ἀπαντῶν εἰς τὴν Σίφνον καὶ ἀλλαχοῦ ὡς προσηγορικὸν (= 'πηγὴ ὕδατος') καὶ εἰς τὴν Κέα ὡς τοπωνύμιον πρόπει ν' ἀναχθῇ εἰς τὸ φλέβα (ἡ), τὸ ὁποῖον δηλοῖ τὴν 'πηγὴν'. Εἰς τοῦτο δὲ πρόπει ἴσως ν' ἀναχθῇ καὶ τὸ ὑποκοριστικὸν φλεαράτσι (= φλεβαράκι, 'μικρὰ φλέψ ὕδατος') τῆς Σύρου σχηματισθὲν ὅπως ἐκ τοῦ μῦτι τὸ ὑποκοριστικὸν μυταράκι κττ.

⁷ Πλὴν τῆς μαρτυρίας τοῦ Χατζιδάκι καὶ δελτίου τοῦ Ἀρχείου παραδίδει τὸν τύπον Φρέας ἐκ Κύμης, ἀλλὰ τὸ παράδειγμα ἔχει αὐτόθι: «πάμε 'ς τὸ Φρέα»· ἐπομένως δὲν φαίνεται καθαρὰ, ἂν γίνεται πράγματι σήμερον χρῆσις καὶ τοῦ τύπου Φρέας. Τὸ τελευταῖον δὲν ἀποκλείεται, διότι εἰς τὴν Κύμην καὶ ἄλλα εἰς -α οὐδ. τριτόκλιτα λήγουν εἰς -ας λ. χ. αἷμας, γάλας κττ.

σαν μαρτυρίαν τοῦ Εὐσταθίου, καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας, τῶν ὁποίων τὸ παλαιότερον ἰδίωμα συνδέεται, ὡς γνωστόν, πρὸς τὸ τῆς Κύμης, εἶχε περαιτέρω διπλὴν τύχην: Ἀφ' ἐνὸς μὲν μεταπλασθεὶς ἐνιαχοῦ κατὰ τὰ τριτόκλιτα οὐδέτερον εἰς -ος ἔγινε *φρέος,¹ ἐκ τοῦ ὁποίου προῆλθε περαιτέρω τύπος φρέο, καθ' ἃ ἐκ τῶν δάσος, θέρος, κρούος οἱ τύποι δάσο, θέρο, κρούο κττ. καὶ κατ' ἐξασθενώσιν τοῦ ε παρὰ τὸ ο εἰς ι² ἐκ μὲν τοῦ *φρέος τύπος φρίος, ἐκ δὲ τοῦ φρέο τύπος φρίο. Εἰς τοὺς τύπους τούτους πρόπει ν' ἀναχθοῦν τοπωνυμία τινα ἐν χρήσει σήμερον ὡς Φρέο (τὸ) εἰς τὴν Γορτυνίαν τῆς Ἀρκαδίας,³ Φρίο (τὸ) εἰς τὴν Ἀνδριτσαινὴν καὶ τὸ προσηγορικὸν φρίος,⁴ τὸ ὁποῖον εἰς τὴν Σύμην δηλοῖ κατὰ τινα μὲν μαρτυρίαν τοῦ Ἀρχείου τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ 'φρέαρ ἄνευ ὕδατος', κατ' ἄλλην δὲ 'φρέαρ (κυρίως ἐντὸς σπηλαίου)'. Ἀφ' ἑτέρου δ' ὁ αὐτὸς τύπος φρέας καὶ ὁ ἐκ τοῦ *φλέαρ προελθὼν περαιτέρω *φλέας,⁵ ὑπέκειντο εἰς τὴν συνίτησιν, ὅθεν κατέληξαν εἰς φριάς καὶ φλιάς. Τοὺς τελευταίους τούτους τύπους ἀπαντῶμεν σήμερον εἰς τὰ ἑξῆς τοπωνυμία: Φριάς (ὁ) εἰς Καστροίτικα Καλύβια Παρνασσοῦ εἰς θέσιν ὅπου φρέαρ ἄνωθεν καμαρωτὸν⁶ καὶ εἰς τὸ χωρίον Σφακιωτῶν τῆς Λευ-

¹ Πβ. γῆρας > γῆρος (περὶ οὗ ἰδ. Mayser I 276), δέρας > δέρος, κρέας > κρέος (P. Oslo II 44, 6 [324 μ. X.] πβ. καὶ τὸν πληθ. κρέη παρὰ H. Reinhold, De graecitate patrum apostolicorum etc. 53 καὶ S. Psaltes, Gramm. der byz. Chroniken 159), σκέπας > σκέπος κττ., καθ' ἃ πιθανῶς καὶ τὸ φρέας ἔγινε φρέος. Τοιοῦτοι τύποι ἦσαν πράγματι ἐν χρήσει εἰς τὴν Κοινήν, ὡς δεικνύει τὸ Τσακωνικὸν κρέ (Γ. Χατζιδάκι, MNE 1, 340), τὸ ὁποῖον πρόπει ν' ἀναχθῆ εἰς τὸν τύπον κρέος (πβ. κρέος > κρέα αὐτόθι) καὶ ὅχι εἰς τὸ κρέας, ὅτε θ' ἀνεμένετο κρέα, καθ' ἃ καὶ βαφία, βορία, νομία κττ. εἰς τὸ αὐτὸ μέρος ἐκ τῶν βαφίας, βορίας, νομίας. Τὴν ἀναγωγὴν τοῦ τύπου *φρέος εἰς τὸν ἀνωτέρω μνημονευθέντα τῆς Κοινῆς φρέορ, κατὰ τὸ σχῆμα ὕδωρ > ὕδος (ὄνομ. ὕδος παρὰ Καλλιμάχου ἀπόσπ. 475 Schneider κατὰ τὴν δοτ. ὕδει, ἥτις παρ' Ἡσιόδου Ἔργ. 61' ἰδ. E. Schwyzer, Griech. Gramm. I 519 ὑποσ. 3) θεωρῶ ὀλιγώτερον πιθανήν.

² Περὶ τῆς ἐξασθενώσεως ταύτης τοῦ ε πρὸ τῶν α καὶ ο πραγματεύεται ἐν ἐκτάσει εἰς προσεχῶς δημοσιευομένην μελέτην τοῦ ὁ συνάδελφος Ν. Ἀνδριώτης.

³ Τὰ οἰκεία δελτία τοῦ Ἀρχείου τοῦ Λεξικοῦ προέρχονται ἀπὸ τὰ χωρία Καρνέσι, Καρπινή, Γλανιτζιά τοῦ πρώην δήμου Κλείτορος.

⁴ Πβ. κρέος > κρέος κττ. εἰς τὴν Κῶν' ἰδ. X. Παρτελίδη, Φωνητικὴ Κύπρου Δωδεκανήσου καὶ Ἰκαρίας (Ἀθῆναι 1929), 11.

⁵ Τύπον φλέας ἀναφέρει ὁ Χατζιδάκις (MNE 2, 402) ἐκ Κύμης, ἀλλ' ὅτι ὁ τύπος οὗτος λέγεται πράγματι ἐκεῖ ἐκ παραλλήλου πρὸς τοὺς τύπους φρέα καὶ φρέας (πβ. τὸν αὐτὸν MNE 1, 338) φαίνεται λίαν ἀμφίβολον καὶ διὰ τοῦτο προτιμῶ νὰ θεωρήσω τὸν ἀσυνίτητον τύπον ἀμάρτυρον.

⁶ Τύπος φριά (ἦ) ἐκ Παρνασσίδος μὲ τὸ ἐρμῆνευμα 'φρεάτιον ὑπὸ θόλον' φέρεται εἰς τὴν ἐφημερίδα Ἐμπρὸς τῆς 11. Μαΐου 1921. Πρόκειται ὅμως πιθανῶς περὶ τοῦ ἀνωτέρω τοπωνυμίου, τὸ ὁποῖον ἐκφέρεται, ὅπως συνήθως τὰ τοπωνυμία, κατ' ἐμπρόσθετον αἰτιατικὴν 'ς τὸ Φριά. Ἐντεῦθεν φαίνεται ὅτι ἔχει συναχθῆ καὶ τὸ προσηγορικὸν φριά = 'θολωτὸ πηγάδι' (Π. Βλαστοῦ, Συνών. καὶ συγγεν. 294).

κάδος ὁμοίως εἰς θέσιν ὅπου «φρέαρ ὄριστου καὶ ψυχροτάτου ὕδατος»¹ καὶ τέλος *Φλιάς* (ὀ) εἰς τὴν Χίον (Βολισσόν).

Ἐν συνθέσει δὲ παραδίδονται οἱ τύποι *φρέας* καὶ *φλέας εἰς τὰ ἐξῆς τοπωνύμια καὶ προσηγορικά: *Καλοφλιάς* ὄνομα πηγαδιοῦ εἰς τὴν Βέσσαν (Χίου), *Περαφλιάς* καὶ *Διφλιάς* ὀνόματα τόπων αὐτόθι² καὶ μετὰ τοῦ στόμα ἢ χεῖλι πρὸς δήλωσιν τοῦ 'χείλους τοῦ φρέατος' *φρόστομα* (τὸ) εἰς τὰς Ἀθήνας,³ *φρούστομα* καὶ *φρούστομο* (τὸ) εἰς τὰ Μέγαρα, *φλιόστομα* (τὸ) εἰς τὴν Χίον καὶ *φλιόστομο* (τὸ) αὐτόθι (Ὀλύμπους), *φρεατόχειλο* (τὸ) παρὰ *Μ. Φιλήντα*, Γλωσσογν. καὶ Γλωσσογρ. Ἑλληνικὴ 1, 115 καὶ *φρεόχειλο* (τὸ) εἰς τὴν Ἀττικὴν,⁴ ἐκ τοῦ ὁποίου περαιτέρω *φρόχειλο* καὶ *ἀφρόχειλο* καὶ *φροχεῖλι* (τὸ) παρὰ *Π. Βλαστῶ*, Συνών. καὶ συγγεν. 294.

Καὶ τὸ ὑποκοριστικὸν δὲ *φρεάτιον* καὶ *φλεάτιον ἐσώθη μαρτυρούμενον σήμερον ὡς προσηγορικὸν μὲν ὑπὸ τὸν τύπον *φρεάτι* (τὸ) παρὰ *Π. Βλαστῶ* ἔνθ' ἄν., ὡς τοπωνύμιον δὲ ὑπὸ τοὺς τύπους (*λαγκάδι*) τοῦ *Φριάτι* εἰς τὴν Ζάκυνθον,⁵ *Φρεάτσι* (τὸ) εἰς τὴν Αἴγινα καὶ τὴν Μάνη, *Φριάτσι* (τὸ) ὄνομα χαμηλοῦ ὄρους εἰς τὴν Σῦρον (μαρτυρούμενον ἤδη τὸν 18. αἰῶνα),⁶ *Φριάτσα* (τὰ) εἰς τὸ Ἀλιβέριον (Εὐβοίας), ἔπειτα *Φράτσια* (τὰ) εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν καὶ τὰ Κύθηρα⁷ καὶ *Φλάτσια* (τὰ) εἰς τὴν Χίον (φερόμενον εἰς παλαιὸν κώδικα ὑπὸ τὸν τύπον *Ἀφλάτζια*⁸), εἰς τὰ ὁποῖα προφανῶς ὑπόκειται ἀφομοίωσις τοῦ ε πρὸς τὸ ἐπόμενον α (*φρεάτι*) *φραάτι) *φράτσι*, *φλεάτι) *φλαάτι) *φλάτσι*.⁹ πβ. *κρέας*) *κράς* εἰς τὸν Ἐρωτόκριτον *κρέατα*) *κράτα* εἰς τὴν Καστοριάν καὶ τὰ Κύθηρα, *κρεατάκι*) *κρατάκι* παρὰ *Βλάχω*), καθὼς καὶ εἰς τὸ σύνθετον *Βρομοφρεάτσι* (τὸ) εἰς τὰς Ἀθήνας.

2. *ΦΡΗΡ - *ΦΛΗΡ - *ΦΡΗΣ - *ΦΛΗΣ

Ἄλλος τύπος τοῦ *φρέαρ*, διάφορος τοῦ εἰς τὴν ἀρχαιοτέραν γλῶσσαν ἔν

¹ Ἴδ. *Α. Βαλαωρίτου*, Βίος καὶ Ἔργα (Ἀθῆναι 1907), 3, 407.

² Ἴδ. *Η. Pernot*, Phonétique des parlers de Chio 481· πλὴν τῶν τύπων τούτων ἀναφέρεται αὐτόθι καὶ ρῆμα (;) *φλιουστῶν - νω* ἐκ Βέσσης χωρὶς ὅμως σημασίαν.

³ Εἰς δελτίον τοῦ Ἀρχείου ἐκ Διπύλου Ἀθηνῶν παραδίδεται καὶ τύπος *φρόσομα* μὲ τὸ ἐριμήνευμα 'κάλυμμα, ἰδίᾳ πηγαδιοῦ', ἀλλὰ δὲν δύναμαι νὰ εἶμαι βέβαιος, ἂν εἶναι ἀσφαλῆς.

⁴ Διὰ τὸν διπτὸν τύπον πβ. *αἵματοστάτης* καὶ *αἱμοστάτης*, *κρεατόπιττα* καὶ *κρεόπιττα* κττ. Ἴδ. *Μ. Φιλήνταν* ἔνθ' ἄν.

⁵ Ἴδ. *Ν. Πολίτου*, Παραδόσεις 1, 68.

⁶ Δελτία τοῦ Ἀρχείου παρέχουν διὰ τὸ αὐτό, ὡς φαίνεται, τοπωνύμιον τῆς Σύρου τοὺς τύπους *Φριάσι*, *Θριάσι* καὶ *Φιριάτσι*. Μόνος γνήσιος ὅμως φαίνεται ὅτι εἶναι ὁ «κακῶς προφερόμενος καὶ ἠμαρτημένως», κατὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ συλλογέως, *Φιριάτσι*, οἱ δὲ ἄλλοι πλάσματα αὐτοῦ πρὸς ἐτυμολόγησιν τῆς λέξεως.

⁷ Τοπωνύμιον *Φράτσια* ἐκ Κρήτης ἀναφέρεται καὶ εἰς τὰ *Acta et diplomata* III 236.

⁸ Ἴδ. *Γ. Ζολότα - Αἴμ. Σάρον*, Ἱστορία τῆς Χίου Α' 1 (Ἀθῆναι 1921), 609. Τὸ τοπωνύμιον τοῦτο φαίνεται ὅτι ὑπόκειται εἰς τοὺς τύπους *Φλάτσα* καὶ *Φλιάτσα* ἀναφερομένους ὑπὸ τοῦ *Π. Βλαστοῦ* ἔνθ' ἄν. 379.

⁹ Διὰ τὴν τροπὴν τοῦ *τι* εἰς *τσι* πβ. *ἀλάτι*) *ἀλάτσι* (Κρήτη κ. ἄ.) *βαρβατίλα*) *βαρβατσιλά* (Καλοσκοπὴ Πυρνασιίδος), *γαλατίδα*) *γαλατσιάδα* (Κρήτη), *γαττι*) *γατσι* (Ἡπειρος), *κληματίδα*) *κληματσιάδα* (σύνηθες), *(αἱ)ματίτικα*) *ματσιτικά* (εἶδος πορτοκαλιῶν· Χίος) κτλ. Ἴδ. καὶ *P. Kretschmer*, Lesb. Dialekt 147 καὶ *Α. Μπούτουρα*, Περὶ τῆς γενέσεως καὶ ἐκτάσεως τοῦ *τσι* (τς) φθόγγου ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ. Ἀγωγή 1 (1917), 15 ἐξξ.

χρήσει, παραδίδεται εἰς μνημεῖα τῆς Κοινῆς. Οὕτω λ. χ. ἀπαντᾷ παρὰ Καλλιμάχῳ τύπος δοτ. ἐν. φρητὶ Ὑμν. εἰς Δήμ. 15, ἔπειτα καὶ τύποι γεν. ἐν. φρητὸς εἰς τὴν μνημονευθεῖσαν ἐπιγραφὴν CIG III 4716 c, 22 (97 μ. Χ.), παρ' Ἡρωδιανῶ 1,409 Lentz καὶ εἰς τὸ Μέγ. Ἐτυμολ. 800,14 ἐκ τοῦ Χοιροβοσκοῦ, καὶ ὄνομ. πληθ. φρηῖτα γεν. πληθ. φρητῶν παρ' Ἡρωδιανῶ αὐτόθι 429 καὶ αἰτιατ. πληθ. φρηῖτα εἰς τὸν P. Cairo Zenon III 59499,12 (III. αἰ. π. Χ.). Ὅτι εἰς πάντας τοὺς τύπους τούτους ὑπόκειται ἡ γνωστὴ συναίρεσις τοῦ εα εἰς η, ἡ ὁποία παρατηρεῖται εἰς τὴν νεωτέραν Δωρίδα,¹ ὑπεισηλθε δ' ἐξ αὐτῆς εἰς τὴν Κοινήν, εἶναι προφανές. Πλὴν αὐτοῦ ὅμως οἱ τύποι οὗτοι παρουσιάζουν τὸ χαρακτηριστικὸν ὅτι εἰς τὰς πλαγίας πτώσεις ὀξύνονται. Περὶ τούτου παρατηρεῖ ὁ Ἡρωδιανὸς (Περὶ καθολ. προσφδ. ιε 1, 409 Lentz): «σεσημείωται τὸ φρητὸς ὀξυνόμενον. ἀπὸ γὰρ τρισυλλάβου γενικῆς τῆς φρέατος γενόμενον κατὰ κροᾶσιν φρητὸς ὄφειλε βαρύνεσθαι. οὐδὲ γὰρ δυνάμεθα λέγειν ὅτι ἐπὶ τούτου ἐν τῇ εὐθείᾳ ἐγένετο ἡ κροᾶσις κάκειθεν ἡ κλίσις, οὐδὲ γὰρ εἴρηται ἡ φρηῖτα εὐθείᾳ τῇ χρήσει. ἔστιν οὖν εἰπεῖν ὅτι ἡ φρητὸς γενικὴ συνέδραμε κατὰ τὴν τάσιν τῆς Κρητὸς γενικῆς καὶ σητὸς καὶ θητὸς». Καὶ περαιτέρω (αὐτόθι 429): «σεσημείωται τὸ φρητῶν. ἔστι γὰρ φρέατα καὶ γίνεται κατὰ κροᾶσιν φρηῖτα τοῦ ε̄ καὶ ᾱ εἰς ἠ̄ κροθέντος. καὶ τούτου βαρυνόμενον κατὰ τὴν εὐθείαν τῶν πληθυντικῶν ὄφειλε καὶ ἡ γενικὴ τῶν πληθυντικῶν βαρύνεσθαι καὶ εἶναι φρηῖτων βαρυτόνως ὥσπερ τὰ ὦτα τῶν ὄτων, τὰ φῶτα τῶν φώτων. ὅμως δὲ περισπῶσιν αὐτὸ οἷον φρητῶν ὁμοτόνως τῆς Κρητῶν καὶ σητῶν καὶ θητῶν γενικῆς». Ἄλλ' ἡ νέα Ἑλληνικὴ, ἡ ὁποία χρησιμεύει πολλάκις θαυμασίως εἰς συμπλήρωσιν τῆς ἔλλιποῦς γραπτῆς παραδόσεως,² διδάσκει ὅτι καὶ τύπος μονοσυλλάβου ὀνομαστικῆς ἦτο ἐν χρήσει. Διότι εἰς ταύτην ἀνευρίσκωμεν τὸ προσηγορικὸν φρεῖς (ὄ) εἰς τὸ Λαύρειον³

¹ Πβ. βασιλῆ, γραμματῆ, ἐννῆ ἀντὶ - εα ἐκ Δελφῶν (IV. αἰ. π. Χ.), Ρόδου καὶ Κυρήνης (Ἡσύχ.: ἐννῆ· θ. Κυρηναῖοι), δέλητα ἀντὶ δελέατα κτλ. Ἰδ. Γ. Χατζιδάκι, Ἀκαδ. Ἀναγν.² 1,314. E. Schwyzler, Griech. Gramm. I 250. Τὴν παλαιότεραν βιβλιογραφίαν παρέχει ὁ E. Rüsche, Grammatik der delphischen Inschriften (Berlin 1914), 172.

² Περὶ τῆς δυνατότητος νὰ συνάγωνται τύποι τῆς Κοινῆς βάσει τῆς νέας Ἑλληνικῆς ἰδ. A. Thumb, Die griech. Sprache im Zeitalter des Hellenismus 17.

³ Ἡ λέξις χρησιμοποιοῖται κατὰ μαρτυρίαν τοῦ Ἀρχείου καὶ εἰς τὴν Κύθνον ὑπὸ Μηλίων μεταλλουργῶν ἐργασθέντων καὶ εἰς τὸ Λαύρειον μόνον εἰς τὴν φράσιν πάω φρεῖς σημαίνουσαν ἄνοιγω ὄρυγμα ἀποκλίνον τῆς κατακορύφου διευθύνσεως πρὸς ἐξαγωγήν μεταλλεύματος. Ὅτι εἰς τὸν τύπον φρεῖς ὑπόκειται τὸ φρέαρ (προφανῶς ἐκ τοῦ φρεῖς μετ' ἀνάπτυξιν τοῦ συνοδίτου φθόγγου ἰδιαιτέρως ἀναπτυσσομένου εἰς σύμπλεγμα ἀφώνου + ὑγρῶ· ἰδ. X. Πατελλίδης, Φωνητικὴ 19 καὶ Γ. Χατζιδάκι, Ἀκαδ. Ἀναγν.² 1, 392 ἐξ.) δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, τοσούτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον ὑπὸ τῶν αὐτῶν Μηλίων μεταλλουργῶν χρησιμοποιοῖται αὐτόθι ἡ παράλληλος φράσις πάω πηγᾶδι = ἄνοιγω φρέαρ πρὸς ἐξαγωγήν μεταλλεύματος.

χρησιμοποιούμενον ὡς τεχνικὸν ὄρον πρὸς δήλωσιν τοῦ εἰς τὰ μεταλλεῖα ὀρουσομένου κατ' ἀπόκλισιν ἀπὸ τῆς κατακορύφου φρέατος πρὸς ἐξαγωγήν μεταλλεύματος (γαλλ. descenderie)¹ καὶ τὰ τοπωνύμια Φρῆς (ὄ) εἰς τὴν Κρήτην καὶ Φλῆς (τὸ) εἰς τὴν Ἰκαρον, τὰ ὅποια ἀνάγκη ν' ἀναχθοῦν εἰς παλαιότερους τύπους *φρηῆς καὶ *φληῆς προελθόντας ἐκ τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων τύπων φρέας καὶ *φλέας (ἰδ. κατωτέρω). Θὰ παρατηρηθῆ ἴσως ὅτι οἱ τύποι οὔτοι δυνατὸν νὰ ἐσχηματίσθησαν βραδύτερον. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ φαινόμενον τῆς συναιρέσεως τοῦ εα εἰς ἠ ἤρχισεν ἐνωρίς, τίποτε δὲν ἐμποδίζει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἐνωρίς ἐλέγοντο εἰς τὰς συναιρούσας τὸ εα εἰς ἠ διαλέκτους ὄχι μόνον ἡ γεν. καὶ δοτ. φρητός, φρητὶ κτλ., ἀλλὰ καὶ ἡ ὄνομ. *φρηῆρ καὶ (δι' ἀνομοίωσιν τῶν δύο ρ) *φληῆρ, καθ' ἃ καὶ ὄνομαστικῶς ἐκ τοῦ στέαρ παρὰ τὴν γεν. στητός <στέατος, καὶ δὴ ἴσως τὸ ὀξύτονον τῆς γενικῆς καὶ δοτικῆς ὀφείλεται εἰς τοῦτο, ὅτι ἡ ὄνομαστικὴ ἦτο μονοσύλλαβος.²

Ἐνταῦθα εἶναι ἀνάγκη νὰ γίνῃ μία παρέκβασις περὶ τῆς τύχης τοῦ ἐκ τοῦ εα προελθόντος ἠ εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν, διὰ νὰ δικαιολογηθοῦν οἱ ἀνωτέρω ἐκ τῶν τύπων Φρῆς καὶ Φλῆς συναχθέντες τύποι τῆς Κοινῆς *φρηῆς καὶ *φληῆς.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι μεταξὺ τῶν χαρακτηριστικῶν τῶν ιδιωμάτων Ἰκαρίας, Δ. Κρήτης καὶ Β. Λέσβου³ εἶναι ὅτι ἡ κατάληξις -έα(ς) ἐμφανίζει τὸν τύπον -έ(ς). Οὔτω λ. χ. λέγεται

¹ Ὡς γνωστὸν, ἡ λέξις φρέαρ ἐχρησιμοποιεῖτο, ὡς καὶ σήμερον τὸ πηγάδι, καὶ πρὸς δήλωσιν γενικῶς τοῦ ὀρύγματος τῆς γῆς ἰδ. P. Cairo Zenon III 59499, 14 (III. αἰ. π. X.) καὶ PSI IV 423, 16 (III. αἰ. π. X.), ὅπου ἡ λέξις παρουσιάζεται ἀπὸ κοινοῦ μετὰ λατόμων (πβ. καὶ Ἡσύχ. φρέαρ· πηγή, λάκκος). Ἡ διάσωσις αὐτῆς πρὸς δήλωσιν τοῦ μεταλλευτικοῦ φρέατος εἶναι περιέργως, διότι κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας ἡ ἐκμετάλλευσις τῶν μεταλλείων εἶχε σταματήσει, ἀλλ' ἡ λέξις παρέμεινεν ἴσως μετὰ τῶν πολλῶν μεταλλευτικῶν φρεάτων, τὰ ὅποια ἔχουν σωθῆ ἐκ τῆς ἀρχαιότητος, ἢ, ὅπερ πιθανώτερον, εἰσῆχθη ἔξωθεν ὑπὸ τῶν ἐκεῖ παλαιότερον ἐργαζομένων (ἐκ Κρήτης, Κύμης, Μήλου κ. ἄ. μερῶν) μεταλλουργῶν.

² Ὁ G. Meyer, Griechische Grammatik³ 209 παρατηρεῖ τὰ ἑξῆς: «Es scheint, dass überall die zweisilbigen Nominative ἔαρ στέαρ φρέαρ offen blieben, die dreisilbigen Formen in ἦρος στητώδης (bei Galen) φρητός contrahierten; ἔαρος στέατος φρέατος nach dem Nominativ». Ἀλλ' ὅτι καὶ οἱ δισύλλαβοι τύποι συνηροῦντο ὅπως καὶ οἱ τρισύλλαβοι δεικνύουν ἀναμφισβητήτως οἱ τύποι κρηῆς (<κρέας), στηῆρ (<στέαρ). Κατὰ τὸν Γ. Χατζιδάκιν (Ἀκαδ. Ἐπιθ. 1, 154 ἑξ.) «αἱ γεν. οὔατος, φρέατος, στέατος, καὶ αἱ δοτ. οὔατι, φρέατι, στέατι, ἀφοῦ συνηρέθησαν εἰς δισυλλάβους *ῶτος, *φρηῆτος, *στηῆτος, *ῶτι, *φρηῆτι, ἠκολούθησαν τῷ τόνῳ τῶν δισυλλάβων γενικῶν, καὶ δοτ. εἰς -ὄς -ί, καὶ δὴ κατὰ τὸ ποδός, ποδί, κλειδός, φωτός, κλπ., ἐλέχθη καὶ ῶτός, ῶτί, φρητός, στητός. (Τὸ ἔαρος - ἦρος ἔαρι - ἦρι συνηρέθη βραδύτερον τοῦ οὔατος οὔατι κλπ. ἐν τῇ γεν. καὶ δοτ., διὸ δὲν ἠκολούθησε τῷ τόνῳ τῶν δισυλλάβων γενικῶν καὶ δοτικῶν)». Ὅτι ἡ τελευταία παρατήρησις εἶναι ὀρθή, δεικνύει τὸ γεγονός ὅτι γεν. κρητός ἐκ τοῦ κρηῆς δὲν ἐσχηματίσθη, διότι αἱ γεν. κρέατος, κρεάτων εἶναι μεταγενέστεραι (ἰδ. Γ. Χατζιδάκιν ἐνθ' ἄν. 2, 112, 3) καὶ συναιρούμεναι ἔδει νὰ τονισθοῦν *κρηῆτος, *κρηῆτων ὅπως φαίνεται καὶ ἐκ τῶν Νεοελλ. γεν. ἐν. κρέτου, ὄνομ. πληθ. κρέτα (Δ. Κρήτη).

³ Ὁ A. Thumb, Hellenismus 96 ἀναφέρει ὅτι οἱ εἰς -έ(ς) τύποι ἀπαντοῦν καὶ εἰς Κύ-

εἰς τὴν Ἰκαρίαν καὶ τὴν Δ. Κρήτην ὁ Ἄντροές ἀντὶ Ἄντροέας, ὁ βαφές ἀντὶ βαφέας, ὁ βορές, ὁ κεραμές, τὸ κρῆς ἀντὶ τὸ κρέας, ὁ Πρινές, ὁ φονές, ὁ Φρῆς ἢ τὸ Φλῆς κτλ., ἔπειτα ἡ ἀμυγδαλέ, ἡ καὶ τὰ βαθέ, ἡ γρῆ ἀντὶ γραῖα, ἡ ἐλῆ ἀντὶ ἐλαία, ἡ καλαμέ, ἡ μηλέ, ἡ ξυλέ, ἡ πετρέ, ἡ προβέ, ἡ σαμέ ἀντὶ σαμαία κτλ.,¹ εἰς τὴν Λέσβον δὲ ἡ ἀλιβρῆ ἀντὶ ἀλευρέα, ἡ ἀπουκρέ, ἡ ἀρμαθέ, ἡ γρῆ, ἡ καρῆ, ἡ κλειδαρέ, ἡ κουπρέ, ἡ κριββαταρέ, ἡ ξουμιρέ, ἡ ψειριαρῆ κτλ.² Καὶ εἰς τὴν Κύπρον δὲ λέγονται ὡς διακριτικὰ ἐπίθετα αἰγός, δαμάλεως καὶ ὄνου, τῶν ὁποίων τὸ ἀρσενικὸν λήγει εἰς -ιάς, ἡ ἀξαθ-θέ, ἡ ζωνέ, ἡ καρβουνῆ (ἡ ἔχουσα χροῶμα καρβούνου), ἡ κοτσινόμασκαλῆ (Κερούνια), ἡ λαέ, ἡ πυρρέ, ἡ σι(δ)ερῆ, ἡ σκολαριτσῆ, ἡ σκωρῆ κτλ.: σκωπτικῶς δὲ καὶ περὶ γυναικῶν ἡ δοντῆ ἢ βοιτῆ (ἡ ἔχουσα μεγάλους ὀδόντας), ἡ μουτ-τῆ (ἡ ἔχουσα μεγάλην μύτην), ἡ μουτσῆ (πλατυπρόσωπος) καὶ μάλιστα ἐν Τιλλιριῶ ἡ βυζέ, ἡ ζαμπέ, ἡ τσεφαλέ, ἡ κολέ, ἡ στηθέ, ἡ φχιακῆ (ἦτοι ἔχουσα τὰ δηλούμενα μέλη δυσαναλόγως μεγάλα).³ Τὸ φαινόμενον τοῦτο ἀψησχόλησε μέχρι σήμερον ἐπανειλημμένως τοὺς ἐρευνητὰς τῆς νέας Ἑλληνικῆς. Κατ' ἄλλους πρέπει εἰς αὐτὸ νὰ ἴδωμεν ἀνασχηματισμοὺς ἐκ τοῦ πληθυντικοῦ, τ. ἔ. ὅτι ἐκ τοῦ πληθ. ἐλαῖες > ἐλαῖς, μηλέες > μηλές, σαμαῖες > σαμαῖς κτλ. ἔγινεν ἐν. ἐλαί, μηλέ, σαμαί κτλ.: ὅτι δὲ κατόπιν κατὰ τὸ σχῆμα μηλέα - μηλῆ ἐλέχθη καὶ μηλέας - μηλές καὶ περαιτέρω κατ' ἀναλογίαν πρὸς ταῦτα παρὰ τὸ βορέας, Ἄντροέας, φονέας κτλ. καὶ βορές, Ἄντροές, φονές κτλ., κατὰ τὰ ὁποῖα τέλος καὶ τὰ οὐσ. κρῆς καὶ Φλῆς παρὰ τὸ κρέας καὶ Φλέας. Τὴν γνώμην ταύτην ὑπεστήριξεν ὁ Γιάνναρης,⁴ ἠσπᾶσθησαν δ' ἐν μέρει καὶ ὁ Thumb⁵ καὶ ὁ Kretschmer.⁶ Ἄλλ' ὁ μὲν Thumb θεωρεῖ ὅτι πρέπει νὰ χωρισθοῦν τῶν εἰς ἐα > ἐ τὰ εἰς -έας > ἐς καὶ τὰ κρῆς καὶ Φλῆς καὶ ν' ἀναχθοῦν εἰς ἀρχαιοτέρους τύπους, εἰς τοὺς ὁποίους τὸ -εας συνηρέθη, καθ' ἃ εἰς τὴν νεωτέραν Δωρίδα, εἰς -ης,⁷ δεχόμενος ὅτι τὸ η τοῦτο τὸ ἐκ συναιρέσεως τοῦ εα προελθὼν δὲν ἐξεφωνεῖτο ὁμοίως πρὸς τὸ ἄλλο η, ἀλλ' ἀνοικτὸν ὡς ε μακρόν, ὅπως φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ νεαρὸν > νηρὸν > νερόν.⁸ Ὁ δὲ Kretschmer δέχεται μὲν γενικώτερον τὴν ἄποψιν τοῦ Γιάνναρη, ἀλλ' ἀξιοῖ ὅπως τῶν εἰς τὰ ιδιώματα Ἰκαρίας καὶ Δ. Κρήτης ἀπαντώντων τύπων εἰς -ές χωρισθῆ τὸ βασιλές, τὸ ὁποῖον δὲν ἐμφανίζεται μόνον εἰς τὰ ιδιώματα ἐκεῖνα, ἀλλ' εἶναι εὐρύτερον διαδεδομένον⁹ καὶ ἐρμηνευθῆ, καθ' ἃ ἤδη ὁ Ψυχάρης¹⁰ εἶχεν εἰκάσει καὶ ὁ Χατζι-

ζικον καὶ Χίον, ἀλλὰ πλὴν τοῦ τύπου βασιλές, τὴν ἑκτασιν τοῦ ὁποίου ἰδ. κατωτέρω ὑποσ. 9), δὲν γνωρίζω ν' ἀπαντοῦν ἐκεῖ ἄλλοι τύποι. Ἀντιθέτως ἡ αὐτόθι διατυπωθεῖσα εἰκασία, ὅτι λεπτομερεστέρα ἔρευνα θ' ἀπεδείκνυε τὴν ὑπαρξιν τοῦ φαινομένου καὶ ἀλλαχοῦ, ἐπιβεβαιοῦται ἐκ τῆς μετὰ ταῦτα γνωσθείσης παρουσίας αὐτοῦ καὶ εἰς Λέσβον καὶ Κύπρον.

¹ Ἰδ. G. Hatzidakis, Einleitung 83 καὶ 441.

² Ἰδ. P. Kretschmer, Lesb. Dialekt 119. A. Παπαδοπούλου, Γραμματικὴ βορείων ιδιωμάτων (Ἀθήναι 1926), 20.

³ Ἰδ. Σ. Μενάρδου, Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς 9 (1913), 139.

⁴ A. Jannaris, Historical Greek Grammar § 272.

⁵ Hellenismus 95 ἔξξ.

⁶ Lesb. Dialekt 120 ἔξ.

⁷ Περὶ τοῦ φαινομένου τούτου ἰδ. ἄνωτ. σ. 50.

⁸ Ὅτι τὸ νερό δὲν σχετίζεται, ὡς ὑποτίθετο παλαιότερον, πρὸς τὰ Νηρεύς, Νηρηῖς κτλ., ἀλλὰ πρὸς τὸ ἐπίθ. νεαρὸν ἔδειξε πρῶτος ὁ K. Krumbacher ἐν Abhandlungen für W. Christ (München 1891), 362. Τὴν περὶ τῆς λέξεως βιβλιογραφίαν ἰδ. παρὰ S. Psaltes, Gramm. der byz. Chroniken 28, εἰς τὴν ὁποίαν ἄς προστεθῆ καὶ ὁ K. Brugmann, Indog. Forsch. 11, 275 ἔξ.

⁹ Καὶ εἰς τὴν Αἴνον, τὴν Κάλυμνον, τὰς Κυδωνίας, τὴν Κύζικον, τὴν Λέσβον (πανταχοῦ), τὴν Μύκονον, τὴν Νίσυρον, τὴν Δ. Σάμον, τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας, τὴν Σῦρον, τὴν Τήνον, τὴν Χίον.

¹⁰ J. Psichari, Essais de grammaire historique neogrecque II σ. CI.

δάκις βραδύτερον εἶχε δεχθῆ, ¹ ὡς δημόδης μετασχηματισμὸς τοῦ κατὰ τοὺς νεωτέρους χρό-
νους διὰ τῆς γραφομένης ἀναζωογονηθέντος τύπου βασιλεύς (πρόφ. βασιλέφς). Ὁ Χατζιδάκις
ἐξ ἄλλου, ὅστις πρῶτος εἶχεν ὑποπεύσει ἀναλογικὸν ἀνασχηματισμὸν ἐκ τοῦ πληθυντικοῦ,²
ἀντετάχθη ἔπειτα κατὰ τῆς ἀπόψεως ταύτης ³ παρατηρήσας ὅτι δὲν νοεῖται διατί ἐλέχθη ἐλαῖ
ἐκ τοῦ ἐλαῖες - ἐλαῖς, μηλὲ ἐκ τοῦ μηλέες - μηλές, σαμαὶ ἐκ τοῦ σαμαῖες - σαμαῖς, οὐχὶ δὲ καὶ
αὐλὲ (ἀντὶ αὐλή) ἐκ τοῦ αὐλές, τιμὲ (ἀντὶ τιμῆ) ἐκ τοῦ τιμές, φωνὲ (ἀντὶ φωνή) ἐκ τοῦ φωνές
κττ. οὐδὲ τὴν σύναψιν δὲ τῆς συστολῆς τοῦ εἶα εἰς εἶ εἰς τὰ ἀρσενικά καὶ τὰ κρῆς καὶ Φλῆς
πρὸς τὴν μεταγενεστέραν συναίρεσιν τοῦ εἶα εἰς ἠ εἰς τοὺς τύπους βασιλῆ, γραμματῆ, ἱερῆ, κρῆς
κτλ. ἔκρινεν ἀποδεκτὴν διὰ τοὺς ἐξῆς λόγους: Πρῶτον διότι ἡ συναίρεσις αὕτη συνέβη εἰς
πολλὰ μέρη (Ἄργος, Βυζάντιον, Δελφοὺς, Κρήτην, Λακωνικὴν, Μεσσηνίαν, Ρόδον κ. ἄ.), ἐνῶ
σήμερον μόνον εἰς τὴν Δ. Κρήτην καὶ Ἰκαρίαν ⁴ ἀπαντοῦν τύποι εἰς - ἐ(ς). Ἐπειτα διότι ἡ
ὑποτιθεμένη διάφορος προφορὰ τοῦ ἐκ τοῦ εἶα προελθόντος ἠ δὲν δύναται ν' ἀποδειχθῆ διὰ
τοῦ νεαρὸν - νηρὸν - νερόν, διότι παρὰ τὸ ρ τρέπονται καὶ ἄλλοι φθόγγοι εἰς ε. Τρίτον διότι
πλὴν τοῦ ὄντως συναιρεθέντος νεαρὸν - νηρὸν - νερόν εἰς πάντα τὰ λοιπὰ τὸ εἶ ἔφερε τὸν τό-
νον, τ. ἔ. τὸ εἶα τότε μόνον συνεστάλη εἰς εἶ, ὅτε ὁ τόνος ἔκειτο ἐπὶ τοῦ ε. Τέλος διότι ἡ συ-
στολὴ τοῦ εἶα εἰς εἶ συνέβη, ἀφοῦ ὄχι μόνον τὰ ἀρχαιόθεν εἰς - εἶας ἢ εἶα λήγοντα, ἀλλὰ καὶ
ὅσα μεταπλασθέντα ἔληξαν οὕτω, καὶ ὅσα κατ' ἀναλογίαν ἐπλάσθησαν κατὰ τοὺς μεσαιωνι-
κοὺς χρόνους, ἀπέβαλον τὸ α αὐτῶν. Ὄθεν ἐδέχθη ὅτι τὸ φαινόμενον ἔχει τὴν ἀρχὴν του εἰς
τὴν φωνητικὴν, ὅτι δηλ. τὸ τονούμενον μακρὸν εἶ ἀφωμοίωσε καὶ κατέπιε τὸ ἄτονον βραχὺ α
(μηλέα > μηλέᾶ > μηλέ), τῆς μεταβατικῆς βαθμίδος μηλέᾶ ἀκουομένης σήμερον εἰς τὸ χωρίον
Ράχες τῆς Ἰκάρου.

Ἄλλ' ὑποθέτω ὅτι τὰ κατὰ τῆς ἀναγωγῆς τοῦ φαινομένου καθόλου εἰς τὴν Κοινὴν καὶ
διὰ ταύτης εἰς τὴν νεωτέραν Δωρίδα ἐπιχειρήματα δὲν εἶναι ἀρκετὰ ἰσχυρά. Ἐν πρώτοις τὸ
γεγονὸς ὅτι τὸ φαινόμενον τῆς συναιρέσεως τοῦ εἶα εἰς ἠ εἶχε μεγαλυτέραν ἔκτασιν ἐκείνης τὴν
ὁποῖαν ἔχει σήμερον ἡ συστολὴ τοῦ εἶα εἰς εἶ δὲν ἐμποδίζει νὰ συνάψωμεν τοὺς νέους τύπους
πρὸς τοὺς παλαιούς, διότι τὸ φαινόμενον ἦτο διαλεκτικὸν στοιχεῖον τῆς Κοινῆς καὶ ὡς τοιοῦτο
ὑπέκειτο εἰς περιορισμὸν ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ πάντως ἰσχυροτέρου, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ
τῆς νέας Ἑλληνικῆς, καὶ διὰ τοῦτο εὐρύτερον ἐπιδώσαντος ἀσυναιρέτου εἶα (εἰς ὃ ἀνάγονται
καὶ οἱ συνιζημένοι τύποι εἰς ια τῆς κοινῆς νέας Ἑλληνικῆς). Ἐπειτα ἡ προφορὰ τοῦ ἐκ τῆς
ἐν λόγῳ συναιρέσεως προελθόντος ἠ ἦτο, φαίνεται, πράγματι διάφορος τοῦ ἄλλου ἠ καὶ δὴ
συγγενῆς πρὸς τὸ ε, διότι πλὴν τοῦ νηρὸν, ὅπερ ἀπαντᾷ ἤδη περὶ τὸ 500 μ. Χ. ἢ καὶ πα-
λαιότερον ἀκόμη ὑπὸ τὸν τύπον νερόν ⁵ καὶ ἄλλα παραδείγματα τῆς προφορᾶς ταύτης μᾶς πα-
ραδίδονται εἰς τὰ μεταγενέστερα γλωσσικὰ μνημεῖα. Ἦδη ὁ Thumb ⁶ ὑπέδειξεν ὅτι ὁ τύπος
Κλένακτος ἐν IG XII I 49, 49 (I. αἰ. π. Χ.) κεῖται πιθανῶς ἀντὶ Κλήνακτος (<Κλεάνακτος).

¹ Γλωσσολογικαὶ Μελέται 1, 425 ὑποσ. 1. Πβ. καὶ MNE 1, 345 ὑποσ. 1. Τὸ αὐτὸ φαίνεται ὅτι δέχεται καὶ ὁ S. Psaltes ἐνθ. ἀν. 89, ὅστις θεωρεῖ ἀπίθανον τὴν Δωρικὴν προέλευσιν τοῦ τύπου.

² Einleitung 83 ὑποσ. 1.

³ MNE ἐνθ' ἀν.: πβ. ἤδη Einleitung 441 ἐξ.

⁴ Τότε ἠγνοεῖτο ἀκόμη ὅτι τὸ φαινόμενον παρουσιάζεται καὶ εἰς τὴν Β. Λέσβον καὶ τὴν Κύπρον.

⁵ Ἀποφθέγμ. ἐν PG 65, 205 B: τὸ κανκάλιον τοῦ νεροῦ. Ἴδ. Σοφοκλῆν ἐν λ. νηρός. Πβ. καὶ aqua' nero Wess. lat. Taf. 20, 8 (IV. αἰ. μ.Χ.), ὅπου nero πιθανῶς = νερό, ὄχι νηρό

⁶ Hellenismus 93.

Σήμεραρον ἔχομεν περισσότερα παραδείγματα τοῦ εἴδους αὐτοῦ ἐκ τῶν παπύρων: πβ. *ἐννεκαίδεκάτου* (= *ἐννηκαίδεκάτου*) P. Hamb I 39 G II, 14 (179 μ. X.)· *σφυρίδαν κρεδίων* (= *κρηδίων*, *κρεαδίων*) BGU III 814, 25 (III. αἰ. μ. X.)· *τὸν ἀδελφόν μου Ὀρφὲ* (= *Ὀρφῆ*, *Ὀρφέα*) P. Bad IV 87, 8 (III. αἰ. μ. X.)· *προσκαιφάλαι* (= *προσκεφάλη*, *προσκεφάλαια*) P. Cairo Maspéro I 67006^v, 60 (VI. αἰ. μ. X.)· *βεβαί* (= *βεβῆ<ν>*, *βεβαία<ν>*) P. Lond III (σ. 265) 1008 (= BL I 297), 4 (561 μ. X.).¹ Ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ γραφὴ *προσκεφάλαι*, *βεβαί* δὲν ὀφείλεται εἰς τυχαίαν παράλειψιν τοῦ α ὑπὸ τῶν γραφέων, ἀλλ' ἀποτελεῖ προσπάθειαν ἀποδόσεως τοῦ ἐκ τῆς συναιρέσεως προελθόντος φθόγγου,² γίνεται καταφανὲς ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι καὶ οἱ τύποι *φρητα*, *φρητῶν* ἀπαντοῦν γεγραμμένοι μὲ *αι* ἀντὶ *η*: πβ. *ύλο]τομίας φραιτ(ῶν) ζ̄* P. Lond III (σ. 180) 1177, 313 (113 μ. X.)· *τ' αὐτ(ὰ) φραιτ(α)* αὐτόθι στ. 314· *ύλοτομίας κ(αὶ) ἀναψήσ[εω]ς φραιτ(ῶν) ζ̄* αὐτόθι στ. 329· *εἰς τὰ αὐτὰ φραιτ(α)* αὐτόθι στ. 331.³ Τὴν αὐτὴν δὲ

¹ Ἐν ἄλλο παραδειγμα ἀποτελεῖ ἡ γραφὴ τοῦ *ἐάν* (ὑποθετικοῦ καὶ δυνητικοῦ, διότι, ὡς γνωστόν, καὶ τὸ δυνητικὸν *ἄν* εἶχε γίνει εἰς τὴν Κοινήν *ἐάν*) ὡς *ἐν* (*αἶν*): πβ. *ὅσε αἶν ὅσα* (= ὅσαι *ἐάν* ὅσι) P. Olso II 32, 11 (1 μ. X.)· *ὅσων ἐν ὅσι* PSI VIII 904, 2 (47 μ. X.)· *ἐν δὲ ἐγδημῶ* (= *ἐάν* δὲ *ἐκδημῶ*) P. Teb II 316 (= *Wilcken*, *Chrest* I 148) IV, 92 (99 μ. X.)· *ὅσαι ἐν ὅσι* αὐτόθι VI 704, 15 (II. αἰ. μ. X.)· *ἐν* (= *ἐόν*) *δαιμονιζομένῳ εἴπης* PGM II 13, 242 (IV. αἰ. μ. X.) κτλ. Τὸ φαινόμενον τοῦτο εἶχα παρατηρήσει παλαιότερον καὶ εἶχα συγκεντρώσει τὰ σχετικὰ παραδείγματα (*Voruntersuchungen* 35 καὶ 70), ἀλλὰ τὸν λόγον τῆς τοιαύτης γραφῆς δὲν εἶχα τότε ἀνακαλύψει. Τώρα νομίζω ὅτι τὸ φαινόμενον πρέπει νὰ ἐρμηνευθῆ ὡς συναίρεσις τοῦ *εα* εἰς *η* (*ε*), ὅπως καὶ τὰ ἄλλα ἀνωτέρω παρατεθέντα παραδείγματα (εἶναι πάντως ἄσχετον πρὸς τὸ ἐκ τοῦ *εἰ* + *ἄν* προελθὸν εἰς τὴν Ἰωνικὴν *ἦν*). Τὸ πρᾶγμα εἶναι ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρον, διότι ὁ σημερινὸς Καππαδοκικὸς τύπος *σέν* (Σ. *Κρινοπούλου*, *Τὰ Φερτάκαινα* [Ἀθῆναι 1889], 62) συνάπτεται πιθανώτατα πρὸς τὸ *ὡς ἐν* τοῦ P. Teb II 420, 12 (III. αἰ. μ. X.) (πβ. τὴν σχετικὴν παρατήρησίν μου ἐνθ' ἀν. σ. 122) καὶ ἐπομένως διαπιστώνομεν σήμερον εἰς τὴν Καππαδοκίαν ἐν περαιτέρῳ λείψανον τοῦ παλαιοῦ φαινομένου. Ἡ νέα Ἑλληνικὴ ἐπιτρέπει νὰ προσθέσωμεν ἀκόμη εἰς ταῦτα τουλάχιστον δύο παραδείγματα, ἧτοι τὸ *φλετρό*, τὸ ὁποῖον, ὅπως θὰ ἴδωμεν ἀμέσως κατωτέρω, ἀνάγεται εἰς τύπον τῆς μεταγενεστερᾶς Κοινῆς *φλητρόν, καὶ τὸ *ἀστέρας* (*ὀ*), τὸ ὁποῖον, χρησιμοποιούμενον σήμερον εἰς τὴν Κύθνον καὶ τὴν Τήνον πρὸς δήλωσιν τοῦ λιπώδους στρώματος ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ζωμοῦ, ἀνάγεται πιθανώτατα εἰς τὸ τῆς Κοινῆς *στῆρ* προελθὸν κατὰ συναίρεσιν ἐκ τοῦ *στέαρ*, ὅπερ ἐσώθη καὶ εἰς τὸν Πόντον ὑπὸ τὸν τύπον *στέας* (χαρακτηριστικοὶ διὰ τὸν μεταπλασμὸν τοῦτον τοῦ *στῆρ* εἰς *ἀστέρας* εἶναι οἱ ὑπὸ τοῦ Θησαυροῦ λ. *στέαρ* ἀναφερόμενοι ἐκ τῶν Κεστῶν τοῦ Ἰουλ. Σέξτ. Ἀφρικανοῦ τύποι γεν. ἐν. *στῆρος* [*στηρός*;] κεφ. 21 σ. 300 καὶ δοτ. ἐν. *στήρει* [*στηρι*, *στηρί*;] κεφ. 16 σ. 294 d, πρὸς τοὺς ὁποίους παραβλητέα ἡ αἰτιατ. ἐν. *φρέαρον* PSI VIII 918, 2 [38/9 μ. X.]).

² Τὸ *αι* εἶχεν ἀναμφιβόλως συμπέσει φωνητικῶς πρὸς τὸ *ε* εἰς τὴν Αἴγυπτον τὸν 1. αἰῶνα μ. X.

³ Ὁ πάπυρος παρέχει ἐκάστοτε βραχυγραφικῶς *φραιτ* (διὰ τῆς τοποθετήσεως τοῦ *τ* ὑπὲρ τὴν γραμμὴν δηλουμένης τῆς βραχυγραφίας τῆς καταλήξεως). Ὁ *Preisigke*, *Wörterbuch* ἐν λ. *φραιτ* ( ) σημειώνει 'wasserbautechnischer Ausdruck (Näheres unbekannt)'. Ἀλλ' ἤδη οἱ ἐκδόται ἤκασαν εἰς τὸ ὑπόμνημά των ὅτι ἴσως ὑπόκειται *φρέατα* (the reading is certain, but the word is new unless it is a corruption of *φρέατα*). Ὁρθῶς δὲ λαμβάνεται ἡ λέξις ὡς τύπος τοῦ *φρέατος* παρὰ Liddell-Scott-Jones ἐν λ. *ἀνάψησις*. Περὶ τούτου οὐδεμίαν ἀφήνει ἀμφιβολίαν ἡ παρὰ τὸ *ἀνάψησις φραιτῶν* χρῆσις τοῦ *ἀναψᾶν* τὸ *φρέαρ* ἐν P. Lond I (σ.

διὰ τοῦ *αι* ἀπόδοσιν τοῦ ἐκ τῆς συναιρέσεως τοῦ *εα* προελθόντος φθόγγου συναντῶμεν εἰς τὴν γνωστὴν σύγχυσιν δύο ἐτυμολογικῶς διαφόρων λέξεων, τῶν *στέαρ* = 'λίπος' καὶ *σταῖς* (*σταῖς*) = 'ζύμη' καὶ τῶν παραγῶγων αὐτῶν.¹ Ἐποῦ παρὰ τὸν τύπον *στέαρ* ὑφίστατο καὶ συνηρημένος *σῆρ* *σῆτος*,² πιθανώτατα δὲ καὶ *σῆς *σῆτος* ἐκ συναιρέσεως τοῦ τύπου *στέας*,³ ἢ γραφὴ *σταῖς* *σταιτός* εἰς τὴν σημασίαν 'λίπος' (ἀντὶ *στέαρ*) δὲν εἶναι τι ἄλλο ἢ προσπάθεια ἀποδόσεως τοῦ ἐκ τῆς συναιρέσεως τοῦ *εα* προελθόντος *η*, κεῖται ἐπομένως ἀντὶ *σῆς* *σῆτος*, ὅπως ἢ γραφὴ *φραῖτα* *φραιτῶν* εἶναι φωνητικὴ ἀπόδοσις τῆς παλαιότερας *φρητα* *φρητῶν*.⁴ Τὰ παραδείγματα ταῦτα δεικνύουν ἀναμφισβητήτως ὅτι τράγματι τὸ ἐκ τοῦ *εα* προελθὸν *η* δὲν ἐξεφωνεῖτο ὅπως τὰ ἄλλα *η* τὰ ὁποῖα κατέληξαν εἰς *ι*, ἀλλ' ὁμοίαζε πρὸς τὸ *ε*.⁵ Οὐδ' ὅτι τὸ *εα* τότε μόνον συνεστάλη εἰς *ε* ὅτε ἔφερε τὸν τόνον ἐπὶ τοῦ *ε* εἶναι ἀληθές, διότι πλὴν τοῦ εἰς τὸ *νηρόν* ἀναγομένου *νερόν* καὶ τὸ *φλετρό* ἔχει ὁμοίως, ἥτοι προέρχεται ἐκ τύπου τῆς Κοινῆς, ἔνθα εἰς ἄτονον καθόλου χώραν ἔγινεν ἡ συναίρεσις (ιδ. κατωτέρω), οὕτω δὲ καὶ τὰ ἐκ Λέσβου μαρτυρούμενα καὶ τὸν Kretschmer διαλαθόντα ἐπίρρ. *κατάκροτα* (= *κατάκρετα*, κα-

166) 131. 631 (78/9 μ.Χ.). Δυνατὴ εἶναι καὶ ἡ ἀνάλυσις τῆς βραχυγραφίας εἰς *φραῖτ(ρα)* (= *φρητρα*), *φραιτ(ρῶν)* (= *φρητρῶν*), περὶ τοῦ ὁποῖου τύπου ιδ. κατωτέρω σ. 62, ἀλλὰ τοῦτο δὲν μεταβάλλει τίποτε ὡς πρὸς τὴν προφορὰν τοῦ ἐκ τῆς συναιρέσεως τοῦ *εα* προελθόντος *η* ὡς *ε*.

¹ Περὶ τῆς ἐτυμολογικῆς διαφορᾶς αὐτῶν ιδ. *É. Boisacq*, Dictionnaire étymologique ἐν λ. *στέαρ*, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

² Ὄνομ. - αἰτιατ. *σῆρ* P. Cairo Zenon 58703, 2. 6 (III. αἰ. π. Χ.) καὶ Ἀρχιγένης παρὰ Γαληνῶ 13,476· γεν. *σῆτος* (ἔχι *σῆτος*, ὅπως τονίζει ὁ Mayser I² 2, 33) P. Cairo Zenon II 59176, 183 (255 π. Χ.)

³ Ὁ τύπος οὗτος, ὅστις εἶναι ἀπολύτως παράλληλος πρὸς τὸν *φρέας*, ἐσώθη ἕως σήμερον εἰς τὸν Πόντον, κρύπτεται δὲ πιθανώτατα καὶ εἰς τὴν ἀδιανόητον γλῶσσαν τοῦ Ἑσυχίου *στέζας*· *ἐμῆς*, ἢ ὁποῖα ἔπεται εἰς τὴν γλῶσσαν *στέαρ*· *λίπος*. *ζύμη* καὶ διορθώνεται θαυμάσια διὰ τῆς εἰκασίας τοῦ Schmidt *στέας*· *ὁμοίως*.

⁴ Ὅτι αἱ δύο λέξεις ἐκ τοῦ λόγου τούτου συνεχύθησαν ἔνωρις εἰς τὴν χειρόγραφον παράδοσιν τῶν συγγραφέων (πβ. τὰ παρὰ Liddell-Scott-Jones ἐν λλ. μνημονευόμενα χωρία), μαρτυροῦν ἤδη τὰ οἰκεῖα χωρία τῶν παλαιῶν λεξικογράφων (πβ. τὸ τοῦ Ἑσυχ. *στέαρ*· *λίπος*. *ζύμη* πρὸς τὸ ἐν γλωσσαρίῳ *σταῖς*· *adeps*, *massa*), γίνεται δὲ καταφανές ἐκ περιπτώσεων ἐν αἷς ἔχομεν διπτὴν παράδοσιν: πβ. λ. χ. Ἡρόδ. *φυρῶσι* [ἐνν. οἱ Αἰγύπτιοι] τὸ μὲν *σταῖς* τοῖσι ποσί, τὸν δὲ πηλὸν τῆσι χερσὶ 2, 36 πρὸς τὸ τοῦ Στράβ. ἀληθές δὲ καὶ τὸ τοῦ Ἡροδότου καὶ ἔστιν Αἰγυπτιακὸν τὸ τὸν μὲν πηλὸν ταῖς χερσὶ *φυρᾶν*, τὸ δὲ *στέαρ* τὸ εἰς τὴν ἀρτοποιίαν τοῖς ποσί 17, 2, 5 (ὅπου ἴσως μετὰ τὴν φθορὰν τοῦ ἐν τῷ κειμένῳ ὑπάρχοντος *σταῖς* εἰς *στέαρ* προσετέθη πρὸς διασάφησιν τὸ εἰς τὴν ἀρτοποιίαν) καὶ τὸ τοῦ Ἰπποκρ. ταῦτα ἐψεῖν ὡς οἶον *στέαρ* γενέσθαι 610, 19 πρὸς τὸ τοῦ αὐτοῦ ἐψεῖν ἕως ἂν οἶόνπερ *σταῖς* γένηται 570, 6. Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Θησαυροῦ λ. *σταῖς* παρ' Ἀθηναίῳ 14, 646 b οἱ *deteriores* ἔχουν *στέατος* ἢ *σταιάτος* ἀντὶ *σταιτός*. Εἶναι καιρὸς νὰ ἀποκατασταθοῦν πλέον τὰ οἰκεῖα χωρία εἰσαγομένου ἀφ' ἑνὸς ἀντὶ τοῦ *σταῖς* = 'λίπος' τοῦ τύπου *σῆς* (παραλλήλου πρὸς τὸν ἐκ τοῦ *φρέας* συναχθέντα τύπον τῆς κοινῆς *φρης), ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀντὶ τοῦ *στέαρ* = 'ζύμη' τοῦ τύπου *σταῖς* (*σταῖς*).

⁵ Ὁ Thurnb, ὅστις, ὡς ἐλέχθη, πρῶτος διετύπωσε τὴν ἄποψιν ταύτην περὶ τῆς ἀνοικτῆς προφορᾶς τοῦ ἐκ τοῦ *εα* προελθόντος *η*, ἐτόνιζε σὺν τοῖς ἄλλοις (Hellenismus 99) ὅτι διὰ τὸ *νηρόν* δὲν ἐμφανίζεται ποτὲ τύπος *νειρόν ἢ *νιρόν, ἐνῶ ἀντιθέτως ἀπὸ τοῦ Ὡ. - 6. αἰῶνος μ. Χ. ἀπαντᾷ τοῦτο εἰς ἐπιγραφὰς συγγραφεῖς καὶ γλωσσάρια ὑπὸ τὸν τύπον *νερόν*. Ἡδη

τάκρητα) καὶ οὐσ. κρητόδοντα (τά) (= κρετόδοντα, κρητόδοντα), ἄτονον δὲ ἦτο τὸ ε καὶ εἰς τὰ γενεὲ (⟨γενεά), φωλὲ (⟨φωλεά) κττ.¹

Τὸ ἰσχυρότερον ἐπιχείρημα κατὰ τῆς ἀναγωγῆς τῶν νέων τύπων εἰς ε(ς) εἰς παλαιότερους εἰς η(ς) (⟨εα(ς)) θὰ ἦτο τοῦτο, ὅτι τὸ εἶα συνεστάλη εἰς εἶ μετὰ τὸν εἰς -εἶα μεταπλασμὸν πολλῶν ἐκ τῶν εἰς -ία ἀρχικῶς ληγόντων καὶ τὸν κατ' ἀναλογίαν τούτων σχηματισμὸν πολλῶν νέων εἰς -εἶα, ὃν ὁ Χατζιδάκις ἀνάγει εἰς τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους. Ἄλλ' ἀφ' ἑνὸς δὲν γνωρίζομεν ἀκριβῶς, πόσον παλαιοὶ εἶναι οἱ νέοι οὗτοι σχηματισμοί, ἐν μέρει δηλ. θ' ἀναγώνται καὶ εἰς ἐποχὴν, ὅτε τὸ φαινόμενον εα⟨η⟩ε ἦτο ἀκόμη ἐν δράσει. Ἐπειτα δὲν φαίνεται διατί ὁ ἐν λόγῳ μεταπλασμὸς ἠδύνατο νὰ γίνῃ μόνον κατὰ τὰ εἰς -εἶα(ς) πρότυπα καὶ ὄχι καὶ κατὰ τὰ εἰς -ἦ(ς), εἶ(ς), ἐφ' ὅσον ἀναμφισβητήτως παρέμειναν τοιαῦτα πρότυπα εἰς τὴν Κοινήν. Καὶ εἶναι μὲν ἀληθὲς ὅτι εἰς τὴν μεσαιωνικὴν δημώδη γραμματείαν δὲν παρουσιάζονται πολλὰ παραδείγματα τοῦ φαινομένου, ἀλλὰ τὸ γεγονός ὅτι ἤδη εἰς ἔγγραφο τοῦ 1185 ἐκ Κάτω Ἰταλίας ἀπαντᾷ τὸ κύριον ὄνομα *Συμεὼν Χαλκῆς*² καὶ ὅτι καὶ βραδύτερον εἰς τὴν παραλλαγὴν Β τῆς Ἀχιλλεΐδος (χειρόγραφο τοῦ 16. αἰῶνος) στ. 19 εὐρίσκομεν τὸν τύπον τὸν βασιλῆ³ καὶ εἰς τὸν Διγενῆν Ἀκρίταν τοῦ Πετρίτση (17. αἰ.) στ. 3075 (ἔκδ. *S. Lambros, Collection de Romans grecs* σ. 236) τὸν τύπον *ιερῆς* πείθει ὅτι τὸ φαινόμενον ὑφίστατο καὶ κατὰ τὸν μεσαίωνα, εἶναι δὲ τυχαία ἢ μὴ διάσωσης περισσοτέρων μαρτυριῶν αὐτοῦ ἐκ τῆς περιόδου ταύτης.⁴

ὅμως παραδίδεται ἐκ παπύρου καὶ τύπος *νηρόν* πβ. ἐν τῇ ἡμέρᾳ, ἐν ᾗ ἀπελάβομεν τὸν *νηρόν* τοῦ προκείμενου λάκκου PSI III 165, 2/3 (VI. αἰ. μ.Χ.). Ὅτι τὸν *νηρόν* ἐνταῦθα εἶναι = τὸ *νηρόν* δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία. Γεννᾶται ὅμως τὸ ζήτημα, ἂν ἡ γραφὴ *νηρόν* ἀποδίδῃ τὴν προφορὰν τῆς λέξεως δεδομένου ὅτι ἐξ ἄλλων μαρτυριῶν εἴμεθα βέβαιοι ὅτι κατὰ τὸν 6. αἰῶνα ὁ τύπος *νηρόν* προεφέρετο *νερόν*. (Καὶ νεώτερον τύπον *νηρό* [μὲ *η* = *ι*] παρέχει ἐκ Γκιόλδε τῆς Μ. Ἀσίας ὁ Buresch [ιδ. *K. Dieterich, Untersuchungen* 57], ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦτον εἶναι ἀμφίβολον, ἂν ἀνάγεται εἰς τὸν τύπον *νηρόν* καὶ ὄχι εἰς τὸν *νερόν*). Μία ἄλλη περίπτωσις, ὅπου θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ ὅτι τὸ ἐκ τοῦ *εα* προελθὸν *η* ἐξειλίχθη εἰς *ι*, ὅπως τὰ ἄλλα *η*, θὰ ἦτο τὸ σύνθετον *φρητοτριχι*, τὸ ὁποῖον ἀναφέρει ἄνευ δηλώσεως τόπου ὁ Α. Βάλληνδης (Πάρεργα φιλολογικὰ πονημάτια 1 [Ἐρμούπολις 1887], 117) ὡς συνώνυμον πρὸς τὸ ὑδροχαρῆς φυτὸν τὸ ἀλλαχοῦ λεγόμενον *πηγαδόχορτο* ἢ *βρουσόχορτο* (ιδ. *Γ. Χατζιδάκι, ΜΝΕ* 2, 220 ἐξ.) θεωρῶν τοῦτο προερχόμενον ἐκ συνθέσεως τῆς γεν. *φρητός* καὶ τοῦ *τριχα*. Ἄλλ' οἱ ὑπ' αὐτοῦ παρατιθέμενοι ἄλλοι τύποι τῆς αὐτῆς λέξεως *φρωτοτριχι* καὶ *βρωντοτριχι* πείθουν, ὡς μοῦ ὑποδεικνύει ὁ καθηγητὴς Μ. Στεφανίδης, ὅτι ἔχομεν πρὸ ἡμῶν τύπους τοῦ *βροδοτριχι* (*βροδοτριχι*), περὶ οὗ ιδ. *Μ. Στεφανίδην, Λεξικογρ.* Ἀρχ. 6 (1923), 224. Δὲν ἀποκλείεται μάλιστα οἱ τύποι *φρητοτριχι* καὶ *φρωτοτριχι* νὰ μὴ λέγονται πράγματι, ἀλλὰ νὰ εἶναι πλάσματα τοῦ Βάλληνδα διὰ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ τύπου *βροντοτριχι*, τοῦ ὁποῖου τὴν ἀρχὴν (*βρόδως* + *τριχα*) ἠγνῶει οὗτος.

¹ Εἰς τὸν Ἡσύχιον παραδίδεται ἡ γλῶσσα *φρητοτύπανα* ὄργανά τινα παρὰ Πολυβίῳ, τὴν ὁποίαν οἱ ἐκδῶται διορθώνουν εἰς τὸ ὑπὸ τῆς ἀκολουθίας τῶν λημμάτων ἐπιβαλλόμενον *φρηατοτύπανα*. Τὸ λάθος ὅμως δὲν φαίνεται τυχαῖον, ἀλλ' ἔχει πιθανῶς σχέσιν μὲ τὴν συναίρεσιν τοῦ *εα* εἰς *η* (*ε*) καὶ τὸν τύπον *φρητός* (*φρετός*).

² *G. Spata, Diplomi Greci Siciliani inediti* (Torino 1871), 80, 16.

³ *D. C. Hesseling, L'Achilléide byzantine* (Amsterdam 1919), 40.

⁴ Λεπτομερεστέρα ἔρευνα τῶν πηγῶν θὰ δυνηθῆ, εἶμαι βέβαιος, νὰ προσκομίσῃ περισσότερα παραδείγματα ἐκ τῶν παλαιότερων περιόδων τῆς Ἑλληνικῆς. Ἐνταῦθα σημειῶνω ἐπὶ

Οἱ λόγοι ἐπομένως οἱ ἐμποδίζοντες ἡμᾶς νὰ συνάψωμεν τὸ εἰς τὰ σημερινὰ ἰδιώματα ἀπαντῶν φαινόμενον τῆς συστολῆς τοῦ εα εἰς ε πρὸς τὴν ἀρχαίαν συναίρεσιν τοῦ εα εἰς η δὲν εἶναι πάντως ἰσχυρότεροι τῶν ὑπὲρ τῆς συνδέσεως αὐτῶν συνηγορούντων. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς ὁ Χατζιδάκις βραδύτερον φαίνεται ὅτι μετέβαλε περὶ τούτου γνώμην. Ἴδου τί λέγει ἐν Ἐκδοτῶν Ἀκαδημ. Ἐκδοτῶν. ² 2, 110 ὑποσ. 2: ¹ «Τὸ κρέας ἐξηνέχθη Δωριστὶ συνηρημένως κρησ, καὶ τὰ κρέα-κρη (Κρήτη) (πρὸβλ. ἔαρος-ἦρος). Φαίνεται ὅτι ἀπὸ τῆς Δωρικῆς ταύτης συναιρέσεως τοῦ εα εἰς η ἦτοι ε̄ κατάγεται ἢ ἐν τῇ Δυτικῇ Κρήτῃ σήμερον κρησις τῶν εἰς -έ, ἐς ὀνομάτων, ἢ μηλέ, ὁ σκινές κττ. ἀντὶ ἢ μηλέα, ὁ σκινέας = σκινεύς. Σημειωτέον ὅτι ἐν πάσῃ τῇ Κρήτῃ λέγεται σήμερον τὰ κρέα, ὃ φαίνεται ὅτι εἶναι τὸ συνηρημένον τὰ κρητα, ὃ δὲ ἐν. τὸ κρες ἀκούεται μόνον ἐν Σφακίσις». Καὶ αὐτόθι 113 ὑποσ. 2: «Ἐχων τις ὑπ' ὄψει ἀφ' ἑνὸς μὲν τὰ κρη καὶ τὰς... μνημονευθείσας αἰτιατικὰς τῶν εἰς -εύς, τὸν γραμματῆ, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰ σήμερον εὔχρηστα ἐν τῇ Δυτικῇ Κρήτῃ τὸ κρες τὰ κρέα, τὸν φονέ(ν) ὁ φονές, ὁ πλατανές κλπ. δύναται νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν ὑπόνοιαν, ὅπως ἤδη πρὸ πολλοῦ ὁ μακαρίτης Thumb, μήπως τὸ -ῆ, τὸ κατὰ τοὺς μτγν. χρόνους διὰ συναιρέσεως ἐκ τοῦ -ε(F)a-έα ἐν τούτοις προελθόν, δὲν ἦτο ὅμοιον τοῖς ἄλλοις η ἀλλὰ πολὺ ἀνοιχτόν ὡς ἐκ τοῦ εα, τ. ἔ. μακρὸν μὲν ε̄, διὸ παρίστατο διὰ τοῦ Η² ἀλλὰ καὶ διάφορον τοῦ ἐν ταῖς ἄλλαις λέξεσι Η, διὸ ἐκεῖνα μὲν κατέληξαν εἰς τὸν φθόγγον ι, τοῦτο δὲ οὐχί, ἀλλ' ἔμεινεν ε̄ τονούμενον, πρὸς ὃ ἴσως μᾶλλον ὁμοίαζε». ³ Εἰς τὴν γνώμην ταύτην ὑποθέτω ὅτι εὐρίσκεται τὸ ὀρθόν. Διὰ τοῦτο δὲν διστάζω ἐκ τῶν ἤδη ὄντων ἐν χρήσει Φρες καὶ Φλές καὶ τῶν παλαιόθεν παραδεδομένων τύπων γεν. φρητός καὶ δοτ. φρητι νὰ συναγάγω συνηρημένους τύπους τῆς Κοινῆς *φρησ<φρέας καὶ *φλησ<*φλέας (καὶ παλαιότερους *φρηρ<φρέαρ καὶ *φληρ<*φλέαρ). ⁴

Καὶ ὁ τύπος δὲ βασιλές, ὅστις ἀπαντᾷ, ὡς ἐλέχθη, καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα μέρη, ὅπου δὲν παρατηρεῖται τὸ φαινόμενον τῆς συστολῆς τοῦ εα εἰς ε, δὲν προῆλθεν ἐκ παραφθορᾶς τοῦ εἰς τὴν λογίαν γλῶσσαν ἐν χρήσει βασιλεὺς (πρόφ. βασιλέφς), ἀλλ' εἶναι μεμονωμένον λείψανον τοῦ φαινομένου τῆς συναιρέσεως τοῦ εα εἰς η (ε) (ἢ ὄνομ. βασιλές πάντως κατὰ τὴν

τῇ εὐκαιρίᾳ καὶ τὸν τύπον γεν. ὀνόματος Ἀναστασίου τοῦ Τιμῆ εἰς κώδικα τοῦ 18. αἰῶνος ἐκ Χαλδίας Πόντου σ. 18 γραφομένου κατωτέρω (σ. 34) Ἀναστασίου ἐπονομαζομένου Τιμέα (ιδ. Α. Παπαδόπουλον, Ἀρχεῖον Πόντου 8 [1938], 12).

¹ Ἦδη εἰς ἀνακοίνωσίν του πρὸς τὴν Ἐπιστημονικὴν Ἐταιρείαν κατὰ τὴν συνεδρίαν τῆς 16. Φεβρουαρίου 1929' πβ. πρακτικὰ ἐν Ἀθηνῶν 41 (1929), 253.

² Θὰ ἠδύνατο καὶ ἢ διὰ τοῦ αι παράστασις του νὰ θεωρηθῇ ὅτι ὀφείλεται εἰς τὸν ἴδιον λόγον, ἀλλὰ τὰ σχετικὰ παραδείγματα, ἀναγόμενα εἰς τοὺς μ. Χ. χρόνους, ὅτε πλέον, τουλάχιστον εἰς τὴν Αἴγυπτον, ἢ διαφορὰ μακρῶν καὶ βραχέων φαίνεται ὅτι εἶχεν ἐκλείψει (ιδ. Mayser I 138 ἐξξ.), δὲν παρέχουν ἀσφαλές ἔδαφος πρὸς στήριξιν τοιαύτης εἰκασίας.

³ Ὁ Χατζιδάκις πάντοτε συνῆπτεν ὀρθῶς τὰ εἰς -ε̄ θηλ. καὶ τὰ εἰς -ές ἀρσ. καὶ ἐδέχτο μὲν ὅτι δὲν εἶναι νεώτερα φαινόμενα, ἀλλὰ παλαιότερα (MNE 1, 343), περιέργως ὅμως κατωτέρω (αὐτόθι 345) ἠρνεῖτο τὴν σχέσιν αὐτῶν πρὸς τὸ φαινόμενον τῆς συναιρέσεως τοῦ εα εἰς η εἰς τὴν νεωτέραν Δωρίδα καὶ ἀπέκλινεν εἰς τὴν γνώμην ὅτι τὸ εα ἔγινεν ε̄ διὰ τοῦ μεταβατικοῦ σταθμοῦ -ε̄ä, ὅστις ἀκούεται κατὰ τὴν μαρτυρίαν αὐτοῦ εἰς χωρίον τῆς Ἰκάρου (περὶ τούτου ιδ. κατωτέρω). Ἀλλ' ἂν τὸ φαινόμενον ἦτο νεώτερον, τότε ἀπορεῖται διατί ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς ὄρους δὲν ἐγενικεύθη, ἀλλ' ἄλλοτε μὲν ἔχομεν τύπους εἰς -έ, ἄλλοτε δὲ τύπους εἰς -ε̄ä (-ιά), ὅπως θὰ ἴδωμεν ἀμέσως κατωτέρω.

⁴ Καὶ ὁ Α. Thumb (Hellenismus 96) συνάγει ἐκ τῶν πλαγίων πτώσεων τὸν τύπον ὄνομ. *φρηρ παρὰ τὰς ἀντιθέτους μαρτυρίας τῶν γραμματικῶν.

αίτιατ. βασιλῆ (βασιλῆ) ἐπικρατήσαν, εἰς οὓς τόπους ἀπαντᾷ σήμερον, δι' ἀγνώστους εἰς ἡμᾶς λόγους.¹ Τὸ ὅτι εἰς τοὺς τόπους τούτους δὲν εὐχρηστοῦν τὰ λοιπά, δὲν ἀποτελεῖ κώλυμα, ὅπως ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται. Διότι καὶ τὸ ἐκ τοῦ συνηρημένου νηρόν (<νεαρόν) προελθὸν νερό εἶναι σήμερον πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἐν χρήσει (πλὴν τῆς Σίλης καὶ τῆς Θράκης, ὅπου λέγεται νιαρό²), καίτοι οὐχὶ πανταχοῦ, ὡς ἐλέχθη, σώζονται περισσότερα λείψανα τῆς συναιρέσεως τοῦ εα εἰς η (ε). Ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ἀπαντῶν εἰς τὴν Ρόδον, τὴν Ἄνδρον καὶ τὴν Μεγίστην φλετροῦ (Φλετρῶ) ἀνάγεται ἀναμφισβητήτως εἰς τύπον *φλητροῦν, ὡς θὰ δειχθῆ εἰς τὴν ἐπομένην παράγραφον, καίτοι εἰς τὰ ἰδιώματα, ὅπου τοῦτο ἀπαντᾷ, πλὴν αὐτοῦ καὶ τοῦ νερό (<νηρόν), οὐδὲν ἄλλο λείψανον τοῦ φαινομένου φαίνεται νὰ διετηρήθη. Ἐπειτα καὶ εἰς τὰ ἰδιώματα, ὅπου σήμερον τὸ φαινόμενον σώζεται εὐρύτερον, δὲν εἶναι τοῦτο γενικόν, ἀλλ' εἰς ἄλλας μὲν λέξεις παρουσιάζεται, εἰς ἄλλας δὲ ὄχι (λ. χ. λέγεται πάντοτε ἐννιά, καίτοι εἰς τὴν ἀρχαίαν ὑφίστατο τύπος ἐννή), εἰς ἄλλα χωρία ἐπικρατεῖ ὁ τύπος εἰς -έ(ς), εἰς ἄλλα ὁ εἰς -ιά(ς), ἐνίοτε δὲ καὶ εἰς τὸ πλεόν τοπικῶς περιορισμένον ἰδιώμα εἶναι ἐν χρήσει καὶ οἱ δύο τύποι. Οὕτω λ. χ. εἰς τὸν νομὸν Χανίων τῆς Δ. Κρήτης, πρὸς τοῦ ὁποίου τὸ ἰδιώμα εἶμαι προσωπικῶς οἰκειότερος, λέγεται ἀχλαδιὰ παρὰ τὸ ἀχλαδέ, Βλιθιάς (ποταμὸς εἰς τὸ Σέλινον) παρὰ τὸ Βλιτῆς (χωρίον εἰς τὴν Κυδωνίαν), ἐλιά παρὰ τὸ ἐλέ, κεδιά παρὰ τὸ κεδέ, μυρωδιὰ παρὰ τὸ μυρωδέ, πεσμαθιά παρὰ τὸ πεσματέ, Πλατανιάς (χωρίον εἰς τὴν Κυδωνίαν) παρὰ τὸ Πλατανῆς (χωρίον εἰς τὴν Κίσαμον), προβιά παρὰ τὸ προβέ, ραβδιὰ παρὰ τὸ ραβδέ, σταλιά παρὰ τὸ σταλέ, τζιβιά παρὰ τὸ τζιβέ, φογιὰς (προσηγορικόν) παρὰ τὸ Φονῆς (χωρίον εἰς τὸν Ἀποκόρωνα) κτλ., διὰ ν' ἀναφέρω ὀλίγα παραδείγματα ἐκ πλήθους, τὰ ὁποῖα θὰ ἠδύνατό τις νὰ προσαγάγῃ, εἰς δὲ τὸν Ἀποκόρωνα, ἐνῶ κατὰ τ' ἄλλα εὐρίσκομεν τοὺς εἰς -έ(ς) ἢ -ιά(ς) τύπους, παρὰ τὸ ρ ἔχομεν καὶ τύπους εἰς -ρά (γρά, δεκαρά, κοπρά, μακρά, ποδαρά κλπ.), οἵτινες ἄλλως εὐχρηστοῦν μόνον εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Κρήτην, Κάρπαθον καὶ Χάλκην, ὁμοίως δὲ φαίνεται ὅτι ἔχει καὶ ὁ τύπος σαμὰ παρὰ τὸ σαμῆ (εἰς τὴν Ἀνατ. Κρήτην σαμιά). Τὸ αὐτὸ μαρτυρεῖ ὁ Χατζιδάκις (MNE 1, 342) διὰ τὸ οἰκειὸν εἰς αὐτὸν ἰδιώμα τοῦ νομοῦ Ρεθύμνης τονίζων ὅτι ἰδιαίτερος λήγουν εἰς -ιά(ς) τὰ ἔχοντα πρὸ τούτου γ ἢ κ, καίτοι καὶ ὁ κανὼν οὗτος ὑφίσταται ἐξαιρέσεις (πβ. βεργέ, βερικουκκέ, μοςκέ, ξυγκέ, ποντικέ, σπαρακῆ εἰς τὸ Μυλοπόταμον, τραγέ, Τουρκῆ εἰς τὰ Σφακιά κτλ.). Ἀνάλογα δὲ φαίνεται ὅτι συμβαίνουν καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς τόπους, ὅπου σώζονται οἱ τύποι εἰς -έ(ς), διότι καὶ ὁ Kretschmer (ἐνθ' ἄν.) σημειώνει ὅτι οἱ εἰς -έ τύποι τῆς Β. Λέσβου εἶναι πολὺ περιορισμένοι παλαιότεροι πρὸς τοὺς γενικώτερον διαδεδομένους εἰς -ιά.³ Ἡ ποικιλία τῶν τύπων τούτων πείθει ὅτι καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἰδιώματα, ὅπου σώζεται εὐρύτερον τὸ φαινόμενον, δὲν ἔχομεν πρὸ ἡμῶν φωνητικόν τινα νόμον γενικῆς ἰσχύος, ὡς ἐκείνον τὸν ὁποῖον ὁ Χατζιδάκις παλαιότερον ἔθετε (MNE 1, 346 ἐξ.): «τὰ τῆς Δυτικῆς Κρήτης καὶ Ἰκάρου τότε μόνον περατοῦνται εἰς -έ (ἢ τὰ ἀρσενικά εἰς -ές)... ἐὰν εἴτε ἤδη ἀρχαίῳθεν ἔληγον εἰς -έα (ἢ -έας)

¹ Σχέσιν τοῦ τύπου βασίλῆς τῶν βορ. ἰδιωμάτων πρὸς τὸ φαινόμενον τῆς συστολῆς τοῦ εα εἰς ε δέχεται καὶ ὁ Α. Παπαδόπουλος (Γραμματικὴ τῶν βορείων ἰδιωμάτων 20). Ἡ ἄποψις τοῦ Ψυχάρη, ὅτι ὁ τύπος βασιλῆς εἶναι δημώδης μετασχηματισμὸς τοῦ λογίου βασιλεύς, δὲν δύναται, νομίζω, πλεόν νὰ ὑποστηριχθῆ κατόπιν τῆς διαπιστώσεως ὅτι ὁ τύπος ἀπαντᾷ καὶ εἰς δημῶδες μεσαιωνικὸν κείμενον (ιδ. ἄνωτ. σ. 56).

² Περί τοῦ τύπου τούτου καὶ τῆς σχέσεως αὐτοῦ πρὸς τὸ νερό ιδ. κατωτέρω σ. 67.

³ Ἀκριβῶς δὲ αὐτὴ ἡ ποικιλία ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν Kretschmer νὰ δεχθῆ τὴν γνώμην τοῦ Γιάνναρη περὶ τοῦ ἐκ τοῦ πληθυντικοῦ ἀνασχηματισμοῦ τοῦ ἐνικοῦ τινῶν ἐκ τῶν εἰς -έα (-ία) ληγόντων (ιδ. ἐνθ' ἄν. σ. 120).

εἴτε κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα μετασχηματισθέντα ἢ πλασθέντα ἔληξαν εἰς τὴν κατάληξιν ταύτην», διότι οὐδείς δύναται νὰ ἐξηγήσῃ τὴν παρατηρουμένην εἰς τὰ ιδιώματα ταῦτα αὐθαιρεσίαν περὶ τὴν διάθεσιν τοῦ συμπλέγματος *εα*, προκειμένου περὶ λέξεων προερχομένων ἀποδεδειγμένως ἐκ τῆς ἀρχαίας, ὡς εἶναι λ. χ. τὰ ὀνόματα τῶν φυτῶν, ἀλλ' ὅτι τὰ περὶ ὧν πρόκειται ιδιώματα διασώζουσι κατὰ παράδοσιν διττοὺς τύπους (ἢ διττὰ πρότυπα πρὸς μετασχηματισμὸν ἄλλων).

Ἡ ποικιλία αὕτη δὲν εἶναι νέα. Ἦδη εἰς τὴν Κοινήν παρὰ τοὺς εἰς *-η* τύπους ἀπαντοῦν ἄλλοι εἰς *-εα* καὶ δὴ ὄχι μόνον ἀπλῶς εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν χώραν συγχρόνως, ἀλλ' ἐνίοτε καὶ εἰς τὸ αὐτὸ γλωσσικὸν μνημεῖον. Διὰ νὰ ἐξηγήσῃ τὸ περίεργον τοῦτο φαινόμενον ὁ *E. Schweizer (Schwyzer)*, *Gramm. d. perg. Inschr.* 149 θεωρεῖ ἀπορριπτέαν τὴν γνώμην ὅτι οἱ εἰς *-η* τύποι οὗτοι ἀνεπτύχθησαν εἰς τὴν Κοινήν, ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι δὲν ἀπαντοῦν πανταχοῦ, ἀλλ' εἰς δωριστὶ λαλούσας χώρας τῆς Ἑλλάδος καὶ Μ. Ἀσίας συνάγων ὅτι πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ὡς Δωρικὸν ὑπόλειμμα (*dorisches Residuum*) ἐντὸς τῆς Κοινῆς. Ἡμεῖς σήμερον συνάπτοντες τὸ φαινόμενον τοῦτο πρὸς τὴν συστολὴν τοῦ *εα* εἰς *ε* εἰς τὰ Νεοελληνικὰ ιδιώματα, ἔχομεν λόγους νὰ πιστεύωμεν ὅτι τοῦτο ἐξηκολούθησε καὶ βραδύτερον¹ καὶ δὴ ἀλλαχοῦ μὲν περιορίσθη, ἀλλαχοῦ δ' ἐξετάθη τοπικῶς καὶ πέραν τῆς ἀρχικῆς γεωγραφικῆς ἐκτάσεώς του, νομίζομεν δὲ ὅτι ἡ παρουσία διττῶν τύπων εἰς τὰ μνημεῖα τῆς Κοινῆς ὀφείλεται εἰς τὴν πάλιν τῶν δημοδῶν τούτων εἰς τὰς δωριστὶ λαλούσας χώρας τύπων ὄχι πρὸς τὴν γραφομένην, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἐπίσης ζωντανοὺς τύπους εἰς *-εα* τῆς Κοινῆς. Εἰς τὴν πάλιν ταύτην ὑπερίσχυσαν μὲν κατ' ἀρχὴν οἱ εἰς *-εα* τύποι, ὡς συνάγομεν ἐκ τῆς νέας Ἑλληνικῆς,² παρέμειναν ὁμως κατὰ τόπους περισσότερα ἢ ὀλιγώτερα λείψανα τοῦ διαλεκτικοῦ φαινομένου τῆς συναιρέσεως τοῦ *εα* εἰς *η*. Οὕτω ἐρμηνεύεται τὸ παρατηρούμενον φαινόμενον τῆς ποικιλίας τῶν τύπων τούτων εἰς τὴν δημόδη χρῆσιν τῶν οἰκείων Νεοελληνικῶν ιδιωμάτων, τὸ ὁποῖον ἄλλως θ' ἀπετέλει μίαν κατάρριψιν τῆς περὶ ὑπάρξεως φωνητικῶν νόμων ἀρχῆς. Ἀνάλογα ἰσχύουν καὶ περὶ τῆς συντελεσθείσης ἤδη ἐν τῇ Κοινῇ συναιρέσεως τοῦ συμπλέγματος *ιω* εἰς *ι* (πιθανῶς πρῶτον εἰς *ι*³ καὶ βραδύτερον εἰς ἀπλοῦν *ι*) καὶ αὕτη ἦτο ἀρχικῶς διαλεκτικὴ, εἰσήλασε δ' ἐκ τῆς διαλέκτου, ὅπου τὸ πρῶτον ἀνεπτύχθη, εἰς τὴν Κοινήν,⁴ ἐντεῦθεν δὲ παρεδόθη καὶ εἰς ἡμᾶς, ἀλλ' ὄχι πάντοτε καὶ πανταχοῦ (λ. χ. λέγομεν *κλειδί*, *παιδί* κτ., ἀλλὰ

¹ Τουλάχιστον μέχρι τοῦ χρόνου καθ' ὃν τὸ *αι* συνέπεσε φωνητικῶς πρὸς τὸ *ε* (πβ. τὰ νεώτερα *ἐλὲ* ἐκ τοῦ *ἐλῆ <*ἐλαία*, *σαμὲ* ἐκ τοῦ *σαμῆ <*σαμαία κτ. καὶ τὰ παλαιότερα τῶν παπύρων *βεβαί* <*βεβαία* <*ν*>, *προσκεφάλαι* <*προσκεφάλαια* [ιδ. ἄνωτ. σ. 54]). Ἴσως ὁμως καὶ βραδύτερον εἰς ὀρισμένα μέρη.

² Φαίνεται ὅτι τέσσαρα ρεύματα διάφορα ὑπῆρχον εἰς τὴν Κοινήν ὡς πρὸς τὴν διάθεσιν τοῦ συμπλέγματος *εα*: τὸ μὲν ἐν ἔτεινεν εἰς διατήρησιν αὐτοῦ ἀσυναιρέτου, τὸ ἄλλο εἰς τὴν συναίρεσιν αὐτοῦ εἰς *η* (*ε*), τὸ τρίτον εἰς τὴν ἐξασθένωσιν αὐτοῦ εἰς *ια* καὶ τὸ τέταρτον εἰς ἀφομοίωσιν αὐτοῦ πρὸς τὸ *α*, ἐντεῦθεν δ' ἡ τετραπλῆ διάθεσις αὐτοῦ εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν, ἢτοι ἡ διατήρησις αὐτοῦ εἰς ὀρισμένα ιδιώματα (Κύμης, Μάνης, Μεγάρων, Πόντου κ. ἄ.), ἡ συναίρεσις ἢ συστολὴ αὐτοῦ εἰς *ε* εἰς ἄλλα (Ἰκάρου, Κρήτης κτ.), ἡ τροπὴ αὐτοῦ εἰς *ια* καὶ περαιτέρω ἐνιαχοῦ συνίψεσις αὐτοῦ εἰς *ια* (ἢτοι παρακολούθησις τῆς τύχης τοῦ ἀρχικοῦ συμπλέγματος *ια*) εἰς τὴν κοινήν νέαν Ἑλληνικὴν καὶ ἡ ἀφομοίωσις αὐτοῦ ἀλλαχοῦ (γενικώτερον μὲν εἰς τινὰ μέρη τῆς Καρπάθου [*ἀραιά* > *ἀρά*, *βαθῆα* > *βαθά*, *ἐλαία* > *ἐλά* κτ.], εἰδικώτερον δὲ εἰς τὸ πρὸ τοῦ *ρ* εὐρισκόμενον σύμπλεγμα *εα* εἰς τὴν Α. Κρήτην καὶ Χάλκην [*βαρέα* > *βαρ(ρ)ά*, *γραῖα* > *γρά*, *κονταρέα* > *κονταρ(ρ)ά* κτ.]).

³ Ἰδ. *P. Kretschmer*, *Glotta* 10, 224.

⁴ Κατὰ τὸν *Kretschmer*, αὐτόθι, πρόκειται πιθανῶς περὶ δωρισμοῦ τῆς Κοινῆς.

χωροῦ, καίτοι εἰς τὴν Κοινὴν ὑφίστατο καὶ τύπος *χωροῖ* [ιδ. MAMA IV 282, 14 (II/III. αἰ. μ. X.) αὐτόθι 285,3 (ἀνευ χρονολογίας)], λέγομεν *αὔριο*, *αὔριο* καὶ *αὔρι(ν)* [Ἀπουλία, Θράκη (Σαράντα Ἐκκλησίαι), Καλαβρία, Πόντος καὶ παρὰ Σαχλίκη, Γραφαὶ καὶ στίχοι στ. 345 (ἔκδ. G. Wagner σ. 76)] ὅπως καὶ εἰς τὴν Κοινὴν [πβ. *τὴν ἐφαύριον* SB III 6011, 14 (I. αἰ. π. X.)], λέγομεν *ἀγγεῖο*, *ἀγγεῖο* καὶ *ἀγγεῖ(ν)* [Ἀπουλία, Καλαβρία, Πόντος], *μνημειῖο* καὶ *μνημειῖ* [Κρήτη], ὅπως εἰς τὴν Κοινὴν ἐλέγετο *ὕδροῖν* [= *ὕδρεῖν*] ἀντὶ *ὕδρεῖον* [P. Oxy VIII 1155, 18 (104 μ. X.)] κτ., ἔπειτα *ἡλιος* [κοινόν] καὶ *νήλις* [Θράκη], ὅπως ἐλέγετο καὶ *ἡλις* εἰς τὴν Κοινὴν [πβ. *ἡλιω* P. Holm 5 43 (III/IV. αἰ. μ. X.)], *θεροῖο* καὶ *θεροῖ* [Κρήτη], *χαροῖο* [Καππαδοκία (Συνασός)] καὶ *χαροῖ* [κοινόν], *φοροῖο*, *φοροῖο*, ἀλλὰ καὶ *φοροῖ* [Ἀπουλία, Καλαβρία, Κύπρος, Λιβύσσιον, Μεγίστη, Πόντος] καὶ οὕτω καθ' ἑξῆς.¹ Σάλος λοιπὸν καὶ αὐθαιρεσία παρατη-

¹ Καὶ τὸ φαινόμενον τοῦτο ἀπησχόλησεν εὐρύτατα τοὺς ἐρευνητὰς (τὴν παλαιότεραν βιβλιογραφίαν ἰδ. παρὰ G. Hatzidakis, *Einleitung* 317 καὶ S. Psaltes, *Gramm. d. byz. Chron.* 43 ἔξξ. ἰδ. καὶ K. Hauser, *Gramm. d. gr. Inschr. Lykiens* [Basel 1916], 80 ἔξ. F. Bechtel, *Die gr. Dialekte II* [Berlin 1923], 327. L. Radermacher, *Neutest. Gramm.* 2 60. P. Kretschmer, *Glotta* 1, 354. 2, 322. 4, 320 ἔξ. 5, 279 ἔξ. 10, 227. 11, 99. 13, 246 ἔξ. 14, 203. E. Πεζόπουλον, *Ἐκατονταετηρίς τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ* [Ἀθῆναι 1935], 259 ἔξ.). Ὁ Χατζιδάκις ἔχων ὑπ' ὄψιν ἀκριβῶς τὴν αὐθαιρεσίαν περὶ τὴν διάθεσιν τοῦ συμπλέγματος εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν εἶχε διατυπώσει τὴν γνώμην ὅτι τὸ ο ἀπεβλήθη ὄχι κατὰ φωνητικὸν νόμον, ἀλλὰ κατ' ἀναλογίαν, ἡ ὁποία ἤρχισεν ἀπὸ τῶν παλαιῶν χρόνων καὶ ἐχώρησε βαθμηδόν, ὥστε δὲν ἐξετάθη εἰς ὅλα. Ὡς ἀφετηρίαν δ' ἐθεώρει (*Einleitung* 317 ἔξξ.) ἀφ' ἑνὸς μὲν τὰ λατινικὰ ὀνόματα εἰς *-ius*, ὧν ἡ κλητικὴ ἔληγεν εἰς *i. Antoni, Aureli, Juli, Gai, Mari, Petroni* κτλ., ὅθεν ἔπειτα Ἑλληνικαὶ ὀνομαστικαὶ *Ἀντώνις, Αὐρήλις, Ἰούλις* κτλ. κατὰ τὸ σχῆμα κλητ. *Εὐπολι* - ὄνομ. *Εὐπολις*, κλητ. *Ἀλκιβιάδης* - ὄνομ. *Ἀλκιβιάδης*, κλητ. *Διονῦ* - ὄνομ. *Διονῦς* κτλ., ἀφ' ἐτέρου δὲ τὰ ἐκ τῆς Λατινικῆς εἰς τὴν Ἑλληνικὴν εἰσελθόντα οὐσιαστικὰ εἰς *-άριος* καὶ *-άρις*. Εἰς τὴν ἀποψιν ταύτην ἠκολούθησε τὸν Χατζιδάκιν καὶ ὁ Thumb (*Hellenismus* 154 ἔξ.). Ἄλλ', ὅπως ὀρθῶς παρατήρησεν ὁ Mayser I 260 ὑποσ. 2 (= I² 2, 16 ὑποσ. 1), τὸ γεγονός ὅτι τὰ πρῶτα ἐπὶ παύρων παραδείγματα τοῦ φαινομένου ἀνάγονται εἰς τὸν 3. αἰῶνα π. X. ἀποκλείει Λατινικὴν ἐπίδρασιν. Διὰ τοῦτο ἐδέχθη οὗτος εἰς μὲν τὰ ἀρσενικὰ ἐπίδρασιν τῶν ὑποκοριστικῶν (*Δάμις, Ζεῦξις* κτλ.), εἰς δὲ τὰ οὐδέτερα ἀποβολὴν τοῦ ἀτόνου ο ἔνεκα δυναμικοῦ τονισμοῦ. Τὴν ἐπίδρασιν τῶν εἰς *-is* κυρίων ὀνομάτων καὶ προσηγορικῶν (*Ἄγρις, Ἀλεξις, γάστρις, γύννις, δίφρις* κτλ.), ἧτις εἶχε προταθῆ καὶ παλαιότερον, ἐδέχθη ἐν τῷ μεταξὺ καὶ ὁ Χατζιδάκις (Ἀθηνᾶ 12 [1900], 285 ἔξξ.), ἀλλὰ τὸ ζήτημα παρέμενεν ἄλυτον, ὥστε ὁ Thumb ἠναγκάσθη νὰ γράψῃ ὅτι ὅσον περισσότερα γράφονται διὰ τοῦτο τόσον σκοτεινότερον γίνεται (*Archiv für Papygusforschung* 4, 491). Σημαντικὴν ὁμως πρόοδον ἐσημείωσε τὸ ζήτημα, ἀφ' ἧς ὁ Kretschmer (ιδ. κυρίως *Glotta* 10, 224), παρατηρήσας ὅτι ὄχι μόνον ἡ ὄνομ. *-ιος* καὶ *-ιον* παρουσιάζει τὸν τύπον *-is* καὶ *-iv*, ἀλλὰ καὶ ἡ γεν. εἰς *-ιος* τῶν τριτοκλίτων (μεταγν. Λακων. γεν. *Καλλικράτις, Ἀριστοτέλης* κτλ.), ἠρμήνευσε τὸ φαινόμενον ὡς συναίρεσιν καὶ συνήγαγεν ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι τοῦτο ἐμφανίζεται εἰς μεγάλην ἔκτασιν εἰς τὴν μεταγενεστέραν Λακωνικὴν, ὅτι ἀποτελεῖ δωρισμὸν ἐντὸς τῆς Κοινῆς. Κατόπιν αὐτοῦ ὁ Χατζιδάκις ἐπανερχόμενος ἐπὶ τοῦ ζητήματος (Ἀκαδ. Ἀναγν. 2 1, 242 ἔξ.) παρατηρεῖ: «Ὅτι ἡ ἀπώλεια αὕτη συνέβη διὰ φωνητικὴν αἰτίαν οὐχὶ ἀναλογικῶς, ἐλέγχει ἡ καὶ ἐν τῇ γεν. εἰς *-ιος* σίγησις τοῦ *-ο*, *Καλλικράτις*. Φαίνεται ὅτι ἐν τισιν ἰδιώμασιν ἀνεπτύχθη τὸ κατ' ἀρχὰς καὶ ἐντεῦθεν ἐξηπλώθη ἐπὶ ἄλλα. Ὅτι δὲν ἦτο καθολικὴ, ἀλλὰ διαλεκτικὴ χρῆσις μαρτυρεῖ τοῦτο μὲν ἢ ἐν τῇ νέᾳ ἡμῶν γλώσσῃ ὑπαρξίς πολλῶν εἰς *-ιον* οὐδετέρων, τοῦτο

ρεΐται καὶ εἰς αὐτὰ ὡς πρὸς τὴν διάθεσιν τοῦ συμπλέγματος, ὅπως εἰς τὰ μνημεῖα τῆς Κοινῆς, οὕτω καὶ σήμερον. Τὸ αὐτὸ παρατηροῦμεν περαιτέρω προκειμένου περὶ τῆς προφορᾶς τοῦ *v*, ἣτις ἦτο ἤδη εἰς τὴν Κοινὴν τριττὴ (*i*, *ou*, *you*) καὶ παρεδόθη εἰς ἡμᾶς οὕτω (λέγομεν λ. χ. *χρουσὸς* καὶ *χρουσός* [Αἴγινα, Κρήτη], ὅπως ἐλέγετο εἰς τὴν Κοινὴν *χρουσός* εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Πέργαμον παρὰ τὸ *χρουσός* [ιδ. *G. Hatzidakis*, Einleitung 103 ἐξ.], λέγομεν *ξύλα*, ἀλλὰ καὶ *ξούλα* [Ἀθηναί, Αἴγινα, Μέγαρα], *κυρὰ* [κερὰ] καὶ *κιουρὰ* [Ἀθηναί, Αἴγινα, Μέγαρα], *σουκιά* [Μάνη], ἀλλὰ *σῦκα* [αὐτόθι] κτλ.).¹ Ὁμοίως ποικίλλει σήμερον εἰς τὸν Πόντον ἢ προφορὰ τοῦ ἀρχαίου *η* μεταξὺ τοῦ *i* καὶ τοῦ *e* (*χολή*, *μῆνας*, *ἦλος*, *χρημαν*, *ἀδελφότε*, *Ἐλένε*, *νύφε*, *πολίτες*, *ράφτες*, *ψάλτες* κτλ.),² ὅπως συνέβαινε καὶ εἰς τὴν Κοινὴν.³ Οἱ λόγοι οὗτοι μὲ ἄγουν νὰ δεχθῶ ὅτι ἐκ τῆς ἰσχυσάσης εἰς τὴν νεωτέραν Δωρίδα καὶ τὴν Κοινὴν συναιρέσεως τοῦ *εα* εἰς *η* ἐσώθησαν μέχρις ἡμῶν εἰς μὲν τὴν Δ. Κρήτην καὶ Ἴκαρον, περισσότερα λείψανα, εἰς Κύπρον καὶ Λέσβον ὀλιγώτερα, εἰς ἄλλα δὲ ιδιώματα μόνον μεμωμένα τινὰ (*ἀστέρας*, *βασιλέες*, *σέν*, *φλετρό*), εἰς δὲ τὴν κοινὴν νέαν Ἑλληνικὴν τὸ *νερό*.⁴

Κατὰ ταῦτα τὸ μὲν *Φρὲς* τῆς Δ. Κρήτης ἀνάγεται εἰς τύπον τῆς κοινῆς *φρῆς, τὸ δὲ *Φλὲς* τῆς Ἰκάρου εἰς τύπον *φλῆς, ὡς ἔγινε δεκτὸν ἀνωτέρω.

3. *ΦΛΗΤΡΟΝ - *ΦΛΕΑΤΡΟΝ

Περαιτέρω ἀπαντοῦν εἰς τὴν Κοινὴν τύποι γενικῆς ἐνικοῦ *φρέατρος* P. Oxy VIII 1105, 10 (81/96 μ. X.) καὶ αἰτιατ. πληθυντικοῦ *φρέατρα* P. Cairo 10684,

δὲ τὰ εἰς *-ιος* ἐπίθετα σωζόμενα ἀπαθῆ». Πρόκειται ἀσφαλῶς περὶ συναιρέσεως, ὅπως φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τοῦτο δὲν ἐμφανίζεται μόνον εἰς τὰς καταλήξεις (πβ. *ιδιτικῶν* [= ἰδιωτ.] P. Bouriant 42^r II, 35 [167 μ. X.] *εἰσχύμεν* [= ἰσχύομεν] Aegyptus 15 (σ. 218) 6, 6 [III. αἰ. μ. X.] *ἀξιθίς* [= ἀξιωθεις] P. Cairo Masp III 67328 V, 27 [521 μ. X.] κτλ.). Ἴδ. καὶ *E. Schwyzer*, Griech. Gramm. I 472, 9.

¹ Περὶ τοῦ φθόγγου *v* ιδ. *G. Hatzidakis*, Einleitung 105 ἐξξ. MNE 2, 277 ἐξξ. *A. Thumb*, Indog. Forsch. 2, 105 ἐξξ. Hellenismus 193 ἐξξ. *K. Dieterich*, Untersuchungen 23 ἐξξ. *P. Kretschmer*, Lesb. Dialekt 95 ἐξξ.

² Ἴδ. *D. Oekonomides*, Lautlehre des Pontischen (Leipzig 1908), 11 ἐξξ. 20 ἐξ.

³ Ἴδ. *P. Kretschmer*, Die Entstehung der Koine 7. Πβ. καὶ *A. Thumb*, Hellenismus 98.

⁴ Ἡ ζήτησις πρὸς εὐρεσιν νόμων καθολικῆς ἰσχύος διεπόντων ταῦτα εἶναι πιθανῶς καταδικασμένη ἐκ τῶν προτέρων εἰς ἀποτυχίαν, διότι εἶναι ἀδύνατον νὰ δείξη τις διατί ὁ εἰς τύπος κατίσχυσε καὶ ὁ ἄλλος ὑπεχώρησεν εἰς τὴν χρῆσιν. Ἴσως λεπτομερῆς ἔρευνα θὰ δυνηθῆ ν' ἀνεύρη νόμους τινὰς μὲ περιορισμένην ἰσχύν, ἀλλ' ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἀπὸ πᾶσαν ἐξέτασιν τοῦ ζητήματος θὰ προκύπτῃ ὡς συμπέρασμα θὰ εἶναι ὅτι εἰς τὴν πάλιν τῶν τύπων κατὰ τὴν περίοδον τῆς Κοινῆς δὲν ὑπερίσχυσαν πάντοτε οἱ αὐτοὶ τύποι εἰς τὸ αὐτὸ ἰδίωμα, ἀλλ' αὐθαιρέσια μεγαλύτερα ἢ μικρότερα κατὰ τὰς περιπτώσεις ἐπικρατεῖ. Τὴν ἀλήθειαν ταύτην παρεγνώρισεν ὁ Dieterich εἰς τὰς Untersuchungen zur Geschichte der griech. Sprache καὶ ματαίως ἀναζητεῖ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν ποικιλίαν τῶν τύπων τῆς Κοινῆς καὶ τῆς νέας Ἑλληνικῆς στηριζόμενος εἰς τὴν ἄποψιν ὅτι ἡ θέσις τοῦ τόνου συνετέλεσεν εἰς τὴν τοιαύτην ἢ τοιαύτην διάθεσιν τῶν φθόγγων καὶ συμπλεγμάτων (ιδ. περὶ τοῦ *εα*) σ. 47 ἐξξ., περὶ δὲ τοῦ *ιο*) σ. 63 ἐξξ.) — τοῦτο εἶναι τῆς κατὰ τὰ ἄλλα χρησίμου ἐργασίας του τὸ βασικὸν ἐλάττωμα, τὸ ὁποῖον, ὅσον γνωρίζω, δὲν παρατηρήθη ἀπὸ τοὺς πολυαρίθμους ἐπικριτάς της.

15 = P. Cairo Preis 12, 15 (Π. αἰ. μ. X.). Οὗτοι προῆλθον κανονικῶς ἐκ τῶν τύπων *φρέατος*, *φρέατα* ἀναπτυχθέντος κατ' ἀφομοίωσιν πρὸς τὸ σύμπλεγμα *φρ* ἐνὸς *ρ* εἰς τὴν λήγουσαν καθ' ἃ εἰς τὰ *θυγατρέσι* <*θυγατρέσι*, *ἐλητούργησεν* <*ἐλητούργησεν*, *θυροκλιγκλίδες* <*θυροκιγκλίδες*, *πρατρίδι* <*πατρίδι*, *χρηστρῆ* <*χρηστῆ* κτλ.¹ Ὅπως δὲ παρὰ τὸ *φρέατος* ἐλέγεται καὶ *φρέατρος*, οὕτω καὶ εἰς τὰς διαλέκτους, εἰς τὰς ὁποίας τὸ *εα* συνηρεῖτο εἰς *η*, παρὰ τὸ *φρητὸς* ἐλέγεται καὶ *φρητρός, ὡς δεικνύει ὁ τύπος γενικῆς ἐνικοῦ *φλητρός* P. Oxy XIV 1678^v, 31 (ΠΙ. αἰ. μ. X.), προελθὼν ἐκ τοῦ *φρητρός κατ' ἀνομοίωσιν τῶν δύο *ρ* ὡς ἐκ τοῦ *φρέαρ* τὸ *φλέαρ (ἰδ. ἄνωτ. σ. 46).

Ἄς ἴδωμεν τώρα ποία ἦ τύχη τῶν τύπων τούτων εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς. Ἐκ τῶν τύπων τῆς γενικῆς *φρητρός, *φλητρός*, παρὰ τοὺς ὁποίους ἀναμφιβόλως ἐλέγοντο καὶ ἐτονίζοντο ὁμοίως καὶ ἄλλαι πτώσεις, οἷον δοτικὴ *φρητρί, *φλητρί, γεν. πληθ. *φρητρῶν, *φλητρῶν, προῆλθον τύποι ὄξυτόνου ὀνομαστικῆς πληθ. *φρητρά, *φλητρά, καθ' ἃ ἐκ τῆς γεν. πληθ. *δενδρῶν* (<*δενδρέων*) τοῦ *δένδρος*,² *κτηνῶν* κτλ. προέκυψαν ὄνομ. πληθ. *δεντρά* (οὕτω πολλοῦ σήμερον), *κτηνὰ* (οὕτω σήμερον εἰς τὴν Καππαδοκίαν, τὴν Κύπρον, τὴν Μύκονον, τὴν Σηλυβρίαν, τὴν Σῦρον, *χκτηνὰ* εἰς τὴν Τσακωνίαν, *κτ'νά* εἰς τὴν Ἄνδρον, *χτ'νά* εἰς τὴν Ἀρτάκην, τὴν Ζαγοράν, τὴν Κύζικον, τὴν Πάνορμον, *φτηνὰ* εἰς τὴν Ἀπουλίαν) κτλ.³ Ἐκ τῶν τύπων τούτων *φρητρά, *φλητρά, οἵτινες κατὰ τ' ἄνωτέρω περὶ τῆς προφορᾶς τοῦ ἐκ τῆς συναιρέσεως τοῦ *εα* προελθόντος

¹ Ἰδ. E. Schwyzer, Griech. Grammatik. I 257. Ὁ Γ. Χατζιδάκις (Ἀκαδημ. Ἀναγν. 2 1, 520) δέχεται μετ' ἄλλων ἐρευνητῶν ὅτι οἱ τύποι οὗτοι προῆλθον ἐκ συμφυρμῶν καὶ μεταθέσεων ἂν ἢ ἀποψις αὕτη ἀληθεύῃ, τότε οἱ τύποι *φρέατρος* κτλ. προσέλαβον τὸ δεύτερον *ρ* ἐκ συμφύρσεως τῆς ὀνομαστ. *φρέαρ* καὶ τῶν πλαγίων πτώσεων *φρέατος* κτλ. Ἀφθονα ἐκ τῆς νέας Ἑλληνικῆς παραδείγματα τοῦ φαινομένου τούτου μετὰ παραλληλισμοῦ πρὸς τὰ ἀρχαῖα καὶ τῆς σχετικῆς βιβλιογραφίας εὐρίσκει τις εἰς τὴν μελέτην τοῦ καθηγητοῦ Φ. Κουκουλέ, Φωνητικά, ἔτυμολογικά καὶ σημασιολογικά ἐν Ἀθηνᾶ 29 (1917), Λεξικογρ. Ἀρχ. 83-101 (πβ. καὶ τὰς προσθήκας αὐτοῦ ἐν Λεξικογρ. Ἀρχ. 6 [1923], 291 ἔξ. ἐκ Κύθνου). Ἐκ τοῦ οἰκειότερου εἰς ἐμὲ ὑλικοῦ τῶν παπύρων παραθέτω μερικὰ παραδείγματα συγγενῆ πρὸς τὴν ἄνωτέρω περίπτωσιν, ἦτοι *γαλα]κτοτρ[ο]φρείας* P. Arch. Athen 20, 39/40 (111 μ. X.) *καρτερχέ[σ]θωσαν* (= *κατερχ.*) καὶ *συνερχέρομε* (*συνερχέρομαι*) BGU II 380, 13/4 (ΠΙ. αἰ. μ. X.) *θρεάτω* (= *θεάτω*) αὐτόθι IV 1087 I, 11 (ΠΙ. αἰ. μ. X.) *τερδρακοσίας* (= *τετρακ.*) P. Giss bibl. III 22, 12 (ΠΙ/ΙV. αἰ. μ. X.) *κορκορδείλον* PGM II 13, 245 (IV. αἰ. μ. X.) *κορκόρδειλον* αὐτόθι στ. 386 (πβ. σήμερον *κορκόρδειλας* Χίος) κτλ. Ἐκ δὲ τῆς νέας Ἑλληνικῆς πβ. λ. χ. *βλαστὸς* > *βλαστρός* (Νάξος [Ἀπύρανθος]), *βλίτο* > *βλίτρο* (Ἡπειρος), *κάλαντα* > *κάλαδρα* (Κρήτη), *ἀκρόδωμα* > *κρόδωμα* (Κύθνος), *μάραθρον* > (*μάραθρον* Κοινὴ) > *μάλαθρον* (σύννηθες).

² Πβ. τὰς γεν. πληθ. *ἀνθῶν* <*ἀνθέων* τοῦ *ἄνθος*, *ὄρῶν* <*ὄρέων* τοῦ *ὄρος* κτλ.

³ Διὰ τὴν σημασίαν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἡ γεν. πληθ. διὰ τὸν μετασχηματισμὸν τῶν ὀνομάτων, πβ. τὴν ἐκ τῆς γεν. *κτηνῶν* κατὰ τὸ σχῆμα *κυνῶν* - *κυσί*, *μηνῶν* - *μησί* κτλ. προελθοῦσαν δοτ. *κτησί* ἀντὶ *κτῆρεσι* συχνότατα ἀπαντῶσαν εἰς τοὺς παπύρους καὶ τὸν ἐκ τῆς γεν. πληθ.

η λεχθέντα προεφέροντο *φρετρά*, *φλετρά*, σώζεται σήμερα ὁ *φλητρά εἰς τὰ τοπωνύμια *Φλετρά* (τὰ) εἰς τὴν Ἄνδρον, τὴν Μεγίστην καὶ τὴν Ρόδον, ὅπου παρὰ τοῦτον καὶ τύπος *Φλετρά* (τὰ) κατὰ μετάθεσιν τοῦ ρ.¹ Ὅπως δὲ ἐκ τοῦ πληθ. *δεντρά*, *χτηνὰ* κτλ. προῆλθον περαιτέρω ὀξύτονοι ὄνομ. ἐνικοῦ *δεντρός*, *χτηνός*(ν)² (ἐνθ' ἄνωτ.· εἰς τὴν Καππαδοκίαν [Σίλατ. Φάρασ.] ἐν. *χτηνο* παρὰ τὸν πληθ. *χτηνὰ*) κτλ., οὕτω καὶ ἐκ τῶν τύπων *φρητρά (= *φρετρά*), *φλητρά (= *φλετρά*) προῆλθον τύποι ὄνομ. ἐν. *φρητρὸν (= *φρετρὸν*), *φλητρὸν (= *φλετρὸν*). Οὕτω τὸ τριτόκλιτον ὄνομα *φρέαρ* μετεπλάσθη εἰς δευτερόκλιτον. Ὅτι τοιοῦτοι μεταπλασμοὶ ἦσαν ἀναγκαῖοι ὄχι μόνον εἰς τὴν μεσαιωνικὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Κοινὴν, δεικνύει ὁ μνημονευθεὶς τύπος *φρέαρον* PSI VIII 918, 2 (38/9 μ. Χ.), ὅστις, καθ' ὅσον ἠδυνήθη νὰ ἐξακριβώσω, δὲν εἶχε συνέχειαν εἰς τὴν περαιτέρω ἱστορίαν τῆς Ἑλληνικῆς.³ Οἱ τύποι *φρητρὸν (*φρετρὸν*) καὶ *φλητρὸν (*φλετρὸν*) σώζονται σήμερα ὁ μὲν πρῶτος εἰς τὸ προσηγορικὸν *φειρὸ* (τὸ) = 'τὸ πηγάδι' εἰς τὴν Σύμην, προελθὼν κατ' ἀνομοίωσιν ἐκ τοῦ *φρετρὸν,⁴ ὁ δὲ δεύτερος εἰς τὰ προσηγορικὰ τὰ δηλοῦντα ὁμοίως τὸ 'φρέαρ' *φλειρὸ* (τὸ) εἰς τὴν Ρόδον καὶ κατ' ἐναλλαγὴν δασέων *χλειρὸ* (τὸ)⁵ αὐτόθι (Ἀπολακκιά), ὅθεν κατὰ μετάθεσιν τοῦ χ καὶ κώφωσιν τοῦ ε κατὰ τὰ εἰς τὸ οἰκεῖον ἰδίωμα ἰσχύοντα,⁶ *λιχτροὸς* (ὁ)⁷ εἰς τὸ Λιβύσιον, καὶ τὸ τοπωνύμιον *Βλειρὸ* (τὸ)⁸ εἰς τὴν Τῆλον.

τοῦ *σκῶρ* ἀφορμηθέντα μεταπλασμὸν τοῦ ὀνόματος εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν εἰς ὀξύτονον δευτερόκλιτον (ὁ τύπος ἤδη παρὰ Φωτίῳ λ. *σκῶρ* [περὶ τοῦ μεταπλασμοῦ τῆς λέξεως ταύτης εἰς τὴν Κοινὴν ἰδ. τὸν Θησαυρὸν ἐν λ.]).

¹ Πβ. *ροδοσιὸ* < *δροσιὸ* (Ρόδος), *ἄρθωπος* < *ἄθρωπος* (Ἰκαρία) κτλ. Ἰδ. Χ. Παντελίδη, Φωνητικὴ σ. 51.

² Ὁ Γ. Χατζιδάκις (MNE 2, 117) ἀποδίδει εἰς ἀναλογικὴν ἐπίδρασιν τοῦ ὀξύτονου τοῦ *πηγρὸν* τὴν μετακίνησιν τοῦ τόνου τοῦ *κτιῆρος* εἰς τὴν λήγουσαν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν φαίνεται πιθανόν.

³ Πβ. καὶ τὸν τύπον τῆς Κοινῆς *ῥδρω* ἀντὶ *ῥδωρ*, ὅστις δυνατὸν νὰ ἀνάγεται εἰς τύπον *ῥδρον (ἰδ. E. Schwyzer, Griech. Gram. I 838 προσθήκη εἰς σ. 519 ὑποσ. 3).

⁴ Πβ. τὰ ἀρχαῖα *φρατρία* > *φατρία*, *βέρθρον* > *βέθρον*, *δέτρρον* > *δέτρον* κτλ. καὶ τὰ νεώτερα *θρεμμάρι* > *θεμμάρι* εἰς τὴν Κάρπαθον (ἰδ. Γ. Χατζιδάκις, MNE 1, 326) *πλαγιαύλι(ν)* > *παγιαύλι(ν)* κτλ. Ἰδ. E. Schwyzer, Griech. Gram. I 260. Τὸν τύπον *φειρὸ* εἶχε ἀναγάγει ὁ K. Dieterich, Südl. Spor. 51 εἰς ἀμάρτυρον τύπον *φρέατο* καὶ αὐτόθι 69 *φρέατ(ρ)ο*, χωρὶς ὅμως νὰ ἐρμηνεύσῃ πῶς ἔγινεν ἡ μετάβασις ἀπὸ τοῦ ἐνὸς τύπου εἰς τὸν ἄλλον.

⁵ Πβ. *ἀφορέζω* > *ἀχορέζω* (Ἰκαρία), *δίφορα* > *δίχορα* (αὐτόθι), *νιφτόβολα* > *νιχτόβολα* (Κύθνος) *φάδι* > *χάδι* (αὐτόθι), *φουμίζομαι* > *χουμίζομαι* (Κύπρος) κτλ. Ἰδ. Γ. Χατζιδάκις, MNE 2, 422. Φ. Κουκουλέν, Λεξικογρ. Ἀρχ. 6 (1923), 293. Χ. Παντελίδη, Φωνητικὴ 39.

⁶ Ἰδ. Α. Παπαδοπούλου, Γραμματικὴ βορ. ἰδιωμ. 11.

⁷ Διὰ τὴν ἀλλαγὴν τοῦ γένους, προελθοῦσαν ἐκ τῆς αἰτιατ. (ς) τὸ *λιχτρό*, πβ. ὁ *λουτροὸς*, ὁ *δεντροὸς* κτλ. ἰδ. καὶ κατωτ. ὁ *Φιλιατροὸς*.

⁸ Διὰ τὴν τροπὴν τοῦ φ εἰς β πρὸ ὑγροῦ πβ. *φλόμος* > *βλόμος* (Ἰκαρία), *φράσσω* > *βράσσω*

Εἰς τὸ *φλητρον > φλετρον ἀνάγονται καὶ τὰ τοπωνύμια Φλέτρα (ἦ) (πβ. τοπν. Πηγάδα) μετὰ τὴν μεγεθυντικὴν κατάληξιν -α (πβ. ἡ λάκκα ἀπὸ τοῦ λάκκος, ἡ σταύρα ἀπὸ τοῦ σταυρός κττ., περὶ ὧν ἰδ. Γ. Χατζιδάκι, ΜΝΕ 1, 75 ἑξ.), Φλέτρακας (ὁ) μετὰ τὴν ἐπίσης μεγεθυντικὴν κατάληξιν -ακας (πβ. τοπν. Λέντρακας εἰς τὴν Μάνην) καὶ Φλετρονάκι (τὸ) (τοῦτο καὶ προσηγορικόν) μετὰ τὴν ὑποκοριστικὴν κατάληξιν -ου(δ)άκι ὡς καὶ τὸ σύνθετον Φλετρούβουνο (τό), ἅπαντα ἐν χρήσει εἰς τὴν Ρόδον.

Ἄλλὰ πλὴν τῶν ἀνωτέρω Νεοελληνικῶν τύπων ἅπαντοῦν σήμερον καὶ οἱ ἑξῆς: προσηγορικόν *φιλιατρον* (τὸ) = 'χειλος φρέατος' εἰς τὴν Ζάκυνθον,¹ 'χειλος φρέατος κιστόν' εἰς τὴν Σέριφον, 'πηγαδόπετρα' παρὰ Α. Καρκαβίτσα, Ζητιᾶνος 84, 'τὸ περιεχόμενον τοῦ ἐλαιοδοχείου, τὸ ὑγρόν' εἰς αἶνιγμα ἐκ Μάνης,² *φιλαχτρον* (τὸ) = 'χειλος φρέατος' (κατὰ παρετυμολογίαν πρὸς τὸ *φυλαχτό*;) εἰς τὴν Μαρώνειαν Θράκης³ καὶ *φ'λγατρον* (τὸ) = 'τὸ ἐξέχον τοῦ δαπέδου λιθόστρωτον μέρος πρὸ τῆς ἐστίας' εἰς τὴν Λῆμνον⁴ καὶ τοπωνύμια *Φιλιατρον* (τὸ) καὶ *Φιλατρον* (τὸ) εἰς

(αὐτόθι), *φλέβα* > *βλέα* (Κύθνος κ. ἄ.), *φρούδιον* > *βρούδιον* (Κύπρος). Ἰδ. Γ. Χατζιδάκι, ΜΝΕ 2, 421. Φ. Κουκουλέν, Λεξικογρ. Ἀρχ. 6 (1923), 293. Χ. Παντελίδη, Φωνητικὴ 39.

¹ Πῶς ἡ σημασία αὕτη προέκυψε ἐκ τῆς πρώτης, ἣτις ἀσφαλῶς εἶναι ἡ τοῦ 'φρέατος' (ταύτην δὲν ἔχει πλέον ἡ λέξις εἰς τὴν Ζάκυνθον, ὡς ἐλέχθη ἀνωτ. σ. 42 ὑποσ. 1), δεικνύει ἄριστα τὸ κάτωθι διδακτικὸν χωρίον: *Καθίσανε 'ς τὸ φιλιατρον* (Μ. Μινώτου, Ζακυνθινὰ ἀγριολούλουδα 74). Ἐκεῖνο κυρίως τὸ μέρος τοῦ φρέατος, τὸ ὁποῖον προεξέχει καὶ φαίνεται, ὠνομάσθη κατ' ἐξοχὴν φρέαρ (*φιλιατρον*), ἰδίως μετὰ τὴν κατίσχυσιν τοῦ τύπου *πηγάδι* πρὸς δήλωσιν τοῦ ὅλου φρέατος (ὅποτε πλέον ἔχομεν καὶ *φιλιατρον* τοῦ *πηγαδιοῦ* ἰδ. Ν. Πολίτου, Παραδόσεις 1, 253). Χαρακτηριστικὸν ὅμως εἶναι ὅτι καὶ εἰς τὴν Κοινὴν ἐχρησιμοποιεῖτο τὸ ὑποκοριστικὸν *φρεάτιον* ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ χειλὸς τοῦ φρέατος ἰδ. Μοῖριν 193: "Ἰσθμιον Ἀττικοί, περιστόμιον ἢ φρεάτιον Ἕλληνες, πρὸς ὃ πβ. καὶ Φώτιον: Ἰσθμιον τὸ τοῦ φρέατος περιστόμιον (ὅπως δὲ τὸ φρεάτιον, οὕτω καὶ τοῦ *φρηρ τὸ ὑποκοριστικὸν φρητίον εἶχε τὴν αὐτὴν χρῆσιν, ὡς μαρτυρεῖ ὁ Ἡσύχιος: φρητία στόμα φρέατος, ἔνθα τὸ φρητία φαίνεται ὅτι πρέπει νὰ διορθωθῇ εἰς φρητίον).

² Τὸ ἐν λόγῳ αἶνιγμα ἔχει ὡς ἑξῆς: "Ἄτζος κρέμεται, ἄτζος μυρίζει, μὰ τὸ φιλιατρον ὅπ' ἔχει μέσα! Τὸ ἐρμήνευμα εἶναι 'ἐλαιοδοχεῖον κρεμάμενον'. Ἡ σημασία αὕτη προῆλθε συνεκδοχικῶς ἐκ τῆς ἀρχαίας χρήσεως τοῦ φρέατος ὡς 'ἐλαιοδοχείου' πβ. τὸ φρέαρ δ' ἐλαίου μεσόν Ἀριστοφ. Πλοῦτ. 810, ἔνθα ὁ ποιητὴς δὲν παραπαίζει ἀποκαλῶν τὸ ἐλαιοδοχεῖον φρέαρ, ὅπως θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποθέσῃ τις πειθόμενος καὶ εἰς τὸν παλαιὸν σχολιαστήν, διότι τὰ παράλληλα οὐσιαστικά *σιπύη* 807, *ἀμφορης* 808, *σκενάρια* καὶ *λήκνυθοι* 810 κτλ. χρησιμοποιοῦνται οὐχὶ πεπαισμένως, ἀλλὰ κυριολεκτικῶς (διὰ τὴν σημασίαν πβ. τὸ παράλληλον χωρίον *ἐλαιον οὐκ ἔνεστιν ἐν τῇ ληκύνθῳ* ὁ αὐτὸς Ὀρν. 1589).

³ Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ συναδέλφου Ν. Ἀνδριώτη.

⁴ Ἡ σημασία προῆλθεν, ὡς παρετήρησεν ὁ Γεωργακάς (ἐνθ' ἀν. 317), ἐκ παρομοιώσεως πρὸς τὸ χειλος τοῦ φρέατος. Ὅτι τοιαῦται παρομοιώσεις ἦσαν φυσικαί, δεικνύει τὸ ἑξῆς χωρίον τοῦ Λουκιανοῦ: *θυρίδες δὲ ἦσαν ἑξῆς, τοῖς στομίσις τῶν φρεάτων εἰκνυταί* Ἰκαρομ. 25 (πβ. καὶ Ξενοφ. *αἱ δ' οἰκίαι ἦσαν κατάγειοι, τὸ μὲν στόμα ὡσπερ φρέατος* Κύρ. Ἀνάβ. 4, 5, 25). - Ἐκ Λήμνου παραδίδονται ὑπὸ τῶν δελτίων τοῦ Ἀρχείου ἀφ' ἐνός μὲν καὶ ἡ μεταφορικὴ σημασία 'φλύαρος' (ἴσως κατὰ παρετυμολογίαν πρὸς αὐτὸ τοῦτο τὸ *φλύαρος* ἢ καὶ ἐκ

τὴν Ἰθάκην,¹ *Φιλατροὸ* εἰς τὴν Σῦρον (ὄρεινὴ τοποθεσία) καὶ τὴν Μάνην, *Φιλατροὸς* (ὁ) εἰς τὴν Μάνην (ἐκ τῆς αἰτιατ. ὡς τὸ *Φιλατρού*· πβ. ἄνωτ. ὁ λιχτροὸς) καὶ *Φιλατροὰ* (τὰ) εἰς τὴν Μεσσηνίαν² καὶ Λακωνικήν.

Ἐκ Καρπάθου παραδίδεται καὶ τοπωνύμιον *Φιλατροῦ* (ἡ), ὅπερ ὀρθῶς ἀνάγεται ὑπὸ τοῦ Γεωργακᾶ (ἐνθ' ἄν. 318) εἰς ἀρσενικὸν *φιλατροῦς = 'φρεατωρύχος', 'πηγαδᾶς' (περὶ τῆς ἀποβολῆς τοῦ ε̄ πρὸ τοῦ ᾱ πβ. ἄνωτ. σ. 59 ὑποσ. 2).

Ὅτι οἱ τύποι οὔτοι προῆλθον ἐκ παλαιότερου *φλεατρον μετ' ἀνάπτυξιν τοῦ συνοδίτου φθόγγου ι (πβ. *φρές* > *φιδές* ἄνωτ. σ. 50 ἐξ.) δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία. Ἀλλὰ πῶς προῆλθεν ὁ τύπος οὔτος *φλεατρον;

Εἶδομεν ἀνωτέρω ὅτι παρὰ τὴν γεν. ἐν. *φλητροός*, ἐξ ἧς παρήχθη σὺν τῷ χρόνῳ ὄνομ. *φλητρον, ἦσαν ἐν χρήσει εἰς τὴν Κοινὴν καὶ τύποι γεν. ἐν. *φρέατρος* καὶ ὄνομ. πληθ. *φρέατρα*. Ἐκ τῶν τύπων τούτων ἠδύνατο νὰ προέλθῃ ὄνομ. *φρέατρον* ἢ *φλέατρον*, οὐχὶ ὅμως καὶ ὀξύτονον *φρεατρον* ἢ *φλεατρον*, διότι οἱ τύποι *φρέατρος*, *φρέατρα*, ἀνάγονται εἰς παλαιότερους *φρέατος*, *φρέατα*, οὐχὶ δὲ εἰς ὀξύτόνους *φρεατός, *φρεατά, ὡς συμβαίνει μὲ τὸν ἐκ τοῦ τύπου *φλητροός* κτλ. προελθόντα *φλητρον (*φλειτρον*). Εἶναι ἀληθές ὅτι οἱ ἐν λόγῳ ἐκ παπύρων τύποι παραδίδονται ἄνευ τόνων (*ΦΡΕΑΤΡΟΣ*, *ΦΡΕΑΤΡΑ*, *ΦΛΗΤΡΟΣ*), διότι οἱ μὴ λογοτεχνικοὶ πάπυροι δὲν φέρουν ποτὲ τόνους, ἀλλ' ἐνῶ διατὸ *ΦΛΗΤΡΟΣ*, ἀναγόμενον εἰς τὸν κατὰ τὰς ρητὰς μαρτυρίας τῶν ἀρχαίων γραμματικῶν ὀξυνόμενον τύπον *φρητός*, ἀνάγκη νὰ δεχθῶμεν ὅτι διετήρησε κανονικῶς καὶ μετὰ τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ρ εἰς τὴν δευτέραν συλλαβὴν καὶ τὴν ἀνομοίωσιν τῶν δύο ρ τὸν τόνον ἐπὶ τῆς ληγούσης,³ προκειμένου περὶ τῶν δύο ἄλλων, ἀναγομένων

παρομοιώσεως τοῦ στόματος τοῦ φλυάρου πρὸς τὸ τοῦ φρέατος), ἀφ' ἑτέρου δὲ καὶ παράλληλος τύπος *χλιαφρό* (τό), τοῦ ὁποίου τὸ μὲν ἐν ἀρχῇ χ ἐρμηνεύεται κάλλιστα ἐκ τῆς συχνότατα παρατηρουμένης ἐναλλαγῆς τῶν δασέων (πβ. ἄνωτ. *χλειτρό*), ἀλλὰ τὸ φ τῆς δευτέρας συλλαβῆς μένει ἀνεξήγητον. Ἐπειδὴ δὲν μοῦ κατέστη δυνατόν νὰ ἐλέγξω ἀσφαλῶς τὴν ἀκρίβειαν τοῦ τελευταίου τύπου, ἀποφεύγω νὰ περιλάβω αὐτὸν εἰς τὴν συζήτησιν τῶν τύπων.

¹ Τὸ *Φιλατροὸ* εἶναι ὄνομα ὄρμου εἰς τὴν Ἰθάκην (πβ. ἄνωτ. ὄνομα ὄρμου *Φρέα* (τὸ εἰς τὴν Κέα))· ἰδ. *Α. Μηλιαράκη*, Κεφαλληνία 134. Διάφορον τούτου εἶναι τὸ τοπωνύμιον *Φιλατροὸ* (*Ν. Καραβία Γρίβα*, Ἱστορία τῆς Ἰθάκης, 1849, σ. 91).

² Τὰ *Φιλατροὰ* τῆς Μεσσηνίας παρεφθάρησαν εἰς τὸν κώδικα Ρ τοῦ Φραντζῆ εἰς *Φυλατρία* (ἐκδ. Βόννης 133). Ἰδ. *Κ. Ἀμαντον*, Λεξικογρ. Ἄρχ. 5 (1918/20), 58 ὑποσ. 1, ὅστις φρονεῖ ἐπίσης ὅτι καὶ τὸ Χιακὸν τοπωνύμιον τῆς *Φιλιαντρίας* εἰς χρυσόβουλλον τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου (*Κανελλάκη*, Χιακὰ ἀνάλεκτα 571) εἶναι ἀυθαίρετος μεταβολὴ τῶν *Φιλιαντρῶν* (τὸν τύπον *Φιλιαντροὰ* καὶ *Φιλιανδροὰ* παρέχουν σιγίλλια τοῦ 18. αἰῶνος· ἰδ. Δ. Γεωργακᾶν ἐνθ' ἄν. 315 ὑποσ. 1). Εἰς ἀπογραφὴν κατοίκων γενομένην τὸ ἔτος 1689 τὰ *Φιλιαντροὰ* Μεσσηνίας παρουσιάζονται ὑπὸ τὸν τύπον *Figliatra*, δηλ. μὲ τὴν συνίζησιν· ἰδ. Σ. Λάμπρον, Δελτ. Ἱστορ. Ἐθνολ. Ἑταιρείας 2 (1885), 704. Τὸ τοπωνύμιον παρουσιάζεται ἤδη εἰς χρυσόβουλλον τοῦ 15. αἰῶνος· ἰδ. Δ. Γεωργακᾶν ἐνθ' ἄν. 318.

³ Οἱ ἐκδόται τοῦ παπύρου Grenfell καὶ Hunt τυπώνουν τὸν περίεργον τοῦτον τύπον

εἰς τύπους *φρέατος*, *φρέατα*, δὲν δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν μετὰ βεβαιότητος ὅτι πρέπει ὁμοίως νὰ ὀξυνθοῦν. Θὰ ἠδύνατό τις πάντως νὰ δεχθῆ ὅτι ἢ ἐκ τῶν τύπων *φρέατρος*, *φρέατρα* προελθοῦσα ὄνομ. ἐν. ἔφερε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα τὸν τόνον ἐπὶ τῆς προπαραληγούσης (*φρέατρον καὶ περαιτέρω *φλέατρον), μόνον δὲ κατὰ τοὺς νεωτάτους χρόνους μετεκινήθη οὗτος εἰς τὴν λήγουσαν κατὰ τινὰ ἀναλογίαν.¹ Ἀλλὰ τὸ γεγονός ὅτι σήμερον οὐδαμοῦ ἀπαντᾷ ὁ κανονικῶς ἐκ τοῦ *φρέατρον ἀναφερόμενος τύπος *φλιάτρο* ἢ *φιλιάτρο* (καὶ σώζεται τὸ *φιλιατρό*, ὅπως εἶδομεν εἰς ἀρκετὰ μέρη σήμερον), μοῦ φαίνεται ὅτι ἀποκλείει τὴν ἀποψιν ταύτην καὶ ἐπιβάλλει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὁ ὀξύτονος τύπος εἶναι παλαιὰ κληρονομία.² Πῶς δυνάμεθα ὅμως ν' ἀποδώσωμεν εἰς τὴν μεταγενεστέραν Κοινήν (περὶ ταύτης πρόκειται πάντοτε) τὸν τύπον *φλεατρόν, ἐκ τοῦ ὁποίου τὸ Νεοελλ. *φιλιατρό* καὶ τὰ *Φιλιατρά*;

Τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος νομίζω ὅτι δύναται νὰ μᾶς παράσχη ἡ ἀκόλουθος παρατήρησις. Ἀνωτέρω διευτώσαμεν τὴν γνώμην ὅτι οἱ Νεοελληνικοὶ τύποι οἱ παρουσιάζοντες ε ἀντὶ εα συνάπτονται πρὸς τοὺς τύπους τῆς ἀρχαίας, εἰς τοὺς ὁποίους τὸ εα τοῦτο συνηρέθη εἰς η. Ἡ περὶ ἧς πρόκειται συναίρεσις συνετελέσθη, ὅπως ἐτονίσθη ἤδη, εἰς τὴν νεωτέραν Δωρίδα, ἐξηκολούθησε δὲ καὶ εἰς τὴν Κοινήν (πβ. ἀνωτ. σ. 59), ἀλλ' οἱ ἐξ αὐτῆς προελθόντες τύποι ἤλθον κατὰ τὴν περίοδον ταύτην εἰς σύγκρουσιν πρὸς τοὺς ἀντιστοίχους ἀσυναιρέτους τύπους τῆς Κοινῆς καὶ εἴτε ὑπεχώρησαν εἰς τούτους εἴτε ὑπερίσχυσαν καὶ παρέμειναν ἐν χρήσει. Ἡ πάλη αὕτη πρέπει νὰ νοηθῆ ὡς ἐξῆς: Εἰς χώρας, ὅπου ἐλαλεῖτο ἢ νεωτέρα Δωρίς, ἢ ἀμιγῆς δημώδης χρῆσις ἐγνώριζε μόνον τύπους μὲ η *βασιλῆ*, *ιερωῆ* κττ. Ἀλλ' ἡ Κοινή παρουσίαζεν ἀντὶ τούτων τύπους μὲ εα, *βασιλέα*, *ιερέα* κττ. Εἰσδύουσα συνεπῶς αὕτη εἰς τὰς ἐν λόγῳ χώρας συνετέλει, ὥστε οἱ πρότερον λέγοντες *βασιλῆ*, *ιερωῆ* κττ. ὁμιλοῦντες ν' ἀποκαθιστοῦν ἐν μέρει τοὺς τύπους μὲ εα. Ὅτι τοιοῦτό τι πράγματι συνέβαινε, φαίνεται ἐκ τύπων οἷον *γενέα*, *στερέα* (οὕτω νῦν εἰς τὰ Κύθηρα καὶ τὸν Πόντον), *φωλέα* (εἰς τὸν Πόντον) κττ., τῶν ὁποίων ὁ ἀναβιβασμὸς τοῦ τόνου τότε μόνον εἶναι νοητός, ἂν δεχθῶμεν ὅτι ἀνάγονται εἰς παλαιότερους ἐκ τῶν κανονικῶν *γενέα*, *στερέα*, *φωλέα* κατό-

ἀνευ τόνου ὑποδεικνύοντες εἰς τὸ ὑπόμνημά των τὴν μεταβολὴν αὐτοῦ εἰς *φρέατος*. Τὸ τελευταῖον ὅμως εἶναι περιττόν, διότι πρόκειται οὐχὶ περὶ σφάλματος τοῦ γραφέως, ἀλλὰ περὶ δημώδους τύπου, ὅπως ἀναμφισβητήτως πείθει ἡ νεωτέρα Ἑλληνική.

¹ Περὶ τῶν μεταθέσεων τοῦ τόνου εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν ἰδ. *G. Hatzidakis*, Einleitung 418 ἐξξ.

² Δικαίως ὁ Χατζιδάκις παρατηρεῖ (ἐνθ' ἀν. 418) ὅτι «die Tradition ist im Grossen und Ganzen gut erhalten, so dass die meisten Wörter und Formen im Neugriechischen auf derselben Silbe wie in der Κοινή betont werden».

πιν συναιρέσεως τοῦ εα εἰς η προελθόντας *γενῆ (πβ. γενέ σήμερον εἰς τὴν Κρήτην), *στερῆ, *φωλῆ (φωλὲ εἰς τὴν Κρήτην), εἰς τοὺς ὁποίους μεταγενεστέρως ἀποκατεστάθη τὸ -έα κατ' ἐπίδρασιν τῆς Κοινῆς.¹ Ὅμοίως συμβαίνει, ὥστε εἰς τὰ Χανιά τῆς Κρήτης μία κατηγορία τῶν εἰς -έα, τὰ ὁσμῆς δηλωτικά, ἐκ δὲ τῶν ἄλλων τὸ οὖσ. πλατέα (ῆ)² καὶ τὸ κρέας παρὰ τὸν πληθυντικὸν κρέατα, νὰ λήγουν εἰς -έα (τὰ ὁσμῆς δηλωτικά καὶ εἰς -έ), καίτοι αὐτόθι θ' ἀνεμένετο εἴτε μόνον -έ εἴτε ἡ συνίζησις (-ιά). Οὕτω λέγεται λ.χ. ἀβγουλλέα παρὰ τὸ ἀβγουλλέ, βοτυρέα παρὰ τὸ βοτυρέ, κρασέα παρὰ τὸ κρασέ, ποδαρέα παρὰ τὸ ποδαρέ, σιβανέα παρὰ τὸ σιβανέ, τυρέα παρὰ τὸ τυρέ, χορτασουλλέα παρὰ τὸ χορτασουλλέ κττ.³ Ταῦτα δὲν ἐξηγοῦνται ἄλλως εἰ μὴ διὰ τῆς ὑποθέσεως, ὅτι ὑπόκειται εἰς τοὺς εἰς -έα τύπους ἀποκατάστασις συντελεσθεῖσα ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν εἰς -έα τύπων τῆς Κοινῆς καὶ δὴ πιθανῶς μετὰ τὴν συνίζησιν τοῦ εα εἰς ιά, διότι ἄλλως θὰ ἔπρεπε ν' ἀναμένωμεν τοὺς συνιζημένους τύπους.⁴

Κατὰ τὴν περίοδον λοιπὸν ἐκείνην φαίνεται ὅτι συνέβη εἰς τινὰς χώρας καὶ εἰς τὸν ὀξύτονον τύπον *φλητρον ἀποκατάστασις τοῦ εα ἀντὶ τοῦ η, ὅθεν προέκυψεν ὀξύτονος τύπος *φλεατρον. Οὕτως ἐξηγεῖται διατί, ἐνῶ θ' ἀνεμένομεν *φλέατρον (<*φρέατρον ἐξ ἀσυναιρέτου προπαροξύτονου γεν. ἐν. φρέατρος, πληθ. φρέατρα, ἐντεῦθεν δὲ Νεοελλ. φ(ι)λιάτρο, ἔχομεν παρὰ τὸ ὀξύτονον *φλητρον ἀσυναίρετον τύπον ὁμοίως ὀξύτονον *φλεατρον, ὅθεν τὸ νεώτερον φιλιατρό. Ὅμοια ἀποκατάστασις τοῦ εα ἀντὶ η συνέβη ἐν μέρει καὶ εἰς τὰ νηρός, νηρόν, τὰ ὁποῖα τοιοῦτοτρόπως ἔγιναν πάλιν νεαρός, νεαρόν, ἐντεῦθεν δὲ τὰ Νεοελλ. ἐπίθ. νιαρός = 'νωπός' εἰς τὴν Λέσβον καὶ Σῦρον, ἐπίρο. νιαρά = 'προσφάτως' εἰς τὴν Κύθρον, ἐναντι τοῦ ἐπιθ. νερὲς (<νηρός) εἰς τὴν Σκῦρον⁵ καὶ οὖσ. νιαρό (τὸ) εἰς τὴν Σίλην καὶ τὴν Θράκην ἐναντι τοῦ κοινοῦ νερό (τό). Τὴν πορείαν ταύτην δυνάμεθα ἐν μέρει νὰ παρακολουθήσωμεν καὶ παλαιότερον, διότι ἐνῶ τὸ νηρόν (νερόν) ἀπαντᾷ συχνότατα κατὰ τοὺς μ. Χ. χρόνους, ὁ τύπος νεα-

¹ Οὕτω πρέπει πιθανῶς καὶ τὸ παλαία (Κ. Σάθα, Μεσαιων. Βιβλιοθ. 6 λε') νὰ νοηθῆ ὡς ἀποκατάστασις τύπου *παλῆ (ἄλλως ὁ Γ. Χατζιδάκις, ΜΝΕ 2, 262).

² Τοῦτο καὶ ἀλλαχοῦ.

³ Τὸ φαινόμενον παρατηρεῖται, ὡς φαίνεται, καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Δ. Κρήτης, διότι καὶ ὁ Χατζιδάκις μνημονεύει τοὺς τύπους ἀπυρέα παρὰ τὸ ἀπυρέ, ἀβεστέα παρὰ τὸ ἀβεστέ, καπτέα παρὰ τὸ καπτέ (ΜΝΕ 2, 240 ἐξξ.). Πιθανώτατα δὲ καὶ τὰ εἰς τὴν Ἰκαρίαν εἰς -έα λήγοντα ἐλαῖᾶ, μηλέᾶ κττ. πρέπει νὰ ἐρμηνευθοῦν ὁμοίως, ἤτοι ὡς προσπάθεια ἀποκαταστάσεως τοῦ ἀσυναιρέτου -έα παρὰ τὸ συνηρημένον -έ.

⁴ Ἐξαιρουμένων τῶν εἰς -έ(ς) ληγόντων τύπων ἡ Δ. Κρήτη ἐμφανίζει, ὡς γνωστόν, κανονικῶς τὴν συνίζησιν.

⁵ Ἰδ. Β. Φάβην, Τεσσαρακονταετηρίς Κ. Κόντου (Ἀθῆναι 1909), 244.

ρὸν ἀναφαίνεται πάλιν τὸν 10. αἰῶνα ἐν Herm. Leid. (= CGL 3, 15) καὶ Herm. Einsidl. (αὐτόθι 233).¹

Κατὰ ταῦτα τόσον οἱ τύποι *φλετροῦ* κτλ. ὅσον καὶ οἱ τύποι *φιλιτροῦ* κτλ. ἀνάγονται εἰς μεταγενέστερον τύπον *φλητροῦ, παρὰ τὸν ὁποῖον ἐνιαχοῦ (πάντως τουλάχιστον ὅπου σήμερον ἀπαντᾷ τὸ *φιλιτροῦ* ὡς προσηγορικὸν καὶ ὡς τοπωνύμιον), γενομένης ἀποκαταστάσεως τοῦ ἀσυναιρέτου *εα* ἀντὶ τοῦ *η*, ὑφίστατο καὶ τύπος *φλεατροῦ.

Ἦν οὐκ οὐσιαστικοποιηθὲν οὐδέτερον ἀμαρτύρου ἐπιθέτου παραγώγου τοῦ *φρέαο*, ἀλλ' εἰς αὐτὸ τοῦτο τὸ *φρέαο* ἀνάγεται καὶ τὸ *φλετροῦ* καὶ τὸ *φιλιτροῦ*.

ΣΥΓΚΕΦΑΛΑΙΩΣΙΣ ΚΑΙ ΠΟΡΙΣΜΑΤΑ

Συνοψίζοντες τ' ἀνωτέρω ἐκτεθέντα παρατηροῦμεν τὰ ἑξῆς:

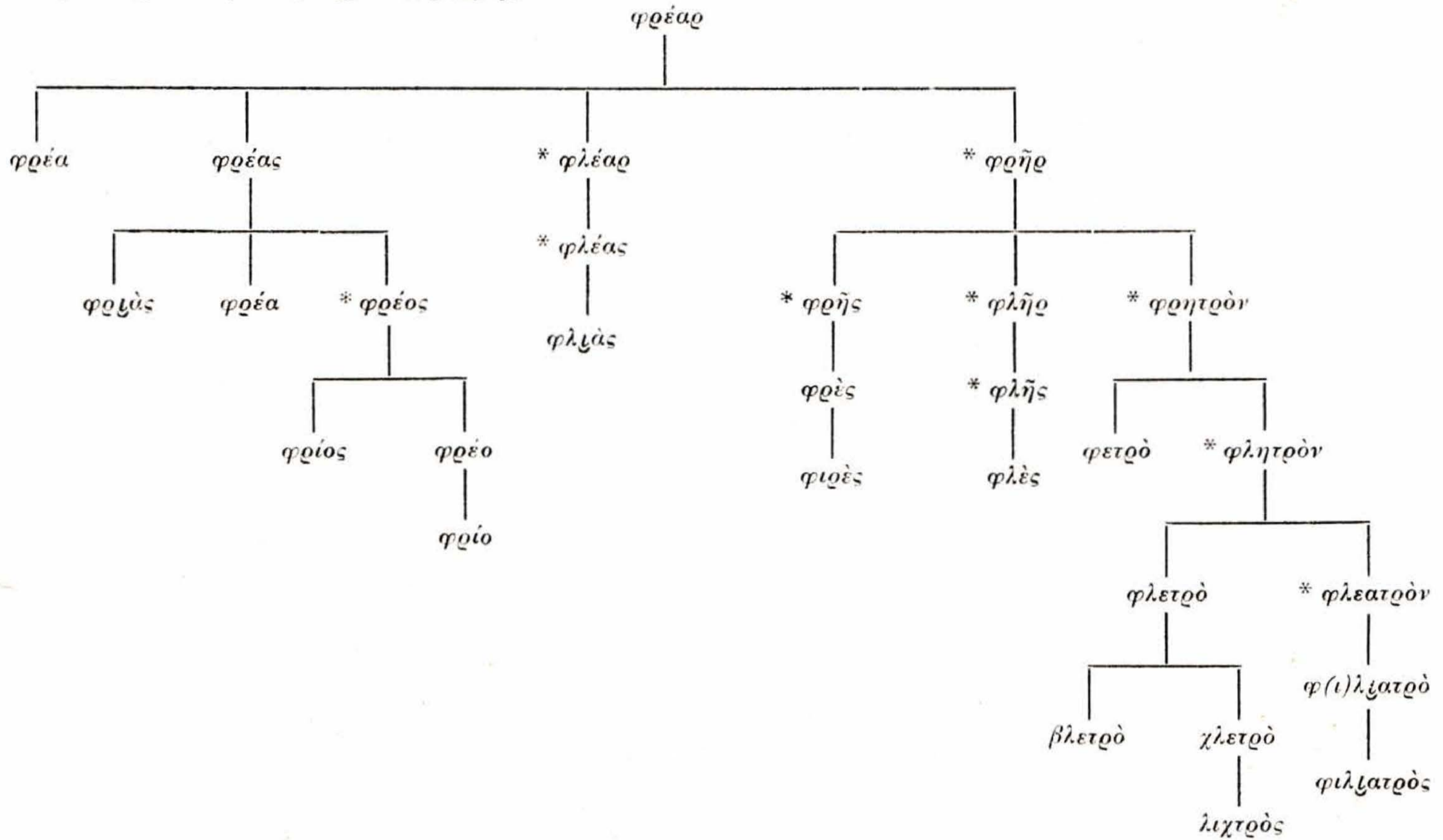
Ἡ λέξις *φρέαο*, ἀντιπροσωπεύουσα συγκεκριμένην ἔννοιαν καὶ οὕσα πανταχοῦ τῆς χώρας εὐρύτατα διαδεδομένη, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παύσῃ ὀλοσχερῶς νὰ χρησιμοποιῆται τοσούτῳ μᾶλλον καθ' ὅσον ἦτο συνδεδεμένη μὲ τοὺς τόπους, εἰς τοὺς ὁποίους ὑπῆρχον *φρέατα*.² Ἐπειδὴ ὅμως ἡ μορφολογικὴ ὑφή αὐτῆς (*φρέαο-φρέατος*) προσέπιπτε δύσκολος εἰς τὴν χρῆσιν, ἥτις ἐπιζητεῖ πάντοτε τὴν ἐξομάλυνσιν καὶ ἀπλοποίησιν, ὑπέκειτο ἰδίᾳ ἀφ' ἧς ἤρχισεν ὁ συναγωνισμὸς αὐτῆς πρὸς ἄλλην ἀπλουσιέραν, τὸ *πηγάδι(ον)*, εἰς ἀντικατάστασιν, ὅπως συνέβη εἰς πολλὰς ἄλλας λέξεις προσπιπτούσας ἀνωμάλους καὶ ἐχούσας ὀμαλώτερα συνώνυμα.³ Ἴνα δὲ καταστῆ ἱκανὴ νὰ σωθῆ εἰς τὸν ἀγῶνα πρὸς ζωντανώτερον στοιχεῖον ὄφειλε νὰ ἐξομαλυνθῆ, νὰ ἀκολουθήσῃ τὰ ὀμαλώτερα συστήματα κλίσεως τὰ ἀποδειχθέντα ἰσχυρὰ νὰ ὑπερνικήσουν τοὺς κινδύνους ἐξαφανίσεως, οἱ ὁποῖοι τὰ ἠπεύλουν. Διὰ τοῦτο ὑπέστη κατὰ τόπους διαφόρους μορφολογικοὺς μεταπλασμούς, οἵτινες ἐξησφάλισαν εἰς αὐτὴν τὴν διάσωσιν. Οὕτως ἐκ τῶν ἀρχικῶν τύπων *φρέαο* καὶ Δωρ. *φρηῶ καὶ κατ' ἀνομοίωσιν τῶν ὑγρῶν *φλέαο* καὶ *φληῶ προῆλθον ἀφ' ἑνὸς μὲν *φρέα* καὶ *φρέας* (ὅθεν *φριάς-φρέα* καὶ *φρέος-φρίος

¹ Πβ. K. Dieterich, Untersuchungen 47.

² Ὡς γνωστόν, λέξεις γενόμεναι τοπωνύμια δύνανται νὰ διασωθοῦν εἰς τὴν χρῆσιν ταύτην καὶ ἀφοῦ ἐκπέσουν τῶν ἄλλων χρήσεων. Πβ. Γ. Χατζιδάκις, Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς 1 (1902/3), 122. Οὕτω ἐξηγεῖται, διατί σήμερον ἡ λέξις εἶναι εὐρύτερον διαδεδομένη ὡς τοπωνύμιον ἢ ὡς προσηγορικόν.

³ Πβ. L. Radermacher, Neutest. Gramm.² 59: «Dann ist lehrreich dass man schwankende Deklinationen umging, indem man das betreffende Wort einfach mied. Man sagte statt οἷς lieber πρόβατον, statt ναῦς vielmehr πλοῖον. ὄς (Schwein) kam aus der Mode, allerdings war es mit υἱός (Sohn) in mehreren Formen lautlich fast zusammengefallen.» Πβ. καὶ G. Hatzidakis, Einleitung 176 καὶ Ἀθηνᾶ 41 (1929), 254.

-φρέο-φρίο) καὶ *φλέας (ὄθεν φλιάς), ἀφ' ἑτέρου δὲ *φρηῆς (ὄθεν φρές-φιοῆς) καὶ *φλῆς (ὄθεν φλές) καὶ διὰ μεταπλασμοῦ κατὰ τὰ δευτερόκλιτα *φρητρον (ὄθεν φειτρο) καὶ *φλητρον (ὄθεν φλειτρο-βλειτρο-χλειτρο, λιχτρος καὶ μετ' ἀποκατάστασιν τοῦ εα κατ' ἐπίδρασιν τῆς Κοινῆς *φλαιτρον-φ(ι)λαιτρο(ς)). Ἡ ἐξέλιξις τῶν τύπων τῆς λέξεως ταύτης ἀπὸ τῆς ἀρχαίας ἐποχῆς μέχρι σήμερον σχηματικῶς παρισταμένη ἔχει ὡς ἑξῆς :

Διὰ τῶν μεταπλασμῶν τούτων κατώρθωσε μὲν νὰ διατηρηθῇ ἡ λέξις, ἀλλ' ὑπεχώρησεν εἰς τὴν χρῆσιν τῆς συνωνύμου πηγᾶδι καὶ δὴ εἰς τὴν κοινὴν νέαν Ἑλληνικὴν καὶ τὰ πλεῖστα ἰδιώματα ἐντελῶς, εἰς ἄλλα μέρη περιορίσθη εἰς τοπωνυμικὴν χρῆσιν (Ἀθῆναι, Ἄνδρος, Εὐβοία [Κύμη], Ἰθάκη, Ἰκαρία, Κέα, Κρήτη, Λευκάς, Μεγίστη, Παρνασσίς, Πελοπόννησος [Ἀρκαδία, Λακωνική, Μάνη, Μεσσηνία], Ρόδος, Σῦρος, Τῆλος, Χίος), εἰς ἐλάχιστα δὲ μέρη διειρηθῆ καὶ ὡς προσηγορικὸν κυρίως μὲν εἰς τὴν σημασίαν 'πηγάδι' ἢ 'ὄρυγμα γῆς' (Ἀπουλία, Καλαβρία, Λαύρειον, Λιβύσσιον, Ρόδος, Σύμη) ἢ 'πηγαδόχειλο' (Ζάκυνθος, Θράκη [Μαρόνεια], Σέριφος), ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας σημασίας (Λῆμνος, Πελοπόννησος [Μάνη]).

Ἐκ τοῦ ἀνωτέρω σχήματος φαίνεται σαφῶς ὅτι ἡ ποικιλία τῶν τύπων τῆς λέξεως εἰς τὴν νέαν Ἑλληνικὴν τόσον ἀπὸ μορφολογικῆς ὅσον καὶ ἀπὸ φθογγολογικῆς ἀπόψεως συνάπτεται πρὸς τὴν ποικιλίαν τῶν ἐντὸς τῆς Κοινῆς διαμορφωθέντων τύπων.

Ἰδιαιτέρως χαρακτηριστικὸν εἶναι ὅτι ἡ λέξις ἐσώθη κατὰ μέγα μέρος ὑπὸ τύπους ἐμφανίζοντας φθογγολογικὰς ἀλλοιώσεις ἀναγομένας εἰς τὴν ἀρχαίαν Δωρικὴν διάλεκτον, διότι πλὴν τῶν τύπων φ(ι)ρές, φλές καὶ φλειτρο, οἵτινες καταφανῶς διασώζουσι ἔχνη τῆς συντελεσθείσης εἰς τὴν Δωρίδα συναιρέσεως τοῦ εα

εἰς *η* καὶ ὁ τύπος *φ(ι)λματρο* πρόπει κατὰ τ' ἀνωτέρω ἔνεκα τοῦ ἐπὶ τῆς ληγούσης τονισμοῦ του *ν'* ἀναχθῆ εἰς τύπον *φλεατρον προελθόντα ἐκ τοῦ *φλητρον δι' ἀποκαταστάσεως τοῦ ἀσυναιρέτου *εα* ἀντὶ *η*. Ἡ σημερινὴ ἔκτασις τῶν τύπων, οἵτινες σχετίζονται πρὸς τὴν Δωρίδα, ἀντιστοιχεῖ ἐν μέρει πρὸς ἀρχαῖα ἐδάφη, ὅπου ἐλαλεῖτο ἡ Δωρικὴ διάλεκτος (Δωδεκάνησος, Κρήτη, Λακωνικὴ, Μεσσηνία), καὶ μάλιστα πρὸς ἐδάφη, τὰ ὅποια καὶ ἄλλα λείψανα διαλεκτικὰ τῆς Δωρικῆς διέσωσαν.¹ Ἀπαντοῦν ὅμως τύποι Δωρικοὶ καὶ εἰς μέρη, ὅπου δὲν ὠμιλεῖτο ἡ Δωρικὴ. Ἡ φαινομενικὴ αὕτη δυσχέρεια δὲν σημαίνει πολὺ, διότι καὶ ἂν ἐξαιρέσωμεν τὸ γεγονός ὅτι καὶ βραδύτερον ἦτο δυνατὸν νὰ μεταδοθοῦν τύποι ἐκ μετοικήσεων ἀποδεικνυομένων ἱστορικῶς² καὶ τὸ κοινὸν νερὸ ἀνάγεται εἰς τὸ ἐμφανίζον τὴν Δωρικὴν συναίρεσιν τοῦ *εα* εἰς *η* *νηρον* τῆς Κοινῆς, καίτοι τοῦτο ὡς ἐκ τῆς φύσεώς του κατ' ἀρχὰς ἦτο διαλεκτικὸν Δωρικὸν ἐντὸς τῆς Κοινῆς. Τὰ στοιχεῖα ταῦτα εἰσήλασαν ἐκ τῆς Δωρικῆς εἰς τὴν Κοινὴν καὶ διὰ ταύτης διεδόθησαν καὶ εἰς μέρη, ὅπου δὲν ἐλαλεῖτο ἡ Δωρικὴ.

Ἐξ ἴσου ἄξιον ἰδιαιτέρας προσοχῆς εἶναι ὅτι ἡ λέξις δὲν διέσωσε μόνον μίαν ἐκ τῶν παλαιῶν σημασιῶν αὐτῆς, ἀλλὰ πλὴν τῆς τοῦ 'φρέατος (πρὸς ὕδρευσιν)', ἡ ὁποία ἐν πολλοῖς ἐσώθη καὶ εἰς τὰ τοπωνύμια καὶ πρὸς τὴν ὁποίαν συνάπτεται ἢ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα μόνον διὰ τὸ ὑποκοριστικὸν *φρεάτιον* μαρτυρουμένη χρῆσις πρὸς δῆλωσιν τοῦ 'στομίου τοῦ φρέατος', διέσωσε καὶ τὴν σημασίαν τοῦ 'ὄρύγματος (πρὸς ἐξαγωγὴν μεταλλεύματος)' καὶ — ὅπερ ἀκόμη πλέον ἐνδιαφέρον — τὴν τοῦ '(ἐν ἐλαιοδοχείῳ) ὑγροῦ', ἣτις προῆλθε περαιτέρω ἐκ τῆς παλαιᾶς χρήσεως τῆς λέξεως ὡς 'ἐλαιοδοχείου'. Ὅπως λοιπὸν οἱ νεώτεροι τύποι αὐτῆς συνάπτονται πρὸς τοὺς τῆς Κοινῆς, οὕτω καὶ ἡ νεωτέρα σημασιολογικὴ χρῆσις συνάπτεται πρὸς τὴν τῆς Κοινῆς, πρωίμου καὶ μεταγενεστέρας.

Τὸ γεγονός ὅτι ἡ ποικιλία αὕτη τῶν Νεοελληνικῶν τύπων καὶ σημασιῶν τῆς λέξεως δὲν εἶναι νέα, ἀλλὰ συνεχίζει τὴν ποικιλίαν τῶν τύπων καὶ χρήσεων τῆς αὐτῆς λέξεως εἰς τὴν Κοινὴν παρέχει τὸ μέτρον διὰ νὰ κρίνωμεν, εἰς πόσον

¹ Ἰδ. *G. Hatzidakis*, Einleitung 98.

² Προκειμένου περὶ ἐποικήσεως Κρητῶν εἰς Ἰκαρον ἰδ. *Γ. Χατζιδάκι*, MNE 1, 350. Ἀλλὰ κατὰ πόσον πρόπει *ν'* ἀποδοθῆ εἰς ἐποίκησιν Κρητῶν ἢ εἰς τὴν Ἰκαρον παρουσία τοῦ φαινομένου τῆς συστολῆς τοῦ *εα* εἰς *ε* φαίνεται ἀμφίβολον. Τὸ γεγονός ὅτι εἰς τὴν Κρήτην ἔχομεν *Φρὲς* καὶ *Φράτσια* (παιδιότερον), δηλ. τύπους ἀναγομένους εἰς τὸ *φρέας*, *φρεάτιον*, ἐνῶ εἰς τὴν Ἰκαρον *Φλὲς* ὅπως εἰς τὴν Χίον *Φλῆς* καὶ *Φλάτσια*, τύπους ἀναγομένους εἰς τὸ *φλέας, *φλεάτιον, πείθει ὅτι ὁ Ἰκαριακὸς τύπος συνάπτεται μᾶλλον πρὸς τὸν Χιακόν. Ἐπίσης ἀμφίβολος εἶναι ἡ ὑπόθεσις τοῦ Χατζιδάκι (αὐτόθι 351) ὅτι ἡ Δ. Κρήτη ἐδέχθη ἀποίκους ἐκ Μάνης τὸν 10. αἰῶνα διὰ τὴν ὑποτεθεῖσαν συγγένειαν τῶν τύπων εἰς -*ε(ς)* τῆς Κρήτης πρὸς τοὺς εἰς -*έα(ς)* τῆς Μάνης (πβ. καὶ *Γ. Ἀναγνωστόπουλον*, Ἀθηνᾶ 38 [1926], 150).

παλαιάν ἐποχὴν ἔχει τὰς ρίζας τῆς ἢ τυπολογικῆ καὶ σημασιολογικῆ διαφορὰ ἢ παρατηρουμένη εἰς τὰς Νεοελληνικὰς διαλέκτους. Ὅμιλοῦμεν συνήθως περὶ τῆς Κοινῆς ὡς περὶ μιᾶς γλώσσης, τῆς ὁποίας ἢ χρῆσις ἦτο κατὰ τὴν περίοδον τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἐνιαία, καὶ δεχόμεθα συχνὰ ὅτι αἱ διαφοραί, τὰς ὁποίας ἀνὰ πᾶν βῆμα συναντῶμεν εἰς τὰς διαφόρους χώρας, ὅπου σήμερον ὁμιλεῖται ἢ Ἑλληνικῆ, ἀνεπτύχθησαν κατὰ τοὺς μέσους ἢ καὶ αὐτοὺς τοὺς νεωτέρους χρόνους. Ἡ ἄποψις αὕτη συμφωνεῖ καὶ πρὸς τὴν γνώμην, τὴν ὁποίαν ἐπίσης ἔχομεν συνήθως περὶ τῆς Κοινῆς, ὅτι εἶναι ἢ Ἀττικὴ μὲ μικράς τινας παραχωρήσεις εἰς ἄλλας διαλέκτους. Καὶ ἐφόσον μὲν ἢ Κοινὴ μᾶς ἦτο γνωστὴ διὰ τῶν συγγραφέων τῆς περιόδου ἐκείνης, τῶν ὁποίων ἢ γλῶσσα πράγματι παρουσιάζει μεγάλην ὁμοιότητα πρὸς τὴν γλῶσσαν τῶν Ἀττικῶν συγγραφέων, τὸ πρᾶγμα ἦτο ἐν μέρει δικαιολογημένον. Ἀλλ' ἀφ' ὅτου ἐγνωρίσαμεν μνημεῖα τοῦ δημόδου λόγου τῆς ἐποχῆς διὰ τῶν παπύρων καὶ ἐπιγραφῶν, ἢ ἄποψις, ὅτι ἢ Ἀττικὴ κατίσχυσε τῶν λοιπῶν διαλέκτων καὶ ἔγινε κοινὴ τῶν Ἑλλήνων γλῶσσα, δὲν δύναται πλέον νὰ εὐσταθήσῃ. Εἰς τὰ μνημεῖα ταῦτα τῆς Κοινῆς παρατηροῦμεν ὅτι εἰς τὴν πραγματικότητά ἢ ὁμιλουμένη γλῶσσα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς περιεῖχε καὶ πλῆθος στοιχείων ἐκ τῶν ἄλλων διαλέκτων, τὸ ὁποῖον σημαίνει ὅτι τὰ ἐπὶ μέρος διαλεκτικὰ στοιχεῖα δὲν ὑπεχώρησαν εἰς τὰ τῆς Ἀττικῆς, ἀλλ' ἤρχισαν ἀγῶνα κατισχύσεως πρὸς ταῦτα καὶ ἄλλοτε μὲν ὑπερίσχυσαν, ἄλλοτε δ' ὑπεχώρησαν, ἀφοῦ ὅμως πολλάκις ἄφησαν προηγουμένως ἀνεξίτηλα τὰ ἴχνη των ἐπὶ τῆς περαιτέρω ἐξελίξεως τῆς γλώσσης. Οὕτω ἐρχόμεθα εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἢ γλῶσσα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἦτο ἐν ἀμάγμαμα ἐκ λεξιλογικῶν καὶ γραμματικῶν χαρακτηριστικῶν ὄλων τῶν διαλέκτων, ὅπως καὶ ὁ πληθυσμὸς τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν μὲ τὰς μετακινήσεις, τὰς ὁποίας προεκάλεσεν ἢ ἐξόρμησις τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς Ἀσίαν καὶ Ἀφρικὴν διὰ τοῦ Ἀλεξάνδρου, ἦτο ἀνάμεικτος ἀπὸ στοιχεῖα ἐξ ὄλων τῶν Ἑλληνικῶν φύλων. Τοῦτο ἔπρεπε νὰ εἴχομεν εἰκάσει ἐξ ἀρχῆς παρατηροῦντες τὴν σχέσιν πολλῶν ἐκ τῶν φαινομένων τῆς νέας ἡμῶν γλώσσης πρὸς ἀρχαῖα διαλεκτικὰ φαινόμενα καὶ ἤκασαν αὐτὸ πράγματι τινὲς ἐκ τῶν πρώτων ἐρευνητῶν τῆς νέας Ἑλληνικῆς, ἀλλ' ἢ ἐκ τῆς ὑπερβολικῆς ἀρχαιομανίας αὐτῶν προκληθεῖσα ἀντίδρασις ὠδήγησε μοιραίως εἰς τὸ ἀντίθετον ἀποτέλεσμα, νὰ γενικευθῇ σχεδὸν ἢ ἄποψις, ὅτι αἱ ὁμοιότητες Νεοελληνικῶν ἰδιωματικῶν φαινομένων πρὸς παλαιὰ διαλεκτικὰ ὀφείλονται εἰς τὸ γεγονός ὅτι τὰ φαινόμενα ταῦτα ἀνεπτύχθησαν κατὰ τοὺς μετέπειτα χρόνους ἀνεξαρτήτως πρὸς τὰ ἀρχαῖα.¹ Τώρα ὅμως ὁ πλουτισμὸς τῶν γνώσεων ἡμῶν περὶ τῆς Κοινῆς καὶ ἢ

¹ Τὴν ἄποψιν τῶν ἀρχαιομανῶν ἐπολέμησε κυρίως ὁ Γ. Χατζιδάκις, μετὰ τινος ὑπερ-

πρόοδος τῆς ἐρεῦνης πείθουν ἡμᾶς ὅτι ἡ ἀλήθεια κεῖται ἐν τῷ μέσῳ, ὅτι δηλ. πράγματι ὠρισμένα φαινόμενα ἐπανελήφθησαν βραδύτερον ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς ὅρους καὶ διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους, διὰ τοὺς ὁποίους εἶχον συμβῆ παλαιότερον, ἀλλὰ τὰ περισσότερα εἶναι παλαιὰ κληρονομία ἀπὸ τὴν γλῶσσαν, ἣτις ὠμιλεῖτο κατὰ τὴν περίοδον τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χώρας. Ἡ γλῶσσα αὕτη δὲν ἦτο ἐνιαία, ἀλλὰ κεκοσμημένη ἐκ στοιχείων τῶν διαφόρων παλαιῶν διαλέκτων, τὰ ὁποῖα ἐπάλαιον πρὸς ἀλληλα καὶ δι' ἀγνώστους εἰς ἡμᾶς λόγους ἐν μέρει μὲν ὑπερίσχυσαν, ἐν μέρει δ' ἐξέλιπον.¹ Ἀπὸ αὐτὴν λοιπὸν τὴν κατάστασιν ὡς ἀφετηρίαν ἐξεκίνησεν ἡ νέα Ἑλληνικὴ καὶ αἱ κατὰ τόπους διαφοραὶ αὐτῆς δὲν εἶναι (ἢ τουλάχιστον σπανίως εἶναι) νέαι, ἀλλ' εἶναι περαιτέρω διαμόρφωσις χαρακτηριστικῶν τῆς ἤδη κατὰ τὴν περίοδον τῆς Κοινῆς ἀρξαμένης διασπάσεως τῆς Ἑλληνικῆς εἰς διαλέκτους καὶ ἰδιώματα μὲ διάφορον μὲν τῆς παλαιότερας διαλεκτικῆς διακρίσεως βάσιν, ἀλλὰ μὲ ποικίλα κατὰ τόπους ὑπολείμματα τῶν ἀρχαίων διαλέκτων.²

Ἡ ἀνωτέρω ἐπιχειρηθεῖσα διεξοδικὴ ἐξέτασις τῶν τύπων καὶ σημασιῶν μιᾶς λέξεως καὶ τῶν συναφῶν πρὸς αὐτὴν ζητημάτων δεικνύει, ὡς τολμῶ νὰ πιστεύω, ὅτι ἡ νέα Ἑλληνικὴ εἶναι ὁ καθρέπτης τῆς Κοινῆς καὶ τῆς παρουσιαζομένης εἰς αὐτὴν ποικιλίας καὶ ὅτι ἐπομένως χωρὶς τὴν μεθοδικὴν ἐκάστοτε μελέτην τῶν δεδομένων ἀμφοτέρων πρὸς συμπλήρωσιν τῶν κενῶν τῆς παραδόσεως ἢ εἰκῶν τῆς Ἑλληνικῆς θὰ εἶναι πάντοτε ἀτελής.

Σ. Γ. ΚΑΨΩΜΕΝΟΣ

βολῆς ὅμως ἀρχικῶς, εἰς διαφόρους μελέτας τοῦ συγκεντρωθείσας κατόπιν εἰς τὴν Einleitung in die neugriechische Grammatik (Leipzig 1892), ζητήσας τὴν ἀρχὴν τῆς νέας Ἑλληνικῆς εἰς τὴν Ἀττικὴν γενομένην Κοινήν, ἠκολουθήθη δὲ εἰς τοῦτο ὑπὸ τοῦ A. Thumb εἰς τὸ βιβλίον του die griechische Sprache im Zeitalter des Hellenismus (Strassburg 1901), δεχομένου ὅμως μεγαλυτέραν ἐπίδρασιν τῆς Ἰωνικῆς (ιδ. καὶ E. Schwyzer, Griech. Grammi. I 128), καὶ τοῦ E. Mayser εἰς τὴν Εἰσαγωγὴν τῆς Grammatik der griechischen Papyri aus der Ptolemäerzeit (Leipzig 1906). Διάφορον γνώμην, ἐν τινι μέτρῳ ὀρθὴν, διέτύπωσεν ὁ P. Kretschmer εἰς τὸ βιβλίον του die Entstehung der Koine (Wien 1900), ὅπου ἐξαίρονται αἱ διαφοραὶ Κοινῆς καὶ νέας Ἑλληνικῆς ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν καὶ ἐξευρίσκειται ἡ σχέσις τῶν διαφορῶν τούτων πρὸς παλαιὰ διαλεκτικὰ φαινόμενα.

¹ Πβ. ὅσα περὶ τῆς συγκρούσεως καὶ τοῦ συγκρητισμοῦ Ἀττικῶν καὶ Ἰωνικῶν στοιχείων εἰς τὴν Κοινήν (μυελὸς - μυαλός, σίαλος - σιελος κτ. ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀρσενικός - ἀρσενικός, θαρρῶ - θαρσῶ κτ. ἀφ' ἑτέρου) παρατηρεῖ ὁ A. Thumb, Hellenismus 75 ἐξξ.

² Τὸ πρόβλημα τῆς διαλεκτικῆς διαφοροποιήσεως τῆς Κοινῆς ἐξετάζει εἰς ἴδιον κεφάλαιον ὁ A. Thumb, Hellenismus 162-201, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης (1900) δεδομένων τῆς ἐρεῦνης. Τὴν ποικιλίαν τύπων τῆς Κοινῆς ἀνεγνώριζε καὶ παλαιότερον ὁ Χατζιδάκις (Einleitung 27 ἐξ. 157 ἐξ.), ἐξῆρε δὲ καὶ βραδύτερον (Ἀθηνᾶ 11 [1899], 389 ἐξξ. 41 [1929], 253). Πβ. καὶ A. Thumb ἐνθ' ἄν. 100.

ΕΤΥΜΟΛΟΓΙΚΑΙ ΔΙΑΣΑΦΗΣΕΙΣ

Ι. ΚΥΡ, ΠΟΥΛΕΙΑ, ΜΟΥΡΓΟΣ, ΜΑΝΟΥΡΙ, ΚΑΛΑΜΜΑΤΑ, ΚΑΙΣΑΡΕΙΑ - ΚΑΙΣΑΡΙΑΝΗ - ΧΑΣΙΑ

κύρις - κύρι - κύρ.

Περὶ τῆς λέξεως κύριος διέλαβον πολλοί¹. Ἐνταῦθα ἐνδιαφέρει πῶς προῆλθεν ὁ τύπος κύρ Βυζαντινὸς καὶ νεώτερος.

Κατὰ τὸν ἀοίδιμον Κοραῖν² τὸ κύρ εἶναι ἀποκεκομμένον τοῦ κύριος. Ὁ δὲ καθηγητὴς Γ. Χατζιδάκις ἠρμήνευσεν αὐτὸ καὶ τὸ κυρός ὡς διαστροφὰς ἐγγραμμάτων «ἐπὶ σκοπῷ παραλλαγῆς τοῦ τε τύπου καὶ τῆς σημασίας ἀπὸ τοῦ ἀλωβήτου κύριος κυρίου»³ καὶ πάλιν ὅτι ἐκ τοῦ κύριος κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους καὶ μεσαιωνικοὺς χρόνους συνεσταλμένον τὸ κύρις «συνέστειλαν περαιτέρω οἱ λογιώτατοι τοῦ μέσου αἰῶνος συνθηματικῶς εἰς κύρ ὡς τιμητικὸν ἐπίθετον, προσφώνησιν κλπ. ἀνθρώπων ὑποδεεστέρων τῶν ἀρχόντων. Ὅτι ὁ λαὸς δὲν ἠδύνατο νὰ συστείλῃ περαιτέρω τὸ κύρις καὶ νὰ σχηματίσῃ λέξιν λήγουσαν εἰς ρ, κύρ, τοῦτο οὐδενὸς χρήζει περαιτέρω λόγου»⁴.

Ἄς ἐπιτραπῆ ἡ γνώμη ὅτι ὁ τύπος κύρ, ὅπως καὶ τὸ κυρός (πληθ. κυροὶ καὶ κυροῦδες), δὲν εἶναι διαστροφή τῶν λογίων, ἀλλὰ τύπος προελθὼν ἀναλογικῶς. Τὸ κύρις (=πατήρ) λέγεται καὶ σήμερον πολλαχοῦ, κύρ'ς κατὰ τὰ βόρεια ἰδιώματα. Κύρ εἶναι ἐπίσης τύπος κοινὸς (ὁ κύρ Γεώργις, ὁ κύρ Γιάννης κτ.), εἶναι δὲ αὕτη ἡ κλητικὴ πτώσις κύρ τοῦ κύρις (τοῦ κύριος ἦτο κύριε).

³Ἦτο δὲ ἡ πλήρης κλητικὴ πτώσις κύρι π. χ. «ναί, κύρι, ἔπαρε τὴν κήλην

¹) *Du. Cange* ἐν λ. κύρ.—*Ἀδ. Κοραῖ*, Ἔταξια 1,330.—*Ν. Πολίτης*, κύριος - κυρία: περιοδ. «Παρθενῶν» 2 (1872 - 3) 952 - 3.—*Τρύφ. Εὐαγγελίδης*, Κύριος - κυρία: Ἀττικὸν ἡμερολόγιον 25 (1896) 188 - 199.—*Γ. Χατζιδάκις*, Ἀθηνᾶ 21 (1909) 459.—*Σ. Κουγέας*, Byzant. Zeitschr. 16 (1907) 591.—*Γ. Ἀρβανιτάκις*, Ἐπετηρ. Ἐταιρ. Βυζ. Σπουδῶν 2 (1925) 190 καὶ ἐκτενέστερον *Κ. Ἀμαντος*, Byzant. Zeitschr. 28 (1928) 18 - 20.

²) Ἔταξια 1,119. Πβ. καὶ τοὺς ἀκολουθοῦντας αὐτὸν *Περίδην* ἐν τῷ Λεξικῷ (1854) καὶ *Ν. Πολίτην* ἐνθ' ἀν. 953^α.

³) MNE 2, 128.

⁴) Ἀθηνᾶ 21 (1909) 459 - 460.

μου»¹, «τί ἔν², κύρι;»², «κὺρ Ἀντώνι, Γεώργι... ἀλλ' ὅμως σύ, κύρι Ἰωσήφ...»³, «κέλευσον, κύρι ἄββᾶ»⁴, «θέλεις μαθεῖν, κύρι»⁵ κ.ο.ύ.κ. Ἐν τῇ συνεκφορᾷ ταύτῃ κύρι Θεόδωρε (Θεοφ. Συνέχ. 356,1), κύρι Ζωίλε (Λεόντ. Νεαπόλεως 44, 10) κύρι Βασίλει, κύρι Γεώργι, κύρι Πέτρο, κύρι Προκόπι⁶ κττ. τὸ τελικὸν ἰ ἐσιγήθη παρὰ τὸ ρ (πβ. περβόλι, περπατῶ, ἐρονός κτλ.)· πβ. καὶ μωρ⁷ γυναικα, μωρ⁸ κακοιτέλα, μωρ⁹ Γεώργαινα (ἀντὶ μώρη < μωρή). Εἶπον λοιπὸν κὺρ Λέον (Θεοφ. Συνέχ. 350,23), κὺρ Βασίλει, κὺρ Γεώργι, κὺρ Πέτρο κλπ.· πβ. «λέγουν καὶ σύ, κὺρ γάδαρε, πῶς ἔναι ἡ βουλή σου»;⁷ Ὁ λίαν εὐχρηστος οὗτος κλητικὸς τύπος κὺρ μετεφέρθη ἀναλογικῶς εἰς τὴν ὀνομαστικὴν τοῦ ἐνικοῦ, ὁ κὺρ Βασίλει, ὁ κὺρ Γεώργι, ὁ κὺρ Πέτρος κτῳ. ἡ ἐπικράτησις τοῦ κλητικοῦ τύπου εἶναι φυσική, ὅταν πρόκειται περὶ λέξεων προσφωνήσεως. Ὅτι δ' ἐγένετο τοῦτο πράγματι δεικνύει καὶ ὁ ἀκεραιότερος τύπος κύρι παθὼν τὸ αὐτό· οὕτω παραδίδεται κύρι ὁ ἐπίσκοπος (Γεώργ. Μοναχὸς 676, 19), κύρι ὁ μέγας (Λεόντ. Νεαπόλεως 24, 17), κύρι ὁ πατριίκιος (αὐτόθι 23, 10), ἐλέγετο δὲ καὶ ἐν Τραπεζοῦντι ἡ ὀνομαστ. ὁ κύρι μου βεβαίως ἐκ τῆς κλητ. κύρι μου. Ἐχομεν δὲ καὶ τὸ παρόλληλον ὁ πάτερ δεῖνα, π.χ. ὁ πάτερ Ἀγαθάγγελος, ὁ πάτερ Λαυρέντιος κτῳ. ἐκ τῆς κλητικῆς προσφωνήσεως πάτερ⁸. Τέλος τὸ κὺρ τοῦτο ἔγινεν ὅλως ἄκλιτον· οὕτω π.χ. «κανὼν ὁ τοῦ κὺρ Κοσμᾶ», «αἱ τοῦ κὺρ Ἰωάννου», κὺρ Θεοφάνους, κὺρ Ἰωσήφ⁹ καὶ σημερινὰ τοῦ κὺρ Ἀλέξι, τὸν κὺρ Βασίλει, κὺρ γιατροὶ κλπ.

πλειᾶς - πλειᾶ - πούλειᾶ - πούλειᾶ.

Πρῶτος ὁ Th. Kind¹⁰ ἠρμήνευσε τὸ Ρόδιον πλειᾶ (= πούλειᾶ) ἐκ τοῦ πλειᾶδα δι' ἀποβολῆς τῆς τελικῆς συλλαβῆς.

¹) Α. Παπαδοπούλου - Κεραμέως, *Varia graeca sacra*, Πετρούπολις 1908, σ. 11.

²) ἔνθ' ἄν. σ. 68.

³) ἔνθ' ἄν. σ. 286.

⁴) Βίος τοῦ ἁγίου Νικολάου (ἔκδ. Anrich) 1, 27, 10.

⁵) Βίος Κοσμᾶ καὶ ΛαμIANOῦ (Deubner 141, 75).

⁶) Ἐκ τῆς συνεκφορᾶς ἐν τῇ κλητικῇ πτώσει κύρι Θεόδωρε, κύρι Παχώμιε, κύρι Ἰωάννη προήλθον καὶ τὰ ὀνόματα Κυριθεόδωρος, Κυριπαχώμιος, Κυριωάννης κ. ἄ. Οὕτω καὶ ἐκ τῆς κλητικῆς τούρι Μῶκο (Μῶκος παρωνύμιον) ἠδύνατο νομίζω, νὰ προσέλθῃ τὸ ἐπών. Τουριμῶκος.

⁷) Συναξάριον γαδάρου στ. 121 (ἔκδ. Wagner).

⁸) Πβ. καὶ ὁ κύριος καθηγητᾶς, ὁ Δέσποτας καὶ περαιτέρω ὁ δυνάμεως (κύριε τῶν δυνάμεων), ὁ Δοξαπατρίς κττ. Ἰδ. Γ. Χατζιδάκι, Ἀθηνᾶ 40 (1928) 22 σημ. 1.

⁹) Ἰδ. Du Cange ἐν λ. κὺρ.

¹⁰) Kuhn's Zeitschr. 15 (1866) 147.

Ὁ Κ. Foy¹ συνῆψε τὸ Κύπριον ὀπλειά πρὸς ἐρμηνείαν τοῦ προθετικοῦ ὀ- καὶ τὸ δημῶδες πούλεια πρὸς τὸ ἀρχαῖον πλειάς, ὁμοίως δὲ ὁ Γ. Χατζιδάκις², ὁ ὁποῖος ἠρμήνευσε τὸ πούλεια δι' ἀναπτύξεως ου³ καὶ τὸ ὀπλειά, ὡς ὁ Foy⁴. Κατὰ δὲ τὸν G. Meyer⁵ τὸ πούλεια (= πλειάς) παρήχθη ἐκ τοῦ πληθυντ. τὰ πουλιὰ δι' ἀλλαγῆς γένους καὶ τονισμοῦ. Τὸ ἀρκτικὸν ὀ- χάριν εὐφωνίας ἐρμηνεύει ὁ Σ. Μενάρδος εἰς τὰς λέξεις ὀπλειά καὶ ὀσκιά⁶.

Ὁ καθηγητὴς Ἰω. Καλιτσουνάκις⁷ ὑποθέτει ὅτι ἐκ τοῦ ἀρχαίου πλειάς προῆλθε ἡ πλειά ἐν Ρόδῳ (ἀπλειά ἐν Λιβυσίῳ κατὰ τὸ ἀπλώνω, ὀπλειά ἐν Κύπρῳ κατὰ τὸ ὄπλον [;]), ἐκ δὲ τοῦ πλειά προῆλθεν ἡ πουλλειά κατὰ παρετυμολογίαν πρὸς τὸ τὰ πουλλιά καὶ τέλος κατ' ἀναβιβασμὸν τοῦ τόνου ἡ πούλλεια τὴν διὰ διπτοῦ λλ γραφὴν θεωρεῖ ὡς τὴν μόνην ὀρθήν· ὁ δὲ τύπος πηλιὰ προῆλθε κατ' αὐτὸν παρετυμολογικῶς πρὸς τὸ πηλός.

Κατὰ τὸν Μ. Φιλήνταν⁸ τὸ πλειάς θὰ ἐγένετο κανονικῶς πλειάδα, καὶ πουλειάδα, παρετονίσθη δὲ τοῦτο καὶ συγχρόνως ἔχασε τὴν τελικὴν συλλαβὴν -δα, ὥστε ἔγινε πούλεια, ἔνεκα συνάψεως πρὸς ἕτερον οὖσ. πούλεια (= κλῶσσα), ὅπερ πάλιν προῆλθε διὰ συμφύσεως πούλη + πούλα· ἐπειδὴ τὰ ἑπτὰ ἄστρα τῆς πλειάδος εἶναι ὡς τὰ ὀρνίθια περὶ τὴν κλῶσσαν, εἶπον καὶ τὸν ἀστερισμὸν πούλεια, ὡς ἀλλαχοῦ τὸν αὐτὸν ἀστερισμὸν ἐκάλεσαν κλῶσσα καὶ κλωσσαριά.

Οἱ Ρουμᾶνοι G. Pascu⁹ καὶ Th. Caridan¹⁰ παράγουν τὸ νεοελληνικὸν πούλεια ἐκ τοῦ Ρουμανικοῦ ru'la, τὸ ὁποῖον σημαίνει καὶ τὴν ὀρνίθα καὶ τὴν πλειάδα.

Εἶδομεν ἀνωτέρω πῶς ἐρμηνεύεται ὑπὸ τοῦ Meyer, τοῦ Καλιτσουνάκι καὶ τοῦ Φιλήντα ἡ παραγωγὴ τοῦ πούλεια. Ἀναντίρρητον δὲ μένει ὅτι ἡ λέξις αὕτη, πανελλήνιος καὶ ὑπ' ἄλλους τύπους φερομένη ἦτοι πλειά (Κάλυμνος, Κάρπαθος, Κάσος, Ρόδος), ἀπλειά μετὰ προθετικοῦ ὀ- (Λιβύσιον), ὀπλειά¹¹ (Ἀστυπάλαια,

¹) Lautsystem der griech. Vulgärsprache, Leipzig 1879, σ. 113.

²) MNE 1,228.

³) MNE 2,294.

⁴) αὐτόθι 228, 232.

⁵) Analecta graeciensia, Graz 1893, σ. 20.

⁶) Ἀθηνᾶ 6 (1894) 146.

⁷) Mittel- und neugriech. Erklärungen bei Eustathius, Berlin 1919, σ. 46-7, § 126.

⁸) Γλωσσογνώσις καὶ γλωσσογραφία ἑλληνική 2,100 καὶ 217, καὶ 3,174-5 καὶ 217.

⁹) Rumänische Elemente in den Balkansprachen, Genève 1924, σ. 24.

¹⁰) Dacoromania IV 2 (1927) 267.

¹¹) Πβ. καὶ σκιὰ - ὀσκιὰ - ροσ-σιὰ ἐν Κύπρῳ, ὅπρ᾽ αὐτόθι κ.ἀ. Ἰδ. Χρ. Παρτελίδη, Φωνητικὴ σ. 23.

Κάρπαθος, Κύπρος), *πλειά* (Οἰνοῦς Λακωνικῆς, Χίος) μετ' ἀνεπτυγμένου *ι*, προῆλθεν ἐκ τοῦ ἀρχ. *πλειάς*.

Νομίζω δὲ ὅτι ὁ τρόπος τῆς παραγωγῆς τοῦ κοινοῦ *πούλεια* ὑπῆρξεν ὁ ἀκόλουθος.

Ὅπως τὰ τριτόκλιτα *θέσι*, *λέξι*, *πόλι*, *ράχι* κττ. καὶ *ἀνθρωπότη*, *νεότη*, *γλυκότη* κττ. ἀπέβαλον τὸ τελικὸν -ς ἐν τῇ ὀνομαστικῇ διὰ κλιτικὸν ἔξομαλισμὸν πρὸς τὰ πρωτόκλιτα *ἀδελφή*, *ζώνη*, *κόρη* κττ., ὁμοίως τὰ δευτερόκλιτα *πρόοδο*, *Κόρθο*, *Νάξο* κττ.¹, οὕτως εἶπον οἱ ὁμιλοῦντες καὶ *πλειά* ἀντὶ *πλειάς* καὶ κατὰ τὸ σύστημα *πλευρά* - *πλευρᾶς*, *χαρά* - *χαρᾶς* κτθ. καὶ ἡ *θέσι* - *τῆς θέσις*, ἡ *κοιότη* - *τῆς κοιότης*, ἡ *νεότη* - *τῆς νεότης*, ἡ *Νιό* - *τῆς Νιός*, ἡ *Χιό* - *τῆς Χιός*, εἶπον καὶ ἡ *πλειά* - *τῆς πλειᾶς* καὶ αἶτ. τὴν *πλειά(ν)*.

Δι' ἀναπτύξεως τοῦ *ι* καὶ *ου* προῆλθον οἱ τύποι *πλειά* (Οἰνοῦς Λακωνικῆς, Χίος) καὶ *πουλειά, προβαθμίδες τοῦ κοινοῦ δημώδους τύπου *πούλεια*. Ὁ τελευταῖος παρωξυτονήθη πιθανῶς ἔνεκα παρετυμολογικῆς συνάψεως πρὸς τὸ οὐσ. *πούλλα* (=κόττα) ἢ *πούλλα* (=κλώσσα). Τὴν παρετυμολογικὴν ταύτην σύνδεσιν ὑποδεικνύει σαφῶς τὸ Ρουμανικὸν *puľ'a*, τὸ ὁποῖον δηλοῖ 1) τὴν ὄρνιθα, 2) τὴν *πλειάδα*· πρόκειται δηλ. καὶ εἰς αὐτό, ὡς νομίζω, περὶ δύο λέξεων ἧτοι *πούλλα* καὶ *πούλεια*. Βέβαιον πάντως εἶναι ὅτι τὸ Ρουμανικὸν ἐλήφθη ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ ὄχι ἀντιθέτως, ὡς ὑπεστήριξαν οἱ Ρουμᾶνοι. Τὸ δὲ νεοελληνικὸν ἱστορικῶς πρέπει νὰ γράφεται *πούλεια*.

μούργα - μουργός - μοῦργος.

Τὸ ἐπίθ. *μοῦργος* φέρεται κατὰ τὸν 6^{ον} ἢ 7^{ον} αἰ. μ. Χ.² Ὁ C. Höeg³ παράγει τὸ ἐπίθ. ἐκ τοῦ ρ. *μουργίζω* κατὰ τὸ ἀντίστροφον σχῆμα *ἀσπρίζω* - *ἄσπρος*. Κατὰ τὸν συνάδελφον Στ. Καψωμένον⁴ τὸ ἐπίθ. παρήχθη κατ' εὐθεῖαν ἐκ τοῦ οὐσ. *μούργα* (ἀμόργη): «Von μούργα ist μοῦργος entstanden, und auf letzteres geht das Farbenadjektivum der Balkansprachen zurück». Ὁ G. Pascu⁵, ὁ Th. Capidan⁶, ὁ T. Parahagi⁷ καὶ ὁ Ad. Maidhof⁸ παράγουν αὐτὸ ἐκ τοῦ Ρουμανικοῦ *murga*.

¹) Ἴδὲ Γ. Χατζιδάκι, MNE 1,59 - 60, 369.

²) Τὴν περὶ αὐτοῦ παλαιότεραν βιβλιογραφίαν βλ. παρὰ St. Kapsomenos, Byzant. Zeitschr. 36 (1936) 316 - 7.

³) Les Saracatsans, Paris - Copenhagen 1925 - 26, τ. 2, σ. 120.

⁴) ἔνθ' ἀν. σ. 317.

⁵) Rumänische Elemente in den Balkansprachen, σ. 68.

⁶) Dacoromania IV 2 (1927) 952.

⁷) Graii si suflet 2 (1927) 266.

⁸) Neugriech. Rückwanderer aus den roman. Sprachen, Athen 1931, σ. 37.

Ἔτι τὸ ἐπίθετον *μοῦργος* εἶναι ἑλληνικὴ λέξις εἶχεν ἤδη λεχθῆ¹. Ἡ ἐτυμολογία τοῦ Στ. Καψωμένου κατ' εὐθείαν ἐκ τοῦ οὐσ. *μούργα* προσκρούει εἰς τὸν γνωστὸν κανόνα τῆς παραγωγῆς μετουσιαστικῶν εἰς -ός ὀξυτόνων ἐξ οὐσιαστικῶν βαρυτόνων, π. χ. ζώνη - ζωνός, φλόγα - φρογός κτ. (ὄχι ζῶνος, φρόγος)². κατὰ ταῦτα ὀρθῶς ἐκ τοῦ *μούργα* παράγεται *μουργός*. Ὄντως δὲ *μουργός* (= φαιός, ἀσπρόμαυρος) φέρεται ἐν τῷ Λεξικῷ τοῦ Γαζῆ, *μουργόν* ἐν Καρπάθῳ ὄνομα προσωπικὸν αἰγός «τὸ κατὰ τὰ ἐμπρόσθια μέλαν, κατὰ τὰ ὀπίσθια δὲ λευκόν»³, *μεργή* (αἶγα) ἐν Χίῳ, *μουργός* ἐν Εὐβοίᾳ («κ^{ου}τάβ^ι μουργό» Στροπόνες), Ἡπείρῳ καὶ Καρπάθῳ.

Κατὰ ταῦτα ἐκ τοῦ *μούργα* παρήχθη τὸ μετουσιαστικὸν *μουργός*. Ὁ δὲ τύπος *μοῦργος*, π. χ. «*μοῦργα φορέματα*»⁴, προῆλθε δι' ἀναλογικοῦ ἀναβιβασμοῦ τοῦ τόνου ἦτοι κατὰ τὸ *μαῦρος*, τὸ ἀντίθ. *ἄσπρος*. Πβ. καὶ *μουντός* - *μοῦντος* (μαῦρος ἵππος).

μανούρι.

Τὸ οὐσ. *μανούρα* παράγεται κατὰ τὸν K. Dieterich⁵ ἐκ τοῦ Ἰταλ. *mano*. Τὸ οὐσ. *μανούρι* τῶν Βλάχων θεωρεῖ ὁ G. Pascu⁶ σκοτεινῆς ἀρχῆς ὅπως καὶ ὁ Th. Capidan⁷. Ὁ K. Νικολαΐδης⁸ παράγει τὸ Κουτσοβλαχ. *μανούρε* (θηλ. = εἶδος τυροῦ, *μανούρι*) «ἐκ τοῦ *manuarius* = ὁ δραγμαευθεὶς, κληθεὶς οὕτω ἐκ τοῦ μεγέθους καὶ τοῦ σχήματος, Ἰταλ. *manubrio*». Ὁ δὲ C. Höeg⁹ παράγει τὸ *μανούρ*⁹ (= μέγας στρογγυλὸς τυρὸς) τῶν Σαρακατσαναίων ἐκ τοῦ Ρουμανικοῦ *mânure*. Τὸ οὐσ. εἶχε συνάψει πρὸς τὸ ἐπίθ. *μανός* ὁ Στ. Ξανθουδίδης¹⁰, ἀλλὰ τελευταίως ὁ G. Rohlf¹¹ δέχεται τὴν ἐτυμολογίαν τοῦ Dieterich καὶ παράγει ἐκ τοῦ Λατιν. *manus* καὶ πάλιν τὸ τοῦ Otranto *μανούρι* καὶ *μανούρα* μὲ τὴν σημασίαν «*caciucola che si forma nella mano coi residui della pasta*» ἐκ τοῦ δημώδους *μανούριον* «*sp. di formaggio bianco*¹²».

¹) Ἰδ. Στ. Καψωμένον ἐνθ' ἀν. σ. 317 καὶ σημ. 4.

²) Περὶ τούτου βλ. τελευταίως B. Φάβην, Ἀθηνᾶ 49 (1939) 43 - 48.

³) Ἐμμ. Μανολακάκης, Ζωγράφειος Ἀγών 1 (1891) 329β.

⁴) A. Thumb, Indogerm. Forschungen 2 (1893) 119 σημ. 1.

⁵) Byzant. Zeitschr. 10 (1901) 594.

⁶) Dictionnaire étymologique macédo-roumain, Jasi 1925, 1,2426.

⁷) Dacoromania IV. ² (1927) 955.

⁸) Ἐτυμολογ. λεξικὸν τῆς Κουτσοβλαχικῆς γλώσσης, Ἀθῆναι 1909, σ. 278.

⁹) Les Saracatsans, 2, 151.

¹⁰) Ἀθηνᾶ 26 (1914) 158.

¹¹) Etymol. Wörterbuch der unteritalien. Gräzität, Halle 1930, σ. 159.

¹²) Scavi linguistici nella Magna Grecia, Roma 1933, σ. 69.

Τὸ οὖσ. *μανούρι* ὅμως σημαίνει τυρὸν κατωτέρας ποιότητος, ἀραιόν, καὶ ἀπαντιᾶ πολλαχοῦ· ἀφοῦ δὲ φέρεται καὶ ἕτερον οὖσ. *μανούλλι* συνώνυμον, εἶναι σαφὲς ὅτι ἡ κατάλ. — οὖρι καὶ ἡ — οὖλλι εἶναι ὑποκοριστικαὶ τοῦ οὖσιαστικοποιηθέντος ἐπιθ. *μανὸς* ἀντὶ *μανὸς τυρός*. Πβ. καὶ *μαλακὸς τυρός* = *μαλάκα*.

Κατὰ ταῦτα τὸ Ρουμανικὸν καὶ τὸ Βλαχικὸν *mâpure* εἶναι δάνειον ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς.

καλαμάτα καὶ Καλαμ(μ)άτα.

Ἐκ τοῦ οὖσ. *κάλαμος* ἐθεώρει παρηγμένον τὸ μεσαιωνικὸν καὶ νέον τοπωνύμιον *Καλαμάτα* τῆς Πελοποννήσου ὁ καθηγητῆς Γ. Χατζιδάκις¹. Τὴν παραγωγὴν ταύτην δέχεται ὁ Κ. Dieterich² καὶ ἐπανέλαβε πρό τινων ἐτῶν ὁ καθηγητῆς Σ. Κουγέας³. Παραγωγὴν τοῦ τοπωνυμίου ἐξ ἐπωνύμου *Καλαμμάτας* (καλομμάτις) προέτεινεν ὁ καθηγητῆς Κ. Ἀμαντος⁴. Ὁ δὲ ἀείμνηστος Ν. Πολίτης⁵ δέχεται ὅτι τὸ ὄνομα ἐλήφθη «ἐξ ὑπάρχοντος βεβαίως ἐν τῇ πόλει ἐπισήμου τινὸς ναοῦ ἢ μοναστηρίου ἀφιερωμένου εἰς τὴν Παναγίαν τιμωμένην ὑπὸ τὴν ἐπίκλησιν ταύτην *Καλαμάτας*»⁶, τοῦτο δὲ δέχονται καὶ ἄλλοι⁷.

Ἄς ἐπιτραπῇ νὰ θεωρῶ πιθανὴν τὴν γνώμην τοῦ Πολίτου τροποποιουμένην. Καὶ ὅτι μὲν ὁ παλαιότερος τύπος τοῦ ὀνόματος εἶναι *Καλομμάτα*, φερόμενος ἐν τῷ Χρονικῷ τοῦ Μορέως καὶ ἐπὶ ἐγγράφου⁸, ἀντὶ τοῦ ὑστερωτέρου *Καλαμάτα*, εἶναι, νομίζω, ἀναμφισβήτητον. Ὡς πρὸς δὲ τὴν σύνθεσιν αὐτοῦ ἔχομεν παράλληλα *Βουδομμάτης* (ἄι - Γιάννης ὁ Β. ἐν Χίῳ), *Μεγαλομμάτης* (ἄγιο - Νικόλας ὁ Μ. ἐν Ζακύνθῳ), *Μεγαλομμάτα* (Παναγία ἢ Μ. ἐν Ἑπτανήσῳ καὶ Τήνῳ), *Γουρλομμάτα* (Παναγία ἢ Γ. ἐν Λέρῳ), ὡς ἐπίθετα προσώπου. Ἀφοῦ δὲ ὁ ἐν τῷ Χρονικῷ τοῦ Μορέως ἐξάκις φερόμενος ἀλώβητος τύπος *Καλομμάτα* εἶναι ὁ πρῶτος καὶ ἠλλοιώθη εἰς τὸν τύπον *Καλαμμάτα* (κατ' ἀφομοίωσιν τοῦ ο πρὸς τὸ α τῶν παρακειμένων συλλαβῶν), νομίζω ὅτι ὁ πρῶτος οὗτος τύπος

¹) Γλωσσολογικαὶ μελέται, Ἀθῆναι 1901, σ. 13. Πβ. καὶ ΜΝΕ 1, 492, ὅπου τὸ ο τοῦ τύπου *Καλομάτα*, ἐρμηνεύεται ὡς ὑπείσελθὸν συνδετικὸν φωνῆεν (ἦτοι ὁ τύπος ἐκ τοῦ *Καλαμάτα*), ἀληθὲς ὅμως εἶναι ὅτι τὸ ο εἶναι ἀρχικόν.

²) Byzant. Zeitschr. 14 (1905) 296 καὶ Balkan - Archiv 4 (1928) 151, ἐνθα καὶ τονίζει *Καλαμάτα* ὄχι ὀρθῶς.

³) Ἑλληνικά 6 (1933) 320.

⁴) Die Suffixe der neugriech. Ortsnamen, München 1903, σ. 71.

⁵) Λαογραφ. σύμμεικτα 1 (1920) 142 - 5. Ἡ γνώμη του αὐτῆ διετυπώθη ἤδη τῷ 1917 ἐν ἐφημερίδι τῶν Καλαμῶν.

⁶) ἐνθ' ἀν. σ. 145.

⁷) Π. χ. βλ. Π. Στυλιανόπουλον, Μεγ. Ἑλλην. Ἑγκυκλοπ. 13 (1930) 524γ.

⁸) Miklosich - Müller, Acta et diplomata græca, 4, XI.

Καλομμάτα μόνον ἐκ τοῦ ἐπιθέτου *καλομμάτης* δύναται νὰ ἐρμηνευθῆ, ὄχι ἄλλως¹.

Ὁ καθηγητὴς Κουγέας ἔχει δίκαιον, ὅτι ἀληθῶς «οὐδεμία παράδοσις διεσώθη περὶ τοιούτου τοπωνυμίου Παναγίας εἰς τὴν χώραν»², ἂν καὶ θεωρῶ φυσικὸν ὅτι ὑπάρχουσα παράδοσις ἠδύνατο νὰ ἐξαλειφθῆ διὰ τῶν αἰώνων· πάντως οὐδεμία γραπτὴ παράδοσις περὶ ναοῦ ἢ μονῆς τινος ἐπ' ὀνόματι Παναγίας *Καλομμάτας* διεσώθη. Νομίζω διὰ τοῦτο, ὅτι τὸ ἐπίθετον *Καλομμάτα* ἠδύνατο νὰ ἀνήκῃ ὄχι ἀπαραιτήτως εἰς Παναγίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς γυναικὰ τινά, ἢ ὁποῖα ἔφερον αὐτὸ ὡς προσωνυμίαν εἴτε ὡς κύριον ὄνομα. Ἐκ τοῦ ὀνόματος δὲ τῆς γυναικὸς ταύτης ἠδύνατο νὰ λάβῃ τὸ ὄνομα καὶ ὁ τόπος. Ὅτι τοῦτο εἶναι πιθανὸν ὑποδεικνύει τὸ ἐν Χίῳ ἀπαντῶν τοπωνύμιον *Καλομμάτος*³, πιθανῶς ἐκ τῆς γενικῆς πληθυντ. τῶν *Καλομμάτω(ν)*· πβ. *Πολιχνίτως* (ὁ) ἐν Λέσβῳ (τῶν *Πολιχνίτων*), *Καριῶτος* ἐν Χίῳ (τῶν *Καριώτων*) κτθ.

Ἡ ἐξ ἐπιθέτου *καλαμᾶτος* παραγωγὴ θὰ ἠδύνατο νὰ ἀληθεύῃ, ἂν ἐξ αὐτοῦ ἦτο δυνατόν νὰ ἐρμηνευθῆ κανονικῶς τὸ ὄνομα *Καλαμάτα*, βεβαίως ὡς θηλυκὸν τοῦ ἐπιθέτου. Ἀλλ', ὡς γνωστὸν, τὸ θηλυκὸν ἐπίθετον εἰς -ᾶτος (ἢ κατάλ. Βυζαντ. ἐκ τοῦ Λατιν. -atus) κανονικῶς εἶναι -άτη, ὡς ἀφροᾶτος - ἀφράτη, γενᾶτος γενάτη, δροσᾶτος - δροσάτη κτλ. Καὶ ὁ παλαιότερος ὅμως παραδιδόμενος τύπος *Καλομμάτα* καὶ ὁ μόνος σήμερον γνωστὸς *Καλαμάτα* λήγουν εἰς -α, τύπος δὲ *Καλαμάτη* εἶναι ἄγνωστος⁴.

Εἰς τὰ ἰδιώματα τῆς Κάτω Ἰταλίας ἀπαντᾷ προσηγορικὸν *καλαμάτα*⁵ καὶ σημαίνει τὴν καλάμην (*storpiā*), ὡς καὶ ὑπὸ τοὺς τύπους *καλμάτα* καὶ *καριμάτα* (διότι καὶ ὁ *κάλαμος* λέγεται *κάλαμο*, *κάλμου*, *κάρμου* κττ.). Πῶς τοῦτο δύναται νὰ ἐρμηνευθῆ ἐκ τοῦ *καλαμᾶτος*; Εἶναι γνωστὸν ὅτι εἰς τὰ Ἑλληνικὰ ἰδιώματα τῆς Κάτω Ἰταλίας ἔχομεν φωνητικὰς καὶ μορφολογικὰς ἐπιδράσεις τῆς Ἰταλικῆς. Πιθανῶς λοιπὸν καὶ τὸ ἐπίθετον τοῦτο ἢ ἔλαβε τὴν Ἰταλικὴν κατάληξιν -ato καὶ θηλ. -ata⁶ ἢ ἔχον τὴν Βυζαντινὴν κατάληξιν -ᾶτος (Λατιν. -atus), δι' ἧς ἐσχη-

¹) Πβ. ἀνωτέρω σ. 78 σημ. 1.

²) ἔνθ' ἀν. σημ. 1.

³) Κ. Ἀμάντου, Συμβολὴ εἰς τὸ Χιακὸν γλωσσάριον, Ἀθῆναι 1926, σ. 77.

⁴) Ὁ παρὰ Χαλκοκονδύλῃ (471, 74) τύπος *Καλαμάτη* εἶναι λόγιος κατ' ἐξομαλισμὸν πλασθεῖς, ἦτοι ἔλεγον ὄνομ. *Καλαμάτα* καὶ ταύτης ἔπλασαν λογίαν γενικὴν *Καλαμάτης* (τῆς) καὶ ἐκ ταύτης κατόπιν νέαν ὀνομαστικὴν *Καλαμάτη*.

⁵) G. Bohlfs, Etymol. Wörterbuch der unteritalien. Gräzität σ. 97, ἀριθμ. 854.

⁶) Πβ. καὶ ἐκ τοῦ οὖσ. *καρτέλλι* θηλ. ἐπίθ. *οκαρτιλλάτα*, οὗ ὁ πληθυντ. κατὰ τὴν Ἰταλικὴν κλίσιν *καρτιλλᾶτε* - *ἰνκαρτιλλᾶτε*.

ματίσθησαν τὰ παρ' ἡμῖν ἀφροῦτος – ἀφράτη, γενᾶτος – γενάτη, δροσᾶτος – δροσάτη κτ., ὑπέστη μεταγενεστέρως τὴν Ἰταλικὴν ἐπίδρασιν¹ τῶν εἰς – ατο ἐπιθέτων ἐχόντων τὸ θηλυκὸν κανονικῶς εἰς – ατα, ὥστε ἐσχηματίσθη τὸ κατωιταλικὸν *καλαμ – άτα* (ἀντὶ *καλαμάτη*). Ὅμοιον παράδειγμα εἶναι *ἀτζάτα* ἐκ τοῦ παρ' Ἑσυχίῳ *ἀζάτη*, *βράστα* (*βράστη* ἐν Κύπρῳ καὶ Λυκία, *βλάστη* ἐν Ρόδῳ), *βωλάτα* (=ὁ βῶλος) κ. ἄ.²

Κατὰ ταῦτα τὸ τοπων. *Καλαμάτα* προῆλθεν ἐκ τοῦ *Καλομμάτα*, θηλυκοῦ τοῦ ἐπιθ. *καλομμάτης*. Τὸ δὲ ὁμώνυμον κατωιταλικὸν προσηγορ. *καλαμάτα* (ἐκ τοῦ οὐσ. *κάλαμος*) εἶναι ἄσχετον³.

Καισαρεία – Καισαριανή, Χαισιά.

Καισαρεία (ἡ) λέγεται χωρίον ἐν Μακεδονία παρὰ τὴν Κοζάνην. Κατὰ τὸν καθηγητὴν Ἄντ. Κεραμόπουλον⁴ «ἡ *Καισαρεία* τῆς σήμερον εἶνε ἡ ἀπόγονος τῆς *Καισαρείας* τοῦ Ἰουστινιανοῦ...», «ὁ Διοκλητιανὸς δὲ ἔδωκεν εἰς τὴν πόλιν ἐκ τοῦ τίτλου του τὸ ὄνομα *Καισάρεια*, ἀφ' οὗ εἶχε δώσει εἰς τὴν γειτονικὴν Βυζαντινὴν πόλιν τῆς Χρουπίστης ἐκ τοῦ ὀνόματός του τὸ ὄνομα *Διοκλητιανούπολις*» καὶ «... μετωνομάσθη ἡ Αἰάνη εἰς *Καισάρειαν*, ἐν συνδυασμῷ βεβαίως πρὸς γενικωτέραν τινὰ συγκρότησιν τῆς πόλεως..., δὲν δυνάμεθα ὅμως καὶ νὰ χωρίσωμεν τὰ δύο γνωστὰ γειτονικά ὀλωσδήποτε, ὧν τὸ μὲν ὀνομάσθη ἐκ τοῦ ὀνόματος [*Διοκλητιανούπολις*], τὸ δ' ἐκ τοῦ τίτλου [*Καισάρεια*] τοῦ αὐτοκράτορος».

Νομίζω ὅτι εἰς τὸ ὄνομα τοῦτο πρόκειται μία δυσχέρεια διὰ τὴν παραγωγὴν του ἐξ ἀρχαίου *Καισάρεια*, ὁ τονισμὸς του. Ἡ *Καισάρεια* θὰ ἐλέγετο *Καισάρεια* σήμερον, ὄχι *Καισαρεία*, διότι Ἀλεξάνδρεια, Ἀντιόχεια, Σελεύκεια κτ., ὄχι παροξύτονα, ἐλέγοντο τὰ ἐξ ὀνόματος παρηγμένα τοπωνύμια ταῦτα. Πῶς ὅμως τότε εἶναι γνωστὴ ὑπὸ τὸν δημῶδη τύπον *Καισαρεία* ἢ *Καισάρεια* τῆς

¹) Εἰς – ατο πβ. *βουδᾶτο*, *στεννᾶτο*, *τοιδιαῖτο* κ. ἄ.: ἡ ἀπώλεια τοῦ – ε κατ' ἐπίδρασιν Ἰταλικὴν, πβ. καὶ *γιομᾶτο*, *χορτᾶτο*.

²) *G. Rohlf*s, ἐνθ' ἀν. ἐν λ. *ἀζᾶτος*, *βράστα*, *βῶλος*.

³) Τὸ προσηγορικὸν *καλαμάτα* (πολλαχοῦ, = μετάξινον μαντήλιον) προῆλθεν ἐκ τοῦ τοπωνυμίου *Καλαμάτα*. Πβ. καὶ συνών. *μεσσῆνα* (Μεσσῆνη).

Σημειωτέον τέλος ὅτι τὸ Βυζαντ. ὄνομα *Καλαμᾶνος* (γρ. *Καλαμᾶνος*), ὅπερ ὁ *H. Moritz* (*Zunamen* 2, 43) ἐρμηνεύει ὡς ἐθνικὸν ἐκ τοῦ *Καλάμαι* τῆς Μεσσηνίας, δύναται νὰ εἶναι ἐξ ἐθνικοῦ παρὰ τοπωνύμιον *Κάλαμος*, *Καλάμη*, *Καλάμιον*, ὄχι ἐκ τοῦ ἀνυπάρχοντος παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς *Καλάμαι*.

⁴) Ἀνασκαφαὶ καὶ ἔρευναί ἐν τῇ Ἄνω Μακεδονία: Ἀρχαιολογ. Ἐφημ. 1933, σ. 46,47,51.

Καππαδοκίας (πβ. «ἅγιο - Βασίλεις ἔρχεται ἀπὸ τὴν Καισαρεία κτλ.»); Πρόκειται περὶ λογίας ἐπιδράσεως τῶν φράσεων, οἷα ὁ *Καισαρείας Βασίλειος*, ἐκ *Καισαρείας* κτλ.: ὁμοίως τὸ μεγαλυνᾶριον τοῦ ἁγίου Βασιλείου ἔχει ὡς ἐξῆς: «... τὸν φωστῆρα τὸν φαινὸν τὸν ἐκ *Καισαρείας* καὶ Καππαδόκων χώρας Βασίλειον τὸν Μέγαν πάντες τιμήσωμεν». Ὁ ποιήσας λοιπὸν τὸ ῥῆσμα τῶν καλάνδων ὑπέστη τὴν ἐπίδρασιν τοιούτων ἐκφορῶν καὶ μάλιστα τοῦ ἀνωτέρω ἐν τῷ ναῶ ἀδομένου μεγαλυναρίου καὶ τὴν φράσιν ἐκ *Καισαρείας* μετέγραψε δημοδῶς ἀπὸ τὴν *Καισαρεία*. Κατὰ ταῦτα ἡ ἐκφορὰ *Καισαρεία* δὲν βοηθεῖ τὴν ἐρμηνείαν τοῦ *Καισαρεία* τῆς Μακεδονίας, ἡ ἐν Μακεδονίᾳ ἄρα σημερινὴ *Καισαρεία* ἴσως δὲν εἶναι ἡ *Καισάρεια* τοῦ Προκοπίου (4, 3 B)¹. Ὅμοιον παρατονισμὸν ἔχομεν καὶ εἰς ἄλλα ὀνόματα, π. χ. *Νικαίαν*, *Γενοῦα*, ²*Ἀγκύραν*² πάντως κατ' ἐπίδρασιν τῆς γενικῆς *Νικαίας*, *Γενοῦης*, ³*Ἀγκύρας*.

Νομίζω ὅτι τὸ ὄνομα δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ ἐκ τοῦ ἐπιθέτου *καισαρεία* (*καισάρειος* - εἰα - εἰον) οὐσιαστικοποιηθέντος ἀντὶ *καισαρεία* κτῆσις ἢ μετ' ἀναλόγου τινὸς οὐσιαστικοῦ· τὸ *Καισαρεία* τοῦτο συνιζημένον ἐγένετο κανονικῶς *Καισαρεία*, ὡς λέγεται σήμερον. Πράγματι δὲ ἀντὶ τῶν περιφραστικῶν ἐκφορῶν ἢ τῶν *Καισάρων* ἐστία, *Καίσαρος* κῆποι, *Καίσαρος* ἀγορά, *Καίσαρος* βωμοὶ κτλ. ἐλέγετο *Καισάρειος* οἶκος μέγαρον ἐν Ἱερουσαλήμ (Ἰώσηπος 1, 21, 1). Πβ. καὶ τὸ *Καισάρειον* (ἱερόν τοῦ Καίσαρος ἐν Ἀλεξανδρείᾳ) ὁμοίως ἐκ τοῦ ἐπιθ. *καισάρειος*.

Εἰς τὴν ἐρμηνείαν βοηθοῦν καὶ ἄλλα δύο ὀνόματα. Τὸ ἐν εἶναι ἡ *Καισαριανή*.

* * *

Ὅτι ἡ μονὴ τῆς Καισαριανῆς «ὠνομάσθη οὕτως ἀπὸ Καισαρείου ἡγουμένου αὐτῆς... ἐκαλέσθη Καισαριανὴ ἀπὸ τοῦ Καισαρίου τοῦ νέου θεμελιωτοῦ καὶ ἀποκαταστάτου αὐτῆς», εἶπε κατὰ τὸν Δ. Καμπούρογλου³ ὁ Σουρμελῆς. Ὁ Καμπούρογλος ὑποστηρίζει⁴ ὅτι «ψευδὲς εἶναι τὸ ὅτι ἀπὸ τοῦ ἡγουμένου τούτου ὠνομάσθη ἡ Μονὴ Καισαριανή», ὅτι δ' ὑπὸ τοῦ λαοῦ λέγεται *Συριανή*⁵, ὄχι *Κυριανή*, ὡς ἐλέχθη. Αἱ παλαιότεραι περὶ τοῦ ὀνόματος γνώμαι δὲν εἶναι ὀρθαί, εἰς αὐτὰς δὲ περιλαμβάνονται καὶ δύο τοῦ Καμπούρογλου, ἥτοι ἡ ἐτυμο-

¹) Πβ. ὅτι ὁ *Oberhammer*, Pauly - Wissowa RE ἐν λ. Caesarea σ. 1288, 3, ἀποδίδει τὴν Καισάρειαν ταύτην εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Ἀντιθέτως ὁ καθηγητῆς Ἀντ. Κεραμόπουλλος, ἐνθ' ἀν. 46 καὶ σημ. 1.

²) Ἰδ. *St. Psaltes*, Grammatik der byz. Chroniken, Göttingen 1913, σ. 142.

³) Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων, Ἀθῆναι 1890, τ. 2, σ. 21.

⁴) αὐτόθι σ. 22. Πβ. καὶ σ. 197.

⁵) αὐτόθι σ. 23.

λογία τοῦ ὀνόματος *Συριανή* ἐκ τοῦ ὀνόματος φιλοσόφου *Συριανοῦ*¹ ἢ ἐκ τοῦ γυναικός τινος ἀφιερωσάσης ἢ ὁσίας *Συριγιανῆς*², καὶ ἄλλη τοῦ I. Σβορώνου³, καθ' ἣν «ἡ *Καισαριανή* ἐκ τοῦ Σαισαρία (Ἡσύχ. Σαισαρία· ἡ Ἐλευσὶν πρότερον)... οὕτως ἐκαλεῖτο ἡ πρώτη Ἐλευσίς δηλ. τὸ πρῶτον κέντρον μυστικῆς Ἀττικῆς λατρείας, κείμενον ἐν *Καισαριανῇ*...».

Τὸ μόνον πιστευτὸν εἶναι ὅτι ἡ μονὴ ἔφερεν ἐξ ἀρχῆς τὸ ὄνομα *Καισαριανή*, ὃ δὲ τύπος *Συριανή* (ἐξ αὐτοῦ *Συογιανή* - *Συριγιανή*) προῆλθεν ἐκ παρετυμολογίας εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ.

Ἡ σοβαριώτερα ἐτυμολογία ἦτο ἡ ἀνάγουσα τὸ ὄνομα εἰς τὸν ἰδρυτήν, ὃ ὁποῖος θὰ ἐλέγετο *Καίσαρις* ἢ *Καισάριος*, ταύτην δὲ ὑπεστήριξεν ὁ καθηγητὴς Κ. Ἀμαντος⁴, ἀκολουθεῖ δὲ ὁ Ἰω. Σαρρῆς («ἐξ ἡγουμένου ἢ καλογήρου τινὸς *Καισαρίου*») ⁵ καὶ ἄλλοι⁶.

Ὅταν παραδίδεται ὅμως οἱ *Καισαριανοὶ* = οἱ τοῦ κόμματος τοῦ *Καίσαρος*, ὑπῆρξεν ἐπίθετον *καισαριανός* = ὁ ἀνήκων εἰς τὸν *καίσαρα*, καὶ δυνάμεθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἡ περιοχὴ ὀνομάσθη *καισαριανή κτήσις* καὶ εἶτα ἀπλῶς *Καισαριανή* κατὰ τὴν ἐρμηνείαν ταύτην ἢ μονὴ θὰ ἐλέγετο ἀρχικῶς *μονὴ Καισαριανῆς* καὶ δὲν ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ κτήτορος. Πβ. καὶ τὸ ἐκ τῆς μονῆς πιθανῶς βαπτιστικὸν ὄνομα *Καισαριανή*⁷. Ἄξιον σημειώσεως εἶναι ἐξ ἄλλου καὶ τὸ *Καισαρηνὴ* ὄνομα χωρίου ἐν Ἀνατολικῇ Θράκῃ (τῆς περιφερείας τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν), τὸ ὁποῖον πιθήχθη πιθανῶς ἐπίσης ἐξ ἐπιθέτου *καισαρηνός*.

*
* *

Τέλος εἰς τὰ ἐξ ἐπιθέτων *Καισαριὰ* (*καισάρειος* - *εἰα*) καὶ *Καισαριανή* (*καισαριανός* - *ῆ*) τοπωνύμια προσθετέον τὸ τοπων. *Χασιά* (ἢ) τῆς Ἀττικῆς, ἢ ἀρχαία *Φυλή*. Ὅτι ἡ λέξις δὲν δύναται νὰ συναφθῇ πρὸς τὸ παρ' Ἡουζίου *Χαστιεῖς* εἶπεν ὁ *Comp. Bursian*⁸, ὅτι δὲ σχετίζεται πρὸς τὸ μεσαιωνικὸν ἐπιθ. *χάσιος* εἶπεν ὁ Ἀνθ. Παπαδόπουλος⁹, ὃ ὁποῖος ἐδείχθη ἐπιφυλακτικὸς ὡς πρὸς τὴν ἐτυμολο-

¹) αὐτόθι σ. 199.

²) Ὁ ἀναδρομάρχης τῆς Ἀττικῆς, Ἀθήναι 1920, σ. 38 - 9.

³) Ἀθηνᾶ 29 (1917) 310.

⁴) Die Suffixe der neugriech. Ortsnamen, σ. 54.

⁵) Ἀθηνᾶ 40 (1928) 130 καὶ Μεγ. Ἑλλην. Ἐγκυκλοπ. 13 (1930) 489^α.

⁶) Ἐγκυκλοπ. Λεξ. Ἐλευθερουδάκη 7 (1929) 66β.

⁷) Π. Βλαστοῦ, Συνώνυμα καὶ συγγενικά, Ἀθήνα 1390, σ. 408.

⁸) Geographie von Griechenland, Leipzig 1862 - 8, τόμ. 1, σ. 334 σημ. 1.

⁹) Περὶ τῆς ἱστορίας, τοῦ ἐτύμου καὶ τῶν συγγενῶν τοῦ ἐπιθ. *χάσιος* ἰδ. τὴν διατριβὴν τοῦ κ. Ἀνθ. Παπαδοπούλου, Περὶ τῆς λέξεως *χάσιος*: Ἀθηνᾶ 48 (1938) 3 - 14.

γίαν τοῦ *Χασιά* (ἦ) ἐκ τοῦ *Χάσια* (τά)¹, τὴν ὁποίαν διετύπωσεν ὁ Ἴω. Σαρρῆς², ἔνεκα τῆς ἀπαιτουμένης μετακινήσεως τοῦ τόνου καὶ τῆς ἀλλαγῆς τοῦ γένους.

Ἄς μοῦ ἐπιτραπῆ ἡ γνώμη ὅτι, ὅπως ἐκ τοῦ ἐπιθ. *καισάρειος* - *καισαρεία* - *καισάρειον* προῆλθον τὰ τοπωνύμια *Καισαρεία* καὶ ἀρχαῖον *Καισάρειον*, οὕτω δύναται ἐκ τοῦ ἐπιθ. *χάσιος* - *χασία* - *χάσιον* νὰ προῆλθε ἡ *Χασία* (ἐκ τινος *χασία* *κτιῆσις*, *κώμη* κττ.) - *Χασιά* καὶ ἐξ ἄλλου ἐκ τοῦ οὐδετέρου τὰ *Χάσια*.

II. ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΛΛΑΓΗΣ ΤΟΥ ΑΡΙΘΜΟΥ ΕΙΣ ΤΟΠΩΝΥΜΙΑ ΠΑΛΑΙΟΘΕΝ ΣΩΘΕΝΤΑ

Ἄθῆναι - Ἀθήνα, Θῆβαι - Θήβα, Πάτραι - Πάτρα.

Τὸ τοπων. Ἄθῆναι φέρεται ἀπὸ τοῦ Ὀμήρου. Ὁ δὲ τύπος Ἀθήνη φέρεται παρ' Ὀμήρου, ἀλλ' εἶναι ἄγνωστος κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους καὶ Βυζαντινοὺς χρόνους.

Ἀμφοτέρους τοὺς τύπους, *Θήβη* καὶ *Θῆβαι*, παρέχουν οἱ ποιηταὶ Ὀμηρος, Πίνδαρος, Σοφοκλῆς, Εὐριπίδης, Καλλίμαχος, Ἀπολλώνιος ὁ Ρόδιος, Νόννος, ἡ Ἀνθολογία. Ὁ Ἡσίοδος, ὁ Θεόγνις, Ἀνακρέων κ. ἄ. μεταχειρίζονται μόνον τὸ *Θήβη*. Τοῦτο δὲ μεταχειρίζονται ἐκ τῶν πεζῶν ὁ Πλούταρχος, ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Αἰσχίνου καὶ παρέχουν Στέφανος ὁ Βυζάντιος καὶ ὁ Ἡσύχιος.

Ὁ Πλούταρχος δυνατὸν νὰ ἐχρησιμοποίησε τὸν ποιητικὸν τύπον, χωρὶς νὰ λέγεται ὑπὸ τῶν συγχρόνων του (Ἐρωτ. διηγήσεις 4, 7 *κειμένης* *μεταξὺ Θήβης καὶ Κορωνείας*), διότι χρησιμοποιεῖ καὶ ἴδιον ἐθνικὸν *Θηβαιεὺς* (*αὐτόθι διένειμαν τὴν χώραν Θηβαιεῦσί τε καὶ Κορωνεῦσι*), τὸ ὁποῖον ἄγνωστον ἄλλοθεν παραθέτει Στέφανος ὁ Βυζάντιος. Ὁ τελευταῖος («*Θήβη* πόλις Βοιωτίας διάσημος...») ἔγραψε πάντως *Θῆβαι* κατὰ τὸν ἐκδότην Meineke (σ. 312, 15 ὑπόμν. «*Θῆβαι scripsit sine dubio Stephanus, non Θήβη, quo soli poetae usi sunt... Θήβη iterum epitomator posuit s. v. Κάλυδνα*»). Τὴν παρὰ Στεφάνῳ γραφὴν ἠκολούθησεν ἴσως καὶ ὁ Ἡσύχιος παραδίδων μόνον τὸν τύπον «*Θήβη* πόλις Βοιωτίας. [*καὶ κιβώτιον*]». Πάντως *Θήβη* παρέχει καὶ ὁ Σχολιαστὴς τοῦ Αἰσχίνου³.

Εὐνόητον δὲ ὅτι ἡ ὑπὸ τῶν ποιητῶν χρῆσις τοῦ τύπου *Θήβη* δὲν ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν περὶ τῆς παρὰ τῷ λαῷ χρήσεως αὐτοῦ, διότι οἱ ποιηταὶ ἐκ τῶν

¹) ἔνθ' ἄν. σ. 10.

²) Ἀθηνᾶ 40 (1928) 157.

³) *Scholia graeca in Aeschinam et Isocratam...* edidit Gul. Dindorfius, Oxonii 1852, σ. 91: (Κατὰ Κτησιφῶντος § 128) «*μιας πόλεως*] *Θήβης*, ἣν ἤδη κατέσκαψεν Ἀλέξανδρος. Β.».

αὐτῶν μυθολογικῶν πηγῶν ἀντλοῦντες συμπαρελάμβανον καὶ ἐχρησιμοποιοῦν τὰ ἀρχαιοπρεπῆ ὀνόματα καὶ τύπους, ὅχι τοὺς κατὰ τὴν ἐποχὴν των συνήθεις παρὰ τῷ λαῷ. *Θήβη* ὅμως φέρεται καὶ ἐπὶ παπύρων τῶν Βυζαντιακῶν χρόνων¹, παραλλήλως μετὰ τοῦ *Θῆβαι*, ὃ ὁποῖος ἐπίσης φέρεται κατὰ τὸν 2^{ον} καὶ 4^{ον} αἰ. ἐπὶ παπύρων².

Ὁ Εὐστάθιος, *Παρεκβολαὶ εἰς Ὅμηρον* 119, 3 κέξ., παρατηρεῖ «*νῦν δὲ τοῦτο ἰστέον ὅτι τὴν παρὰ τῷ ποιητῇ ταύτην Θήβην πληθυντικῶς ἄλλοι Θήβας φασί, καὶ εἰσὶ καὶ ἄλλα τοιαῦτα διαφορούμενα κατ' ἀριθμὸν Ἀθήνην γὰρ τὴν πόλιν καὶ Ἀθήνας εὐρίσκομεν, καὶ Κρήτην καὶ Κρήτας, καὶ ἀκρωτήριον Μάλειαν καὶ Μαλείας, καὶ ἄλλα διάφορα*». Ὁ σοφὸς ἱεράρχης ταῦτα μὲν παρατηρεῖ περὶ τῆς παρ' ἀρχαίοις χρήσεως τῶν ὀνομάτων *Θήβη - Θῆβαι*, *Ἀθήνη - Ἀθῆναι*, δὲν παραδίδει δ' εἰς ἡμᾶς τὸν συνήθη κατὰ τὴν ἐποχὴν του τύπον.

Πάτρα μνημονεύεται ἐπὶ παπύρου τοῦ 1^{ου} αἰ. π. Χρ. Ἐν τῷ Μεγάλῳ Ἐτυμολογικῷ 147, 36 φερόμενος ὁ τύπος *Πάτρα* (κατὰ τινὰ κώδικα) δὲν δύναται νὰ εἶναι παλαιός, ἀλλὰ μόνον Βυζαντινός· διότι πρὸ Χριστοῦ ἐλέγετο ἡ πόλις *Πάτρα* (παλαιότ. Ἀρόη), ἐπὶ παπύρων δ' ἀπὸ τοῦ 1^{ου} αἰ. μ. Χρ. μέχρι τοῦ 8^{ου} φέρεται *Πάτρη ἄνω*, *Πάτρη κάτω*, *Πάτρης ἐποίκιον*, *Πάτρης χωρίον* κτ.³. Ἐκ τούτων συμπεραίνω ὅτι ἡ πόλις ἐλέγετο καὶ *Πάτρη* καὶ *Πάτρα*, ὡς *Ἀθήνη - Ἀθῆναι*, *Θήβη - Θῆβαι*, *Κρήτη - Κρήται* κτῳ. Καὶ ἐλέγετο μὲν κατ' ἀρχὰς συνηθέστερον *Πάτρα*, κατόπιν ἐπὶ τινὰς αἰῶνας *Πάτρη*, τούτου δὲ λησμονηθέντος ἐπεκράτησεν ὁ μεσαιωνικὸς τύπος *Πάτρα*. Ἐν ἀντιθέσει δὲ πρὸς τὸ *Ἀθήνη* καὶ *Θήβη* δὲν δύναται ὁ τύπος *Πάτρη* νὰ θεωρηθῇ ποιητικὸς· δὲν ἀποκλείεται ὅμως ὁ τύπος *Πάτρη* τῶν μεταχριστιανικῶν παπύρων νὰ εἶναι πλάσμα τῶν λαλούντων, προελθὸν ἐκ τούτου, ὅτι ἡ πόλις *Πάτρα* διεκρίνετο τότε εἰς δύο τμήματα (*ἄνω Πάτρη*, *κάτω Πάτρη* κατὰ πάπυρον τοῦ 1^{ου} ἢ 2^{ου} καὶ τοῦ 3^{ου} αἰ.), ὥστε ἐκ τοῦ πληθυντικοῦ *Πάτρα* ἐπλάσθη καὶ ἐνικὸς *Πάτρη*. Ἄξιον σημειώσεως πάντως εἶναι ὅτι Στέφανος ὁ Βυζάντιος παρέχει «*Πάτρα*, πόλις Ἀχαΐας...», ὅχι *Πάτρη* ἢ *Πάτρα*.

Καὶ ταῦτα μὲν περὶ τῶν ἀρχαιοτέρων τύπων *Ἀθήνη - Ἀθῆναι*, *Θήβη - Θῆβαι*, *Πάτρα - Πάτρη*.

Οἱ δὲ γνήσιοι μεσαιωνικοὶ καὶ νεώτεροι τύποι εἶναι *Ἀθήνα*, *Θήβα*, *Πάτρα*, πληθυντικῶς δὲ τὸ μὲν *Πάτρες* ἀγνοεῖται, οἱ δὲ τύποι *Ἀθῆνες* καὶ *Θῆβες*

¹) *Preisigke*, Λεξικὸν ἐν λ.

²) αὐτόθι ἐν λ.

³) *Preisigke*, Λεξικὸν ἐν λ.

φέρονται εἰς τινὰ κείμενα¹, χωρὶς ὅμως νὰ ὑπῆρξαν συνήθεις, ἀφοῦ εἰς τὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέως οἱ καθ' ἐνικὸν ἀριθμὸν τύποι εἶναι σχεδὸν οἱ μόνοι ἐν χρῆσει.

Τὰς παλαιότερας μνείας τῶν νεωτέρων τύπων Ἀθήνα, Θήβα, Πάτρα ἔχομεν, ἐφ' ὅσον γνωρίζω, εἰς τὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέως. Οὕτω φέρεται εἰς αὐτὸ τῆς Ἀθηνοῦ (1554, 1661) καὶ τὴν Ἀθήναν (1556, 2594). Ἐπειτα ἐν τῇ Ἀλώσει τῆς Κων)πόλεως τοῦ Ε. Γεωργηλᾶ στ. 982 «Ἀθήνα, Θήβα...» καὶ στ. 770, 981 «Ἑλλάδα, Πάτρα, Ἀγραφα...». Παρὰ Γ. Φραντζῆ, Χρονικὸν (ἔκδ. Βόννης) σ. 107, 4 «τὴν τῆς Ἀθήνας καὶ Θήβας μερίδα». Παρὰ Δωροθέω Μονεμβασίας, Βιβλίον ἱστορικὸν (Βενετία 1818) σ. 414 «ὑπῆγε καὶ ἐπῆρε τὴν Αἶνον, τὴν Ἀθήναν, τὴν Θῆβαν» καὶ σ. 481 «ἐμπῆκαν μέσα εἰς τὴν Θῆβαν». Εἰς τὸν Ἐρωτόκριτον «τὸ Ἀθήνας τὸ φουσαῖτο (Δ 1063), εἰς τὴν Ἀθήνα (Α 25, Δ 860), «ἀπόξω ἔς τὴν Ἀθήνα» (Δ 911) κ. ἄ. Εἰς τοῦ Σπυρο. Λάμπρου, Βραχέα χρονικά σ. 78 (ἔκδ. Κ. Ἀμάντου) «εἶτα τὴν Ἀθήνα, τὴν Θήβα...».

Πλὴν τῶν ἀνωτέρω παρατεθέντων χωρίων, εἰς τὰ ὁποῖα μετὰ τοῦ τύπου Ἀθήνα μνημονεύεται ὁ τύπος Θήβα, φέρεται ὁ τελευταῖος καὶ εἰς τὸ Χρονικὸν τοῦ Μορέως: τῆς Θήβας (3282, 3633, 7251) καὶ τῆς Θηβοῦ (6304), τὴν Θῆβαν (ἀπὸ τὴν Θήβα 2593, εἰς τὴν Θῆβαν 3245, 3282, 3287, 4364, 4386, 8020, 8091), «ἀπὸ τὴν χώραν Θήβας» (7251).

Ὁ τύπος Πάτρα: τῆς Πατροῦ Χρον. Μορέως (1401, 1955, 7866), τῆς Πάτρας Ἐρωτόκρο. (B 1515), τὴν Πάτραν Χρον. Μορ. (3640, εἰς τὴν Πάτραν 1410, 1453, 3132, 3488), Πάτρα Ἀλωσις Κων/πόλεως στ. 770, 981, τῆς Πάτρας, ἐν τῇ Πάτρα, εἰς τὴν Πάτραν Γ. Φραντζῆ, Χρονικὸν 427.4.409, 6.392, 1.384, 13 κλπ., εἰς τὴν Πάτραν Ἐρωτοκρο. B 489, ἀπὸ τὴν Πάτρα B 452.

Οἱ μεσαιωνικοὶ λοιπὸν τύποι εἶναι: τὴν Ἀθήνα, Θῆβαν καὶ Θήβα, Πάτραν καὶ Πάτρα καὶ γεν. τῆς Ἀθήνας, Θήβας, Πάτρας (πλαστοὶ δὲ εἶναι οἱ τύποι τῆς γενικῆς τῆς Ἀθηνοῦ, Θηβοῦ, Πατροῦ²).

¹) Τύπος Ἀθηνοῦ (τῶν Ἀθηνοῦ ὁ δοῦκας) Χρον. Μορέως 3633, 4369, οἱ ξακουστὲς Ἀθηναῖοι Ἐρωφίλης πρόλογ. 26, τὲς Ἀθηναῖοι, τὲς Θῆβες, τὴν Θάσον (Σπυρο. Λάμπρου, Βραχέα χρονικά Α 1, σ. 24, ἔκδ. Κ. Ἀμάντου), ἐκατεβήκανε ἔς τοῖς Ντῆβες (Μάτση Χρονικὸν σ. 223 = Κ. Σάθα, Ἑλληνικά ἀνέκδοτα, Ἀθήναι 1867, τ. 1), 1801 16 Σεπτεμβρίου Ἀθηναῖοι (Ἀντ. Λιγνοῦ, Ἀρχεῖον Ὑδρας 1, 269). [Τὰς ἀνωτέρω μαρτυρίας ὀφείλω εἰς τὸ Μεσαιων. Ἀρχεῖον, πλὴν τῶν ἐκ τοῦ Χρον. τοῦ Μορέως]. Φέρεται δὲ ἐν ἄσματι ἔς τὲς Ἀθηναῖοι (Νίσυρος), τὰ Ἀθηναῖοι αἱ Ἀθήναι τοῦ Πόντου (Κοτύωρα, Ἀρχεῖον Πόντου 2, 152), ἔς τὴν Ἀθήνα καὶ ἔς τὴν Ἀθηναῖοι ἐν Αἰβανίῳ Θεσσαλίας.

²) Οἱ τύποι οὗτοι μετεσχηματίσθησαν ἴσως ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ τοῦ Χρονικοῦ τοῦ Μορέως ἀναλογικῶς κατὰ τὰ εἰς -ος δευτερόκλιτα, π. χ. τῆς Κορίνθου, τῆς Πύλου κτῶ. Πβ. ὅτι εἰς τὸ αὐτὸ Χρονικὸν ἔχομεν τύπους τῆς Ἀνδραβίδου (ἀντὶ Ἀνδραβίδας), τῆς Καριταίου (ἀντὶ

Ἡ μεσαιωνικὴ καὶ νεωτέρα Ἑλληνικὴ, ἡ φυσικὴ συνέχεια τῆς Κοινῆς, διέσωσε τοὺς τύπους Ἀθῆναι, Θῆβαι, Πάτραι, ἀλλ' ὄχι τὸν παλαιότατον καὶ ποιητικὸν Ἀθήνη οὔτε τὸν ποιητικὸν καὶ σπάνιον Θήβη οὔτε τὸν Πάτρι. Λέγω δὲ τοῦτο, διότι πιστεύω ὅτι οἱ τύποι Ἀθήνα, Θήβα καὶ Πάτρα δὲν ἠδύνατο νὰ προέλθουν ἐκ τῶν ἀντιστοιχῶν Ἀθήνη, Θήβη καὶ Πάτρι. Κατὰ τίνα ἀναλογίαν τὰ εἰς -η τοπωνύμια ταῦτα θὰ ἔληγον ἔπειτα εἰς -α; Αἱ ἐπὶ τῶν προσηγορικῶν ἀναλογίαι δὲν ἔχουν γενικὴν ἰσχὺν καὶ ἐπὶ τῶν κυρίων ὀνομάτων καὶ δὴ καὶ ἐπὶ τῶν τοπωνυμιῶν, δὲν ἠδύνατο ἄρα νὰ γίνῃ ἡ τροπὴ Ἀθήνη: Ἀθήνα, Θήβη: Θήβα, Πάτρι: Πάτρα. Ἀληθῶς δὲ πάντοτε ἐλέγετο καὶ λέγεται Ἀνάφη, Κρήτη, Σμύρνη, Σύμη, Κεσάνη, Κορώνη, Κρήνη, Μάκρη, Μεγίστη, Μυτιλήνη, Σάμη, Σινώπη, Σπάρι καὶ ἄλλα πολλὰ (οὐδέποτε Κρήτα, Σμύρονα. Μεγίστα, Σπάριτα κτ.). Οὐδὲ δωρισμὸς δύναται νὰ ὑποληφθῇ τὸ -α (ἀντὶ -η), διότι οἱ τύποι Θήβη καὶ Πάτρι εἶναι καὶ Βυζαντιακοί.

Ὑπολείπεται λοιπὸν ἡ ἐρμηνεία τῶν τύπων Ἀθήνα, Θήβα, Πάτρα ἐκ τῶν τύπων Ἀθῆναι, Θῆβαι, Πάτραι. Τὴν διαφορὰν τοῦ ἀριθμοῦ εἰς τὰ τοπωνύμια ταῦτα καὶ τὴν εἰς τὸν πληθυντικὸν τύπον ἀρχὴν τοῦ ἐνικοῦ εἶχε παρατηρήσει ἤδη ὁ Μελέτιος καὶ οἱ Δημητριεῖς. Ὁ Μελέτιος¹ λέγει «Θῆβαι βοιώτισι, κοινῶς Θήβα» καὶ οἱ Δημητριεῖς² «αἱ Ἀθῆναι, ἡ ὁποία τώρα λέγεται ἐνικῶς Ἀθήνα», καὶ πάλιν ὁ Μελέτιος³ «αἱ Πάτραι αἱ Παλαιαὶ... κοινῶς Πάτρα»⁴. Ἀλλὰ διατὶ καὶ κατὰ τίνα ἀναλογίαν ὁ πληθυντικὸς Ἀθῆναι ἐγένετο ἐν τῇ μεσαιωνικῇ Ἑλληνικῇ Ἀθήνα καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως;

Ἡδύνατο οἱ λαλοῦντες κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ὁρμώμενοι ἀπὸ τῆς ἐννοίας δύο ἢ πλειόνων τμημάτων κώμης ἢ πόλεως νὰ σχηματίσουν νέον ἐνικὸν τύπον, π. χ. ἀντὶ Ἀθῆναι νὰ εἴπουν καὶ περὶ ἐνὸς τμήματος ἡ Ἀθήνα (χωρὶς ὁ τύπος οὗτος νὰ προῆλθεν ἐκ τοῦ ἀρχαίου ποιητικοῦ Ἀθήνη, ὁμοίως ἀντὶ Θῆβαι ἠδύνατο νὰ εἴπουν ἡ Θήβα (ὅπερ ἄσχετον πρὸς τὸ ἀρχαῖον καὶ μεταγενέστερον Θήβη), ἀντὶ Πάτραι ὁμοίως Πάτρα (ὅπερ ἄσχετον πρὸς τὸ μεταγενέστερον Πάτρι, πβ. ἄνω II. καὶ κάτω II). Ἀναλόγως ἐρμηνεύει ὁ Edw. Mayser⁵

Καρίταινας), τῆς Λαοίσσου (ἀντὶ Λαοίσσης) καὶ ἄλλα παρόμοια. Ἰδ. Δ. Γεωργακᾶν, Ἀθηνᾶ 48 (1938) 31.

¹) Γεωγραφία παλαιὰ καὶ νέα, Βενετία 1807, τ. 2, 344. Πβ. Δημητριέων, Γεωγραφία νεωτερικῆ, Βιέννη 1791, τόμ. 1, σ. 192.

²) ἔνθ' ἄν. 1,188.

³) ἔνθ' ἄν. 2,385.

⁴) Πβ. Δημητριεῖς, ἔνθ' ἄν. 1, 158. Πβ. καὶ Ἀντ. Χατζῆν, Ἀρχαιολογ. Ἐφημ. 1930, σ. 64 σημ. 2: «Πρβ. νῦν Ἐλευσίς - Λεψίνα, Ἀθῆναι - Ἀθήνα, Θῆβαι - Φήβα κ. ἄ.».

⁵) Grammatik der griech. Papyri aus der Ptolemäerzeit II, Berlin - Leipzig 1926, σ. 39 σημ. 2.

τὸν πληθυντικὸν Ἀθῆναι παρὰ τὸ παλαιὸν Ἀθήνη: «Der Plural kann sich auch, wie bei Ἀθῆναι, auf die Ober- und Unterstadt, überhaupt auf die Vereinigung früher getrennter Stadteile beziehen».

Πιθανώτερον ὅμως θεωρῶ ὅτι κατ' ἄλλον τρόπον οἱ λαλοῦντες ἠδύναντο ἀπὸ τῶν τύπων Ἀθῆναι-Θῆβαι-Πάτραι νὰ ἔλθουν εἰς τοὺς τύπους Ἀθήνα-Θήβα-Πάτρα. Ἔχω τὴν γνώμην ὅτι τὰ γεωγραφικὰ ὀνόματα Ἀθῆναι, Θῆβαι, Πάτραι ἐκφερόμενα κανονικῶς κατ' αἰτιατικὴν τοῦ πληθυντικοῦ παρηρηνηεύθησαν καὶ μετεσχηματίσθησαν ὑπὸ τῶν λαλούντων.

Ἀντὶ δηλ. τοῦ παλαιοῦ τρόπου εἰς Ἀθήνας (Ἀθήναζε), ἐξ Ἀθηναίων (Ἀθήνηθεν), ἐν Ἀθήναις (Ἀθήνησι) προουτίμων κατὰ τοὺς Βυζαντιακοὺς χρόνους οἱ ὁμιλοῦντες τὰς περιφράσεις εἰς τὴν πόλιν Ἀθήνας, ἀπὸ (ἐκ) τὴν πόλιν Ἀθήνας, μέσα εἰς τὴν πόλιν Ἀθήνας, καὶ περαιτέρω διὰ τὴν πόλιν Ἀθήνας ἢ κατὰ τὴν πόλιν Ἀθήνας, ὅπως καὶ κατὰ τοὺς πρωτοχριστιανικοὺς χρόνους (βλ. κατωτέρω παραδείγματα). Βεβαίως δ' οἱ πρῶτοι εἰπόντες τὰς ἐκφορὰς ταύτας ἠσθάνοντο τὸν τύπον Ἀθήνας ὡς αἰτιατικὴν πληθυντικὴν, παρὰθεσιν τοῦ οὐσ. πόλιν. Ἀσφαλῶς δὲ δὲν θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἀντεῖπῃ ὅτι ὁμοίως ἔχει τὸ ἐν τῷ Χρον. τοῦ Μορέως 7251 ἀπὸ τὴν χώραν Θήβας, ἀφοῦ παραδίδεται καὶ πληθυντ. Ἀθηναίων. Ἐλέγετο λοιπὸν εἰς τὴν χώραν Θήβας, ἀπὸ τὴν χώραν Θήβας, διὰ τὴν χώραν Θήβας κτ. Ὅμοίως ἔλέγετο εἰς τὸ μέρος Πάτρας, ἀπὸ τὸν τόπον Πάτρας κτ.¹

Ἐπειδὴ δ' ἐλέγοντο ἤδη καὶ αἱ ἐκφοραὶ ἢ πόλις τῆς Ἀρτας, ἢ χώρα τῆς Τεγέας, τὸ μέρος τῆς Χιμάρας καὶ τὰ ὅμοια (ὄθεν ἢ σημερινὴ χρῆσις ἢ πόλις τῆς Θεσσαλονίκης, ἢ πόλις τῶν Καλαμῶν, ἢ πόλις τοῦ Μεσολογγίου, ἢ πόλις τῶν Πατρῶν κτ.²), ἐξελήφθησαν καὶ αἱ ἐκφοραὶ τὴν πόλιν Ἀθήνας, τὴν χώραν

¹) Ἀφοῦ ἐξωμαλίσθησαν χώρα-χώρες, ψάθα-ψάθες κτ., διατὶ δὲν ἔλεγον οἱ λαλοῦντες καὶ Ἀθῆνες, Θῆβες, Πάτρες ἀντὶ τῶν Ἀθῆναι, Θῆβαι, Πάτραι; Διότι τὴν μεγαλυτέραν ἐκ τῶν γλωσσικῶν στοιχείων συντηρητικότητα διασώζουσι, ὡς γνωστόν, τὰ τοπωνύμια καὶ ἐπ' αὐτῶν, λίαν συνήθων, διετηρήθη ἐπὶ μακρότερον ἢ παράδοσις, ὥστε ἔλεγον εἰς Ἀθήνας, (πάντως ἄνευ τοῦ ἄρθρου), ὡς δεικνύει ἀκόμη καὶ ὁ Φραγκικὸς τύπος Σετίνα, ὁ τύπος Σέρρας (ἀντὶ τὰς Σέρρας βεβαίως, π.χ. τὰ Σέρρας εἶναι καλά).

²) Ἡ χρῆσις ἢ πόλις τῆς Θεσσαλονίκης, ἢ πόλις τῶν Πατρῶν κτ., ἀδόκιμος ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς, εἶναι παλαιὰ καὶ ἔχει ὑπὲρ ἑαυτῆς δικαιώματα ἱστορικὰ ἰσχυρά. Ἀπὸ τῶν χριστιανικῶν δηλ. χρόνων ἢ χώρα κατακλύζεται ὑπὸ γεωγραφικῶν ὀνομάτων ληφθέντων ἐκ τοῦ ὀνόματος ἰδιοκτῆτου ἢ κτίτορος, π.χ. Ἀμμίνου ἐποίκιον (1^{ος} αἰ.), Ἀντινόου πόλις (2^{ος} αἰ.), Ἀρείου ἐποίκιον (2^{ος} αἰ.), Δημητρίου ἐπ. (2^{ος} αἰ.), Ἐπικράτου ἐπ. (3^{ος} αἰ.) καὶ ἄλλα μεταγενέστερα Ἀγάθωνος χωρίον, Ἀνδρέου χωρίον, Ἀκακίου ἐποίκιον, Βασιλείου ἐπ., Δικαίου ἐπ., Δαμαράτου κόμη, Ἀλεξάνδρου πόλις, Ἀντινόου π., Δικαίου νῆσος κτ. Ἡ κτητικὴ αὕτη ἐκφορὰ ἐπέδωκε τόσον, ὥστε καὶ ὀνόματα τόπων μὴ ληφθέντα ἐκ τοῦ ὀνόματος κτίτορος ἢ ἰδιοκτῆτου ἐγένοντο κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον περιφραστικά· π.χ. Ἀκανθῶν (5^{ος} - 7^{ος} αἰ.)

Θήβας, τὸ μέρος Πάτρας ὡς ἀνήκουσαι εἰς ἐκεῖνο τὸ σύστημα καὶ οὕτως οἱ τύποι Ἐθήβας, Θήβας, Πάτρας ἐθεωρήθησαν ὁμοίως ἐνικαὶ γενικαί¹. Κατ' ἀκολουθίαν τούτου εἶπον τότε οἱ λαλοῦντες καὶ ἡ πόλις τῆς Ἐθήβας, ἡ χώρα τῆς Θήβας, τὸ μέρος τῆς Πάτρας, φυσικὰ δὲ καὶ ἡ Ἐθήβα, ἡ Θήβα, ἡ Πάτρα.

Τὰ ἀνωτέρω στηρίζονται δι' ἀναλόγων παρατηρήσεων παρερμηνείας τῶν λαλούντων. Εἰς τοιαύτην παρερμηνείαν ἀπέδωκα π. χ. τὸν τύπον ἡ Πενταγυοῦ τοῦ τοπωνυμίου Πενταγυοὶ (οἶ), δηλ. ἡ αἰτιατικὴ ὅς τ' ὅς Πενταγυοῦ (ἐνν. τὸ μέρος παραθετικῶς) = ὅς τοὺς Πενταγυοὺς ἐξελέφθη γενικὴ ὅς τ' ὅς Πενταγυοῦς (= ὅς τῆς Πενταγυοῦς) τὸ μέρος². Εἰς παρομοίαν αἰτίαν ὀφείλεται ἡ ἀλλαγὴ τοῦ γένους εἰς τὰ τοπωνύμια (ἡ Δίρφυς -) ἡ Δέρφιν - τὸ Δέρφιν, (ἡ Θεσσαλονίκη -) ἡ Σαλονίκη - τὸ Σαλονίκι, ἡ Ἰθάκη - τὸ Θιάκι, ἡ Στεῖρις - τὸ Στεῖρον κττ. Ἡ αἰτία εἶναι, νομίζω, τὸ ὁμοιόφθογον τῆς καταλήξεως (-ι)³ καὶ ἡ ἀναστροφὴ κατ' αἰτιατικὴν ἐκφορὰ αὐτῶν· τὴν αἰτιατικὴν εἰς Δίρφιν (καὶ σήμερον ὅς τῆ Δέρφιν), εἰς Θεσσαλονίκην, εἰς Ἰθάκην, εἰς Στεῖρον κττ. ἐξέλαβον οἱ λαλοῦντες οὐδετέρου γένους: Δέρφιν (παρετυμολογικῶς πρὸς τὸ ἀδέλφιν;), Θεσσαλονίκην, Ἰθάκην, Στεῖρον καὶ οὕτω λέγεται σήμερον τὸ Δέρφιν, τὸ Σαλονίκι, τὸ Θιάκι⁴, τὸ Στεῖρον.

ΔΗΜ. ΙΩ. ΓΕΩΡΓΑΚΑΣ

καὶ Ἐκατηφῶνος ἐποικίον - χωρίον (Βυζαντ.), Ἐκίς (4^{ος} αἰ.) καὶ Ἐκίως κώμη (6^{ος} αἰ.), κώμη Βούβαστος (2^{ος} αἰ.) καὶ Βουβάστου χωρίον (8^{ος} αἰ.), περὶ κώμην Ἐλευσίνα (3^{ος} αἰ.) καὶ ἐν ἐποικίῳ Ἐλευσίνος (5^{ος} αἰ.), Ἐλεφαντίνη μητρόπολις (2^{ος} αἰ.) καὶ Ἐλεφαντίνης πόλις (4^{ος} αἰ.) κ. ἄ. Οὕτω δὲ ἀπαντᾷ καὶ μόνη ἡ περίφρασις Ἐγκῶνος ἐποικίον - χωρίον (6^{ος} - 8^{ος} αἰ.) = Ἐγκῶν, Ἐλεξανδρείας χωρίον (6^{ος} αἰ.) = Ἐλεξάνδρεια, Ἐνωγῆς χωρίον (2^{ος} - 8^{ος} αἰ.) = Ἐνωγῆ, Δάφνης ἐποικίον - χωρίον (5^{ος} - 8^{ος} αἰ.) κττ. (Τὰ ἀνωτέρω τοπωνύμια βλ. παρὰ Preisigke). Ἐντεῦθεν ἔχει λοιπὸν τὴν ἀρχὴν καὶ ἡ ἐν τῇ λογίᾳ σημερινῇ χρῆσις ἡ πόλις τῆς Θεσσαλονίκης, ἡ πόλις τοῦ Μεσολογγίου, ἡ πόλις τῶν Πατρῶν κλπ.

¹) Πβ. ἀνωτ. σ. 87 σημ. 2.

²) Περὶ τοῦ τοπωνυμίου Πενταγυοὶ βλ. Λαογραφίαν 12 (1937 - 9) 181 - 185.

³) Πβ. Δ. Γεωργακάδην, Ἀθηνᾶ 47 (1957) 251.

⁴) Περὶ τοῦ Θιάκι - Θιακὸς βλ. ἄρθρον μου, Λαογραφία ἐνθ' ἀν. 192.

ΜΕΤΑΘΕΣΙΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΜΕΤΑΘΕΣΙΣ ΦΘΟΓΓΩΝ
ΕΝ ΤΗ ΝΕΩΤΕΡΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΛΩΣΣΗ ΜΕΤ' ΑΝΑΦΟΡΑΣ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑΝ

ΤΩ ΕΠΙΦΑΝΕΣΤΑΤΩ ΦΙΛΟΣΟΦΩ
ΘΕΟΦΙΛΩ ΒΟΡΕΑ
ΕΠΙ ΤΗ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΝΤΑΕΤΗΡΙΔΙ
ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΥ ΔΡΑΣΕΩΣ

Πασῶν τῶν μεταβολῶν ἐν τῇ γλώσσῃ, τῶν τε φωνητικῶν καὶ τῶν ἀναλογικῶν, αἰτία εἶναι ἡ γενικὴ γλωσσικὴ ἀρχή, ἣτις καλεῖται ἀπόκλισις. Κατὰ ταύτην δηλονότι τὸ ἐν τῇ συνειδήσει ἴνδαγμα ἐκάστου τῶν γλωσσικῶν στοιχείων εἶναι τόσον ἀσθενές, ὥστε πάντοτε μεταβάλλεται κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον καὶ ἐξακολουθεῖ μεταβαλλόμενον, ἐφ' ὅσον τὸ γλωσσικὸν αἴσθημα τῶν ἀκουόντων καὶ αὐτοῦ τοῦ λαλοῦντος δὲν διαμαρτύρεται ἢ λογία παράδοσις, ἥτοι ἔγγραφος λόγος, δὲν ἀποκαθιστᾷ ἐκάστοτε τὸ ἴνδαγμα τοῦτο εἰς σχετικὴν ἀριότητα.

Ἐνεκα τούτου ἡ ἀπόκλισις εἶναι ἰσχυροτέρα μὲν ἐν χρόνοις φιλολογικῆς παρακμῆς, ἀσθενεστέρα δὲ ἢ καὶ ἀσθενεστάτη ἐν χρόνοις, καθ' οὓς ὁ ἔγγραφος λόγος εἶναι κοινὸς καὶ ἡ ἀνάγνωσις τῶν καθημερινῶν ἐνασχολήσεων τοῦ ἀνθρώπου.

Εἰς τὴν γλωσσικὴν ἀρχὴν τῆς ἀποκλίσεως ὀφείλεται, ὡς γνωστόν, ἡ δημιουργία ἰδιωμάτων, διαλέκτων καὶ ὅλως νέων γλωσσῶν, ὡς εἶναι πᾶσαι αἱ λατινογενεῖς γλῶσσαι, ὧν ἐκάστη ἔχει ἰδίους κανόνας ἀνεξαρτήτους ἀπὸ τε τῶν τῆς μητρὸς Λατινικῆς καὶ ἀπὸ τῶν ἀδελφῶν γλωσσῶν· ὅπως ἐπίσης εἶναι ἡ ἀρχαία Ἑλληνική, ἡ Λατινική καὶ αἱ λοιπαὶ ἀδελφαὶ γλῶσσαι, αἵτινες προῆλθον ἐκ τῆς αὐτῆς γλώσσης, τῆς Ἰαπετικῆς ἢ Ἰνδογερμανικῆς, καὶ ἀνεπτύχθησαν ἐκάστη ὅλως ἀνεξαρτήτως.

Ἄλλὰ καὶ αἱ διάλεκτοι τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Ἰωνική, Δωρική, Αἰολική καὶ αἱ ποικίλαι ἀποσχίσεις αὐτῶν διὰ τῆς ἀποκλίσεως ἐδημιουργήθησαν· καὶ τὰ νεώτερα δὲ ἰδιώματα κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, προέκυψαν ἐκ τῆς Ἀττικῆς – Κοινῆς.

Ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων φωνητικῶν μεταβολῶν, τὰς ὁποίας δημιουργεῖ ἡ ἀπόκλισις, εἶναι αἱ λεγόμεναι ἀλματικαὶ μεταβολαί¹, αἵτινες δὲν δημιουργοῦνται ἀνεπαισθήτως, τοῦ ἰνδάμματος ἐλαφρῶς πως καὶ βαθμιαίως μεταβαλλομένου, ἀλλὰ προκύπτουσιν αἰφνιδίως ὡς δι' ἄλματος. Οὕτως, ἐμφανίζεται φθόγγος ἀντ' ἄλλου

¹) Βλ. Γ. Χατζιδ. ἐν Ἐπιστημ. Ἐπετηρ. 13 (1917) σελ. 174 κ. ἑ.

φθόγγου οὐχὶ δι' ἀποτριβῆς καὶ σὺν τῷ χρόνῳ δημιουργίας νέου, ἀλλὰ δι' ἀποβολῆς αὐτοῦ, οἷονεὶ διὰ βιαίας ἀντικαταστάσεως· ἐπίσης προστίθεται νέος φθόγγος, ἔνθα οὔτε ἡ παραγωγή τῆς λέξεως οὔτε ἡ ἄλλη κλίσις αὐτῆς ἀπαιτοῦσι τοῦτον· ἄλλοτε μεταβάλλεται ἡ σειρά τῶν φθόγγων ἢ τὸ ποιὸν αὐτῶν ἐπίσης ἄνευ ἀνάγκης ἐτυμολογικῆς ἢ κλιτικῆς. Καὶ αἱ μεταβολαὶ αὗται, ὑφ' ἐνός τινος ὡς λάθη τὸ πρῶτον γινόμεναι, ἀποβαίνουσι σὺν τῷ χρόνῳ κοιναὶ διὰ τῆς μιμήσεως καὶ τῆς συνηθείας, ὅταν ὑπὸ τῆς αὐτῆς πρὸς ἀπόκλισιν διαθέσεως κατέχωνται πάντες, καὶ οὕτω δὲν θεωροῦνται πλέον σφάλματα λεκτικά.

Καὶ τῶν μεταβολῶν τούτων σπουδαιότεραι εἶναι ἐκεῖναι, καθ' ἃς μεταβάλλεται ἡ σειρά τῶν φθόγγων, ἢτοι μετατίθεται εἰς ἄλλην θέσιν τῆς λέξεως εἷς τις ἐξ αὐτῶν, ἢ δύο συγχρόνως φθόγγοι μετατίθενται ἀμοιβαίως εἴτε αὐτοὶ καθ' αὐτούς, ὡς ἔχουσιν, εἴτε κατὰ τὸ ποιὸν αὐτῶν χωρὶς τὸ ποσὸν τοῦ συνόλου τῶν φθόγγων νὰ μεταβληθῇ.

Τῶν τοιούτων, κατὰ μετάθεσιν ἢ ἀντιμετάθεσιν φωνητικῶν μεταβολῶν, παρατηρουμένων εἰς πάσας τὰς περιόδους τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, εἶδη τινὰ ἐξητάσθησαν ἤδη ὑπὸ τῶν γραμματικῶν, παλαιότερων καὶ νεωτέρων, καὶ γενικῶς πως ἐξηγήθησαν¹. Ἄλλ' οὔτε ἡ ἐξήγησις τῶν ἐξητασμένων τούτων μετ' ἀκρι-

¹) Ὁ Karl Foy ἐν Lautsystem der griechischen Vulgärsprache (1879) σελ. 81 κ. ἐ. ὑπὸ τὸν τίτλον «Περὶ τῆς μεταθέσεως τῶν συμφώνων» καταλέγει εἰκοσάδα ὀνομάτων τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς, ἐν οἷς μετατίθεται τὸ ρ καὶ ἄλλα σύμφωνα εἴτε καθ' ἑαυτὰ εἴτε μετ' ἄλλων ἀμοιβαίως. Ἐν ἐξαιρέσει τις δύο, τὸ βουρκος καὶ τὸ ἴντα, εἰς πάντα τὰ ἄλλα συμβαίνει ὄντως μετάθεσις ἢ ἀντιμετάθεσις. Τέλος παρατηρεῖ ὅτι τὸ φαινόμενον τοῦτο δύναται νὰ συμβαίῃ εἰς πᾶσαν γλῶσσαν καὶ καταλέγει τὰ Ἰσπανικὰ religro ἐκ τοῦ Λατινικοῦ periculum καὶ milagro ἐκ τοῦ Λατ. miraculum, εἰς ἃ ἔγινε ἀντιμετάθεσις τῶν συμφώνων r καὶ l, τὸ sudicio ἐκ τοῦ Λατ. succidus καὶ τὸ Λατ. «lapidicina d. i. lapicidina», εἰς ἃ ἔγινε ἀντιμετάθεσις τῶν συμφώνων c καὶ d.

Ὁ Mich. Deffner ἐν Tsakonische Grammatik (1881) σελ. 193 διαιρεῖ εἰς τρεῖς τάξεις τὰ φαινόμενα τῆς μεταθέσεως· α) τὸ φωνῆεν ὑπερπηδᾷ τὸ σύμφωνον πρὸς τὸ τέλος τῆς λέξεως: σπράμα <σπέσμα· β) τὸ φωνῆεν ὑπερπηδᾷ τὸ σύμφωνον πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς λέξεως: κορκός <κορκός· γ) τὸ σύμφωνον, συνήθως ὑγρὸν ἢ ἔνρινον, ὑπερπηδᾷ εἰς τὴν προηγουμένην συλλαβὴν: κρόπο <κόπρο· δ) τὸ σύμφωνον ὑπερπηδᾷ εἰς τὴν ἐπομένην συλλαβὴν: ἀσερνικός <ἀρσερνικός.

Ὁ G. Meyer ἐν Neugriechische Studien II (1894) 92 κ. ἐ. διδάσκει γενικῶς περὶ τῆς μεταθέσεως ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ ἐξετάζων, ὡς ὁ ἴδιος λέγει, τοὺς οὐσιωδεστέρους τύπους αὐτῆς διὰ χαρακτηριστικῶν τινῶν παραδειγμάτων. Ἄλλ' ἡ γνώμη αὐτοῦ ὅτι «οὐδὲν φωνητικὸν φαινόμενον τῆς νεωτέρας Ἑλληνικῆς εἶναι τοσοῦτον σὺνηθες, ὅσον ἡ μετάθεσις φθόγγων» εἶναι ὑπερβολικῶς εἰρημένη. Καὶ ὁ Meyer, καθὰ καὶ ὁ Foy, οὐδεμίαν διάκρισιν ποιεῖται μετὰ μεταθέσεως καὶ ἀντιμεταθέσεως.

Ὁ Paul Kretschmer ἐν Lesbische Dialekte (1905) σελ. 205 κ. ἐ. παρατηρῶν ὅτι αἱ

βείας ἐγένετο οὔτε πᾶσαι παρατηρήθησαν, ὅλως δὲ διέφυγον τοὺς μέχρι τοῦδε γραμματικούς αἱ κατὰ τὴν ἄρθρωσιν καὶ τὸν ἦχον τῶν συμφώνων γινόμεναι ἀντιμεταθέσεις, οὗ ἕνεκα ἀδελφοὶ τύποι διεστάλησαν ὡς λέξεις ἄσχετοι πρὸς ἀλλήλας καὶ παράδοξοι ἐτυμολογίαι αὐτῶν ἀνεζητήθησαν καὶ προυτάθησαν.

Διὰ τῆς ἐξακριβώσεως καὶ εἰς εἶδη διαιρέσεως τῆς ἀρχῆς ταύτης, τῆς μετα-

μεταθέσεις συμφώνων, συνηθέσταται οὔσαι εἰς τὰς Ἑλληνικὰς διαλέκτους, δὲν ἀποτελοῦσιν ἰδιαίτερον γνώρισμα ἰδιώματός τινος, ἐξετάζει μόνον τινὰς ἐκ τοῦ Λεσβιακοῦ ἰδιώματος, εἰς τὰς ὁποίας παρατηρεῖται συσσώρευσις συμφώνων ἕνεκα τῆς ἰδιαζούσης εἰς τὰ βορειοελληνικὰ ἰδιώματα κωφώσεως φωνηέντων. Παρέχει δὲ καὶ παραδείγματα τινὰ ἀντιμεταθέσεως, τὴν ὁποίαν καλεῖ *Vertauschung*.

Ὁ Hubert Pernot ἐν *Phonetique des parlers de Chio* (1907) σελ. 540 κ. ἑ. περιοριζόμενος εἰς Χιακὰ μόνον παραδείγματα, λέγει μὲν ὅτι τὸ φαινόμενον τοῦτο λαμβάνει ὑπόστασιν ὑπὸ δύο μορφάς, τὴν μετάθεσιν καὶ τὴν ἀντιμετάθεσιν, ἀλλ' ἐν τούτοις δὲν διαστέλλει αὐτὰς ἐν τῇ λεπτομερεῖ ἐξετάσει τοῦ φαινομένου. Ὡς βάσιν διαιρέσεως λαμβάνει τοὺς μετατιθεμένους φθόγγους, οἷον τὸ ρ, τὸ λ κτλ. Ἐπειτα δὲ τὴν πλοκὴν ἐκάστου τούτων, οἷον α') τὸ ρ ἀκολουθοῦντος συμφώνου, β') τὸ ρ προηγουμένου συμφώνου καὶ γ') τὸ ρ μεταξὺ φωνηέντων ἢ πρὸ φωνήεντος.

Ὁ Μένος Φιλήντας ἐν τῇ *Γραμματικῇ τῆς Ρωμαϊκῆς γλώσσας* (1907) σελ. 110 κ. ἑ. ἐξετάζων τὸ φαινόμενον τοῦτο ὑπὸ τὸ κεφάλαιον *Μετατόπισμα* παραθέτει ἱκανὸν ἀριθμὸν παραδειγμάτων ἄνευ διακρίσεως τῶν παραδειγμάτων τῆς ἀντιμεταθέσεως, ἀλλὰ ἐπιτυχῶς ἐρμηνεύει αὐτά, εἰ καὶ μονομερῶς καὶ ἄνευ συστήματος.

Ὁ Karl Dieterich ἐν *Südlichen Sporaden* (1908) σελ. 68 κ. ἑ. ἐξετάζει τὴν μετάθεσιν τοῦ ρ μόνον, τὴν ὁποίαν διαιρεῖ εἰς τρεῖς τάξεις: α') εἰς τὴν μετάθεσιν ἐν τῇ αὐτῇ συλλαβῇ, οἷον ἀδερφός > ἀδρεφός, β') εἰς τὴν μετάθεσιν εἰς ἑτέραν συλλαβὴν εἴτε προτέραν εἴτε ὑστέραν, οἷον ἀρσενικός > ἀσερνικός, βοτρύδι > βροτύδι καὶ γ') εἰς τὴν ἀμοιβαίαν μετάθεσιν μετ' ἄλλου συμφώνου, οἷον γνωρίζω > γρωνίζω. Πρβ. τοῦ αὐτοῦ *Untersuchungen* (1898) σελ. 119 κ. ἑ.

Βλ. πρὸς τούτοις Δημοσθ. Οἰκονομίδου, *Lautlehre des Pontischen* (1908) σελ. 86. Χρ. Παντελίδου, *Φωνητικὴν τῶν ἰδιωμάτων Κύπρου* κλπ. (1929) σελ. 51. Νικ. Ἀνδριώτη, *Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος Ἰμβρου* ἐν Ἀθηνᾶς 42 (1930) σελ. 163 ἔνθα παρέχονται παραδείγματα ἐκ τοῦ περιγραφομένου ἰδιώματος ἀξιόλογα.

Ὁ Γ. Χατζιδάκις διδάσκει περὶ τοῦ φαινομένου τούτου πολλαχοῦ, ὡσάκις πρόκειται διὰ τούτου νὰ ἐξηγήσῃ τὴν γραμματικὴν ὑπόστασιν λέξεώς τινος ἢ τύπου, οἷον ἐν ΜΝΕ 2. 127.434, ἐν Ἐπιστημ. Ἐπετηρ. 8, 30 σημ. 12, 14, ἐν Ἀθηνᾶς 29 (1917) σελ. 223 καὶ εἴ ποῦ ἀλλαχοῦ. Εἰδικῶς δὲ περὶ τούτου διέλαβεν ἐν Γενικῆς Γλωσσικῆς (1915) σελ. 74 κ. ἑ. ἔνθα χαρακτηρίζει αὐτὸ ὡς ἐναλλαγὴν θέσεως φθόγγων διὰ τὸν προληπτικὸν σχηματισμὸν αὐτῶν. Ἐπίσης διέλαβεν ἐν Ἐπιστημ. Ἐπετηρ. 13 (1917) σελ. 179 καὶ 189 ἔνθα χαρακτηρίζει τὸ φαινόμενον ἀπλῶς ὡς *μετάθεσιν φθόγγων*. Τρίτον ἐν Γραμματικῆς 1 (1914) σελ. 519 κ. ἑ. ἔνθα χαρακτηρίζεται τὸ πρᾶγμα ὡς *μετάθεσις καὶ ἀντιμεταχώρησις τῶν φθόγγων*. Καὶ εἰς τοὺς τρεῖς δὲ τούτους τόπους καταλέγονται ἀδιακρίτως παραδείγματα μεταθέσεως καὶ ἀντιμεταθέσεως, δι' ὧν συλλαμβάνεται μὲν ἀδρομερῶς πως τὸ γραμματικὸν τοῦτο φαινόμενον, ἀλλὰ δὲν ἐξετάζεται τοῦτο ἐπ' ἀκριβὲς οὐδὲ διακρίνεται κατὰ τάξεις καὶ εἶδη.

Ἐν τῇ *Griechische Grammatik*, Brugmann - Thumb (1913) σελ. 158 κ. ἑ. καὶ ἐν τῇ τοῦ Ed. Schnyzer (1939) σελ. 265 κ. ἑ., ἔνθα ἐξετάζεται τὸ φαινόμενον τοῦτο ἰδίᾳ παρὰ τοῖς

θέσεως καὶ ἀντιμεταθέσεως φθόγγων ἐν τῇ αὐτῇ λέξει, πολλαὶ λέξεις, ὅπως ἀδιανόητοι ἐτυμολογικῶς οὔσαι καὶ οἷονεὶ προβλήματα ἀποκείμενα, ἐξηγοῦνται καὶ ἀποσαφοῦνται ἱστορικῶς καὶ τυπολογικῶς.

Αἰτία τῆς μεταθέσεως τῶν φθόγγων εἰδικώτερον εἶναι ἡ σπουδὴ τοῦ λαλοῦντος πρὸς δῆλωσιν τῆς ἐννοίας, ὅποτε δὲν προσέχει οὗτος εἰς τὴν κατὰ πάντα ὀρθὴν ἔκφρασιν τοῦ συμβόλου αὐτῆς, τῆς λέξεως, ἀλλά, προσέχων μάλιστα εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ συνόλου τῶν φθόγγων, παραβαίνει ἐνίοτε τὴν σειρὰν αὐτῶν, ἐφ' ὅσον τὸ γλωσσικὸν αἶσθημα, ἥτοι ἡ ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἀκουόντων συνείδησις τῆς λέξεως, καθὰ ἀνωτέρω εἶπομεν, δὲν διαμαρτύρεται, λανθάνει δὲ ἡ ἐτυμολογικὴ ἀρχὴ αὐτῆς.

Ι. ΜΕΤΑΘΕΣΙΣ.

Ἡ μετάθεσις τοῦ φθόγγου τελεῖται ὅτε μὲν πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς λέξεως καὶ ἄρα τῆς ἐκφράσεως, ὅποτε καλεῖται *προληπτική*, ὅτε δὲ πρὸς τὸ τέλος τῆς λέξεως, ὅποτε καλεῖται *ὑποχωρητική*. Ἀλλὰ κυρίως νοεῖται αὕτη ὡς προληπτικὸς σχηματισμὸς φθόγγου τινὸς ἢ πλειόνων φθόγγων καθ' ὑποχώρησιν ἄλλου ἢ ἄλλων ἐκ τῆς οἰκείας θέσεως.

Ἡ μετάθεσις τοῦ φθόγγου ὡς πρὸς τὴν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς οἰκείας θέσεως τελεῖται εἴτε παρὰ φθόγγον, ἥτοι ἐν τῇ αὐτῇ συλλαβῇ: ἀροδός < ἀδροός, ἀγροός < ἀργός, ἀκόροδωμα < ἀκρόδωμα, εἴτε παρὰ συλλαβὴν, ἥτοι εἰς τὴν προηγουμένην ἢ τὴν ἐπομένην συλλαβὴν: γράστα < γάστρα, ἀμόρογαλα < ἀρομόγαλα, εἴτε, σπανιώτερον, ὑπὲρ συλλαβὴν, ἥτοι εἰς τὴν δευτέραν συλλαβὴν ἢ πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς λέξεως ἢ πρὸς τὸ τέλος αὐτῆς: τράγιστο < τάγιστρον, λημονημένος < λησμονημένος¹.

ἀρχαίοις, γενικῶς μὲν δὲν διαστέλλεται ἡ μετάθεσις ἀπὸ τῆς ἀντιμεταθέσεως, ἀλλ' ἀμφοτέρω ταῦτα ὑπάγονται ὑπὸ τὴν γενικὴν ἐννοιαν τῆς μεταθέσεως, ἣτις διαιρεῖται εἰς μετάθεσιν φθόγγων *κατὰ συνάφειαν* (Kontaktversetzung ἢ Kontaktmetathese), ἣν ἡμεῖς χαρακτηρίζομεν *παρὰ φθόγγον μετάθεσιν*, καὶ εἰς μετάθεσιν φθόγγων *κατὰ διάστασιν* (Fernversetzung ἢ Distanzmetathese), ἣν ἡμεῖς χαρακτηρίζομεν *παρὰ συλλαβὴν καὶ ὑπὲρ συλλαβὴν μετάθεσιν*. Αὕτη δὲ ὑποδιαιρεῖται εἰς *ἀμοιβαίαν μετάθεσιν* (Reziproke Fern. ἢ Dist.), ἣν ἡμεῖς χαρακτηρίζομεν *ἀντιμετάθεσιν*, καὶ εἰς *μονοσκελῆ μετάθεσιν* (Einseitige Fern. ἢ Dist.), ἣν ἡμεῖς χαρακτηρίζομεν *ἀπλῶς μετάθεσιν*. Βλ. καὶ Brugmann - Thumb, Gr. Gram. σελ. 94 κ. ἐ.

Περὶ μεταθέσεως καὶ ἀντιμεταθέσεως καθόλου παρὰ τοῖς ἀρχαίοις βλ. Kühner - Blass, Gram. (1890) 1,278 A.9. 288,2.

Παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς βλ. M. Triantafyllidis, Lehnwörter (1909) σελ. 66 κ. ἐ. S. Psaltes, Gram. Byz. Chroniken (1913) σελ. 103 κ. ἐ. Ἐν δὲ τοῖς Παπύροις βλ. Edwin Mayer, Gram. der gr. Papyri σελ. 151 κ. ἐ. 184 - 189 κ. ἐ.

¹) Τὴν διαίρεσιν ταύτην, ὡς ἐπουσιώδη, δὲν ἐφηρημόσαμεν, νομίζοντες ὅτι αἱ πολλαὶ διαιρέσεις καὶ ὑποδιαιρέσεις σύγχυσιν μᾶλλον προκαλοῦσιν ἀντὶ ἀκριβεστέρας κατανοήσεως.

Ἐκ τῶν συμφώνων τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης τὰ μάλιστα ἐπίφορον πρὸς μετάθεσιν εἶναι τὸ ρ εἴτε αὐτὸ τοῦτο εἴτε ἔνεκα αὐτοῦ οἱ μετ' αὐτὸ ἀκολουθοῦντες φθόγγοι, ὥστε νὰ ἀποβαίνῃ ἡ μετάθεσις τούτου ὑποχωρητικῆ. Ὁμοίως πρὸς τὸ ρ δύνανται νὰ μετατίθενται καὶ τὰ λοιπὰ σύμφωνα πλὴν τῶν ψιλῶν κ, π, τ καὶ τῶν διπλῶν ξ, ψ, τῶν ὁποίων ἡ συνείδησις ὡς συνθέτων ἐκ τοῦ κ+σ καὶ π+σ εἶναι σαφής, ὡς ἐξ ἀναμφισβητήτων παραδειγμάτων μεταθέσεως καὶ ἀντιμεταθέσεως ἀποδεικνύεται. Ὅθεν φαίνονται φεύγοντα τὴν μετάθεσιν ἐκ τῶν συμφώνων τὰ ἀκαριαῖα ἄμα καὶ ἄηχα.

Ἐκ δὲ τῶν φωνηέντων μόνον ὁ φθόγγος *i*, ὅθενδήποτε προερχόμενος καὶ ὀπωσδήποτε ἀπαγγελλόμενος, εἴτε ὡς ἄρτιος φθόγγος εἴτε ὡς ἡμίφωνος, δύναται νὰ μετατίθεται κατ' ἀμφοτέρους τοὺς τρόπους, προληπτικῶς καὶ ὑποχωρητικῶς.

Κατὰ ταῦτα: *Φθόγγος τῆς λέξεως μετατίθεται ἀπὸ τῆς οἰκείας αὐτῷ θέσεως εἴτε προλαμβανόμενος ἐν τῇ ἀπαγγελίᾳ πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς λέξεως εἴτε ὑποχωρῶν πρὸς τὸ τέλος αὐτῆς.*

Α'. Προληπτικῆ.

Φθόγγος τῆς λέξεως, ἀπώτερον κείμενος, προλαμβάνεται, ἤτοι ἀπαγγέλλεται πρὸ τοῦ καιροῦ, ὑποχωροῦντων τῶν λοιπῶν φθόγγων αὐτῆς. Ὁ προλαμβανόμενος φθόγγος δύναται νὰ ἀνήκῃ εἰς τὴν αὐτὴν συλλαβὴν, ὅποτε μεταβάλλεται ἢ πλοκῆ αὐτῆς μόνον, ἢ εἰς τὴν ἐξῆς ἢ καὶ εἰς ἀπωτέραν συλλαβὴν, ὅποτε μεταβάλλεται γενικώτερον ὁ συλλαβισμὸς τῆς λέξεως.

α') Μετάθεσις συμφώνων.

1) Τοῦ ρ.

ἀδρεφὸς (πολλαχοῦ) ἀντὶ ἀδερφὸς - ἀδελφός.

ἀλλέργος (Κρήτη) ἀντὶ ἀλλέγρος (κοινῶς), ὃ ἐκ τοῦ Ἰταλ. *allegro*.

ἀνερθέβγω (Νάξω) ἀντὶ ἀνεθρέβγω, ὃ ἐκ τοῦ ἀνατρέφω διὰ τοῦ ἀορ. ἀνέθρεφα. Ὁμοίως ρθεφτικός ἀντὶ θρεφτικός (αὐτόθι).

ἀπορθακῶνω (Πόντιω) ἀντὶ ἀποθρακῶνω, ὃ ἐκ τοῦ ἀπανθρακῶ.

ἀργεῖφνα (ἢ, Μακεδονία) ἀντὶ ἀγρεῖφνα (παρὰ Σουΐδα) = γεωργικὸν ἐργαλεῖον δι' οὗ συνάγουσι χόρτον, δημοτ. *τσουγκράνα*.

ἀργουλίδα (ἢ, Κρήτη) ἀντὶ ἀγρουλίδα (αὐτόθι) ἐκ τοῦ ἀγριελίδα = ἀγρία ἐλαία.

ἀρδάζω (Λακωνικῆ κ. ἄ.) - ἀρδάχνω = λαμβάνω βιαίως, ἀρπάζω, ἀντὶ ἀδράχνω, ὃ ἐκ τοῦ ἀρχ. δράττομαι.

ἀρδάχτι (πολλαχοῦ) ἀντὶ ἀδράχτι (κοινῶς), ὃ ἐκ τοῦ ἄδρακτος.

* *ἀρδός* - *ardòs* (Καππαδ.) ἀντὶ *ἀδρός*.

ἀρεόπλανο (Κρήτη κ. ἄ.) ἀντὶ *ἀερόπλανο* - *ἀεροπλάνο*.

ἀρθωπος (Πόντος κ. ἄ.) ἀντὶ *ἄθρωπος* - *ἄνθρωπος*.

ἀρκολο(γ)οῦμαι (Κύπρω) = *ἀκροῶμαι*, ἀντὶ *ἀκρολογοῦμαι* (αὐτόθι).

ἀφρομή καὶ *ἀφρομολόγι* (Μάνη) ἀντὶ *ἀφορμή* καὶ *ἀφορμολόγι*.

γράφια ἢ *γράφια* (ἦ, πολλαχοῦ παρὰ τοῖς Ἑλληνοφώνοις τῆς Κάτω Ἰταλίας) ἀντὶ *γάστρα*¹.

θρούμπη (κοινῶς) καὶ *θρούμπα* (ἐνιαχοῦ) ἀντὶ τοῦ ἀρχ. *θύμβρα* (ἦ), παρ' ὃ καὶ *θύμβρος* (ὀ) = τὸ γνωστὸν φρυγανῶδες ἀρωματικὸν φυτὸν (*satureia*). Ἡ μετάθεσις τοῦ ρ εἶναι ἱκανῶς παλαιά, διότι ἤδη ἐν τοῖς Γεωπονικοῖς (10, 42, 1. 12, 1, 2) ἀπαντᾷ *θρούμβη*² (καὶ *θρούμβα*). ἔτι δὲ καὶ *θρούμβος* παρ' Εὐσταθίῳ (1828, 14) ἀντὶ *θύμβρος*³.

καθερμενή (Σκύρω) = ἡ καθημερινή, ἡ ἐργάσιμος ἡμέρα, οἷον «*καθερμενή* καὶ σκόλη» ἀντὶ *καθεμερνή* - *καθημερινή* κατὰ προληπτικὴν μετάθεσιν τοῦ ρ ὑπὲρ συλλαβήν.

κορνιαχτός ἐκ τοῦ *κοριοτός* κατὰ προληπτικὴν μετάθεσιν τοῦ ρ ὑπὲρ δύο συλλαβῶν. Διὰ τὰς ἄλλας ἀνωμαλίας βλ. Γ. Χατζιδ. ἐν Ἀθηνᾶς 22 (1910) 205 κ.έ.

κορπο - Ροδίτης (Ἰκάρω) = ὁ κακός, ὁ Ροδίτης, ἀντὶ *κοπρο - Ροδίτης*.

κρόπο (ὀ, Τσακωνία καὶ Ἀπουλία τῆς Κάτω Ἰταλίας) ἀντὶ *κόπρος*.

κροῦσος (τό, Κρήτη) = πειρατεία, καὶ *κρουσεύω* - *κρούσεμα* - *κρουσάρος* (αὐτόθι) ἀντὶ *κοῦρσος* (μεσαιων.) *κουρσεύω* κτλ., ὃ ἐκ τοῦ Λατινικοῦ *cursus* = *excursus* = ἐπιδρομή, λεία⁴.

κυβέρτι (τό, Κύπρω κ. ἄ.) = ἡ κυψέλη τῶν μελισσῶν⁵. Τὸ ὄνομα τοῦτο εἶναι ὑποκοριστικὸν τοῦ *κύβερον*, ὅπερ μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ Ἡσυχίου ὡς ἐρμηνευμα τῆς γλώσσης *κύψελον*. Μαρτυρεῖται ἐπίσης ὑπὸ τοῦ Ἡσυχίου καὶ τοῦ Φωτίου καὶ τὸ ὄνομα *κύβεθρον* ὑπὸ τὴν σημασίαν «θήκη τῶν μελισσῶν». Ἦδη ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ὅτι λέγεται *κήληθρον* καὶ *κήλητρον*, *σάρωθρον* καὶ *σάρωτρον*, συνάγομεν ἀσφαλῶς ὅτι παρὰ τὸ μεμαρτυρημένον *κύβεθρον* ὑπῆρξε καὶ *κύβε-*

¹) Βλ. Rohlf's, Etymologisches Wörterbuch der unteritalienischen Gräzität ἀριθ. 417.

²) Ὁ κατὰ μετάθεσιν τοῦ ρ σχηματισθεὶς τὸ πρῶτον τύπος ἦτο *θρούμβα*. οὗτος δὲ εἰς χρόνους καθ' οὓς εἶχεν ἐπέλθει ἐξίσωσις τῶν μακρῶν καὶ τῶν βραχέων ἐκλίθη κατὰ τὰ ὀνόματα τὰ ἔχοντα τὸ ληκτικὸν - α μὴ καθαρὸν: *θρούμβα*, γεν. *θρούμβης*. ἀπὸ τῆς γενικῆς δὲ κατὰ τὴν λεγομένην ὑλικὴν ἀναλογίαν ἐσχηματίσθη ἡ ὀνομ. *θρούμβη*.

³) Βλ. Kalitsunakis, Mittel- und neugriechische Erklärungen bei Eustathius (1919) σελ. 50 κ.έ.

⁴) Βλ. G. Meyer, Neugriechische Studien 3, 35.

⁵) «*κυψέλη*· *κυβέρτιον* μελισσῶν» παρὰ Φωτίῳ καὶ Σουίδᾳ.

τρον, ἐξ οὗ ὁ τύπος *κύβερον* κατὰ προληπτικὴν μετάθεσιν τοῦ ρ, καθ' ὃν τρόπον ἐκ τοῦ τύπου *φλετρον* προέκυψεν ὁ τύπος *φλερόν*¹.

λαίρμαγος καὶ *ἀλαίρμαγος* (Κορώνη) = γαστροίμαγος, λίχνος, ἀντὶ *λαίμαργος*.

λειτρουγὸς καὶ *λειτρουγιά* καὶ *λειτρουγῶ* (πολλαχοῦ) ἀντὶ *λειτουργὸς* - *λειτουργιά* - *λειτουργῶ* ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ γλώσσει.

μουρχούτιν (τό, Πόντω) = σκεῦος, ἀγγεῖον ἐπιτραπέζιον, εἰς τὸ ὁποῖον κενοῦται τὸ φαγητὸν ἐκ τῆς χύτρας, ἀντὶ *μουχρούτιν*, ὡς τοῦτο ἀναγινώσκεται παρὰ Προδρομῶ (4, 55.70 Hess. - Pern.), κατὰ προληπτικὴν μετάθεσιν τοῦ ρ. Λέγεται δὲ αὐτόθι καὶ *μουχούριτιν* καθ' ὑποχωρητικὴν μετάθεσιν τοῦ ρ. Ὁμοίως λέγεται ὁ μεγεθυντικὸς τύπος *μουρχούτα* καὶ *μουχούριτα* (Πελοποννήσῳ, Κρήτῃ κ. ἄ.) κατ' ἀμφοτέρας τὰς μεταθέσεις τοῦ ρ.

Ἡ ἐτυμολογία τῆς λέξεως εἶναι ἀμφίβολος· δεχόμεθα δὲ ἀρχικὸν τύπον τὸ *μουχρούτιν* ὡς παλαιότερον κατὰ τὴν παράδοσιν. Εἶναι δὲ τὸ δηλούμενον σκεῦος ἀλλαχοῦ μὲν πήλινον, ἀλλαχοῦ δὲ ξύλινον.

πατήρθα (ἦ, Θήρῃ) ἀντὶ *πατήθρα* = τὸ ἐφ' οὗ πατοῦσιν, ἐξάρτημα τοῦ ὑφαντικοῦ ἴστοῦ.

πρεβόλι (Κρήτῃ, Κυθήροις) ἀντὶ *περβόλι* (αὐτόθι) ἐκ τοῦ *περιβόλι* = κῆπος.

πρικὸς (Μέση Εὐβοίᾳ, Κρήτῃ κ. ἄ.) ἀντὶ *πικρὸς* ἀντίθ. τοῦ γλυκός. Ὁμοίως *πρίκα*, *πρικάδα*, *πρικαίνω* ἀντὶ *πίκρα*, *πικράδα*, *πικραίνω* κτλ. Ἡ μετάθεσις ἤδη ἐν Ἐρωτοκρίτῳ.

προκόβα καὶ *προυκόβα* (ἦ, Κοζάνη κ. ἄ.) = εἶδος κλινοσκεπάσματος ἀντὶ *ποκρόβα* καὶ *πουκρόβα* (αὐτόθι) ἐκ τοῦ Σλαβικοῦ *ποκρίβ* = κάλυμμα οἰονδήποτε.

προσφύρα (ἦ, Σύμη) ἀντὶ *πορφύρα*² = τὸ γνωστὸν θαλάσσιον κογχύλιον. Ὁμοίως *Μπροσφύρις* (Κρήτῃ) κύριον ὄνομα, ἐκ τοῦ *Προφύρις* ἀντὶ *Πορφύρις*.

ρδάκος - (Πόντω) ἀντὶ *δράκος*, ἀρχ. *δράκων*.

ρδαπάνι (Ρόδῳ) ἀντὶ *δραπάνι* = δράπανον.

ρδόμος (ὁ, Τραπεζοῦντι) ἀντὶ *δρόμος* = ὁδός.

ρδοσιὸ (Ρόδῳ) ἀντὶ *δροσιὸ* = σκιά.

ρδώνω (Ρόδῳ) ἀντὶ *δρώνω* = ἰδρώνω.

Περὶ τῶν ἀπὸ ρδ ἀρχομένων τύπων ὀρθῶς παρατηρεῖ ὁ G. Meyer, Neugr. Stud. 92 ὅτι ἡ μετάθεσις τοῦ ρ ἐτελέσθη κατὰ τὴν ἑναορθρον ἀπαγγελίαν τῶν ὀνομάτων τούτων: ὀδράκος > ὀρδάκος, ὀδρόμος > ὀρδόμος, τὸδραπάνι > τορδαπάνι.

«*ρογεῖ* ὀργᾶ, ἀκμάζει...» γλῶσσα παρ' Ἡσυχίῳ, ἧς τὸ λῆμμα θεωρεῖ-

¹) Βλ. Στυλ. Καψομένον, ἐν λέξει *φρέαρ*, ἀνωτέρω σελ. 63.

²) Ὡς πρὸς τὴν προσθήκην τοῦ σ πρβ. *ἀνασκουμπώνω* < *ἀνακουμπώνω*, *ἀντισκόφτω* < *ἀντικόφτω* κ. ἄ., περὶ ὧν βλ. Χρ. Παντελίδην ἐν Neugrich. Jahrbüch. 6 (1928) σελ. 430.

ται ὑποπτον, ὑπὸ δὲ τοῦ Ρουγκενίου περιγράφεται, ἵνα ἡ γλῶσσα ἔχη: «*ὄργᾶ* ἀκμάζει». Καθ' ἡμᾶς ἡ πρώτη χεὶρ ἔγραψε: «*ρογᾶ* ὄργᾶ, ἀκμάζει», τοῦ ρήματος *ὄργῶ* μεταπλασθέντος εἰς *ρογῶ* καθ' ὁμοίαν πρὸς τὸ *ὄρφος* - *ροφός* μετάθεσιν τοῦ ρ.

ρομπαθιάζω (Μυριοφύτῳ Θράκης) ἐκ τοῦ * *ρομαθιάζω* ἀντὶ *ὄρμαθιάζω*, εἰς ὄρμαθους εὐθετῶ. Διὰ τὴν μεταβολὴν τοῦ μ εἰς μπ πρβ. κατωτ. λ. *βλούχα*, σ. 98.

ροφός (κοινῶς) ἀντὶ *ὄρφος* - *ὄρφως* (ἀρχ. καὶ Κορώνη) = ὁ γνωστὸς ἰχθύς *Epinerhelus gigas*.

σκορπιός (ὁ, πολλαχοῦ) ἀντὶ *σκορπιός*.

σουντραύλιστο (τό, Μέση Εὐβοία) = τὸ δι' οὗ εὐθετοῦσι τὴν πυρὰν τῆς ἐστίας σιδήριον, ἀντὶ *σουνταύλιστρο* - *συνδαύλιστρον*.

στρέγω ἀναγινώσκεται ἤδη παρὰ Σομαβέρρα, λέγεται δὲ καὶ νῦν πολλαχοῦ ἀντὶ τοῦ ἀρχ. *στέργω*. Ἐπίσης λέγεται νῦν *στρέω* καὶ *στρέγομαι* ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ δέχομαι, συναινῶ, ἀρκοῦμαι.

τραβῶ - *τραυῶ* (κοινῶς) = ἔλκω, ἀντὶ *ταυρῶ* παρὰ τὸ *ταυρίζω* (ἤδη παρὰ Προδρόμῳ) = ἔλκω ἰσχυρῶς, οἶονεὶ ὡς ταῦρος· βλ. Κοραῆ Ἔτ. 2, 355 κ. ἔ. Γ. Χατζιδ. ΜΝΕ 1, 85 κ. ἔ.

τράγιστο καὶ *τράιστο* (τό, Τριφυλία κ. ἄ.) = τὸ σακκίδιον, εἰς ὃ θέτουσι τὴν ταγὴν, συνήθως κριθὴν, τῶν ὑποζυγίων καὶ ἀναρτῶσιν αὐτὸ ἀπὸ τοῦ αὐχένος, ἀντὶ *τάγιστρον* (μεσαιωνικόν), ὃ ἐκ τοῦ *ταγίζω* < *ταγή*¹, παρὰ τὸ *ταγιστήριον*. Ἐκ τοῦ τύπου *τράιστο*, δισυλλάβως προφερομένου, παρήχθη κατ' ἀφανισμόν τοῦ ι ὁ τύπος *τράστο* (Στερεᾶ Ἑλλάδι κ. ἄ.) = τὸ οἶονδήποτε μετ' ἀναρτήματος σακκίδιον. Ἐκ τοῦ αὐτοῦ τύπου *τράιστο*, τρισυλλάβως προφερομένου, κατὰ προληπτικὴν μετάθεσιν τοῦ σ παρήχθη ὁ τύπος *τράσιτο* (Αραχόβη Πελοπ., Λάστα, Δημητσάνη).

τράφος (ὁ, πολλαχοῦ) = χάνδαξ ἢ ἀνάχωμα ὡς ὄριον ἢ φράκτης ἀγροῦ, ἀντὶ *τάφρος*. Ἡ μετάθεσις τοῦ ρ ἤδη ἐν τοῖς Ἡρακλεωτικοῖς πίναξι.

τροῦλλος (ὁ) καὶ *τρούλλα* (ἡ) καὶ *τρουλλί* (τό, πολλαχοῦ) = ὕψωμα γῆς τυμβοειδές, ἀντὶ *τοῦρλος* - *τούρλα* - *τουρλί*, ἅτινα εἶναι συνηθέστερα. Ἡ μετάθεσις τοῦ ρ ἤδη μεσαιωνική². Κατὰ τὸν G. Meyer (Neugr. Stud. 3,66 κ. ἔ.) ἡ λ ἀνάγεται

¹) Ἡ ἔτυμολογία αὕτη ἐδηλώθη ἤδη ὑπ' ἀγνώστου συλλογέως ἐν Δελτίῳ τοῦ Ἀρχείου τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ: «*τάγιστρον* καὶ κατὰ μετάθεσιν *τράγιστρον*». Βλ. καὶ Φ. Κουκαλὲ Οἰνουντιακῶν σελ. 302. Συνώνυμον τοῦ *τάγιστρον* εἶναι τὸ *ταγάριον* (μεσαιων.), ὅπερ τὸ πρῶτον ἐσήμαινε τὸ σακκίδιον τῆς ταγῆς τῶν ὑποζυγίων, ἔπειτα δὲ ἐγενικεύθη ἐπὶ παντὸς σακκιδίου ἀπὸ τοῦ ὄμου ἀναρτωμένου.

²) Βλ. St. Psaltes, Grammat. der Byzantin. Chron. 104. Rohlf's, ἐνθ' ἀν. ἀριθμ. 2217.

εἰς τὸ βορειοϊταλικὸν *turlo* = ἡ κορυφή τοῦ κωδωνοστασίου, ὃ ἐκ τοῦ Λατινικοῦ *turrulla, ὑποκορ. τοῦ *turris*.

χροντό (ὁ, Ἰουλίη Κάτω Ἰταλίας) ἀντὶ *χοντρος* = παχύς, σαρκώδης.

β') Τῆς συλλαβῆς -αρ.

ἀρπαλιὰ (ἡ, Ἀπυράνθω Νάξου) = τὸ ἀκανθῶδες φυτὸν *palioron* *paliorus aculeatus*, ἀντὶ *παλιουριά κατὰ μετάθεσιν τῶν φθόγγων -αρ- εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς λέξεως. Ὁ τύπος *παλιουριά* εἰκάζεται μετὰ πιθανότητος ἐκ τοῦ μαρτυρουμένου τύπου *παλιουριά* καὶ *παλιουριά*.

2) Τοῦ β.

ἀβζέστι (τό, Καλαβρία τῆς Κάτω Ἰταλίας) ἀντὶ *ἀζβέστι* - *ἀσβέστι* (κοινῶς) = ἡ ἄσβεστος, ἡ τίτανος¹.

ἄβζηστος (Κερασσοῦντι), *ἄβζηστος* καὶ *ἀνέβζηστος* (Σάντα Πόντου), ἀντὶ *ἄβζηστος* - *ἄσβηστος*, *ἄβζηστος* - *ἄσβηστος* κτλ. = ὁ μὴ σβεσθεὶς².

βγάζω ἀντὶ ἐ)γβάζω *ἐκβάζω - *ἐκβιβάζω*. **βγαίνω** ἀντὶ ἐ)γβαίνω - *ἐκβαίνω*. **βγάλλω** ἀντὶ ἐ)γβάλλω - *ἐκβάλλω*. Τὸ *βγάλλω* τοῦτο μετεπλάσθη εἰς *βγέλλω* (Μέση Εὐβοία) καὶ *βγάνω*. **βγατὸ** ἀντὶ ἐ)γβατὸ - *ἐκβατόν*. Λέγεται καὶ *βγαλτὸ* ὡς ἐκ τοῦ *βγάλλω* καὶ *βγαντὸ* ὡς ἐκ τοῦ *βγάνω*³.

Ἐκ τοῦ *ἐκβατόν* - *βγατὸ* ἐσχηματίσθη τὸ ρῆμα **ἀβγατίζω** ὡσεὶ *ἐβγατίζω*.

Ὁ Kretschmer διδάσκει ἐν *Lesb. Dial.* σελ. 196 ὅτι ἡ μετάθεσις τοῦ -γβ τούτου εἰς -βγ εἶναι παλαιά, ὡς δύναται τις νὰ εἰκάσῃ ἐκ τοῦ ὀνόματος τῶν βασιλέων τῆς Ὀσροηνῆς, τοῦ σημιτικοῦ Akbar (δηλ. ὁ μέγας), τὸ ὁποῖον παρὰ μὲν τῷ Τακίτῳ μεταγράφεται *Acbarus*, παρὰ δὲ τῷ ψευδο-Ἀππιανῷ Ἀκβαρος, παρὰ δὲ τῷ Πλουτάρχῳ Ἀγβαρος, παρὰ δὲ τῷ Δίωνι τῷ Κασσίῳ Ἀῦγαρος.

νεβζήνω (Πόντω) ἀντὶ *νεζβήνω* - *ἀνεσβήνω* - *ἀνασβήνω*, καὶ ἐκ τοῦ ἀορ. *νέβζησα* ἕτερος ἐνεστῶς *νεβζήω*⁴ (Χαλδία Πόντου), ἔξ οὗ δι' ὑποχωρητικῆς μεταθέσεως τοῦ ζ ὁ τύπος *νεβήζω* (Ἀμισῶ, Κοτυώροις).

φτερένισο (τό, Τσακωνία) = κράταιγος ἡ πυράκανθα, ἀντὶ *τερέβινσο* - *τερέ-*

¹) Βλ. Rohlf's, *Etym. Wört.* ἀριθμ. 240.

²) Βλ. Ἰωάνν. Γ. Βλαβάνην ἐν Ἀρχείοις Συλλόγου Κοραῆ Γ', 6.

³) Βλ. Γ. Χατζιδ. ἐν Ἐπιστημ. Ἐπετηρ. 6 (1909) 93 κ. ε.

⁴) Ὁ Γ. Χατζιδάκης ἐν Ἐπιστημ. Ἐπετηρ. 8 (1912) σελ. 30, σημ. ὀρθογραφεῖ *νεβζύω* καὶ παράγει αὐτὸ ἐκ τοῦ *σβεννύω*, δεχόμενος οὕτω τριῶν φθόγγων μετάθεσιν, τοῦ ν, τοῦ ε καὶ τοῦ σ. Ὄρθογραφεῖ δὲ τὸν ἕτερον ἰδιωματικὸν τύπον *νεβήζω*, ὅστις οὕτως ὑπολείπεται μετέωρος.

βινθος κατά μετάθεσιν τοῦ β ἐκ τῆς παραληγούσης εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς λέξεως καὶ ἀνάταξιν τοῦ -ιν- εἰς -ι-. Τὸ ἐν ἀρχῇ σχηματισθὲν σύμπλεγμα βτ κανονικῶς ἐτροάπη εἰς φτ.

Τὸ ὄνομα τοῦτο ἀνήγαγεν εἰς τὸ ἀρχαῖον *τερέβινθος* ἤδη ὁ Hubert Pernot ἐν Introduction à l'étude du dialecte Tsakonien σελ. 132, ἀλλὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ἀρκτικοῦ συμπλέγματος φτ ἐξηγεῖ ὡς παρετυμολογίαν. Καθ' ἡμᾶς οὐχὶ ὀρθῶς.

3) Τοῦ γ.

γαλιὰ (ἦ, Λέσβω) = ἀντλητικὸν ἀγγεῖον, ἀντὶ ἀγλιὰ (Λέσβω) κατὰ μετάθεσιν τοῦ γ. Τὸ ἀγλιὰ ἕτερος τύπος τοῦ ἀγκλιὰ, περὶ οὗ βλ. Ἱστορ. Λεξικ. ἐν λ.

γλίδα (ἦ, Αὐλωναρίω) = ἡ λιπόδης κηλὶς, ἀντὶ λίγδα¹.

γλινὸς (Κρήτη) = λεπτός, ἰσχνός, ἀντὶ λιγνός². Ὁμοίως *γλινάτζης* (αὐτόθι) = ὁ ἔχων ἰσχνὰς κνήμας, ἀντὶ *λιγνάτζης*, ἄλλως *λειανάτζης*.

γλιουθ' μιὰ καὶ **γλιουθ' μῶ** = λιποθυμία καὶ λιποθυμῶ, ἐκ τοῦ *γλιοθυμιὰ* καὶ *γλιοθυμῶ* κατὰ κώφωσιν τοῦ ἀτόνου ο καὶ σίγησιν τοῦ ἀτόνου ι (ν), ἀντὶ *λιγοθυμιὰ* καὶ *λιγοθυμῶ*.

4) Τοῦ δ.

μύδαλο (Ἀταλάντη, Κορώνη κ. ἄ.) ἀντὶ *μύδαλο* - *ἀμύδαλο*. Ὁμοίως *Μαδγάλω* (Κορώνη) ὄνομα κύριον γυναικός, ἀντὶ *Μαγδάλω*.

5) Τοῦ θ.

ἀρθιμὸς (πολλαχοῦ) ἀντὶ ἀριθμός· ὁμοίως *ἀρθιμητικὴ* ἀντὶ *ἀριθμητικὴ*.

6) Τοῦ λ.

ἀρμέγω (κοινῶς)· ἐκ τοῦ ἀρχαίου *ἀμέλγω* εἴτε ἀντὶ *ἀμέρω* κατὰ μετάθεσιν τοῦ ἐκ τοῦ λ προελθόντος ρ εἴτε ἀντὶ *ἀλμέγω* κατὰ μετάθεσιν τοῦ λ καὶ ἀκολουθῶς τροπὴν αὐτοῦ εἰς ρ³.

βλούχα (ἦ, Μάνη) = νόσος τῶν ἐλαιῶν, ὅταν παραμένουν ἀνάλιστοι, ἐκ τοῦ *μλούχα ἀντὶ *μούχλα* κατὰ μετάθεσιν τοῦ λ. Καὶ ρῆμα *βλουχάω* «οἱ ἐλαιὲς βλουχοῦσι».

Λέγεται δὲ ἡ νόσος αὕτη καὶ *μπούχλα* καὶ *μπλούχα* (αὐτόθι) κατὰ τροπὴν τοῦ μ εἰς μπ καθὰ *μπάχλας* ἐκ τοῦ *μάχλας* - *μάχλος* (Εὐβοία κ. ἄ.) Ἡ τροπὴ τοῦ φθόγγου β εἰς μ καὶ μπ συμβαίνει καὶ ἐν ἄλλοις. Πρβ. ἄνωτ. σελ. 96.

¹) Περὶ τοῦ ὀνόματος τούτου βλ. Ἀθηνᾶς 49 (1939) σελ. 23.

²) Ἐκ τοῦ Λατινικοῦ lignum = ραβδίον, περὶ οὗ βλ. Ἀθηνᾶς 49 (1939) σελ. 19 κ. ἑ.

³) Οὕτω πιθανώτερον, διότι ἐν Πόντῳ λέγεται *ἀλμέγω*.

λεβίθα (ἦ, πολλαχοῦ) ἐκ τοῦ *λεμίθα (Τσακων. *λεμίσα*) < *έλμίθα* < *έλμίνθα* - *έλμινς* = ὁ εἰς τὰ ἔντερα γεννώμενος παράσιτος σκώληξ. Ἡ μετάθεσις τοῦ λ ἤδη παρ' Ἡσυχίω: «*λίμινθες*· *έλμινθες*»· πρβ. Κορ. Ἄτ. 4,286 καὶ Μ. Δέφφνεο, Λεξικὸν Τσακων. ἐν λ. *λεμίσα*.

συχνοφλακαρίζω· παρὰ Προδρομῶ (4,131 Hess.—Pern.) «καὶ βλέπω τὴν ἰστίαν του πῶς *συχνοφλακαρίζει*», ἀντὶ *συχοφακλαρίζω* = ἐκπέμπω φλόγας. Τὸ ἄπλοῦν *φακλαρίζω* παράγεται ἐκ τοῦ *φακλάρα, ὃ μεγεθυντικὸν τοῦ *φάκλα* - *facula* - *facula* = δάς. Ἐκ τοῦ *φακλάρα κατὰ πρόληψιν τοῦ λ καὶ ρίνωσιν τοῦ κ προέκυψε τὸ *φλαγκάρα* = μεγάλη φλόξ¹.

7) Τοῦ ν.

ἄγκατα (ἦ, Κάτω Ἰταλία) = *rosa spinosa*, ἀντὶ *ἄκαντα - *ἄκανθα*, κατὰ μετάθεσιν τοῦ ν (βλ. Rohlf's, Etym. Wört. ἀριθμ. 69).

λουθουνάρι (Κάτω Ἰταλία, Πελοπονν. κ. ἄ.) ἐκ τοῦ *ρουθουνάρι κατ' ἀνομοίωσιν (πρβ. *ἀλημένω* ἐκ τοῦ *ἀνημένω* κ. ἄ.) Τοῦτο δὲ ἐκ τοῦ *ιονθωνάρι(ον)*² κατὰ προληπτικὴν μετάθεσιν τοῦ ν, τοῦ ἀρκτικοῦ ι ἀφανισθέντος.

νισχὸ (Βυτίνη Πελοπονν.) ἀντὶ *ἰσχρό(ν)* = σὰρξ ἄνευ λίπους.

σνυχὰ ἐπίρρ. (Ἰμβροφ) ἀντὶ τοῦ κοινοῦ *συχνά*.

σννχὰ ἐπίρρ. (Ἰμβροφ) ἀντὶ τοῦ κοινοῦ *συχνά*.

8) Τοῦ σ.

σιχνὸ (τό, Αἰδηψῶ, Καλαβρούτοις κ. ἄ.) ἀντὶ *ἰσχρό(ν)*.

σμίγω (κοινῶς) ἀντὶ *μίσγω* = *μιγνύω*. Βλ. Γ. Χατζιδ. ΜΝΕ 2, 475.

σφάνταμα (Κρήτη) ἀντὶ *φάντασμα* (Meyer, Neugr. St. 2,95).

9) Τοῦ χ.

χαλιμάζω (Μέση Εὐβοία) = περιλείχω τὸ στόμα ὑπὸ σφοδρᾶς ἐπιθυμίας νὰ φάγω τι, τὸ ὁποῖον βλέπω, καὶ ἐν γένει σφοδρῶς ἐπιθυμῶ νὰ ἀπολαύσω τι.

Τὸ ρῆμα τοῦτο παραδίδεται ὑπὸ τοῦ Ζωναροῦ: «*χαλιμάζειν*· τὸ περὶ τὰς

¹) Βλ. Hesseling - Pernot, Poèmes Prodromiques σ. 248 καὶ G. Meyer, Neugr. St. 3,67.

²) Ἡ λ. αὕτη δὲν καταλέγεται ἐν τοῖς λεξικοῖς, καίτοι ἔχει ἤδη θησαυρισθῆ ὑπὸ τοῦ Κοραῆ ἐν Ἀτάκτοις 5, 100 ἐκ τοῦ Εὐσταθίου, *ιονθωνάριον*. Ἐπιστώσαμεν δὲ καὶ ἡμεῖς ταύτην ὡς παράγωγον τῆς λ. *ἰόνθων*, ἣν ἀποκατεστήσαμεν παρ' Ἡσυχίω ἀντὶ τοῦ παραδιδόμενου *δολέων* ἐν Ἀθηνᾶς 39 (1927) σελ 225. Νῦν ὀρθογραφοῦμεν τὴν λ. δι' ὠ μεγάλου εἰς τὴν τρίτην συλλαβὴν, *ιονθωνάριον*, νομίζοντες ὅτι τὸ *ἰόνθων* πρέπει νὰ κλιθῆ κατὰ τὰ ἀνάλογα *κόκκων*, *καύσων*, ἧτοι γεν. *ἰόνθωνος* καθὰ *κόκκωνος*. Ἡ ἀναγωγὴ τῆς λ. εἰς τὸ *δοθίων*, περὶ οὗ ἐρωτᾷ ὁ Rohlf's, Etym. Wört. ἀριθμ. 1266, προσκόπτει εἰς τὸ ἀρκτικὸν λ.

συνουσίας ὀρμᾶν...» καὶ ἐν τῷ Μεγάλῳ Ἑτυμολογικῷ (805,9): «καὶ τὰς Βάκχας χαλιμάδας ἔλεγον, τὰς χαλωμένας πρὸς συνουσίαν· καὶ χαλιμάζειν ἔλεγον, τὸ περὶ τὰς συνουσίας πτοεῖσθαι»¹.

Τὸ χαλιμάζειν τοῦτο προέκυψεν ἐκ τοῦ ἀρχαίου λιχμάζειν παρὰ τὸ λιχμᾶν διὰ μεταθέσεως τοῦ συμφώνου χ μετ' ἀναπτυχθέντος συνοδίτου α².

Ἐκ τοῦ νεωτέρου τούτου ρήματος παρήχθη ὑποχωρητικῶς τὸ οὐσιαστικὸν χαλίμα, καθὰ στάλα ἀπὸ τοῦ σταλάζω, μαγάρα ἀπὸ τοῦ μαγαρίζω κττ.³, ὅπερ ἀναγινώσκεται παρὰ Σουίδα: «χαλίμα· πόρνη». Ἄτυχῆς δὲ εἶναι ἡ μεταγραφή τούτου εἰς «χαλιμάς· πόρνη», ὅπερ ἀπαντᾷ παρ' Εὐσταθίῳ (1471, 3), παρ' Ἡσυχίῳ καὶ ἐν τῷ ΕΜ (ἐνθ' ἀν.) Πιστεύομεν ὅτι τὸ ὄνομα τοῦτο ἐπλάσθη ὑπὸ τῶν λογίων τοῦ ἐσχάτου Ἑλληνισμοῦ ὡς Ἀττικὸς δῆθεν τύπος τοῦ παρὰ Σουίδα χαλίμα, ὅστις πιθανώτατα ἦτο κοινὸς ὅσον καὶ τὸ χαλιμάζειν.

Σημειωτέον δ' ὅτι καὶ χαλιβάζειν εὐρίσκεται ἐν σχολίῳ εἰς Ὀμήρου Ὀδύσσ. Ψ 1, καὶ χαλικάζειν παρ' Εὐσταθίῳ (1936, 55), ἅτινα ἐν τῷ Θησαυρῷ χαρακτηρίζονται ὡς παραναγνώσματα τοῦ χαλιμάζειν.

Καὶ τὸ ἐν τῷ Ἐρωτοκρίτῳ (B 236) ἅπαξ ἀπαντῶν ρῆμα χλιμίζω: «πηδῶντας καὶ χλιμίζοντας ἤκανε κάθε ζάλο», προέρχεται ἐκ τοῦ αὐτοῦ ἀρχαίου ρήματος κατὰ τὸν συνηρημένον τύπον λιχμῶ - ἐλίχμησα καὶ διὰ τοῦ αὐτοῦ τρόπου ἦτοι παρὰ τὸ λιχμῶ ἐσχηματίσθη τύπος λιχμίζω καὶ κατὰ μετάθεσιν τοῦ χ χλιμίζω = ὀργῶ.

β') Μετάθεσις τοῦ i.

ἀειδανὸς (Λακωνικῆ) ἀντὶ ἀδειανὸς = εὐκαιρὸς, κενός. Ὁμοίως τὸ πρωτότυπον τούτου ἄειδος (αὐτόθι) ἀντὶ ἄδειος.

ἀναηνόθηκα (Παξοῖς) ἀντὶ ἀνοροήθηκα = ἔβαλα μὲ τὸν νοῦν μου, ἐσκέφθην, ἀνελογίσθην, τοῦ ρήματος ἀναροοῦμαι - ἀναρογεῖμαι (πολλαχοῦ).

ζιμγαδένιος (Σκύρω) = ὁ ἐκ σμιγοῦ, ἐκ σίτου μετὰ κριθῆς ἀναμίχτου, παρεσκευασμένος, οἷον «ζιμγαδένιο ψωμί», ἀντὶ ζιμγαδένιος - σμιγαδένιος.

νεβήζω (Πόντος) ἀντὶ νεβζήω (αὐτόθι) = σβεννύω (βλ. ἀνωτέρω σελ. 97).

ποῦδερεις (ὁ, Σκύρω) - *ποῦδορες = τὸ εἰς τὸ κάτω ἄκρον τοῦ φουστάνιου περίγραμμα, ἀντὶ ποδόυρες - ποδόγυρες - ποδόγυρος.

Ὡς προληπτικὴ μετάθεσις τοῦ ἡμιφώνου i ἐξηγεῖται τὸ ἐν Μάνη γλωσσικὸν φαινόμενον, καθ' ὃ τὸ ι τῆς καταλήξεως -ια ἐπεντίθεται εἰς τὴν πρὸ αὐτοῦ

¹) Κατὰ διόρθωσιν τοῦ Hemst(erhusius) ἀντὶ τοῦ παραδεδομένου πείθεσθαι.

²) Πλείονα περὶ τοῦ ὀνόματος τούτου βλ. Ἀθηνᾶς 45 (1933) σελ. 354.

³) Περὶ τῆς τοιαύτης παραγωγῆς βλ. Γ. Χατζιδ. ΜΝΕ 1,76 κ. ἑ.

συλλαβήν, οἷον *δεματαυρά* ἀντὶ *δεματαυριά*, *ἀρχοντὰ* ἀντὶ *ἀρχοντιὰ*, *ἀρμαιθάζω* ἀντὶ *ἀρμαιθιάζω*, *νταλιάνι* ἀντὶ *νταλιάνι* κτλ.¹ παραβαλλομένη πρὸς τὴν ἐπένθεσιν τῆς ἀρχαίας γλώσσης, καθ' ἣν τὸ ἡμίφωνον *j* τῆς καταλήξεως μεταπηδᾷ πρὸ τοῦ χαρακτῆρος *ρ* ἢ *ν* καὶ συναιρεῖται μετὰ τοῦ προηγουμένου φωνήεντος, οἷον *κοινός* ἐκ τοῦ *κοινός*, *φαίνω* ἐκ τοῦ *φανῶ*, *ἐγείρω* ἐκ τοῦ *ἐγερω* κ. ἄ.

Β'. Ὑποχωρητική.

Φθόγγος τῆς λέξεως, ἐγγύτερον κείμενος, ὑποχωρεῖ, ἤτοι δὲν ἀπαγγέλλεται ἐγκαίρως, προλαμβανομένων τῶν ἐξῆς φθόγγων, μεταξὺ τῶν ὁποίων οὗτος, ὁ οἷονεὶ λησμονηθεὶς, παρεντίθεται. Ἡ παρενθεσις τοῦ ὑποχωρήσαντος φθόγγου δύναται νὰ γίνῃ εἰς τὴν αὐτὴν συλλαβὴν ἢ εἰς τὴν ἐξῆς ἢ καὶ εἰς ἀπωτέραν. Ἡ σειρὰ τῶν φθόγγων τῆς λέξεως μεταβάλλεται, καθὰ καὶ κατὰ τὴν προληπτικὴν μετάθεσιν φθόγγου.

α') Μετάθεσις συμφώνων.

1) Τοῦ ρ.

ἀγραδά (ἦ, Αἰτωλία) = σχισμή, οἷον μεταξὺ σανίδων, ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἢ βράχου ἔνεκα σειμοῦ ἢ ἄλλης αἰτίας, ἀντὶ *ραγάδα - *ραγάδα*, ὃ ἐκ τοῦ ἀρχ. *ραγὰς* γεν. *ραγάδος*. Τὸ ἀρχαϊκὸν *α* εἶναι προθετικόν.

Καὶ ρῆμα δὲ *ραγάζω* ἢ *ραγάσσω* πρόκειται νὰ ὑποθέσωμεν, ἐξ οὗ καθ' ὅμοιον τρόπον τὸ *ἀγρασσω. Καὶ ἀπὸ τούτου κατὰ ρίνωσιν τὸ *γκράσσω*, ἀόρ. *ἐγκραξα* (Ρόδω) = διὰ ρήξεως ἀποσπῶμαι: «ἐγκραξε τὸ βουνό», καὶ τὸ οὐσιαστικὸν *γρασμα* = τὸ διὰ ρήξεως ἀποσπασθὲν (αὐτόθι).

ἀγρός (Πόντω) = ἀργός, βραδὺς ἐκ τοῦ ἀργός.

ἀδρεύω (Καππαδ. Πόντω) = ποτίζω, ἀντὶ ἀρδεύω καὶ ἄδρεμα (αὐτόθι) ἀντὶ ἄρδεμα - ἄρδευμα.

Ἐν Ἰκάρῳ τὸ σύμπλεγμα -*ροδ* δὲν εἶναι ἀνεκτόν· διὸ μεταβάλλεται πάντοτε εἰς -*δο*-: *πεδρῖκης* < *περδῖκης*, *πέδροικα* < *πέρδικα*, *καδοιὰ* < *καρδιά*, *μπάσταδος* < *μπάσταδος*, *λαδοὶ* < *λαροὶ* κ. ἄ. Βλ. Γ. Χατζιδ. ΜΝΕ 2, 432.

ἀκρόδωμα (τό, Σίφνω, Σύμη κ. ἄ.) ἀντὶ ἀκρόδωμα (πολλαχοῦ) = λίθος μέγας ἐκ τῶν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ τοίχου κτιζομένων, οἷονεὶ θριγκός.

ἀκουρμάζομαι (πολλαχοῦ) ἀντὶ ἀκουρμάζομαι - ἀκρομάζομαι. Ὁμοίως ἀκουρμαίνω (πολλαχοῦ) ἀντὶ ἀκρουμαίνω, ὃ βλ. ἐν Ἰστορ. Λεξικῶ ἐν λ.

¹) Βλ. Γ. Χατζιδ., Γλωσσολ. Μελ. 1, 227 καὶ Γραμματ. 1, 342.

ἀμόργαλα παρ' Ἑσυχίῳ ἀντὶ ἀρμόγαλα = εἶδος παρασκευάσματος ἐκ γάλακτος ἀλατισμένου¹.

ἄμοχρος (Κρήτη) = ὁ μικρᾶς ἡλικίας, ὁ μήπω ἀποτελεσθεὶς εἰς ὠριμότητα, οἷον «ἄμοχρο παιδί», «ἄμοχρα βλαστάρια». Ἡ λ. αὕτη προκύπτει ἐκ τῆς ἀρχαίας μορυχὸς διὰ σιγήσεως τοῦ φθόγγου *ι* καὶ μεταθέσεως τοῦ *ρ*: μορυχὸς > *μορχὸς > *μοχρὸς² > ἄμοχρος.

ἀναθρήκα (ἦ, Κύπρω) = τὸ φυτὸν νάρθηξ, ἀλτέα, ἀντὶ ἀναρθήκα - νάρθηκας. Λέγεται αὐτόθι καὶ ἀναδοῖκα κατὰ τροπὴν τοῦ θ εἰς δ καθ' ἃ καὶ ἐν ἄλλοις (βλ. καὶ κατωτέρω). Ἡ μετάθεσις τοῦ *ρ* ἐν τούτῳ εἶναι παλαιά· ἤδη ὁ Ἑσυχίος παρέχει: «νάθραξ· νάρθηξ».

ἀσερνικὸς (Κύπρω κ. ἄ.), παρ' ὃ καὶ σερνικὸς (πολλαχοῦ) ἀντὶ ἀρσερνικὸς = ὁ ἄρρην, κατὰ μετάθεσιν τοῦ *ρ*. Λέγεται δὲ καὶ σαρνικὸς (Μέση Εὐβοία).

βάσαρμος (ὁ, Κρήτη) = εἶδος τι ἡδυόσμου, ἀντὶ βάρσαμος - βάλσαμος. Τὸ αὐτὸ φυτὸν λέγεται αὐτόθι καὶ μπάσαλμος ἀντὶ μπάλσαμος - βάλσαμος καθ' ὑποχωρητικὴν μετάθεσιν τοῦ λ.

βόρμος (ὁ)· ἀναγινώσκειται παρ' Ἑσυχίῳ καὶ ἐν τῷ ΕΜ (205, 3) ἀντὶ βρόμος = ὁ γνωστὸς σιτώδης καρπὸς ἄμα καὶ τὸ φυτὸν (avena), ἄλλως αἰγίλωψ, κοιν. βρόμη³.

βούρβα (ἦ, Λακωνικῇ) ἀντὶ βρούβα = τὸ γνωστὸν ἄγριον λάχανον (sinapis alba), ὃ λέγεται καὶ γρούβα⁴.

βοῦρλο (τό), λέγεται κοινῶς ἀντὶ βροῦλλον, ὅπερ ἐπίσης λέγεται ἐνιαχοῦ, εἶδος φυτοῦ πλεκτικοῦ (juncus), ἀρχ. σχοῖνος ἢ θρίον. Ὁ τύπος βροῦλλον εἶναι νεοελληνικὴ ἀπόδοσις τοῦ παλαιοῦ βρούλλον⁵.

βρίθι (τό, Μεγίστη) ἀντὶ ρβίθι - ριβίθι - ρεβίθι = ὁ ἐρέβινθος.

γάβρος (ὁ, Πελοπονν. κ. ἄ.) ἀντὶ γράβος (Ἑπίρω) = εἶδος πρίνου⁶.

γούρνα (ἦ, κοινῶς) = λίθος κεκοιλασμένος, χρησιμοποιούμενος πρὸς εἰσδο-

¹) Περὶ τῆς λ. ταύτης, ἣτις ἐγένετο αἰτία παλαιογραφικῶν παραναγνώσεων, βλ. Ἀθηνᾶς 46 (1934) σελ. 213 κ. ἑ.

²) Ἐκ τούτου μορυχὸς - μουχρώνω ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ σκότους. Λεπτομερέστερον περὶ πάντων τούτων βλ. Ἀθηνᾶς 45 (1933) σελ. 360.

³) Βλ. Kalitsunakis, Mittel- und neugriechisch. Erklär. σελ. 28 κ. ἑ.

⁴) Ἡ ἐτυμολογία τῆς λ. δὲν εἶναι ἐμφανής. Καθ' ἡμᾶς παράγεται ἐκ τοῦ γρουπὸς = ἐπικαμπής, ἀγκύλος, γαμπὸς κατὰ τὴν ἐξῆς σειρὰν: γρουπὸς > γρουβὸς κατ' ἀφομοίωσιν τοῦ π πρὸς τὸ ἡχηρόν· ἐκ τούτου γρουβός, ἐξ οὗ γρούβα > βρούβα· πρβ. κατωτέρω γύπη > γύβη - γούβα > βούβα. Εἶναι δὲ τὰ φύλλα τοῦ φυτοῦ τούτου ὄντως γαμπά, σγουρά.

⁵) Βλ. Kalitsunakis, ἔνθ' ἀν. 32 κ. ἑ.

⁶) Περὶ τῆς ἱστορίας τῆς λέξεως βλ. Στ. Ψάλτην ἐν Ἀθηνᾶς 26 (1914) Ἀρχ. σελ. 55 κ. ἑ.

χὴν τοῦ ὕδατος παρὰ τὰς πηγὰς ἢ πρὸς ἄλλας χρήσεις, ἀντὶ *γρούνα, ὃ ἐκ τοῦ ἀρχ. «γρώνη· κοίλη πέτρα».

δερπάνι (Πόντω) ἀντὶ δρεπάνι, ἀρχ. δρέπανον καὶ δρόπανον.

δίχωρτος-η-ο (Σκύρω) καὶ **δίχουρτους** (Ἰμβρω) = ὃ ἔχων δύο χρώματα, ὃ δίχρους, οἷον «δίχωρτη—, δίχουρτη αἶγα», ἀντὶ τοῦ ἀμαρτύρου **δίχρωτος**. Τὸ δεύτερον συνθετικὸν αὐτοῦ **χρωτός**, παραγόμενον ἐκ τοῦ **χρώννυμι** ἀνεμένετο **χρωστός** (πρὸβ. **χρωστήρ**, **χρωστικός**): ἀλλὰ καὶ ἐξ ἄλλων ρημάτων ἐχόντων χαρακτηριστὰ σ παράγωγά τινα ἐμφανίζονται καὶ ἄνευ τοῦ χαρακτηριστοῦ τούτου, οἷον **σώζω** - **σέσωσμαι** - **ἄσωτος**, **ζώννυμι** - **ἔζωσμαι** - **ἄζωτος** παρὰ τὸ **ἄζωστος** κ. ἄ.

Ὅτι ὁπωσδήποτε ἦτο δυνατὴ ἢ ὑπαρξίς τῆς λ. **χρωτός** ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ παραγώγου **χρωτίζω** = **χρωματίζω**.

θρομύλι (τό, Κρήτη) = ὃ ἄξων περὶ τὸν ὁποῖον στρέφεται ὁ ἄνω λίθος τοῦ μυλῶνος, ἀντὶ **ρθομύλι** - **ὀρθομύλι** (βλ. Γ. Χατζιδ. ἐν Ἐπιστημ. Ἐπετηρ. 3,95 κ.έ.)

θρούνη (τό, Λατσίδα Κρήτης), οἷον «**θρούνη** δὲν ἔμεινε», ἀντὶ **ρθούνη** - **ρουθούνη** = **ρόθων**.

καδριά (ἦ, Χίω) ἀντὶ **καρδιά** - **καρδία**.

καμπρολάχανο (πολλαχοῦ) καὶ **καρμπολάχανο** (Σκύρω κ. ἄ.) ἀντὶ **κραμπολάχανο** (πολλαχοῦ) = **κραμβολάχανο** *Brassica oleracea capitata*. Σημειωτέα ἡ διττὴ μετάθεσις τοῦ ρ, παρὰ φθόγγον καὶ παρὰ συλλαβὴν.

Καστερονός (Κρήτη) **Καστιρονός** ἀντὶ **Καστιρινός** = ὃ κάτοικος τοῦ Κάστρου.

κερκέλλι (Κρήτη) ἐκ τοῦ **κιρκέλλι** ἀντὶ **κρικέλλι** = **κρίκος**. Ἡ μετάθεσις ἰκανῶς παλαιά· ἤδη παρ' Ἡσυχίω **κίρκος** ἀντὶ **κρίκος**.

κιρτάριν (Κύπρω) - **κιρθάριν** ἀντὶ **κριθάριν** = **κριθή**. Τὸ σύμπλεγμα **ρθ** ἐτροάπη εἰς **ρτ** καθὰ εἰς τὸ **ῆρθα** - **ῆρτα**.

κόδρα (ἦ, Χίω) ἀντὶ **κόρδα** = **χορδή**. Καὶ **κοδρίζω** ἀντὶ **κορδίζω** - **χορδίζω**.

κοκόδρειλας (Χίω) ἀντὶ **κορκόδειλας**, καὶ τοῦτο ἀντὶ **κροκόδειλος**¹.

κορκύδα (ἦ, Κρήτη) = τὰ ὑπολείμματα τοῦ πρὸς κλῶσιν παρασκευαζομένου λίνου, ἐκ τοῦ **κροκύδα**, ἀρχ. **κροκὺς** - **ύδος** = τὸ ἐξυφαινόμενον, τὸ ἀποτριβόμενον ἀπὸ τοῦ ὑφάσματος, κοιν. **ξέφτυσμα**, **ξέφτυ**.

κοτρώνι (τό), μεγεθυντικῶς **κοτρῶνα** (ἦ) καὶ **κότρωνας** (ὄ, πολλαχοῦ) = ὃ ὑπὲρ τὸ χωματῶδες ἔδαφος ἐξέχων βράχος, κατὰ συνεκδοχὴν δὲ καὶ οἰοσδήποτε βράχος καὶ χειροπληθὴς λίθος (πολλαχοῦ). Ἡ λ. αὕτη παράγεται ἀπὸ τῆς ἀρχαίας

¹) Ἡ λ. αὕτη κατὰ μὲν τοὺς δοκίμους χρόνους μαρτυρεῖται σταθερῶς **κροκόδειλος**, ἀλλ' ἐν τοῖς παπύροις ἀναγινώσκειται **κορκόδιλος** καὶ **κορκότιλος**, ἐν Γλωσσαρίοις δὲ **κορκόδριλλος** καὶ ὑποκορ. **κορκοδρίλλιον**.

κρότων γεν. κρότωνος, ἥτις ἀπὸ τῆς ἐννοίας τοῦ κυνοροαῖστοῦ ἐξειλίχθη εἰς τὴν ἐννοίαν τοῦ καρποῦ κίκεως διὰ τὴν ὁμοιότητα πρὸς ἐκεῖνον καὶ ἀκολούθως εἰς τὴν ἐννοίαν τοῦ φυτοῦ τοῦ παράγοντος τὸν καρπὸν τοῦτον¹.

Πρὸς κατανόησιν τῆς ἐξελίξεως τῆς ἀρχαίας σημασίας εἰς τὴν νέαν εἶναι ἀνάγκη νὰ κατανοηθῇ ἡ παρ' Ἑσυχίου γλῶσσα:

«κροτόνη τὸ ἐπιγινόμενον τοῖς δένδροις, μάλιστα τῇ ἐλαίᾳ».

Ὁ Schmidt ἐν τῇ ἐκδόσει τοῦ Ἑσυχίου ὑποσημειοῦται «Inexplicabile iudice Lobeck Proll. p. 230». Καὶ ἐν τῷ Θεσαυρῷ τοῦ Στεφάνου ἀναγινώσκειται: «Κροτόνη ἢ, Hesychio auctore Vitium est τὸ ἐπιγινόμενον τοῖς δένδροις, μάλιστα τῇ ἐλαίᾳ. Meminit huius Theophr. H. P. 1, 8, 6 addens a quibusdam nominari πρέμνον et γόγγρον».

Ἐν τούτοις τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι τοσοῦτον ἀμήχανον. Εἰς τὰς ἐλαίας, καὶ μάλιστα τὰς γεγηρακυίας, ἐπιφύονται πρὸς τὴν ρίζαν καὶ ἀλλαχοῦ τοῦ κορμοῦ, ἔτι δὲ καὶ εἰς τὰς ἐξεχούσας τοῦ ἐδάφους παρὰ τὸν κορμὸν ρίζας ἐξογκώματά τινα ἐμφερῆ πρὸς τοὺς κρότωνα, ὅταν οὗτοι εἶναι προσπεφυκότες εἰς τὸ δέσμα ζώου τινός, οἷον κυνός. Ὀνομάζονται δὲ ταῦτα καὶ πρέμνα ὑπὸ τοῦ Θεοφράστου· ὑπὸ τὴν σημασίαν δὲ ταύτην κεῖται τὸ ἐπίθετον *πρεμνώδης* εἰς τὴν ῥῆσιν τοῦ Θεοφράστου (Αἰτ. Φυτ. 1,3,3) «ἢ παραβλάστησις τῶν τοιούτων διὰ τὸ *πρεμνώδη* καὶ συνεστραμμένην πως εἶναι τὴν ρίζαν», ἔτι δὲ (Ἱστορ. Φυτ. 4, 10, 5) «ἢ δὲ ρίζα τοῦ κυπέρου πολὺ τι τῶν ἄλλων παραλλάσσει τῇ ἀνωμαλίᾳ, τῷ τὸ μὲν εἶναι παχὺ τι καὶ σαρκῶδες αὐτῆς τὸ δὲ λεπτὸν καὶ ξυλῶδες... φύεται γὰρ ἀπὸ τοῦ *πρεμνώδους* ἑτέρα λεπτή...».

Εἰς ἀμφοτέρας τὰς ῥήσεις ταύτας τὸ *πρεμνώδες* δηλοῖ τὸ σαρκῶδες καὶ ἐξωγκωμένον· οὐδόλως ἄρα παράδοξος εἶναι ἡ χρῆσις τοῦ ὀνόματος *πρέμνον* ἐπὶ τῆς ἐννοίας τοῦ ἐπιφύματος, τοῦ ἐξογκώματος.

Ἀλλὰ καὶ γόγγρος καλεῖται τοῦτο κατὰ τὸν Θεόφραστον ἐνθ' ἀνωτέρω. Μαρτυρεῖ δὲ τοῦτο καὶ ὁ Ἑσυχίος λέγων: «γόγγρος... καὶ ἡ γογγρώδης τῆς ἐλαίας ἔκφυσις...».

Καὶ ἡ μὲν προσηγορία τοῦ ἐκφύματος τούτου *πρέμνον* εἶναι αὐτόδηλος, διότι δίκην πρέμνου, ἥτοι ἀποκεκομμένου βλαστοῦ ἐξέχει, ἡ δὲ προσηγορία γόγγρος φαίνεται πως αὐθαίρετος, διότι δὲν δύναται τις νὰ εἰκάσῃ ἀπὸ ποίας ὁμοιότητος πρὸς τὸν ἰχθὺν τοῦτον παρήχθη ὁ πρῶτος εἰπών.

Πρὸς τὴν σημασίαν ταύτην τοῦ ὀνόματος γόγγρος στοιχεῖ καὶ τὸ ἐξ αὐτοῦ

¹) Περβ. καὶ Φ. Κουκουλέν ἐν Ἀθηνᾶς 30 (1919) Ἀρχ. 33.

παράγωγον γογγρώνη, ὃ καθ' Ἡσύχιον σημαίνει «ἀπόστημα ἐν φάρυγγι», κατὰ δὲ τὸν Γαληνὸν (lex. p. 454) βρογγοκήλη.

Καὶ ἡ παραγωγή δὲ τοῦ γογγρώνη ἐκ τοῦ γόγγρος δύναται νὰ παραβληθῆ πρὸς τὴν τοῦ κροτώνη (παρὰ Θεοφράστῳ ἐνθ' ἄν.) ἐκ τοῦ κρότων.

Κατὰ ταῦτα, νοουμένης τῆς ἐννοίας τῆς λέξεως ὑπὸ τὸν τύπον κροτώνη ὡς πρεμνώδους ἐκφύματος τῆς ἐλαίας, νοεῖται καλῶς καὶ ἡ ἐννοια τοῦ βράχου ὡς ἐξαναστήματος ἀπὸ τοῦ ἐδάφους καὶ συνεκδοχικῶς τοῦ οἰουδήποτε βράχου καὶ τοῦ λίθου. Φαίνεται δ' ὅτι ἡ ἐπὶ τοῦ βράχου σημασίᾳ τῆς λ. εἶναι παλαιότητα· διότι κατὰ Στέφανον τὸν Βυζάντιον (ἐν λ.) ἡ ἐν Ἰταλία ἀρχαία Ἑλληνικὴ πόλις Κρότων «τὸ ὄρος σημαίνει, ὅθεν Αἴσαρος ρεῖ ποταμός».

Καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο διὰ μεταθέσεως τοῦ ρ κατέστη Κόρων, ὡς ἀναγινώσκεται παρὰ Πτολεμαίῳ (3, 1, 48)· ἔτι δὲ δι' ἀπωτέρας μεταθέσεως Κοτρώνη παρ' Ἀννη τῆ Κομνηνῆ (Ἀλεξ. 1, 43, 4 ἐκδ. Reiffersch).

Καὶ ἡ τοῦ φυτοῦ προσηγορία κροτωνία λέγεται ἐνιαχοῦ (Κύπρω κ. ἄ.) κρουτουριά καὶ κατὰ μετάθεσιν τοῦ ρ κουρουριά¹.

κουρλόγους (ὄ, Θάσῳ) ἀντὶ κρουλόγους (αὐτόθι). Τοῦτο δὲ ἐκ τοῦ κρουλόγος > κρουυλόγους κατὰ σίγησιν τοῦ ἀτόνου ι (υ).

κουρνάρι (τό, ἐνιαχοῦ) = ὁ μετὰ στρόφιγγος αὐλός, δι' οὗ ἐπιτρέπεται ἢ διακόπτεται ἡ ροὴ ὑγροῦ τινος, ἀντὶ κρουρνάρι, ὃ ὑποκοριστικὸν τοῦ κρουρός.

κουρσία (τά, Τραπεζοῦντι) ἀντὶ κροσσία = κροσσοί. Ἡ μετάθεσις τοῦ ρ ἱκανῶς παλαιά, διότι ἀναγινώσκεται κροσσωτὴ ἀντὶ κροσσωτὴ ὡς διάφορος γραφὴ παρὰ Λυκόφρονι· βλ. λ. ἐν Λεξικῷ Liddell-Scott τῆς νεωτάτης ἐκδόσεως.

κουρταλῶ (πολλαχοῦ)· ἐπὶ ὑγρῶν, ἀναταράττω καὶ ἀναταράττομαι, ἀντὶ κρορταλῶ ἐκ τοῦ κρορταλῶ = πλήττω τὰ κρόταλα, προκαλῶ ἦχον ὡσεὶ διὰ κροτάλων.

κουρφός (πολλαχοῦ) ἀντὶ κρουρφός - κρυφός.

λαδρι (τό, Χίῳ) ἀντὶ λαρδι = τὸ χοίρειον λίπος τοῦ δέρματος.

λαίμαργος (Ρόδῳ) = γαστρίμαργος, λίχνος, ἀντὶ λαίμαργος (προβ. λαίρμαργος).

μακουρλός (Ἰμβρῳ, Σκύρῳ) = ἐπιμήκης, καὶ ρῆμα μακουρλεύω = ποιῶ τι ἐπιμηκέστερον, ἀντὶ μακρουλός - μακρουλεύω.

μετερτίκι (Λακεδαίμονι) = ποσότης ἐλαιῶν προωρισμένων πρὸς ἐκθλίψιν, ὅσας ἐφ' ἅπαξ μία μηχανὴ δύναται νὰ ἐκθλίψῃ, ἀντὶ μετρητίκι - μετρητίκι(ον), ὃ ἐκ τοῦ μετρητικός· καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ μετρητής². Ἡ μεταβολὴ τοῦ ηρ - ιρ εἰς ερ ἔχει κανονικῶς.

¹) Βλ. Γενναδίου, Λεξ. Φυτολ. σελ. 574.

²) Ὅτι τὸ μετρητής παραδίδεται ὡς μέτρον ὑγρῶν παρὰ τοῖς παλαιοῖς οὐδεμίαν ἔχει σημασίαν· πιθανώτατα βραδύτερον ἐχρησιμοποιήθη καὶ ἐπὶ στερεῶν.

ῥσπιρα (τά, Καθενοῖς Εὐβοίας) ἀντὶ ῥσπρια.

πιργιόνι (τό, Σκύρω κ. ἄ.) = τὸ ἐργαλεῖον *πρίων*, ἀντὶ *πιργιόνι* - *πριόνι*.

πιρνάρι (τό, πολλαχοῦ) καὶ **περνάρι** (ἐνιαχοῦ) κατὰ τροπὴν τοῦ *ιρ* εἰς *ερ* (προβ. *ξηρός* - *ξερός*, *μοιράδι* - *μεράδι* κ. ἄ.) ἀντὶ *πρινάρι* = τὸ ἄγριον δένδρον *πρίνος*, ὅπερ κοινότερον λέγεται *πουρνάρι*. Ὁμοίως *πιρνοκόκκι* καὶ *περνοκόκκι* ἀντὶ *πρινοκόκκι*.

πουραύλιο - **ποραύλιο** (Κυθήροις) = ὁ πρὸ τῆς οἰκίας χῶρος, ἀντὶ *προαύλιο(ν)*.

πουρκιά (τά, Σμύρνη) ἀντὶ *προυκιά* (αὐτόθι) ἐκ τοῦ *προικιά* = ἡ *προίξ*.

πουρνό (τό, πολλαχοῦ) = ἡ *πρωία*, ἀντὶ *προυνό, ὃ ἐκ τοῦ *πρωνό* - *πρωινό* κατ' ἐκθλιψιν τοῦ *ι*¹.

Σκόδρα (ἡ) πόλις τῆς Ἰλλυρίας, ἥδη παρὰ Πτολεμαίῳ ἀντὶ τοῦ παλαιότερου *Σκόρδα*, παρὰ Πολυβίῳ.

σκόδρο (τό, Χίῳ) ἀντὶ *σκόροδο* - *σκόροδον*.

τερλός - **τερλαίνω** - **τέρλα** (πολλαχοῦ) ἀντὶ *τρελός* - *τρελαίνω* - *τρέλα* ἢ *τρελλός* κτλ. Ἡ ἐτυμολογία τῆς λ. ἄγνωστος.

φαρδὺς (ἥδη μεσαιωνικόν) = *πλατύς*, ἀντὶ *φραδὺς* ἐκ τοῦ *εὐφραδῆς* - *εὐφραδέω*, δι' οὗ ἐκ τῆς ἐννοίας τοῦ πλάτους τῶν λόγων ἐδηλώθη συνεκδοχικῶς τὸ πλάτος τῶν πραγμάτων². Καὶ κατὰ περαιτέρω μετάθεσιν *φαρδὺς* (Χίῳ).

φεργάδα (ἡ, πολλαχοῦ) ἀντὶ *φρεγάδα*, ὃ ἐκ τοῦ Ἑνετικοῦ *fregata* = εἶδος παλαιότερου πολεμικοῦ πλοίου.

φουρκάλι (Κύπρω) = τὸ *σάρωθρον*, ἀντὶ *φρουκάλι* - *φροκάλι* - *φλοκάλι* - *φιλοκάλι* καὶ *φουρκαλῶ* - *φουρκάλημαν* (αὐτόθι), περὶ ὧν βλ. Γ. Χατζιδ. ΜΝΕ 1, 105.

φουρνία (ἡ, Μέση Εὐβοία) ἀντὶ *φρουρνία* - *φρῦνος*.

φουῤτα (τά, Πάρῳ) = αἱ ὀπῶραι, ἀντὶ *φροῦτα*.

φύργανο (τό, Τριπόλει) ἀντὶ *φρύγανο(ν)* = *προσάναμμα* κττ. καὶ *φυργανίζω* ἀντὶ *φρυγανίζω* ἐπὶ ἄρτου = *μεταβάλλω* εἰς *διπυρίτην*. Καὶ *φουρκανίδες* - *φουργανίδες* (Κατσαρώνι Καρύστου) = οἱ ἀπεξηραμμένοι κλάδοι δένδρων, ἀντὶ *φρυγανίδες*.

2) Τοῦ β.

νίγευσαι - **νίγεβσαι** παραδίδεται ὑπὸ τοῦ χειρογράφου, ἐκδίδεται δὲ ὑπὸ Hesseling-Pernot ἐν τοῖς Ἑρωτοπαιγνίοις (σελ. 28, στ. 329) *νίβγεσαι* ἄνευ ἀνάγκης· διότι ὁ παραδιδόμενος τύπος ἠδύνατο νὰ προέλθῃ ἐκ τοῦ κανονικοῦ κατὰ μετάθεσιν τοῦ συμφώνου β.

¹) Βλ. Γ. Χατζιδ. ΜΝΕ 1, 242.

²) Βλ. Γ. Χατζιδ. ἐν Ἑπετηρ. Πανεπιστ. 3 (1907) 94 κ. ἑ.

3) Τοῦ δ.

λοιδοριὰ (ἦ)· τὸ δένδρον, τὸ ὁποῖον, ἀρνούμενων πάντων τῶν ἄλλων, παρέσχε τὸ ξύλον αὐτοῦ πρὸς κατασκευὴν τοῦ Τιμίου Σταυροῦ κατὰ δημόδη παράδοσιν, ἀναφερομένην ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου¹. Χαρακτηρίζει δ' αὐτὴν ἐπιστημονικῶς οὗτος: Δρυὺς ἀειθαλής, *Quercus ilex*. Καὶ ὁ Πολίτης δὲ ἐν *Παραδόσει* (σελ. 784) λέγει: «Ἡ λοιδοριὰ εἶναι εἶδος ἀειθαλὲς δρυός, ἢ δρυὺς ἀρία, κοινῶς *ἄρια* ἢ *ἀριὸς* (*quercus ilex* L.)».

Εἶναι περιεργον ὅτι ἡ λέξις αὕτη, καθὰ καὶ ἡ παράδοσις, οὐδαμόθεν ἄλλοθεν μαρτυρεῖται, ἢ δὲ τοιαύτη ὀρθογραφία αὐτῆς δηλοῖ ὅτι οἱ οὕτω γράφοντες ἢ τοῦλάχιστον ὁ πρῶτος γράψας συνέδεσεν αὐτὴν πρὸς τὸ ρῆμα *λοιδορεῖν* διὰ τὴν παράδοσιν ὅτι τὸ δένδρον τοῦτο «ἐστιγματίσθη διὰ φοβεροῦ ἀναθέματος... καὶ παρεδόθη εἰς τὰς ἀράς τῶν αἰώνων».

Ἄλλ', ὡς ἡμεῖς πιστεύομεν, οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν ἡ προσηγορία τοῦ φυτοῦ πρὸς τὴν παράδοσιν. Τὸ ὄνομα τοῦτο *λυδοριὰ* (οὕτω γράφομεν ἡμεῖς) παρήχθη ἐκ τοῦ *δρυὺς ἀρία* > *δρυαριὰ*² καὶ κατ' ἀνομοίωσιν *δλυαριὰ* (προβ. *Γρηγόρις* > *Γληγόρις*) καὶ κατὰ μετάθεσιν τοῦ ἀρκτικοῦ δ: *λυδαριὰ* - *λυδοριὰ*³, τοῦ συμπλέγματος -αρ- τραπέντος εἰς -ορ ἴσως κατὰ παρετυμολογίαν πρὸς τὸ *λοιδορεῖν*.

4) Τοῦ λ.

βάλτος (ὁ, κοινῶς) = τόπος καλυπτόμενος ὑπὸ ἀβαθῶν ὑδάτων ἢ ὅλως πηλώδης, ἀντὶ *βλάτος* (Κρήτη), ὃ ἐκ τοῦ Σλαβικοῦ *blato*, αὐτὸ τοῦτο δηλοῦντος.

κουβλί (Hess.-Pern. Ἐρωτοπαιγν. σελ. 69 στ. 60.61) καὶ *κουλβί* (Ἄνδρω, Ἰμβρω) ἀντὶ *κλουβί* = κλωβός, οἶον τῶν πτηνῶν. Σημειωτέα ἢ ὑποχώρησις τοῦ λ παρὰ φθόγγον καὶ παρὰ συλλαβὴν.

5) Τοῦ μ.

ζαμνίν (Κερασοῦντι) = σμηῆνος μελισσῶν, ἀντὶ *ζμανίν* - *σμανίον* - *σμηνίον* κατὰ μετάθεσιν τοῦ μ⁴.

6) Τοῦ ν.

«**τεθνία**· γαστριμαργία πολλή». Οὕτω παραδίδεται ἡ γλῶσσα αὕτη ὑπὸ τοῦ

¹) Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου, Βίος καὶ ἔργα, 3, σελ. 257.

²) Τὸ ε τοῦ *δρυὺς ἀπειβλήθη* διὰ τὴν σύνθεσιν.

³) Περὶ τῆς εἰς τὴν λέξιν ταύτην ἀναφερομένης παραδόσεως βλ. Στίλπωνα Κυριακίδην ἐν *Λαογραφ.* 7 (1923) σελ. 266 κ. ἐ.

⁴) Βλ. Ἰωάνν. Γ. Βαλαβάνην ἐν *Ἀρχαίοις Συλλόγου Κοραῆ Γ'*, 6.

Ἡσυχίου· ὁ δὲ ἐκδότης αὐτοῦ Schmidt παρατηρεῖ «recte Mus(surus) *τενθεία*».

Ἡ ὀρθῶς ἔχουσα λέξις εἶναι ὄντως *τενθεία*, παραχθεῖσα ἐκ τοῦ ῥήματος *τενθεύω*, ὃ ἐκ τοῦ *τένθης* = γαστροίμαργος, λίχνος. Ἄλλ' ἦτο δυνατώτατον τὸ *τενθεία* τοῦτο νὰ ἀπαγγελθῇ *τεθνεῖα* καθ' ὑποχώρησιν τοῦ ν' ὅθεν μόνον ἢ παραλήγουσα πρέπει νὰ ἀποκατασταθῇ ὀρθογραφικῶς¹.

7) Τοῦ σ.

ἀπιστιὰ (ἦ, Μυκόνω) = τὸ φυτὸν ἄψινθος, ἀντὶ *ἀπισθιά* - *ἀψιθιά* κατὰ μετάθεσιν τοῦ ἐν τῷ διπλῷ φθόγγῳ ψ ἐνυπάρχοντος σ. Τὸ θ ἐτροάπη εἰς τ διὰ τὴν μετὰ τοῦ σ συμπλοκὴν: σθ > στ.

λημουνησμένα (Μακεδ.) ἀντὶ *λησιμουνημένα* - *λησιμονημένα*, οἷον «περασμένα *λημουνησμένα*», κατὰ μετάθεσιν τοῦ σ ὑπὲρ συλλαβὴν.

παστρεύω (κοινῶς) ἀντὶ *σπαρτεύω* = καθαρίζω διὰ σπάρτου, καὶ ἐν γένει καθαρίζω, κατὰ μετάθεσιν τοῦ σ καὶ οἶονεὶ ἀνάταξιν τοῦ συμφώνου ρτ εἰς τρ πρὸς εὐκόλον συνδυασμὸν αὐτῶν μετὰ τοῦ σ. Τὸ δὲ *σπαρτεύω* ἐκ τοῦ ὀνόματος *σπάρτον* (*Spartium junceum*)².

τρίσποδο (τό, Κρήτη) = ἡ κλίνη, ἀντὶ *στρίποδο* - *τροίποδο*.

φασκ - ἀντὶ *σφακ* -. Εἰς λέξεις τινάς, εἰς τὰς ὁποίας παρατηρεῖται ἡ σύμπτωσις τῶν φθόγγων *σφακ* - μεταβάλλονται οὔτοι εἰς *φασκ* - οἷον *σφάκος* καὶ *φάσκος*³ *ἐλελίσφακος* καὶ *ἐλελίφασκος*, *σφάκελος* καὶ *φάσκελο*⁴ καὶ ἐκ τούτου *σφακελώνω* καὶ *φασκελώνω*.

8) Τοῦ χ.

βραχνός (κοινῶς) ἀντὶ *βρανχός* - *βραγχός*.

λιχτρος (ὁ, Λιβυσίω Λυκίας) = τὸ φρέαρ, ἐκ τοῦ *λεχτρος* διὰ τὴν κώφωσιν τοῦ ε ἀντὶ *χλειτρος* κατὰ μετάθεσιν τοῦ χ. Τὸ δὲ *χλειτρος* τοῦτο ἀνάγεται εἰς

¹) Περὶ τοῦ *τένθης*, *προτένθης*, *τενθεύω*, *προτενθεύω* βλ. Blaydes εἰς Ἀριστοφ. Νεφ. στ. 1198.

²) Πρβ. Κοραῆ Ἄτ. 1, 289 κ. ε. ἐνθα λέγεται: «Ἀπὸ τὰ σπάρτα (*genets*), ἐκ τῶν ὁποίων, συνδεομένων, γίνεται ἡ λεγομένη *φιλοκαλία* (χυδ. *φροκαλία* *balai*) ἐσημάτισαν πρῶτον ῥῆμα *σπαρτεύω*, ἤγουν *σαρόνω*...» Ἄλλ' ὅμως τὸ σπάρτον δὲν δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ ὡς σάρωθρον διὰ τὴν ἀπαλότητα αὐτοῦ, τούναντίον δὲ χρησιμοποιεῖται ὡς μέσον τριβῆς διὰ τὸ ἰνώδες αὐτοῦ, ὡς συνάγεται καὶ ἐκ τῶν *Γεωπονικῶν* (Beckh. 1895) σελ. 93 (3,9): «τὰ ἀγγεῖα δέ, εἰς ἃ ἐκ τῶν πίθων ὁ οἶνος μεταφέρεται, *σπάρτω* *χρῆ* *τροίβειν* *καὶ* *καθαίρειν*». Πρβ. καὶ Γ. Χατζιδ. ΜΝΕ 1, 327.

³) Ὅτι ἡ σημασία δὲν συμπίπτει ἀπολύτως (*σφάκος* = *ἐλελίφασκος*, *φάσκος* = παράσιτον τῆς δρυός) οὐδὲν σημαίνει ἡ λ. εἶναι ἡ αὐτή.

⁴) Περὶ τῆς λ. ταύτης βλ. Ν. Πολίτην ἐν Λαογραφ. 4, 601 κ. ε.

τὸν τύπον *φλετροῦ - φρετροῦ - φρέαρο*, περὶ οὗ βλ. Στυλ. Καψωμένον ἀνωτέρω σελ. 63.

λουχιρός (Χαλκιδικῆ) = πλήρης χλόης, οἷον «λουχιρός τόπους», ἐκ τοῦ λοχερός διὰ τὴν κώφωσιν τῶν ἀτόνων ο καὶ ε, ἀντὶ χλοερός.

9) Τοῦ **μ** ἅμα καὶ τοῦ **ν**.

«**νεμονηία** mira forma cretica pro νεομηνία...., quam tuetur Νεμονήιος (τοῦ 3^{ου} αἰ. πρὸ Χριστοῦ) ἀντὶ Νεομήνιος»¹. Οὕτως ὁ Herwerden ἐν τῷ Lexicon Suppletorium ἐν λ. Ἐν δὲ τῇ Γραμματικῇ τοῦ Brugmann - Thumb σελ. 160 ἀναγινώσκειται «περιεργότατον εἶναι τὸ Κρητ. νεμονηία = νεομηνία, εἰς τὴν δημιουργίαν τοῦ ὁποίου ἄλλη τις λέξις πιθανῶς συνήρογησεν». Ἐν δὲ τῇ Γραμματικῇ Schwyzer 1, 268 πρὸς ἐρμηνείαν τοῦ νεμονηία ὑποτίθενται οἱ τύποι *νεμομηνία *νεμοηνία. Καθ' ἡμᾶς οὔτε λέξις τις ἐπέδρασεν εἰς τὸν σχηματισμὸν τοῦ τερατώδους τούτου τύπου οὔτε διάμεσοι τύποι εἶναι ἀνάγκη νὰ ὑποτεθῶσιν. Αἰτία εἶναι ἡ ἀπηνῆς ἀπόκλισις, ἣτις ἐνταῦθα, ἐπισκοτηθείσης τῆς συνειδήσεως τῶν συνθετικῶν τῆς λέξεως μερῶν νέος καὶ μήνη, ἐξεδηλώθη διὰ τῆς προληπτικῆς μεταθέσεως δύο συγχρόνως συμφώνων, τοῦ μ καὶ τοῦ ν (πρβ. ὅσα κατωτέρω, ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῆς Ἀντιμεταθέσεως, λέγομεν περὶ τοῦ δαυλαριά, ρουκουλάω κ. ἄ.)

Τὰ δύο ταῦτα ὀνόματα παραθέτει ὁ Γ. Χατζιδάκις ἐν τῇ Γραμματικῇ αὐτοῦ ὡς παραδείγματα μεταθέσεως ὅλης συλλαβῆς πάντως ἐκ παραδρομῆς ἢ μετεωρίας².

β') Μετάθεσις τοῦ **ι**.

ἀδηόνι (ἐνιαχοῦ) ἀντὶ ἀηδόνι = ἀηδών.

ἀλιάδα (ἦ, Σίφνω) = ἀγελάς, ἀντὶ ἀγλάδα - ἀελάδα - ἀγελάδα.

γάδιαρος καὶ γαδιούρι (ἐνιαχοῦ) ἀντὶ γάιδαρος καὶ γαιδούρι = ὁ ὄνος.

γούξιωμα (Κρήτη) = στενάζω, δεινολογοῦμαι, ἀντὶ γουίξιωμα - γουίζω, ὃ ἐκ τοῦ βουίζω - βοίζω παρὰ τὸ βοῶ, καθὰ ἀκονίζω παρὰ τὸ ἀκονῶ³.

¹) Μαρτυρεῖται καὶ ἐκ Τεγέας Νεμονεῖος ὡς κύριον ὄνομα· δῆλον ὅτι ἐκ τοῦ Νεμονηῖος. Ἐκ τούτου συνάγεται ὅτι αἱ τοιαῦται μεταβολαί, συνήθεις οὔσαι εἰς τὴν λαλουμένην γλῶσσαν, δὲν ἦσαν σπάνιαι παρὰ τοῖς παλαιοῖς.

²) Βλ. Γ. Χατζιδ. Γραμματικῆς 1, 521. Εἶναι περιεργόν ὅτι ὁ σοφώτατος καὶ ὀξύτατος οὗτος γλωσσολόγος παρέχει ἐνταῦθα κανόνα ἀνακόλουθον ἥτοι διδάσκει: «Ἄλλοτε μετατίθεται τὸ φωνῆεν καὶ τὸ σύμφωνον ὁμοῦ, ἥτοι ὅλη συλλαβή...», ἀκολουθοῦσι δὲ τὰ δύο ἀνωτέρω παραδείγματα καὶ ἐπὶ τούτοις ἄλλα, εἴκοσι τὸ ὅλον, ἐκ τῶν ὁποίων οὐδὲν συμφωνεῖ πρὸς τὸν κανόνα. Ἀντὶ Νεμονηῖος εἶναι τετυπωμένον παρὰ Χατζιδάκι Νεμονηῖος πάντως κατὰ λάθος τυπογραφικόν, διότι ἐν οὐδενὶ λεξικῷ ἀναγινώσκειται ὁ τύπος οὗτος.

³) Παρὰ τὸ βοῆ ἐλέχθη καὶ γοή, ἐξ οὗ τὸ Κρητικὸν ἐπιφώνημα ἐγὼ καὶ ἐγούη· ὅθεν ὁ τύπος γουίζω δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ καὶ ὡς ἀμέσως ἀπὸ τοῦ ἐπιφωνήματος τούτου προελθόν.

δειοποιῶ (ἐνιαχοῦ) ἀντὶ εἶδοποιῶ.

δείωλο (Νισύρω) ἐπὶ ἀνθρώπου = ἰσχνός, ἄσχημος, ἀντὶ εἶδωλο(ν).

διές (Θράκη, Κωνσταντινουπόλει) ἀντὶ ἰδές - ἰδὲ (βλ. κατωτέρω).

Θιάκι (τὸ) ἀντὶ Ἰθάκι - Ἰθάκη.

πρώμιος (Μήλω) = ὁ πρὸ τῆς ὥρας, ὁ ἐγκαιρότερος, ἀντὶ πρώμιος.

πώειθῆκε καὶ **πωειμένος** (πολλαχοῦ) ἀντὶ εἰπώθηκε = ἐλέχθη, εἰπωμένος = εἰρημένος (βλ. κατωτέρω).

Δι' ὑποχωρητικῆς μεταθέσεως τοῦ *ι* ἐξηγήθη ἤδη ὑπὸ τοῦ Γ. Χατζιδάκι ἡ νεωτέρα κατάληξις - ἐνλος, πετρένλος, σιδερένλος, χωματένλος κττ. ἐκ τῶν πετρέινος, σιδερέινος, χωματέινος, τῆς καταλήξεως - ἐίνος ἀποσπασθείσης ἀπὸ ὀνομάτων, ἐν οἷς τὸ *ε* ἀνῆκεν εἰς τὸ θέμα αὐτῶν, οἷον *πιελέα - πιελέ-ινος*, *κρανέα - κρανέ-ινος*, *μηλέα - μηλέ-ινος* κττ.¹

Καὶ ἐν τῇ συνεκφορᾷ ἐνίοτε, ὅταν τὸ ἀρχικὸν *ι* μεταβάλλεται εἰς ἡμίφωνον ἔνεκα τοῦ ληκτικοῦ φωνήεντος τῆς προηγουμένης λέξεως, μετατίθεται ὑποχωρητικῶς, οἷον *νὰ ἰδοῦμε > νὰ διοῦμε*, *νὰ ἰδῆτε > νὰ διῆτε* κατ' ἀναλογίαν τούτων λέγεται καὶ *διέ - διές* ἀντὶ *ιδέ - ιδές*, *διέτε* ἀντὶ *ιδέτε*. Ἐπίσης λέγεται: «τοῦ τό' χω πωειμένο» παρὰ τό' «τοῦ τό' χω εἰπωμένο» καὶ *πώειθῆκε* παρὰ τὸ *εἰπώθηκε*².

γ) Τύποι τῆς αὐτῆς λέξεως ἐκ ποικίλων μεταθέσεων.

Ἐκ τῆς αὐτῆς λέξεως εἶναι δυνατὰ ποικίλαι μεταθέσεις, οἷον πλὴν τῆς προληπτικῆς καὶ ὑποχωρητικῆς, πλὴν τῆς παρὰ φθόγγον καὶ ἄλλη παρὰ συλλαβὴν ἢ ὑπὲρ συλλαβὴν. Ἀλλὰ καὶ περαιτέρω μεταθέσεις εἶναι δυναταί, ἥτοι εἰς τὸν ἤδη διὰ μεταθέσεως σχηματισθέντα τύπον ἄλλη μετάθεσις καὶ ἄλλη εἶναι δυνατή. Οἷον:

Διὰ μεταθέσεως τοῦ *ρ* ὅτε μὲν προληπτικῶς, ὅτε δὲ ὑποχωρητικῶς προέκυψαν ποικίλοι τύποι ἐκ τοῦ ρήματος **ἀφακράζομαι**. Τὸ ρῆμα τοῦτο εἶναι σύνθετον ἐκ τῆς προθέσεως ἀπὸ ὑπὸ τὸν τύπον *ἀφ* - καὶ τοῦ ρήματος *ἀκράζομαι* προελθόντος ἐκ τοῦ *ἀκροάζομαι* κατὰ σίγησιν τοῦ φθόγγου *ο* τῆς δευτέρας συλλαβῆς διὰ τὴν ἰσχυροτέραν φύσιν τοῦ ἐπιφερομένου *α* καὶ δὴ τονουμένου.

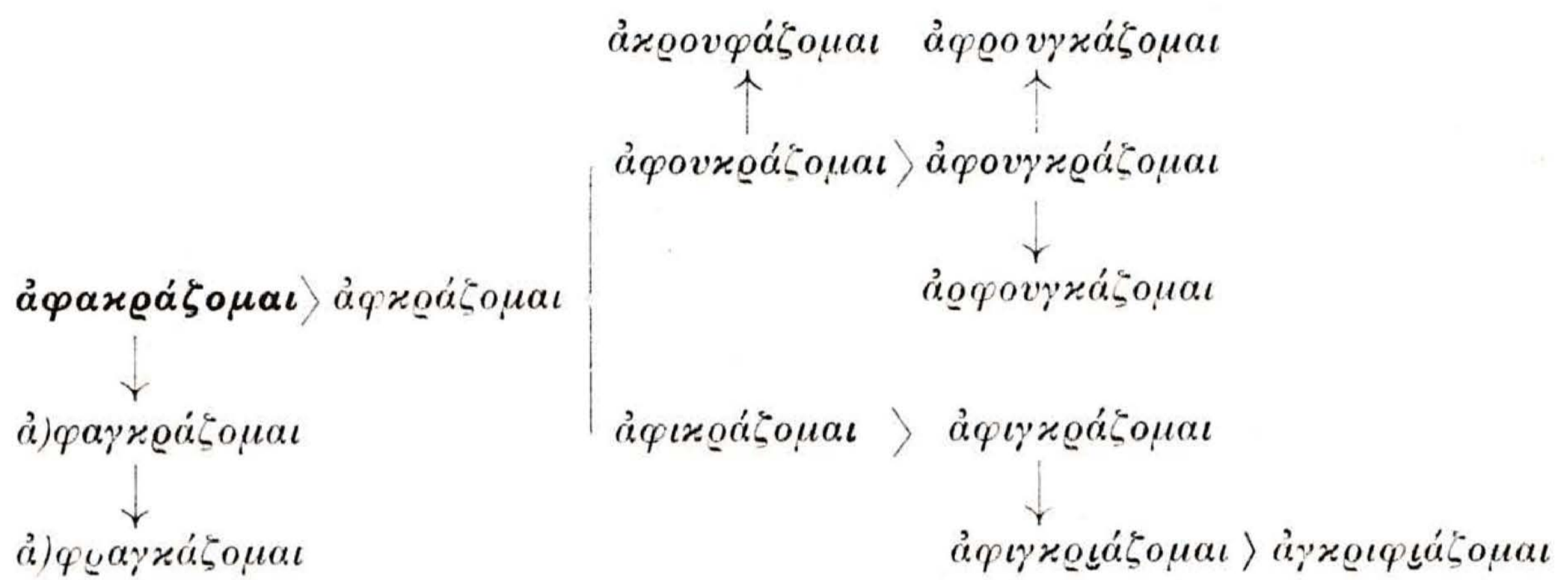
Ἐκ τοῦ *ἀφακράζομαι*, ἀναπτυχθέντος τοῦ λεγομένου ἀλόγου ἐνρίνου εἰς τὴν προπαραλήγουσιν, προῆλθεν ὁ τύπος *ἀ)φακράζομαι*, ἐξ οὗ κατὰ προληπτικὴν μετάθεσιν τοῦ *ρ* προῆλθεν ὁ τύπος *ἀ)φραγκάζομαι*. Καὶ πάλιν ἐκ τοῦ

¹) Βλ. Γ. Χατζιδ. ΜΝΕ 2,117 κ. ἐ. Einl. 181. P. Kretschmer, Lesb. Dial. 125 κ. ἐ. K. Dieterich Sudl. Spor. 72 κ. ἐ.

²) Βλ. Γ. Χατζιδ., Γλωσσολ. Μελ. 1, 228. P. Kretschmer ἐνθ' ἀν.

ἀρχικοῦ τύπου ἀφακράζομαι προῆλθε κατὰ τὸν νόμον τοῦ Kretschmer ὁ τύπος ἀφκράζομαι, ἔξ οὗ κατ' ἀνάπτυξιν τοῦ συνοδίτου φθόγγου ου καὶ ι προῆλθον οἱ τύποι ἀφουκράζομαι καὶ ἀφικράζομαι. Ἀναπτυχθέντος δὲ καὶ εἰς τούτους τοῦ ἀλόγου ἐνρίνου προῆλθον οἱ τύποι ἀφουγκράζομαι καὶ ἀφιγκράζομαι. Καὶ ἐκ μὲν τοῦ ἀφουγκράζομαι προέκυψαν κατὰ μετάθεσιν τοῦ ρ οἱ τύποι ἀφρουγκάζομαι καὶ ἀρφουγκάζομαι, ἐκ δὲ τοῦ ἀφιγκράζομαι ὁ τύπος ἀφιγκριάζομαι. Καὶ πάλιν ἐκ τοῦ τύπου ἀφουκράζομαι προῆλθε κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν φθόγγων φ καὶ κρ ὁ τύπος ἀκρουφάζομαι (Ἀθηνᾶς 25, 211) ἐκ δὲ τοῦ τύπου ἀφιγκριάζομαι κατ' ἀντιμετάθεσιν τοῦ φ καὶ τοῦ συμπλέγματος γκρ ὁ τύπος ἀγκριφιάζομαι (Σερίφω, Λακωνικῇ).

Καὶ ἐκ τοῦ ἀρχαίου τύπου ἀκροῶμαι, συντεθέντος μετὰ τῆς προθέσεως ἀπὸ ὑπὸ τὸν τύπον ἀφ-, προέκυψε τὸ ρῆμα ἀφακροῦμαι – ἀφκροῦμαι, ἔξ οὗ ἀφουκροῦμαι καὶ ἀφικροῦμαι. Ἐκ τούτων κατὰ προληπτικὴν μετάθεσιν τοῦ ρ προῆλθον οἱ τύποι ἀφρουκοῦμαι (Κρήτη) καὶ ἀφρικοῦμαι (Καππαδοκία).

Ἐπίσης διὰ μεταθέσεως τοῦ ρ ὅτε μὲν προληπτικῶς, ὅτε δὲ ὑποχωρητικῶς, ἀλλὰ καὶ δι' ἄλλων μεταβολῶν φωνητικῶν καὶ ἀναλογικῶν προέκυψαν ποικίλοι τύποι ἐκ τοῦ ἀρχαίου ὀνόματος *κάτοπρον*¹. Ὁ Κρητικὸς τύπος *καρφύχτης*, ὁ ἐν Μυκόνῳ ἀκουόμενος *καρούφτης*, ὁ Λιβυσσιακὸς *καρφέτης*, ὁ Εὐβοϊκὸς *καθερέφτης*, ὁ Ποντιακὸς *καρφύτρα* πλὴν τῆς ἀρκτικῆς συλλαβῆς κα- οὐδεμίαν ἄλλην συλλαβὴν ἢ πλοκὴν φθόγγων ἔχουσι τὴν αὐτήν· διὸ μόλις παρέχουσι τὴν ὑπόνοιαν ὅτι εἶναι ἀδελφοὶ τύποι, παράγωγοι τοῦ αὐτοῦ πρωτοτύπου. Καὶ ὅμως ἡ λεπτομερὴς παρακολούθησις τῶν μεταβολῶν ἐκάστων οὐδεμίαν καταλείπει ἀμφιβολίαν περὶ τῆς γενέσεως τῶν λέξεων τούτων.

Οὕτω, τὸ *κάτοπρον* μαρτυρεῖται καὶ *κάτροπρον*² κατὰ προληπτικὴν μετά-

¹) Περὶ τῶν τύπων τῆς λ. ταύτης βλέπε καὶ P. Kretschmer, der heutige Lesbische Dialekt σελ. 101 κ. ἔ. 158, καὶ Γ. Χατζιδάκι, Γενικῆς Γλωσσικῆς σελ. 75 κ. ἔ.

²) Βλ. Meisterhans - Schwyzer, Gramm. Attich. Inschr. σελ. 80 κ. ἔ. προβ. καὶ Kretschmer ἐνθ' ἄν. 102.

θεσιν τοῦ ρ ἤδη τὸν 4^{ον} π. Χ. αἰῶνα καὶ κάθοπτρον τὸν 10^{ον} μ. Χ. αἰῶνα¹, ἔνθα τὸ θ ἔχει ἀναλογικῶς καθὰ εἰς τὸ καθόπτῃς ἀντὶ κατόπτῃς. Ἐκ τῶν δύο τούτων τύπων, κάτροπρον καὶ κάθοπτρον, ὡς ἀρχικῶν, ἐσχηματίσθησαν δύο σειραὶ τύπων, ἡ μὲν μετὰ τοῦ τ τῆς δευτέρας συλλαβῆς ἀτρέπτου, ἡ δὲ τετραμμένου εἰς θ.

Καὶ δὴ ἐκ τοῦ κάτροπρον προέκυψε τὸ κατρώφτης ἀναλογοῦν πρὸς τὸ τῆς ἑτέρας σειρᾶς μεμαρτυρημένον καθρώπτῃς. Ἐκ τοῦ κατρώφτης τούτου προέκυψε τοῦτο μὲν τὸ κατρέφτης (πολλαχοῦ), τοῦτο δὲ τὸ καρφύχτης (Κρήτη). Καὶ πάλιν ἐκ τοῦ κατρέφτης τὸ καρφέτης (Λιβυσιῶ). Οἱ δύο τελευταῖοι τύποι, ὁ Κρητικὸς καὶ ὁ Λιβυσιτικὸς προέκυψαν δι' ἀνωμαλωτέρων μεταθέσεων καὶ ἀσυνήθων μεταβολῶν ὡς εἶναι ἡ ἐμφάνισις τοῦ χ ἐν τῷ τύπῳ καρφύχτης², καὶ ἡ ἀποβολὴ τοῦ τ ἐν τῷ τύπῳ καρφέτης³.

Κατὰ δευτέραν ἐξελικτικὴν σειρὰν, ἐκ τοῦ κάθοπτρον, παρήχθη τὸ ὑποθετικὸν κάθροπρον δι' ὑποχωρητικῆς μεταθέσεως τοῦ ρ, καθὰ συνέβη εἰς τὸ μεμαρτυρημένον κάτροπρον ἐκ τούτου δὲ τὸ καθρώπτῃς, τὸ ὁποῖον εὐρίσκομεν ἤδη παρ' Ἡσυχίου⁴, καὶ καθ' ὑποχωρητικὴν μετάθεσιν τοῦ ρ καθύπτῃς, τὸ ὁποῖον ἀπαντᾷ ἐν τῷ ποιήματι Καλλίμαχος καὶ Χρυσορρόη⁵, τοῦ μεταπλασμοῦ τῆς καταλήξεως -πιον εἰς -πτῃς ὀφειλομένου εἰς ἄλλα ὀνόματα εἰς -της λήγοντα ὀργάνου δηλωτικά, οἷον σύρτης, διαβήτης κ. ἄ.⁶ Καὶ ἐκ τοῦ τύπου τούτου, καθρώ-

¹) Ἐν CGL 3, 22· βλ. Karl Dieterich, Untersuchungen zur Geschichte der Griechische Sprache 106, πρβ. καὶ 47 σημ. 1'.

²) Ὁ Karl Dieterich ἐν Südlichen Sporaden σελ. 64 λέγει περὶ τοῦ καρφύχτης (ὅπερ γράφει καρφίχτης) ὅτι προέκυψεν ἐκ τοῦ καρφέτης κατ' ἐπίδρασιν τοῦ καρφί. Δὲν νομίζομεν τοῦτο ὀρθόν.

³) Τὸ καρφέτης τοῦτο πιθανῶς προῆλθεν ἐκ τοῦ καθρέφτης > *καρθέφτης κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν φθόγγων θ καὶ φ: καρφέθτης, τοῦ θ πρὸ τοῦ τ φωνητικῶς ἀποβληθέντος. Τὸ δὲ καρφύχτης δυνάμεθα νὰ ἀναγάγωμεν εἰς τὸ *καρφύρτης ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὰ ὑπὸ τοῦ Γ. Χατζιδάκι διδασκόμενα ἐν Ἀθηνᾶς 22 (1910) σελ. 205 κ. ἑ. περὶ τῶν ὀνομάτων κορνορτός - κορνιαχτός καὶ χειροατάριον - χειρόχτι, ὅτι ταῦτα προῆλθον ἐκ τῶν ὑποθετικῶν τύπων κορνορτός καὶ χειρόρτιον, ἐν οἷς «σειρὰ ρ - ρτ κατ' ἀναμοίωσιν τρέπεται εἰς τὴν σειρὰν ρ - χτ».

⁴) Βλ. Ἡσυχίου «6489 ἔσοπτρον· κάτοπτρον καθρώπτῃν», πρβ. καὶ Φ. Κουκουλὲν ἐν Ἀθηνᾶς 27 (1915) Ἀρχ. 85, ἔνθα ὑποστηρίζεται ὁ τύπος οὗτος. Καὶ ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Γερασίμου Βλάχου (1659) παραδίδεται: «καθρώπτῃς· speculum...». Εἶναι περίεργον ὅτι ὁ τύπος οὗτος δὲν καταλέγεται οὔτε ἐν τῷ Θησαυρῷ τοῦ Ἑρρίκου Στεφάνου οὔτε ἐν τῇ νεωτάτῃ (1925) ἐκδόσει τοῦ Λεξικοῦ Liddell - Scott.

⁵) Βλ. Σπυρίδωνος Λάμπρου, Romans Grecs, Καλλίμαχος καὶ Χρυσορρόη στίχ. 308, 312, 313, 315, ἔνθα ἐκδίδεται καθίρπτῃς, διὰ τοῦ ι ἐν τῇ παραληγοῦσῃ ἀντὶ τοῦ υ, ὅπερ παρέρχει ὁ κῶδιξ.

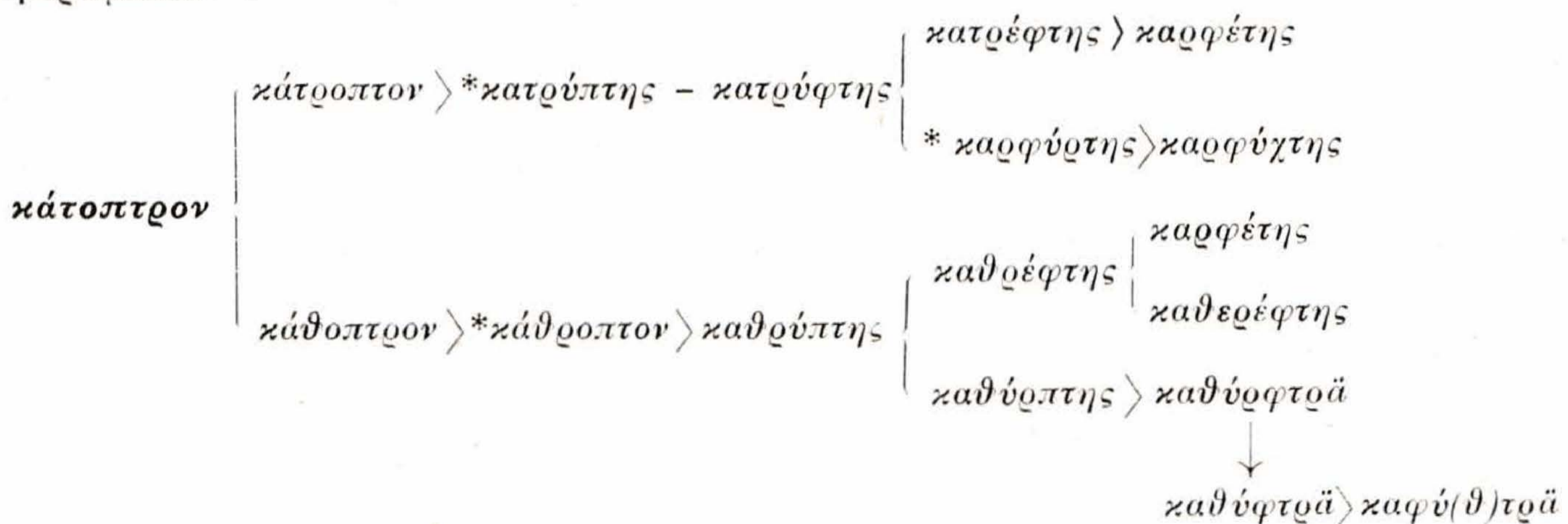
⁶) Βλ. Γ. Χατζιδ. Γενικῆς Γλωσσικῆς σελ. 75 κ. ἑ.

πτης, παρήχθη ὁ κοινότερος τύπος *καθρέπτης - καθρέφτης*¹, ἔξ οὗ ὁ ἰδιωματικώτερος τύπος *καθερέφτης*² κατ' ἀνάπτυξιν τοῦ φωνήεντος ε μεταξὺ τῶν συμφώνων θ καὶ ρ εἴτε ὡς συνοδίτου φθόγγου εἴτε ἀναλογικῶς.

Καὶ πάλιν ἐκ τοῦ *καθύρπτης - καθύρφτης* παρήχθη τὸ Ποντιακὸν *καθύρ-φτρᾶ - καθύφτρᾶ* (ἦ), ἔξ οὗ κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφώνων θ καὶ φ τὸ *κα-φύ(θ)τρᾶ* (αὐτόθι).

Ὡς πρὸς τὴν ἱστορικὴν ὀρθογραφίαν τοῦ τύπου *καθούπτης - καθύρπτης* καὶ τῶν ἐξ αὐτοῦ προερχομένων *κατρούφτης* καὶ *καρφύχτης* παρατηροῦμεν ὅτι οἱ δύο πρῶτοι, παραδιδόμενοι ὑπὸ χειρογράφων, γράφονται σταθερῶς ἐν τῇ παραληγούσῃ διὰ τοῦ υ. Ἄν δὲ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἐν παλύρῳ τοῦ 2^{ου} μ. Χ. αἰῶνος ἀναγινώσκειται ἔσουπτρον ἀντὶ ἔσοπτρον, συνάγομεν ὅτι ἡ διὰ τοῦ υ γραφὴ τῶν τύπων *καθούπτης* καὶ *καθύρπτης* δὲν εἶναι τυχαία, ἀλλ' ὅτι ἔχει λόγον τινὰ ἱστορικόν. Δεχόμεθα δὲ τὴν γνώμην τοῦ συναδέλφου Στυλ. Καψωμένου, εἰς ὃν καὶ ὀφείλομεν τὴν εἴδησιν περὶ τοῦ τύπου ἔσουπτρον, ὅτι τὸ υ τοῦτο ἐδήλου φθόγγον τινὰ διάφορον τοῦ ο, κλειστότερον αὐτοῦ, μεταξὺ ε καὶ ι. Ἐντεῦθεν ἐξηγεῖται ἡ τροπὴ αὐτοῦ, τοῦτο μὲν εἰς ε (*κατροέφτης, καθρεέφτης*), τοῦτο δὲ εἰς ι (*κατρούφτης, καρφύχτης*)³.

Ὅτι ἡ σταθερὰ παράδοσις τοῦ προκειμένου ὀνόματος διὰ τοῦ υ ἔχει λόγον ἰδιαιτέρας προφορᾶς τοῦ ο, μεταξὺ ε καὶ ι, πείθει καὶ τοῦτο, ὅτι ἐν ἐπιγραφαῖς Βοιωτικαῖς ἐλήφθη τὸ σημεῖον |— εἰς παράστασιν φθόγγου μεταξὺ τοῦ ε καὶ ι προφερομένου⁴.

¹) Ὁ τύπος *καθρέπτης* μαρτυρεῖται τὸ πρῶτον ἐκ τοῦ Λεξικοῦ τοῦ Μανουὴλ Μοσχόπουλου, ἤτοι τὸν 13^{ον} αἰῶνα· βλ. Δουκάγγιον ἐν λ. *καθρεύτης*. Ἐν τῷ Γλωσσαρίῳ τοῦ Meursius ἀναγινώσκειται «*καθρεύτης· καθύρπτης*».

²) Οὕτως ἐν Μέσῃ Εὐβοίᾳ (Αὐλωναρίῳ, Κονίστραις κ. ἄ.)

³) Ἡ κανονικὴ τοῦ ο ἐπὶ τὸ κλειστότερον τροπὴ γίνεται εἰς ου, ἀλλ' ὅτι δύναται νὰ γίνῃ καὶ εἰς ε καὶ ι βλ. Kretschmer ἐνθ' ἀν. 99 κ. ἔ.

⁴) Βλ. Γ. Χατζιδ. Γραμματικῆς 1, 39.

II. ANTIMETATHESIS.

Α'. 'Αντιμετάθεσις' φθόγγων ὡς ἔχουσιν.

Ἡ ἀντιμετάθεσις τῶν φθόγγων ἀπὸ τῆς οἰκείας αὐτῶν θέσεως τελεῖται εἴτε παρὰ συλλαβὴν, ἤτοι εἰς δύο ἐφεξῆς συλλαβάς: ἀριθμὸς > ἀμιθρός, πενιχρός > περιχρός, εἴτε, σπανίως, ὑπὲρ συλλαβὴν, ἤτοι καθ' ὑπερπήδησιν συλλαβῆς: μόλιβι > βολίμι, ρούμερα > ρούμενα².

Πάντα τὰ σύμφωνα τῆς νεωτέρας γλώσσης, μὴ ἐξαιρουμένων μηδὲ τῶν *b, g, d*, τσ καὶ ζ, δύνανται νὰ μετατίθενται ἀμοιβαίως, ἄλλα μὲν συνηθέστερον, ἄλλα δὲ σπανιώτερον. Τὰ διπλᾶ ξ καὶ ψ ἐκλαμβάνονται, καθὰ καὶ ἐν τῇ ἀπλῇ μεταθέσει, ὡς σύνθετα κ + σ καὶ π + σ.

Συνηθεστέρα εἶναι ἡ ἀντιμετάθεσις, ὅταν κατὰ τὸ ἕτερον σκέλος ὑπάρχη ὑγρόν, ρ ἢ λ, ἔπειτα δὲ ἔνρινον, μ ἢ ν, καὶ τὸ σ.

Καὶ τὰ φωνήεντα πάντα, *a, o, e, ou* καὶ *i* δύνανται νὰ μετατίθενται ἀμοιβαίως, ἄλλα σπανιώτατα. Μικρὰν ὑπεροχὴν εἰς τὴν εὐκολίαν τῆς ἀντιμεταθέσεως φαίνεται ἔχον τὸ *i* μεθ' οἰουδήποτε ἄλλου.

Ἀπώτερος φθόγγος τῆς λέξεως, σύμφωνον ἢ φωνῆεν, προλαμβάνεται ἀντ' ἄλλου, ὃ δὲ οὕτως ἐξωθούμενος φθόγγος ὑποχωρεῖ εἰς τὴν θέσιν ἐκείνου³.

α') 'Αντιμετάθεσις συμφώνων.

a) Κατὰ πρόληψιν ἢ ὑποχώρησιν τοῦ ρ⁴.

1) Τοῦ λ - ρ.

ἀρμυροκουρούνα (ἢ, Σηλυβρία Θοράκης) ἐκ τοῦ *ἀρμυροκουρούλα κατὰ παρετυμολογίαν πρὸς τὸ κουρούνα. Καὶ τοῦτο ἀντὶ ἀρμυροκουλλούρα = ἀρτίσκος μετὰ πολλοῦ ἄλατος παρεσκευασμένος, κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. λ καὶ ρ.

¹) Ἄλλως: ἀμοιβαία μετάθεσις ἢ ἀντιμεταχώρησις.

²) Ὡς ἀντιμετάθεσις ὑπὸ τοῦ Schwyzer (Gr. Gramm. σελ. 261) χαρακτηρίζεται καὶ ἡ παρὰ φθόγγον μετάθεσις, οἷον στρατός > σταρός, κρόταφος > κόρταφος κττ., διότι ὄντως τὸ πρᾶγμα οὕτως ἐμφανίζεται. Ἡμεῖς ὅμως κατετάξαμεν τὸ φαινόμενον τοῦτο εἰς τὸ κεφάλαιον τῆς μεταθέσεως λαβόντες ὑπ' ὄψιν τὸν ἐπιφορώτερον πρὸς μετάθεσιν φθόγγον. Ὅσακις δὲ τοῦτο δὲν ἦτο προφανές, ἐλάβομεν ὑπ' ὄψιν τὴν φύσιν τῆς μεταθέσεως ὡς προληπτικῆς ἀπαγγελίας καὶ κατετάξαμεν τὰ σχετικὰ παραδείγματα εἰς τὴν ὑποδιαίρεσιν τῆς προληπτικῆς μεταθέσεως.

³) Πρβ. Brugmann - Thumb, Gr. Gramm. σελ. 159 κ. ἔ.

⁴) Δηλ. ὅταν εἰς τὸ ἕτερον σκέλος τῆς ἀντιμεταθέσεως ὑπάρχη ρ, εἰς δὲ τὸ ἕτερον οἰουδήποτε ἄλλο σύμφωνον.

μαρακούλα καὶ **μερεκούλα** (ἤ, Μέση Εὐβοία) ἐκ τοῦ ***μερικούλα** ἀντὶ **μελικούρα** (αὐτόθι) κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν αὐτῶν συμφώνων ὑπὲρ συλλαβήν. Ἄρχικὸς τύπος εἶναι τὸ **μελικήρα**¹, ὃ κατ' Ἀριστοτέλην καὶ Ἀθηναίων σημαίνει ὕλην τινὰ συντελουμένην ὑπὸ τῶν πορφυρῶν κατὰ τὸ ἔαρ, ὁμοιάζουσαν δὲ πρὸς κηρήθραν· μετεπλάσθη δὲ τοῦτο εἰς **μελικούρα** κατὰ τὰ ἄλλα εἰς — ούρα ὀνόματα.

μαρόλυπος (Κρήτη) — **μαροόλλυπος** = ὁ ρύπος, ἡ λιπαρὰ οὐσία, τῶν ἀποκεκαρμένων προβατείων μαλλῶν, ὃ ἄλλως **οἴσπη** λεγόμενος, ἀντὶ **μαλλόρουπος**.

πηρωλύκι (τό, Κισάμω Κρήτης) = ὁ τόπος ὁπόθεν ὀρύσσεται πηλὸς ἀργιλώδης, ἀδιαπέραστος ὑπὸ τοῦ ὕδατος, πρὸς ἐπίστρωσιν στεγῶν καὶ δωμάτων, ἀντὶ **πηλωρύκι**. Τὸ αὐτὸ προᾶγμα λέγεται ἐν Κυθήροις **πηλωρύχι**. Ἀλλαχοῦ δὲ τῆς Κρήτης (Λατσίδα) **πηλώρουκας** λέγεται συνεκδοχικῶς αὐτὸ τὸ ὀρυσσόμενον χῶμα, ὃ νοεῖται ὡς μεγεθυντικὸς τύπος τοῦ ***πηλωρούκι** — **πηλωρύκι** (Ρόδω). Ὅθεν ἀρχικὴ πρωτότυπος λέξις εἶναι **πηλωρύχιον**², ἥτοι ὀρυχεῖον πηλοῦ.

χάρβαλο (τό, κοινῶς) = πᾶν τὸ ἐξηροθρομένον, τὸ κακῶς ἔχον, οἷον «τὸ σπίτι —, ἡ ἄμαξα ἔγινε **χάρβαλο**», ἀντὶ **χάραβλο** (Αἴνω) κατὰ προληπτικὴν μετάθεσιν τοῦ β, καὶ τοῦτο ἀντὶ **χάλαβρο** (Καρπάθω, Κρήτη, Χίω κ. ἄ.) κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφώνων λ καὶ ρ, ἥτοι **χάλαβρο** > **χάραβλο** > **χάρβαλο**.

Δεχόμεθα κατ' εἰκασίαν ὡς ἀρχικὸν τύπον τὸ **χάλαβρο**, καὶ τοῦτο ὡς παράγωγον τοῦ ἀμαρτύρου ἐπιθέτου **χαλαβρός**, ἐξ οὗ καὶ τὸ παρὰ Βλάχω καὶ Δουκαγγίω ἀπαντῶν «**χαλάβρα**: ruina, καταστροφή» κατὰ τὸ σχῆμα «βαρούτονον οὐσιαστικὸν — ὀξύτονον ἐπίθετον», περὶ οὗ βλ. Ἀθηνᾶς 49 (1939) 43 κ. ἑ.

Ἐπίθετον **χαλαβρός** παρὰ τὸ **χαλαρός** εἴκασεν ὁ Γ. Χατζιδάκις ἐν ΜΝΕ (2,434) παρ' Ἀθηναίω (309 d) ἀντὶ τοῦ παραδιδομένου **χαλαδρός**. Ἀλλὰ βραδύτερον ἐν Ἀθηνᾶς 20 (1908) σ. 583 ἀπορρίπτων σιωπηρῶς τὴν ἔτυμολογίαν ταύτην ἐδίδαξεν ὅτι τὸ ὄνομα **χάρβαλο** προέκυψεν ἐκ συμφύρσεως τοῦ ἐπιθέτου **χαλαρός** καὶ τοῦ οὐσιαστικοῦ **ἄρβηλος** (= κοπτικὸν ὄργανον τῶν σκυτοτόμων). Οὐδετέρω τῶν ἔτυμολογιῶν τούτων παρέχει καθ' ἡμᾶς ἴχνος τι πιθανότητος. Ἀλλ' ἐκ τῆς σημασίας τῆς λέξεως ἀναζητῶν τις τὸ ἔτυμον αὐτῆς ἄγεται εἰς τὸ ἐπίθετον **χα-**

¹) Παρ' Ἀριστοτέλει (Ζ. ἰ. 5,15) καὶ Ἀθηναίω (88 d) παραδίδεται ἡ λ. καὶ προπαροξυτόνως **μελικήρα**. οὕτω δὲ καὶ προτιμᾶται ἐν ταῖς ἐκδόσεσιν, ἴσως διότι καὶ παρ' Ἡσυχίω παραδίδεται προπαροξυτόνως. Καθ' ἡμᾶς ὀρθότερος εἶναι ὁ παροξύτονος τύπος, συναγόμενος οὐ μόνον ἐκ τῶν ἀνωτέρω ἰδιωματικῶν τύπων, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ σχήματος **μελικήρος** - **μελικήρα**, περὶ οὗ βλ. Γ. Χατζιδ. ΜΝΕ 1, 226 καὶ Lobeck Paral. 346.

²) Ὁ τύπος **πηλωρύχιον** δεικνύει ὅτι οἱ παραδιδόμενοι ὑπὸ τῶν μεταγενεστέρων τύποι **χαλκωρύχιον** καὶ **χρυσωρύχιον**, οἱ ὁποῖοι ἀθετοῦνται, ὑπῆρξάν ποτε παρὰ τοὺς κανονικοὺς **χαλκωρυχεῖον** καὶ **χρυσωρυχεῖον**, περὶ ὧν βλ. Κ. Κόντον ἐν Ἀθηνᾶς 2 (1890) 310 κ. ἑ. Περὶ δὲ καὶ **λατόμιον** - **λατομεῖον**.

λαρός· πῶς ὅμως μετεπλάσθη ἢ κατάληξις αὐτοῦ; Ὀπωσδήποτε καὶ ἂν ἔχη ἡ ἔτυμολογικὴ ἀρχὴ τῆς λέξεως, πάντως ἡ σχέσις τῶν τριῶν τύπων αὐτῆς εἶναι ἢ ἀνωτέρω διατυπωθεῖσα εἴτε ἀπὸ τοῦ πρώτου πρὸς τὸν τρίτον εἴτε ἀπὸ τοῦ τρίτου πρὸς τὸν πρώτον¹.

2) Τοῦ ρ-λ.

καλάουρας (Καρπάθω) – *καλάβουρας = εἶδος κοχλίου μεγάλου, ἀντὶ καράβουρας κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφώνων ρ καὶ λ ὑπὲρ συλλαβὴν. Ἐν Πάρῳ ὁ αὐτὸς κοχλίας λέγεται *καράβολος*².

ληγκρι (τό, Θράκη, Τριπόλει κ. ἄ.) ἀντὶ *ρηγκλι – ρηγλι ὑποκοριστικοῦ τοῦ ρήγκλα – ρήγλα (πολλαχοῦ) < Λατ. regula. Σημαίνει δὲ τὴν σκυτάλην, δηλ. λεπτὴν καὶ εὐθεῖαν ράβδον, δι' ἧς ἰσοπεδοῦσι τὴν ἐπιφάνειαν ἐν δοχείῳ μετρομένου καρποῦ, περὶ οὗ βλ. κατωτέρω ὑπὸ λῆμμα γληρί. Ἐνταῦθα λέγεται μεταφορικῶς ἐπὶ λεπτοῦ καὶ ἰσχυροῦ καὶ λιποσάρκου, οἷον «λιγνὸς σὰν ληγκρι», «ληγκρι ἔγινε ἀπὸ τὴν ἀρρώστια». Ἐκ τούτου *λήγκρις* = ἰσχνός, ἀδύνατος, καὶ *ληγκριάζω* = ἀπισχναίνομαι, ἀδυνατίζω, καθὰ *λίγρον* (= ραβδίον) > *λιγνός* = (ἰσχνός, ἀδύνατος) > *λιγνεύω* (= ἀδυνατίζω).

λορόι (τό, πολλαχοῦ) ἀντὶ ρολόι – ρολόγι – ὠρολόγιον.

λουγαρίδα (ἡ, Θράκη) = φαλάγγιον τοῦ εἶδους τῶν ἀραχνῶν ἀντὶ *ρουγαλίδα κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. ρ καὶ λ ὑπὲρ συλλαβὴν. Καὶ τοῦτο ἀνακτέον εἰς τὸ ἀμάρτυρον *ρωγαλῖς*, ὅπερ ἔχει σχέσιν πρὸς τὸ μεμαρτυρημένον *ρῶξ* ἐπὶ τῆς αὐτῆς σημασίας, ὡς τὸ *φυσαλῖς* πρὸς τὸ *φῦσα* καὶ τὸ νεώτερον *φουσκαλίδα* πρὸς τὸ *φούσκα* – *φύσκα*³.

μυλόρωτος (παρὰ Δουκαγγίῳ σελ. 376) ἀντὶ *μυρόλωτος*, ὃ φέρεται παρὰ

¹) Ἡ παλαιότερα μνεία τῆς λ. εἶναι παρὰ Προδρομῳ (4,258 Hesselring - Pernot): «κάππα μου, πάλιν κάππα μου, παλαιοχαρβαλωμένη».

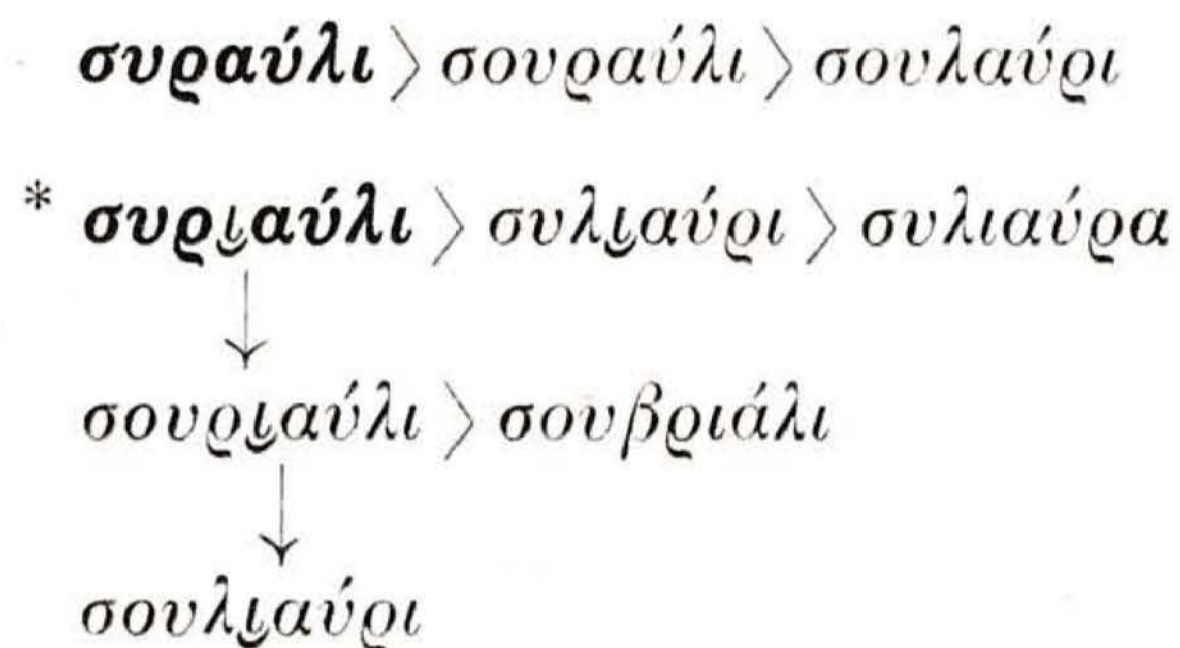
²) Ἡ ἀπὸ τοῦ ἀρχαίου *κάραβος* ἔτυμολογία τοῦ ὀνόματος, ἣτις ὑπεστηρίχθη ὑπὸ τοῦ Thumb εἶναι καθ' ἡμᾶς ἀπίθανος· διότι δηλοῦσιν ὅλως διάφορα πράγματα, ὃ μὲν *κάραβος* εἶδος ἀστακοῦ, ὃ δὲ *καράβολος* εἶδος κοχλίου καὶ δὴ χειρσαίου· ἀλλὰ πρὸς τούτοις εἶναι ἀνεξήγητος ἡ ἐπέκτασις τῆς λ. *κάραβος* εἰς *καράβολος*. Πιθανὴν νομίζομεν τὴν ἀπὸ τοῦ Ἑνετικοῦ *caraghol* παραγωγὴν, ἣν προτείνει ὁ G. Meyer ἐν Neugrz. Stud. 4,32.

³) Πρβ. πρὸς τούτοις: *σῦκον* – *συκαλῖς*, *μοιχὸς* – *μοιχαλῖς*, *χρυσὸς* – *χρυσάλῖς* ἢ *χρυσαλλῖς*, *τρώξ* – *τρωξαλῖς* ἢ *τρωξαλλῖς*. Ταῦτα παραδίδονται καὶ δι' ἀπλοῦ καὶ διὰ διττοῦ λ. Βλ. Ἡρωδιαν. (Lentz) 1, 91, 15 κ. ἑ. Καὶ τὸ *θρυαλλῖς* (= ἐλλύχνιον) ἀπὸ τοῦ *θρύον* (= εἶδος βοτάνης) πιθανῶς ὁμοίως ἔχει. Ὁ Γ. Χατζιδ. ἐν Γραμματ. 2,413 καταλέγει τὸ *χρυσαλλῖς* καὶ *θρυαλλῖς* μετ' ἄλλων εἰς -*υλλῖς*, ἅτινα θεωρεῖ ὡς ἐκτεταμένα τῶν εἰς -*ύλλιον* ὑποκοριστικῶν· ὅθεν πιθανῶς κατὰ παραδρομὴν κατελέχθησαν τὰ δύο ταῦτα εἰς -*αλλῖς*, ἅτινα ἄλλως δὲν στοιχοῦσιν πρὸς ὑποκοριστικὰ λήγοντα εἰς -*άλλιον*.

παλαιοῖς λεξικογράφοις καὶ ὀρίζεται «... τὸ γλυκυκάλαμον, [ἦ] βοτάνη εὐωδιστάτη...», ἄλλως λωτός· βλ. Θησαυρὸν ἐν λλ.

σουλαύρι (Κάτω Ἰταλία) ἀντὶ σουραύλι = ποιμενικὸς αὐλός. Καὶ ρῆμα σουλαυράω (αὐτόθι) ἀντὶ σουραυλάω = παίζω τὸ σουραύλι. Λέγεται δὲ τὸ αὐτὸ προᾶγμα καὶ σ'λιαύρ' (Ἰμβρω) — * σουλιαύρι ἀντὶ σουριαύλι (Θήρα) κατὰ τὴν αὐτὴν ἀντιμετάθεσιν. Ἐν Πόντῳ δὲ λέγεται *συλαύρ'*, ὅπερ παραβλητέον πρὸς τὸ παρὰ Δουκαγγίῳ: «*συλιαύρα, tibia, αὐλός, συλιαυριστής, tibicen, αὐλητής*». Παρὰ τοὺς τύπους τούτους λέγεται καὶ σουβριάλι (Μυκόνῳ) ἀντὶ σουριάβλι — σουριαύλι (Θήρα) κατὰ προληπτικὴν μετάθεσιν τοῦ φθόγγου β.

Οἱ τύποι οὗτοι ἀνάγονται εἰς δύο ἀρχικοὺς τύπους *συραύλιον* καὶ * *συριαύλιον*, σχηματισθέντας ἀμφοτέρους ἐκ τῶν συνωνύμων *συριγξ* καὶ *αὐλός*. Ἡ ἐξέλιξις τῶν ἀνωτέρω τύπων ἔχει ὡς ἑξῆς:

Καὶ τὸ μὲν *συραύλιον* ὑπὸ τὴν σημασίαν τοῦ αὐλοῦ δὲν εὐρίσκεται παλαιότερον, ἀπαντᾷ ὅμως παρὰ Δουκαγγίῳ (σελ. 1490) τὸ ἑξῆς: «*συραύλιον. Glossae M SS... «κύπελλον, ποτήριον μετὰ συραυλίου, κισσίμιον*». Ἐν πρώτοις ἐκληπτέον τὸ *κισσίμιον* ἀντὶ τοῦ *κισσύβιον*, ὅπερ σημαίνει ξύλινον κύπελλον (πρβ. τὸ τοῦ Θεοκρίτου: «*κισσύβιον γλυφάνοιο ποτόσδον*»), ἔπειτα δὲ φαίνεται ὅτι τὸ κύπελλον τοῦτο εἶχε κρουνόν, ὅστις ὁμοιάζει πρὸς τὸ στόμιον σύριγγος, ὅθεν ὠνομάσθη καὶ οὗτος *συραύλιον*.

Τὸ δὲ *συριαύλιον* εἶναι ὅλως ἀμάρτυρον, ὑποτίθεται ὅμως ἀσφαλῶς ἐκ τοῦ ἰδιωματικοῦ *συριαύλι*, πιθανώτατα δὲ ἐσχηματίσθη ἐκ συμφύρσεως τῶν συνωνύμων *συριγξ* καὶ *αὐλός*. Θὰ ἀνέμενέ τις βεβαίως *συριγγαύλιον*, ἀλλ', ὡς γνωστόν, πολλάκις ἐν τῇ συνθέσει λαμβάνεται καὶ μικρότερον μέρος τοῦ θέματος πρὸς σχηματισμὸν τοῦ συνθέτου· οὕτω παρὰ τὸ *συριγγοέμβολος* ἐλέχθη καὶ *συριγγέμβολος* καὶ *συρέμβολος* (ὑπόγειος ὄχετός)· ὅθεν τεχνολογικῶς δὲν ἀποκλείεται ἢ ὑπαρξίς τῆς λέξεως *συριαύλιον*.

Χαλαράμπης (Πάρῳ) ἀντὶ Χαραλάμπης κύρ. ὄν.

χελόραη (Ρόδῳ) ἀντὶ χερόλαη (αὐτόθι) — * *χερολάβη* = ἡ ἐχέτλη τοῦ ἀρότρου. Καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ παρὰ Δουκαγγίῳ: «*χειρολάβη, manubrium*». Ὁ ἀναβι-

βασμὸς τοῦ τόνου ὀφείλεται πάντως εἰς ἀναλογικὴν τινα ἐπίδρασιν· ἀλλαχοῦ (Πελοπονν. κ. ἄ.) *χερολάδη*.

3) Τοῦ μ-ρ.

ἀρκοθεράμιδον (Κύπρω)· κατὰ τοὺς νόμους τοῦ Κυπριακοῦ ἰδιώματος ἀνάγεται εἰς τὸ *ἀγριοχεράμιδον – *ἀγριοχιράμιδον* ἀντὶ *ἀγριοχιμάριδον* = *ἀγριοχιμαρίδι*, *ἀγριοκάτσικο*, κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφώνων μ καὶ ρ. Ὁμοίως ἔχει καὶ τὸ σύστοιχον, ἐπίσης Κυπριακόν, *ἀρκοθέραμον* < *ἀγριοχέραμον* < *ἀγριοχίραμον* < *ἀγριοχίμαρον* = *ἀγρία χίμαιρα*, *ἀγριοκάτσικο*, καὶ τὸ ἐκ τούτου περιεκτικὸν *ἀρκοθεραμιῶνας* < *ἀγριοχεραμιῶνας* < *ἀγριοχιραμιῶνας* < *ἀγριοχιμαρεῶνας* = ὁ τόπος ὅπου ζῶσι πολλὰ ἀγριοχίμαρα¹.

χείρραμον (Κάτω Ἰταλία) ἀντὶ *χείμαρρον* (αὐτόθι) – *χείμαρρος*²

4) Τοῦ ρ-μ.

ἀμαραθιά (ἦ, Νισύρω) = ὄρμαθός, οἶον «μιά *ἀμαραθιά* σῦκα», ἀντὶ *ἀραμαθιά* κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφώνων ρ καὶ μ. Τοῦτο δὲ ἐκ τοῦ *ἀρμαθιά* (ὄρμαθός) ἀναπτυχθέντος τοῦ φωνήεντος α μεταξὺ τῶν συμφώνων ρ καὶ μ.

ἀμιθρός (Πόντω) ἀντὶ *ἀριθμός*. Ἠλ. ἤδη παρ' Ἑσυχίω. Ὁμοίως *ἀμιθρέω* ἀντὶ *ἀριθμέω* (αὐτόθι καὶ παρὰ Καλλιμάχῳ, Ἡρόνδῳ κ. ἄ.).

5) Τοῦ ν-ρ.

ἀρόυνας (ὁ, Σύμη) ἐκ τοῦ *ὀρόγυνος ἀντὶ *ὀνόγυρος*· κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφώνων ν καὶ ρ ὑπὲρ συλλαβὴν = εἶδος φυτοῦ ποώδους, ὅπερ τριβόμενον ἢ ὀπωσδήποτε κινηθὲν ἀπόζει, ἄλλως *ἀνάγυρος* (*Anagyris foetida*)· παρβ. ἀρχαίαν παροιμίαν: «μὴ κίνει τὸν ἀνάγυρον». Ὁμοίως *ἀγριοροῦνιά* (Ρόδω) ἀντὶ *ἀγριορο(γ)υριά* = τὸ αὐτὸ φυτόν.

γρωνίζω (πολλαχοῦ) ἀντὶ *γνωρίζω*. Ὁμοίως *γρώνιμος* (Κρήτη) ἀντὶ *γνώριμος*: «*γρώνιμός* σου εἶμαι, μόνο ξάνοιξε νὰ μὲ *γρωνίσσης*» (αὐτόθι). Ἔτι δὲ *ἀνεγρώνιστος* (πολλαχοῦ) ἀντὶ *ἀνεγνώριστος*, καὶ *ἀνεγρώνιμος* (Μακεδ.) ἀντὶ *ἀνεγνώριμος*.

ὄρεινο (Ἀνάφη) ἀντὶ *ὄνειρο(ν)*.

περιχνός (Κῶ, Λέρω) = πένης, ἐπαίτης, ἀντὶ *περιχνός*. Καὶ περαιτέρω κατὰ

¹) Περὶ πάντων τούτων βλ. Ἀφιέρωμα εἰς Χατζιδάκιν σελ. 119 κ. ἑ. Ἀλλοίαν γνώμην περὶ τοῦ πράγματος εἶπεν ὁ καθηγητὴς Στίλπον Κυριακίδης ἐν Λαογραφίας 8 (1925) σ. 571 κ. ἑ.

²) Βλ. G. Rohlfs, *Scavi Linguistici nella Magna Grecia* σελ. 31, ἀριθ. 92, καὶ *Etym. Wört.* ἀριθ. 2423.

τροπήν τοῦ συμπλέγματος *χν* εἰς *φν*: *περιφνός*¹ (Ρόδω) = ὁ μὴ εὐπορος, πτωχός.

ρούμελα (τά, Χίω) – *ρούμενα* = τὸ λογικόν, ἡ μνήμη, ἀντὶ *ρούμερα*, ὃ ἐκ τοῦ Λατ. *numerus*, κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. *ν* καὶ *ρ* ὑπὲρ συλλαβήν. Ὑπὸ τὸν τύπον *ρούμενα* (Μυκόνω) δηλοῦται ἡ δύναμις, ἀλλαχοῦ ἤπατα, οἷον «δὲν ἔχω *ρούμενα* νὰ σηκώσω τὸ σταμνί».

Ρούφνης (Σύμη) κύρ. ὄν., ἀντὶ *Νούφρις* = ²*Ονούφριος*.

6) Τοῦ ρ – ν.

ἀναβούρα (ἡ, Λιβυσσίω) ἀντὶ *ἀρραβουῖνα = *ἀρραβῶνα* κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. *ρ* καὶ *ν* ὑπὲρ συλλαβήν.

βαρβανόχηρα (ἡ, Λέσβω) = γερανός, ἀντὶ *βαρβαρόχηρα* καθ' ὁμοίαν καὶ τὸ προηγούμενον ὄνομα ἀντιμετάθεσιν².

παπανούρα (ἡ, Ἰθάκη) ἀντὶ *παπαρούνα* (μήκων ἢ ροιάς) κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. *ρ* καὶ *ν* παρὰ συλλαβήν.

σύνναιρα (ἡ, Κρήτη) καὶ *σύνναιρη* (Σύμη) ἀντὶ *σύνραινα* – *μύραινα*³.

7) Τοῦ δ – ρ.

βερούδι (Σίφνω) ἀντὶ *βεδούρι* = ξύλινον δοχεῖον, ἐν ᾧ ἰδίᾳ ἀμέλγουσι τὸ γάλα, κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. *δ* καὶ *ρ*.

γάραος (Χίω) – *γάραδος ἀντὶ *γάδαρος* = ὄνος.

γαρούδιον (Κύπρω) ἀντὶ *γαδούριον* = ὄνος.

¹) Ἐκ τοῦ ὀνόματος τούτου ἀποδεικνύεται δυνατὴ ἡ τροπὴ τοῦ *χν* εἰς *φν*, ἀμφισβητήθεισα ὑπὸ τοῦ Γ. Χατζιδ. ἐν Ἀθηνᾶς 29 (1917) Ἀρχ. σελ. 3 κ. ἑ., καὶ οὕτω δὲν διαστέλλεται αὕτη ἀπὸ τῆς παρὰ τοῖς Ἑλληνοφώνοις τῆς Κάτω Ἰταλίας ἀναμφισβητήτου τροπῆς ταύτης, οἷον λέγεται ἐνταῦθα *δείφνω* ἐκ τοῦ *δείχνω*. Καὶ τῶν ἰδιωματικῶν τύπων τοῦ ἀριθμῶ ἡ ἐξέλιξις οὐδὲν κωλύει νὰ παρασταθῇ ὁμοίως: ἀριθμῶ > ἀριχνῶ, > ἀριφνῶ, καὶ τοῦ ἀτμός > ἀθνός > ἀχνός > ἀφνός, καὶ τοῦ ἀτμίζω > ἀθνίζω (ἤδη παρὰ Προδρομῶ) > ἀχνίζω > ἀφνίζω (Πόντω). Ἀπὸ δὲ τοῦ *στάθμη* – *σταθμίζω* παρήχθησαν οἱ τύποι *στάφνη* – *σταφνίζω* ἄνευ διαμέσων τύπων *στάχνη* – *σταχνίζω*, ὅπως ἀμαρτύρων. Μὴ συμφωνοῦντες πρὸς ταῦτα φαίνονται οἱ τύποι *ρίχνω* καὶ *ρίφνω*, ὧν ὁ *ρίφνω* ὑποτίθεται πρότερος διὰ τὸν ἐτυμολογικὸν πλησιασμόν πρὸς τὸ *ρίπτω* – *ἔρριπα* ἀλλὰ πιθανῶς ὁ τύπος *ρίχνω* ἐσχηματίσθη ἐκ τοῦ ἀόριστου *ἔρριξα* ἀνεξαρτήτως τοῦ *ρίφνω*. Πολλοὶ δὲ εἶναι οἱ εἰς -*ξα* νεόπλαστοι ἀόριστοι, οἷον παρὰ τὸν *ἔρριπα* > *ἔρρευσα* – *ρέω* ἐσχηματίσθη καὶ *ἔρρεξα* (Μέση Εὐβοία). Πρβ. Γ. Χατζιδ. ἐνθ' ἀν. καὶ MNE 1,291. Ἀναμφισβήτητος εἶναι ἡ τροπὴ τοῦ *φν* εἰς *χν* ἐν Ρόδω, οἷον *δάφνη* > *δάχνη* καὶ *δαφνός* > *δαχνός*. Ἐκ πάντων τούτων δύναται τις νὰ συναγάγῃ ὅτι ἦτο δυνατὴ ἡ τροπὴ κατ' ἀμφοτέρους τοὺς τρόπους.

²) Οὕτως ὁ Kretschmer ἐν Lesb. Dial. σελ. 210.

³) Βλ. Γ. Χατζιδ. MNE 2,301.

νεράδος (ἐκ δημοτ. ἄσματος ἐν ᾿Αθηνᾶς 20, 553): «πιάνει παππᾶδες δώδεκα νεράδους δεκαπέντε», ἀντὶ νεδάρος – νοδάρος – νοτάριος.

ποράδιν (Κύπρω) ἀντὶ ποδάριν = πούς.

ροδάκινον ἀντὶ δοράκινον, λατ. duracinum.

ροδώνω (Κρήτη κ. ἄ.) ἐπὶ τῆς διὰ πηλοῦ ἀργιλώδους στεγάσεως τῶν δωμάτων καὶ οἰκιῶν, καὶ οὖσ. ρόδωμα (αὐτόθι), ἀντὶ δορώνω – δόρωμα, ὡς ὀρθῶς ὁ Ξανθουδίδης ἐδίδαξεν ἐν ᾿Αθηνᾶς 28 (1916) ᾿Αρχ. 130 κ. ἑ. ἀναγαγὼν εἰς τὸ ἐκ τῶν παπύρων μαρτυρούμενον ρῆμα δορῶ (-όω) ἐπὶ τῆς αὐτῆς σημασίας¹.

Ρωδοθέα (Κρήτη)· κύριον ὄνομα γυναικός, ἀντὶ Δωροθέα.

ρώδου (τό, ᾿Αδριανουπ. Θράκης) – ρῶδο ἀντὶ δῶρο(ν) καὶ ρουδίζου (αὐτόθι) ἀντὶ δωρίζω – δωρῶ, ἀρχ. δωροῦμαι.

8) Τοῦ ρ – δ.

ἀγουδούρα (ἦ, Σικύνω) ἀντὶ ἀγουρούδα, ὃ ἐκ τοῦ ἀγουρίδα = ἄωρος σταφυλή ἢ ἄλλος καρπός, κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. ρ καὶ δ.

ἀφοδάρα (ἦ, Σύμη) ἀντὶ ἀφοράδα = φορβάς.

δαβρι (Πάρω κ. ἄ.) ἀντὶ ραβδί. Καὶ δάβρους (Λιβυσσίω) ἀντὶ ράβδος.

δοράφινον (τό, Πόντω) ἀντὶ ροδάφινον (αὐτόθι). Καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ ροδάφνον (αὐτόθι) παρὰ τὸ ροδάφνη, ὃ καθ' ἀπλολογίαν ἐκ τοῦ κοινοῦ ροδοδάφνη ὡς ἄλλως καλεῖται ἢ πικροδάφνη, νήριον τὸ κοινόν.

Καὶ τὸ ὄνομα δουραφόννα, ὅπερ μαρτυρεῖται ἐξ ᾿Ανδρου, ἐν ἐγγράφῳ τοῦ 17ου αἰῶνος, ὡς τοπωνύμιον², πιθανῶς προέρχεται ἐκ τοῦ ροδοδαφνῶνα – ροδαφνῶνα.

θυδίρα (ἦ, Σίφνω κ. ἄ.) ἀντὶ θυρίδα = μικρὰ κόγχη τῶν χωρικῶν οἰκιῶν.

¹) Βλ. Herwerden Lex. Gr. Suppl. ἐν λ. ᾿Ο Ξανθουδίδης ἐνθ' ἀνωτέρω σελ. 131 σημ. 2, παρατηρεῖ: «Αἱ ἀρχαῖαι λέξεις δοροῦν – δόρωσις ἔλαβον τὴν γένεσιν ἐξ ἐποχῆς καθ' ἣν θὰ μετεχειρίζοντο δορὰς πρὸς κάλυψιν τοῦ ἀρχηγόνων καλυβῶν». Ἀμφιβάλλομεν, ἂν ὑπῆρξέ ποτε ἐποχὴ καθ' ἣν αἱ καλύβαι ἐκαλύπτοντο διὰ δερμάτων. Ἀλλ' ὅπωςδήποτε καὶ ἂν ἔχη τοῦτο, ἡμεῖς πιστεύομεν ὅτι τὸ δορῶ ἔχει τὴν ἔννοιαν ταύτην μεταφορικῶς καθὰ τὸ κοινὸν πετσώνω· οἷον λέγομεν σήμερον «μὲ τὴ θάλασσα τὸ χῶμα πετσώνει», ὅταν ἡ ὁδὸς καταβρέχεται διὰ θαλασσίου ὕδατος, ἥτοι τὸ χῶμα συμπηγνύεται καὶ τὸ ἔδαφος καθίσταται στυφρόν, συνεστῶς. Καὶ τοῦτο ἀκριβῶς ἐπιδιώκεται διὰ τοῦ ἀργιλώδους πηλοῦ ἐπὶ τῶν στεγῶν. Πρβ. καὶ Φ. Κουκουλέν ἐν ᾿Επετηρ. Βυζαντ. Σπουδῶν 12 (1936) σελ. 97, ὅστις δέχεται τὴν γνώμην τοῦ Ξανθουδίδου.

²) Βλ. ᾿Αθηνᾶς 36 (1924) σελ. 173.

9) Τοῦ ρ - β.

βριθία (τά, Ρόδω) - **βριθία** = ἐρέβινθος, ἀντὶ **ριθία** (αὐτόθι) - **ρεθία** κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. ρ καὶ β.

10) Τοῦ ρ - γ.

ἀξινογύρι (Χίω) = εἶδος σκαπάνης, ἀντὶ **ἀξινορύγι**¹ (αὐτόθι) κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφώνων ρ καὶ γ. Ὁμοίως **ἀξινογυρᾶς** ἀντὶ **ἀξινορυγᾶς** = ὁ δι' ἀξινορυγίου ἐργαζόμενος (αὐτόθι).

φτεοῦρες (οἶ, Θήρα) - **φτεγοῦρες** ἀντὶ **φτεροῦρες** = πτέρυγες.

11) Τοῦ ρ - γγ.

λάγγουρας (Ἰκάρω) ἀντὶ **λάρουγγας** - **λάουγγας** = λάουγξ, κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. ρ καὶ γγ.

12) Τοῦ ρ - γλ.

γληρί (τό, Λακωνικῇ) χαρακτηριστικὸν τοῦ μέτρι ῥιζῆς κεκαομένου, οἷον ἐξυρημένου καὶ λείου, οἷον «**γληρί** ἔκαμε τὸ κεφάλι του», «τὰ πρόβατα ἔφαγαν τὸ σπαρτὸ καὶ τό'καμαν **γληρί**». Καὶ τὰ καρῦδια λέγονται **γληριά**, ὅταν ἔχη ἀφαιρεθῆ τὸ σαρκῶδες περικάρπιον, ἀντὶ **ρηγλί**² κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν φθόγγων ρ καὶ γλ.

Τὸ **ρηγλί** τοῦτο εἶναι αὐτό, ὅπερ εἶδομεν ἀνωτέρω ὑπὸ τὸ λῆμμα **ληγκρί**. Εἶναι ὑποκοριστικὸς τύπος τοῦ **ρήγλα**³ καὶ σημαίνει τὴν σκυτάλην ἢ ἀπομάκτραν, δι' ἧς ἰσοπεδοῦσι τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ μετρούμενου καρποῦ (ἐκ τῶν σιτωδῶν ἢ τῶν ὀσπρίων), ὅπως οὗτος καταστῆ ἰσοχειλῆς πρὸς τὸ μέτρον, ὅποιον εἶναι τὸ **ξάγι** (exegium) κττ. Ἡ λ. εὐρίσκεται παρὰ Σομαβέρα: «**ρηγλί** ramiula, verga» καὶ «**ρήγλα** rasiera, legno da rafar la misura del grano» καὶ **ρηγλίζω** = rasar la misura del grano con la rasiera. Δυσκολίαν παρέχει πῶς τὸ οὐσιαστικὸν **ρηγλί** λαμβάνεται ἐπιθετικῶς: **ρηγλί** - **γληρί** = τὸ ρηγλισμένον, τὸ περιηρημένον, τὸ κεκαομένον. Ὑποθέτομεν ὅτι, ὅπως ἐκ τοῦ **μελάνι** ἐλέχθη τὸ με-

¹) **ἀξινορύγιον** σύνθετον παρατακτικόν: **ἀξίνη** + **ορύγιον**.

²) Πρβ. Στεφ. Ξανθοῦδίδου, Κρητικὰ Συμβόλαια (1912) σελ. 349. Τὸ ἐνταῦθα ἀναφερόμενον **ρήγλι** (βαρυτόνως) λέγεται ὡς προσδιορισμὸς τοῦ μέτρου καὶ σημαίνει τὸν ἐν αὐτῷ καρπὸν ἰσοχειλῆ κατ' ἀντιδιαστολήν πρὸς τὸ **κουμουλάρι**, ἥτοι τὸ ἐπίμεστον ἢ ὑπερχειλῆς καὶ πρὸς τὸ **λειρό**, ἥτοι τὸ ἐπιχειλῆς, τὸ ἐλλιπές. Σημειωτέον δ' ὅτι ἤδη ὁ G. Meyer (Neugr. St. 3,56) τοὺς τύπους **ρήγλα**, **ρηγλί**, **ληγκρί**, **ληγκρί** ἀνήγαγεν εἰς τὸ Λατ. regula.

³) Ἐνιαχοῦ σημαίνει καὶ τὸν κανόνα δι' οὗ χαράσσωμεν εὐθείας.

λανίς = μελανωμένος, ἐκ τοῦ ἀσήμι τὸ ἀσημίς = ἀσημωμένος κτ., οὕτως ἐκ τοῦ ρηγλί ἐλέχθη ρηγλίς – γληρίς = ὁ ρηγλισμένος.

13) Τοῦ σ – ρ.

σκάρασσου (τό, Κάτω Ἰταλία) = ὁ κάρθαρος, ἀντὶ σκάσσαρου (αὐτόθι)¹ κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. σ καὶ ρ.

14) Τοῦ ρ – θ.

ἀμαθαριά (Μυκόνω) = ὄρμαθός, ἀντὶ ἀμαραθιά περὶ οὗ βλ. ἀνωτέρω σελ. . . . κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφώνων ρ καὶ θ ἦτοι: ἀρμαθιά – ἀραμαθιά > ἀμαραθιά > ἀμαθαριά.

15) Τοῦ χ – ρ.

ρεχαμῆ (Μυκόνω) – *ραχαμῆ ἀντὶ χαραμῆ (ἐνιαχοῦ) = διασφάξ, ραγάς, οἶον ἐπὶ σανίδος, πλακὸς κτ, κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. χ καὶ ρ. Τοῦτο δὲ ἐκ τοῦ χαραγμῆ, ὃ ἀναγινώσκεται ἐν Γλωσσαρίοις. Τὸ αὐτὸ προᾶγμα ἐν Ἰμβρῶ λέγεται ραχασμάδα ἀντὶ χαρασμάδα – χαραμάδα – χαραγμάδα κατ' ὁμοίαν ἀντιμετάθεσιν.

16) Τοῦ σ – θρ.

θράσο (τό)· ἰδίᾳ ἐπὶ ἐδωδίμων, τὸ μὴ ἡδύ, τὸ ἄνοστον, ἐκ τοῦ ἀμαρτύρου ἐπιθέτου θρασός² ἀντὶ σαθρός κατ' ἀντιμετάθεσιν τοῦ φθόγγου σ καὶ τοῦ συμπλέγματος θρ. Τὸ οὖσ. θράσο λεγόμενον ὡς κατηγορούμενον κατήντησε ἐπίθετον: θράσος – θράσα – θράσο, ἐπὶ γενικωτέρας ἐννοίας: «θράσος ἄνθρωπος» ὃ ἀηδὴς τὴν συμπεριφορὰν, τοὺς τρόπους κτ.

17) Τοῦ σ – ρφ > φρ.

φρύσαλο καὶ φρύσουλο (Κρήτη κ. ἄ.) = φρύγανον καὶ καθόλου ξηρὸν καὶ λεπτὸν ἀπόρριμμα, οἶον ἐπὶ τῶν σιτωδῶν κτ., ἀντὶ *σύρφαλο(ν) καὶ *σύρφουλο(ν)³, κατ' ἀντιμετάθεσιν τοῦ σ καὶ τοῦ συμπλέγματος ρφ ἀνατασσομένου εἰς φρ.

² Ἐκ τοῦ τύπου *σύρφουλο(ν) κατὰ τὴν συνήθη τροπὴν τοῦ ιρ εἰς ερ προέ-

¹) Βλ. Rohlf's, Etym. Wört. ἀριθμ. 885.

²) Κατὰ τὸν κανόνα «βαρύτερον οὐσιαστικὸν – ὀξύτονον ἐπίθετον». Περὶ τῆς λέξεως βλ. Γ. Χατζιδ. ἐν Ἀθηνᾶς 22 (1910) σελ. 258.

³) Ὅτι ὁ τύπος οὗτος ὑπῆρξέ ποτε δηλοῦται ἐκ τοῦ τύπου τούρφουλο, ἀκουομένου ἐν Κρήτῃ ἐπὶ τῆς αὐτῆς καὶ ἀνωτέρω σημασίας.

κυψεν ὁ τύπος *σέρφουλο· ἀπὸ τούτου δὲ ὁ τύπος *φρέσουλο, καθὰ ἐκ τοῦ τύπου *σύρφαλο(ν) ὁ τύπος φρύσαλο· διὰ νέας δὲ ἀντιμεταθέσεως τῶν συμφώνων ρ καὶ λ ὁ τύπος φλέσουρο (Αἰτωλία).

Τὸ αὐτὸ πρᾶγμα ἐν Σκύρω λέγεται φρούσ(ν)λο. Ὁ τύπος οὗτος προῆλθεν ἐκ τοῦ τύπου φρύσουλο κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν φωνηέντων ν καὶ ου.

Προῆλθον δὲ οἱ ὑποτιθέμενοι τύποι σύρφαλο(ν) καὶ σύρφουλο(ν) ἐκ τοῦ ὑπὸ μόνου τοῦ Ἡσυχίου μαρτυρουμένου: «σύρφη· φρύγανον»¹.

Σχηματικῶς ἡ ἐξέλιξις τῶν ἀνωτέρω τύπων ἔχει οὕτω:

σύρφη	{	* σύρφαλο(ν) > φρύσαλο
		* σύρφουλο(ν) > φρύσουλο > φρούσ(ν)λο
		↓
		* σέρφουλο > * φρέσουλο > φλέσουρο.

18) Τοῦ κ - πρ.

προκόλακκος (Λατσίδα Κρήτης) = λάκκος παντὸς εἴδους ἀποριμμάτων καὶ κυρίως ἀποχωρημάτων, ἀντὶ κοπρόλακκος κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν φθόγγων κ καὶ πρ.

19) Τοῦ χ - ντρ.

ἀσκόντριχα (ἦ, Λέσβω) - ἀσκόντρεχα = εἶδος ὄφραως, ἀντὶ ἀσκόχεντρα - ἀσκόχιντρα κατ' ἀντιμετάθεσιν τοῦ φθόγγου χ καὶ τοῦ συμπλέγματος ντρ².

b) Κατὰ πρόληψιν ἢ ὑποχώρησιν τοῦ λ.³

20) Τοῦ λ - β.

κόβλα - *κόβυλα (τά, Καππαδοκία) ἀντὶ κόλυβα κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφώνων λ καὶ β.

21) Τοῦ γ - λ.

ζιβλουγιάτ'ς (ὁ, Σαμοθράκη) ἀντὶ ζιβγιουλιάτ'ς = ὁ τρέφων ἀροτῆρας βοῦς

¹) Τὸ ὄνομα *σύρφη*, ἐσώθη ἐν τῇ νεωτέρᾳ γλώσσῃ ὑπὸ τὸν τύπον *τσέρφα* (Ρόδω) δι' οὗ σημαίνεται καθόλου φρύγανον λεπτόν· ἔτι δὲ ἐσώθη ὑπὸ τὸν τύπον *σέρπη* ἐν Κρήτῃ πρὸς δήλωσιν τῶν ἀποριμμάτων τοῦ σίτου μετὰ τὸ ἀλώνισμα. Πρβ. πρὸς τούτοις καὶ τὸ παράγωγον *συρφετὸς* = «ἄχυρα ἢ φρύγανα ἢ ἄλλα τινά». Ὡς πρὸς δὲ τὴν διττὴν κατάληξιν, -αλο καὶ -ουλο πρβ. *ψίγαλο* καὶ *ψίγουλο* ἐκ τοῦ *ψίγα* - *ψίξ*, *θρύβαλο* καὶ *θρύβουλο* ἐκ τοῦ ρήμ. *θρύβω*.

²) Οὕτως ὁ Kretschmer ἐν Lesb. Dial. σελ. 210.

³) Δηλ. ὅταν εἰς τὸ ἕτερον σκέλος τῆς ἀντιμεταθέσεως ὑπάρχη λ, εἰς δὲ τὸ ἕτερον οἰονδήποτε ἄλλο σύμφωνον πλὴν τοῦ ρ.

γεωργός, κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. γ καὶ λ. Ὁ τύπος ζιβγλουλάτ'ς - ζευγλολάτης εἶναι σύμφυρτος ἐκ τῶν τύπων ζευγολάτης (κοινῶς) καὶ ζευγηλάτης (Πόντω κ. ἄ.). Οὕτως ἐξηγεῖται ἡ οὐρανικότης τοῦ γλ.

λαάρια (τά, Ἀπυράνθω Νάξου) - **λαγάρια** = τὰ ἔγγαλα βοσκήματα, ἀντὶ γαλάρια (κοινῶς).

μάλουγου (τό, Μακεδονία) - **μάλουγο** ἀντὶ **μάγουλο** = παρειά.

22) Τοῦ λ - γ.

ἄγουλου (τό, Κάτω Ἰταλία) - **ἄγουλο** - **ἄγολο** ἀντὶ **ἄλογο**.

ἀύλιστος (Ἀπυράνθω Νάξου) - **ἀγύλιστος**, οἷον «ἀύλιστος χορός» σταθερός, ἀκμάζων, ἀντὶ ἀλύγιστος κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. λ καὶ γ.

23) Τοῦ λ - γγ.

γγαρύλας (ὁ, Θάσφ) μεγεθυντικὸς τύπος τοῦ *γγαρούλι ἀντὶ λαρούγγι κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν φθόγγων λ καὶ γγ ὑπὲρ συλλαβήν.

24) Τοῦ δ - λ.

ἀμύγλαδου (τό, Σαμοθράκη) ἀντὶ ἀμύγδαλο κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφώνων δ καὶ λ. Ὁμοίως ἀμυγλαδέλλ' (αὐτόθι) ἀντὶ ἀμυγδαλέλλι.

ἀσπίλ'δας (ὁ, Ἰμβρω) - **ἀσπίλιδας** ἀντὶ ἀσπίδιλας - ἀσπίδελας (διὰ τὴν κώφωσιν τοῦ ε τῆς παραληγούσης) καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ *ἀσπέδελος = ἀσφρόδελος. Ὁμοίως ἔχει τὸ Κατωιταλικὸν σπέλεντρο καὶ σφέλεντρο ἀντὶ σπέδελο καὶ σφέδελο (βλ. G. Rohlfs, Scavi Linguistici nella Magna Grecia σ. 17 ἀριθ. 36).¹

λειδινὸ (τό, Μέση Εὐβοία) ἀντὶ δειλινὸ = ἡ δειλή, καθ' ὁμοίαν ἀντιμετάθεσιν.

μελούδι (τό, Ἐνιαχοῦ) ἀντὶ μεδούλλι = ἡ ἐντὸς τῶν ὀστέων λιπώδης οὐσία, ἐκ τοῦ Λατινικοῦ medulla.

25) Τοῦ λ - δ.

διβλίζω καὶ **διβλάω** (Μέση Εὐβοία) = λυγίζω, κάμπτομαι, ἀντὶ *λιβδίζω, ὃ ἐκ τοῦ λαβδίζω², κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. λ καὶ δ.

Διχαλόνησα (τά, Βορείω Εὐβοία)· νησιδες καὶ ὕφαλοι παρὰ τὴν Αἴδη-

¹) Ἐκ τούτων καὶ τῶν ἀλλαχοῦ ἀκουομένων σπερδούκλι καὶ ἀσφεντουλιά, ἀποδεικνύεται ὅτι ὑπῆρξαν παλαιότερον ἐν εὐρυτάτῃ χρήσει οἱ τύποι ἀσπέδελος καὶ ἀσφρόδελος. Ὡς πρὸς τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ἐνρίνου ἐν τῇ συλλαβῇ - δε - > ντ πρβ. σκόλυμος > *σκόλυβος > σκολύμπρι.

²) Περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ ρήματος τούτου βλ. Ἀθηνᾶς 45 (1933) 354 κ. ἑ.

ψόν, ἀντὶ *Λιχαδόνησα* κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. λ καὶ δ ὑπὲρ συλλαβήν. Τὸ δὲ *Λιχαδόνησα* προῆλθεν ἐκ τοῦ ἀρχαίου *Λιχάδες νῆσοι*.

26) Τοῦ λ - ζ.

ζελμονῶ - *ζηλμονῶ* (Καππαδοκία) ἀντὶ *ληζμονῶ* - *λησμονῶ* κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφώνων λ καὶ ζ.

27) Τοῦ κ - λ.

ἀθραλάκη (Ρόδω) ἀντὶ *ἀθρακάλη* (αὐτόθι) = ἡ θερμὴ σποδιά, ἡ μετὰ ψηγμάτων ἀνημμένων ἀνθρώκων σποδός, κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. κ καὶ λ. Τοῦτο δὲ τὸ *ἀθρακάλη* πιθανῶς κατὰ σύμφυρσιν τοῦ *ἀθρακιά* καὶ *αἰθάλη* (=θερμοσποδιά, παρὰ τὴν λιγνύν).

28) Τοῦ λ - κ.

κουλουμαδάκια (τά, Σμύρνη) ἀντὶ *λουκουμαδάκια* ὑποκορ. τοῦ *λουκουμᾶς* κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. λ καὶ κ.

29) Τοῦ μ - λ.

καλημαύκι (τὸ) = ὁ πῖλος τῶν ἱερέων, ἀντὶ *καμηλαύκι* - *καμελαύκι* κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. μ καὶ λ. Περὶ τῆς λ. βλ. "Ανθ. Παπαδόπουλον ἐν Ἑπετηρ. Βυζ. Σπουδῶν 5 (1928) 293 κ. ἔ.

κούλουμα (τά, πολλαχοῦ) ἀντὶ *κούμουλα* (Κρήτη, Μυκόνω), ὃ ἐκ τοῦ Λατινικοῦ *cupulus*. Σημαίνει δὲ ἡ λέξις τὴν λαϊκὴν ἑορτὴν τῆς Καθαρᾶς Δευτέρας, ἣτις ἀποτελεῖ τὸ πέρας τῆς ἑορταστικῆς περιόδου τῶν ἀπόκρεων¹.

30) Τοῦ λ - μπ.

μπελίδα (ἡ, Θράκη) ἀντὶ *λεμπίδα* (πολλαχοῦ) κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν φθόγ-

¹) Τὴν ἀρχὴν τῆς λ. *κούλουμα*, τῆς δηλοῦσης τὸν συμποσιακὸν ἑορτασμὸν τῆς Καθαρᾶς Δευτέρας, ὑπεδήλωσεν ὁ Κ. Σάθας ἐν τῷ Ἱστορικῷ Δοκιμίῳ, σελ. πε' γράφας: «Ἀλλὰ καὶ τὰ συμπόσια συγχωνευθέντα εἰς τὰς Ἀπόκρεως ἀποτελοῦσι τὴν ἀπόδοσιν τῆς Βακχικῆς ἑορτῆς· ἐνῶ δὲ ἤλλαξαν τὸ ὄνομα, ἐπὶ τὸ λατινικώτερον καλούμενα *Κούλουμα* (*cupulus*· προσθήκη, ἀπόδοσις), οὐδὲν ἦττον ἡ πομπὴ μένει ἔτι ἡ αὐτὴ κτλ». Τὴν ἀπὸ τῆς Λατινικῆς λέξεως *cupulus* ἐπὶ τῆς ἀναγραφομένης σημασίας παραγωγὴν ἐθεώρησεν ὁ Σάθας τόσον προφανῆ, ὥστε δὲν ἔκαμε μακρότερον λόγον. Καὶ ὄντως τὸ ρῆμα *cupulo* σημαίνει ἐκτελῶ τὴν τελευταίαν προᾶξιν, τὴν ἐπιστέφουσαν τὸ ὄλον, *cupulus* δὲ ὡς οὖσ. σημαίνει τὸν ἐπίλογον, καὶ εἶναι, ὡς εἶκόσ, ἐπίλογος καὶ τέρμα τῶν βακχικῶν ἑορτῶν τῶν Ἀπόκρεων, αἱ ὁποῖαι ἀρχίζουσι τὴν Πέμπτην τῆς κρεοφάγου καὶ λήγουσι τὴν Καθαρὰν Δευτέραν.

γων λ και μπ. Το λεπίδα κατ' ανάπτυξιν αλόγου ενόινου εν τῇ παραληγούση.

31) Τοῦ ν - λ.

ἀλαχνός (Λακωνικῆ) = ὁ μὴ εἰς βάθος, ὁ ρηχός, ἀντὶ ἀναχλός, ὃ ἐκ τοῦ ἀναχνός (προβ. ἀχνός καὶ ἀχλός¹), κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. ν καὶ λ.

ἀλιβάν'σα (ἦ, Σαμοθράκη) - *ἀλεβάνουσα = πηγὴ ἣς τὸ ὕδωρ ἐκρέει ἐκ τοῦ ἐδάφους κάτωθεν, οἶονεὶ ἀφανῶς, ἀντὶ ἀνεβάλλουσα - ἀναβάλλουσα (Σκύρω κ. ἄ.) ἐπὶ τῆς αὐτῆς σημασίας, κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. ν καὶ λ ὑπὲρ συλλαβήν.

ἀλιμουνάτς (Λήμνω) - ἀλεμονάτης ἀντὶ ἀνεμολάτης = τὸ πτηνὸν Falco cenchris, εἶδος ἰέρακος², κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. ν καὶ λ ὑπὲρ συλλαβήν.

κάλονα (ἦ, Ἀμφίσση) ἀντὶ κἀν(ν)ολα, ὃ ἐκ τοῦ Ἑνετικοῦ cannola = αὐλὸς μετὰ στρόφιγγος, κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. ν καὶ λ.

φαιλόνη (κοιν.) ἀντὶ φαινόλιον - φαινόλης (μεσαιων.) = ἄμφιον ἱερατικόν, ἐκ τοῦ Λατιν. rænula. Ἡ τροπὴ τοῦ π εἰς φ κατὰ παρετυμολογίαν πρὸς τὸ φαίνω³.

32) Τοῦ λ - ν.

δεντρονίβαλο (Χίω) ἀντὶ δειτρολίβαλο = τὸ θαμνῶδες φυτὸν Rosmarinus officinalis, κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφώνων λ καὶ ν ὑπὲρ συλλαβήν.

μένουλα (ἦ, ἐνιαχοῦ) = εἶδος ἰχθύος μεγέθους τρίγλης, ἐκ τῶν εὐτελεστέρων, ἀντὶ μέλουνα, ὃ ἐκ τοῦ μέλαινα ὡς καλεῖται ὁ ἰχθύς οὗτος ἐν Σκύρω. Γράφουσί τινες καὶ μαίνουλα > μαίλουνα ἐκ τοῦ μαινίς, ὅθεν καὶ τὸ ἐπιστημ. ὄνομα mæna vulgaris.

Ὁ μὲν τύπος μένουλα νοεῖται κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφώνων λ καὶ ν, ὁ δὲ τύπος μαίλουνα κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. ν καὶ λ.

νεγλός (ἐπίθ. Πόντω) = λεπτοφυής, λιπόσαρκος, ἀντὶ λεγνός, ὅστις εἶναι ἕτερος τύπος τοῦ λιγνός⁴.

νιπαλάβατος (Χίω) ἀντὶ λιπανάβατος (Μέση Εὐβοία) = ἐπὶ τοῦ ἄρτου, ὁ ἀτελῆ ὑποστάς τὴν ζύμωσιν, κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. λ καὶ ν ὑπὲρ συλλαβήν.

¹) Ἐκ τοῦ τύπου ἀναχνός θὰ ἦτο δυνατόν νὰ προκύψουν ἀμφότεροι οἱ μετὰ τοῦ λ τύποι ἀλαχνός καὶ ἀναχλός κατ' ἀνομοίωσιν.

²) Βλ. Χελντροάιχ, Faune de Grèce σελ. 32. Ἡ προσηγορία ἀνεμολάτης ἔλαβεν ὑπόστασιν καθ' ἣν ἀντίληψιν καὶ ἡ ἀνεμογάμης, ὡς λέγεται ἀλλαχοῦ τὸ πτηνὸν τοῦτο, δηλ. ὁ οἶονεὶ ἐλαύνων, βινῶν ἐν μετεωρισμῶ, ἐκ τοῦ τρόπου τῆς πτήσεως αὐτοῦ.

³) Βλ. Μ. Triantafyllidis, Lehnwörter σελ. 31 καὶ 66.

⁴) Περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς λ. βλ. Ἀθηνᾶς 49 (1939) σελ. 19-21.

νύχλος καὶ *νυχλοσιότης* (ὁ, Ἐνάφη) ἀντὶ *λύχνος* καὶ *λυχνοσιότης*.

33) Τοῦ σ - λ.

βαλσικὸ (Καππαδοκία) - *βαλισικὸ ἀντὶ *βασιλικὸ* κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφώνων σ καὶ λ.

34) Τοῦ λ - χ.

ποδοχαλή (Μάνη) ἀντὶ *ποδολαχή* (αὐτόθι) = ὁ ἐκ τοῦ βαδίσματος προκαλούμενος ψόφος, οἷον «ἀπὸ τὴν *ποδοχαλή* του τὸν ἑκατάλαβα» κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. λ καὶ χ, καὶ «ἀκούω τὴν *ποδολαχή* του».

Τὸ αὐτὸ πρᾶγμα ἐν Ἐπυράνθῳ τῆς Νάξου λέγεται *ποδόλαχος* καὶ *ποδόχαλος*, ἐν Βουρβούροις δὲ τῆς Κυνουρίας λέγεται οὐδετέρως ὁ κατ' ἀντιμετάθεσιν τύπος *ποδόχαλο* (τό).

Ἐκ τῶν τύπων τούτων ὁ παλαιότερος εἶναι καθ' ἡμᾶς ὁ *ποδολαχή*, ὅστις προῆλθεν ἐκ τοῦ *ποδολασά*, ὡς λέγεται ἄλλαχοῦ (Εὐβοία, Σάμῳ) τὸ αὐτὸ πρᾶγμα, κατὰ τὸν ἐξῆς τρόπον: Ἐκ τοῦ πληθ. *ποδολασές*, ἐν ᾧ τὸ σ ἀπαγγέλλεται οὐρανικῶς πῶς ἔνεκα τοῦ ἀκολουθοῦντος ε, ἦτο δυνατόν τὸ σ τοῦτο νὰ τραπῆ εἰς χ, καθὰ ἐκ τοῦ *πατοῦσες* προῆλθεν ὁ τύπος *πατοῦχες* καὶ ἐκ τούτου ὁ ἐνεστὼς *πατούχα* ἐν Κρήτῃ ἀντὶ *πατοῦσα*: ὅθεν ἐλέχθη τὸ πρῶτον *ποδολαχές*, ἐκ τούτου δὲ ὁ ἐνικὸς *ποδολαχή* κατὰ τὸ *ἀπαντοχές* - *ἀπαντοχή* κτ.

Τὸ δὲ *ποδολασά* προῆλθεν ἐκ τοῦ ἀμαρτύρου *ποδηλασία* (- *ποδηλάτης*), ὅπερ ἐσχηματίσθη κατὰ τὸ *κωπηλασία* (- *κωπηλάτης*). Καὶ δὲν παρεδόθη μὲν τοῦτο, ἀλλ' ἡ προφορική παράδοσις ἀποδεικνύει ὅτι ἐλέχθη ποτὲ καὶ δὴ λίαν εὐρέως. Πρβ. *δρομολάτης*, *στρατολάτης*, καὶ τὸ ἀφηρημένον *λασιά*.

Ὁ δ' ἕτερος τύπος *ποδόλαχος* εἶναι μεγεθυντικὸς τύπος τοῦ *ποδολαχή*, καθὰ *κέφαλος* - *κεφαλή*, *ἔλατος* - *ἐλάτη* κτ.¹

35) Τοῦ ντ - λ.

ἀλλάνταβος (Αἰτωλία, Φθιώτιδι) ἀντὶ *ἀντάλλαβος* (Θεσσαλία) κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν φθόγγων ντ καὶ λ. Σημαίνει δὲ ἡ λ. τὸν ἄτακτον, τὸν ἀκατάστατον, τὸν ἀσύστατον κτ. Παρήχθη δὲ ἐκ τοῦ *ἀνταλλος*, ὅπερ μετεπλάσθη εἰς *ἀντάλλαβος*, καθὰ καὶ ἄλλαι πολλαὶ λέξεις κακίας δηλωτικαί, οἷον *κουτσὸς* - *κούτσαβος* (Σισανίῳ Μακεδονίας), *λερὸς* - *λέραβος* (αὐτόθι), *σγουρὸς* - *σγούραβος* (αὐτόθι), *μύξης* - *μύξαβος* (Κοζάνη), *βρούχας* - *βρούχαβος* (= ἀνόητος, Ἐπίρω) κ.ά.

¹) Βλ. Γ. Χατζιδ. ΜΝΕ 2, 59 κ.έ.

Ἡ κατάληξις -αβος φαίνεται ὅτι εἶναι Σλαβικῆς καταγωγῆς.

Τὸ δὲ ἐπίθετον *ἀνταλλος* μαρτυρεῖται ὑπὸ τοῦ Σουίδα ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ *ἀντάλλαγος* = ὁ ἀντηλλαγμένος, ὁ ἀντ' ἄλλου ληφθεὶς ἢ δοθεὶς. Ἐνταῦθα ὁμως σημαίνει τὸν οἶνον ἐξεστηκότα, καθὰ τὸ ὁμοίως ἐσχηματισμένον *ἔξαλλος*, καὶ ἀκολούθως τὸν ἀκατάστατον κτ. ὑφ' ἣν σημασίαν παραδίδεται τὸ *ἀνταφλος* (Πελοπον. κ. ἀ., βλ. Ἱστορ. Λεξ. ἐν λ.), ὅπερ παρήχθη ἐκ τοῦ *ἀνταλλος*· διὰ δὲ τὸν μεταπλασμὸν τῆς καταλήξεως -λος εἰς -φλος προβ. τὸ *καρίτζαφλος* ἐκ τοῦ *καρίτζαλος* (περὶ τούτου βλ. κατωτέρω).

λεντίνι (τό, Πυλία)· χαρακτηριστικὸν τοῦ εὐθυτενοῦς, τοῦ εὐσταλοῦς ἀνθρώπου, ἀντὶ *ντελίνι*, ὅπερ ἀλλαχοῦ (Μέση Εὐβοία) λέγεται ἐπὶ ὑψηλοῦ καὶ λεπτοῦ.

Ἡ ἀρχικὴ σημασία τῆς λέξεως εἶναι εἶδος μακροῦ πλοίου τῶν παλαιότερων, κατὰ τὸν Passow (Popul. Carm. ἐν λ.) «(vascello) *de linea*, navis longa» Γαλλιστὶ *vaisseau de ligne*.

36) Τοῦ λ - φτ.

ξεφταλαγιάζομαι (Μέση Εὐβοία) = καταλαμβάνομαι ὑπὸ αἰφνιδίου φόβου, αἰφνιδιάζομαι, κοινῶς *σκιάζομαι*, ἀντὶ *ξελαφτγιάζομαι* κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν φθόγγων λ καὶ φτ, ἀναπτυχθέντος μεταξὺ τοῦ λ καὶ γ τοῦ συνοδίτου φθόγγου α: *ξελαφτγιάζομαι* > *ξεφταλγιάζομαι* > *ξεφταλαγιάζομαι*. Τὸ *ξελαφτγιάζομαι* δὲ τοῦτο ἐσχηματίσθη ἐκ τοῦ *ἀλαφγιάζομαι* καὶ ἐπιτακτικῶς *ξελαφγιάζομαι* καὶ κατὰ σύμφυρσιν πρὸς τὸ συνώνυμον *ἀφτγιάζομαι*, *ξελαφτγιάζομαι* - *ξελαφτγιάζομαι*, τοῦ γ ἀναπτυχθέντος ἐκ τῆς συνιζήσεως τοῦ -τγ.

c) Κατὰ πρόληψιν ἢ ὑποχώρησιν τοῦ μ¹.

37) Τοῦ μ - β.

βολίμι (πολλαχοῦ) ἀντὶ τοῦ κοινοῦ *μολίβι* = μόλυβδος², κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. μ καὶ β ὑπὲρ συλλαβήν. Ἡ μεταβολὴ αὕτη ἤδη ἀπὸ τῶν μεταγενεστερῶν χρόνων (προβ. *βόλιμος* ἐν ἐπιγραφῇ Ἐπιδαύρου).

βομόρος (Αἰγιαλεία) ἀντὶ *μοβόρος* - *αἰμοβόρος* = σκληρός, ἀπάνθρωπος.

¹) Δηλ. ὅταν εἰς τὸ ἕτερον σκέλος τῆς ἀντιμεταθέσεως ὑπάρχη μ, εἰς δὲ τὸ ἕτερον ἄλλο σύμφωνον πλὴν τοῦ ρ καὶ λ.

²) Εἶναι παραδεδομένα *μόλιβος* καὶ *μόλυβδος* ἐξ ἴσου ἀρχαῖα (παρ' Ὀμήρῳ *μόλιβος* καὶ *μολύβδαινα*). Πρόκειται περὶ ξένης λέξεως, ἣτις παρελήφθη ὑπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων Ἑλλήνων ὑπὸ δύο τύπους (βλ. Γ. Χατζιδ. Γραμματ. 1,417). Ὁ δὲ νεώτερος τύπος *μολίβι* πιθανώτε-

38) Τοῦ $\mu - \gamma$.

γαμαρίζω (Κρήτη, Τραπεζοῦντι κ. ἄ.) ἀντὶ **μαγαρίζω** = ρυπαίνω κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. μ καὶ γ .

39) Τοῦ $\kappa - \mu$.

μούκουλο (τό, Πελοπονν.) = τὸ ὑπὸ τὴν σιαγόνα κατὰ τὸν τράχηλον θησαυριζόμενον λίπος καὶ δίκην κίστεως κρεμάμενον, ἀρχ. **λωγάριον** ἢ **λαμυρίς**, ἀντὶ **κούμουλο**. Τοῦτο δὲ ἐκ τοῦ Λατ. **cumulus** = σωρός, θησαύρισμα.

μπούκλουβα (τά, Κορώνη) = τὸ ἐορταστικὸν συμπόσιον τῆς Καθαρᾶς Δευτέρας, ἐκ τοῦ **μπούκουλα** — **μούκουλα** ἀντὶ **κούμουλα**¹. Τὸ δὲ ἐν τῇ παραληγοῦσῃ λ κατὰ προληπτικὴν μετάθεσιν ἐκ τῆς λ : **μπούκουλα** > ***μπούκλουα** > **μπούκλουβα**, κατ' ἀνάπτυξιν τοῦ β μεταξὺ τῶν φθόγγων **ου** καὶ **α** ὡς συνδετικοῦ φθόγγου· πρβ. **ῶδον** > **ῶβόν**, **οῦα** > **οῦβα**.

τριμυκίζω (Στρόπωνες Εὐβ.) = ταράττω, στενοχωρῶ, καὶ **τριμυκίζομαι** (αὐτόθι) = ταράττομαι, ἀντὶ **τρικνυμίζω** — **ομαι** κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. κ καὶ μ ².

40) $\kappa\iota - \mu$.

δουματσιάζω (Μεγίστη) — ***δουμακιάζω** ἀντὶ **δουκιάμαζω** (Λιβυσιῶ) = δοκιμάζω, κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν φθόγγων $\kappa\iota$ καὶ μ .

41) Τοῦ $\nu - \mu$.

ἀντικλήνι (Κρήτη) = τὸ εἰσέχον τοῦ γόνατος, ἢ ἰγνύα, ἐκ τοῦ ***ἀντικνήνιον** (ον), τοῦ **κν** τραπέντος εἰς **κλ** κατ' ἀνομοίωσιν, καὶ τοῦτο ἐκ τοῦ ***ἀντικμήνιον**³ ἀντὶ **ἀντικνήμιον** κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. ν καὶ μ . Ὁμοίως **ἀντίκληνο** (Νάξω) < ***ἀντίκνηνο** < ***ἀντίκμηνο** < **ἀντίκνημο**⁴.

ρον ἀνάγεται εἰς τὸν ἀρχαῖον τύπον **μόλιβος**, διότι ὁ σπανίως παραδιδόμενος τύπος **μόλυβος** ἀμφισβητεῖται. Κατὰ ταῦτα νομίζομεν ὅτι ὁ Χατζιδάκις οὐχὶ μετὰ πιθανότητος γράφει (MNE 1,91) τοὺς νεωτέρους τύπους **βολίμι** ἀλλὰ **μολύβι**.

¹) Πβ. ἀνωτέρω σελ. 125 ἄρθρον **κούλουμα**.

²) Παράγεται ἐκ τοῦ **τρικνυμία** ἐν μεταφορικῇ χρήσει, καθὰ τὸ συνώνυμον **ζάλη**. Ἀμφότερα τὰ ὀνόματα ταῦτα, κυριολεκτούμενα ἐπὶ τῆς ἐκ τῆς θαλάσσης ταραχῆς, ἐλέχθησαν γενικῶς ἐπὶ πάσης ταραχῆς.

³) Διὰ τὴν τροπὴν τοῦ **κμη** εἰς **κνη** πρβ. **ἀκμάζω** > **ἀκνάζω**, **ἄκμαστος** > **ἄκναστος**.

⁴) Ἄλλως ἐρμηνεύει τὸ πρᾶγμα ὁ Γ. Χατζιδ. ἐν Ἀθηνᾶς 36 (1924) σελ. 185 κ. ἑ.

42) Τοῦ **μ** - **ν**.

ἀπολειμάροι (οἶ, Κρήτη) ἐκ τοῦ *ἀπονειμάροι ἀντὶ ἀπομεινάροι (αὐτόθι) ¹ = οἱ ὑπολειπόμενοι, οἱ ζῶντες, κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. **μ** καὶ **ν**. Ὁ τύπος ἀπονειμάροι δὲν μαρτυρεῖται· δυνατὸν νὰ ἐλησημονήθη, δυνατὸν δὲ καὶ οὐδέποτε νὰ ὑπῆρξεν ἐν τῇ χρήσει, ἀλλὰ μόνον ἐν τῇ συνειδήσει.

43) Τοῦ **φ** - **μ**.

προσάμορφος (Πάρος)· οἶον «ὁ καιρὸς εἶναι προσάμορφος» = ἐπικίνδυνος, παρέχων ἀφορμὴν πρὸς κρυολογήματα, ἀντὶ προσάφορμος (Θήρα κ. ἄ.), κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. **φ** καὶ **μ**.

44) Τοῦ **στ** - **μ**.

μουστούχα (ἤ, Λατσίδα Κρήτης) ἀντὶ **σιουμούχα**, ὅπερ ἐπίσης λέγεται ὡς μεγεθυντικὸς τύπος τοῦ **σιουμούχι** = τὸ φίμωτρον τῶν ὑποζυγίων, ἵνα προφυλάσσονται ἀπὸ τοῦ οἴστρου ἐνοχλοῦντος αὐτὰ εἰς τοὺς ῥώθωνας, κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν φθόγγων **στ** καὶ **μ**.

45) Τοῦ **σκ** - **μπ**, **κ** - **μπ**.

ἀνεμπουκῶνω (Κρήτη) ἀντὶ ἀνεκουμπῶνω - *ἀνακομβῶνω ἐπὶ ἐνδυμάτων, ἀνασύρω, πτύσσω πρὸς ἄνω, κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν φθόγγων **κ** καὶ **μπ**. Ἐπίσης ἀναμπουσκῶνω - ομαι (Μέση Εὐβοία) ἀντὶ ἀνασκουμπῶνω - ομαι κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν φθόγγων **σκ** καὶ **μπ**.

46) Τοῦ **γκ** - **μπ**.

βάγανου (τό, Κάτω Ἰταλία) ἀντὶ ***γάβανου** = γάβανον, ξύλινον δοχεῖον, πεπλατυσμένον, μετὰ καλύμματος στεγανῶς προσαρμοζομένου, χρησιμοποιούμενον ὑπὸ τῶν ἀγροτῶν πρὸς μεταφορὰν φαγητοῦ², κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν φθόγγων **γκ** καὶ **β**.

d) Κατὰ πρόληψιν ἢ ὑποχώρησιν τοῦ **ν**.

47) Τοῦ **γ** - **ν**.

ἀναγους (ὄ, Μακεδονία) - ἀναγος ἀντὶ ἄγανος - ἄγανός = χαλαρός, μὴ σφιγκτός, κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. **γ** καὶ **ν**.

¹) Βλ. τὴν λ. ἐν τῷ Ἱστορικῷ Λεξικῷ.

²) Τὸ δοχεῖον τοῦτο λέγεται αὐτόθι καὶ **γάβανου** κατ' ἀνάπτυξιν ἀλόγου ἐνρίνου· ἐξ οὗ τὸ **γάβανου** κατ' ἀφομοίωσιν τοῦ **β** πρὸς τὸ **γκ** κατὰ πνεῦμα· ἤτοι τὸ πνευματῶδες **β** ἐτρέπη εἰς τὸ ἀντίστοιχον αὐτοῦ ἀκαριαῖον **β**. Βλ. Rohlf's, Etymol. Wört. ἀριθμ. 399.

48) Τοῦ δ - ν.

νῖδα (ἦ, Ἐπιχόρῳ Νάξ.) = ράκος, ξέφτυσμα, οἷον «ἤσκισε τὸ παννὶ καὶ τὸ ἤκαμε νῖδες - νῖδες», ἀντὶ δῖνα (Ρόδω) ἐπὶ τῆς αὐτῆς σημασίας, κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. δ καὶ ν. Παρὰ τὸ δῖνα λέγεται (ἐνιαχοῦ) καὶ γῖνα ἀντὶ ἶνα ἐκ τοῦ ἀρχ. ἴς γεν. ἰνός.

συγκούνοτος (Ἰκάρω) - * συγκούνουδος, ἐπὶ τῶν βοσκημάτων καὶ τῶν ποιμνίων, οἷον «θὰ πάρωμε τὸ κοπά(δ)ι συγκούνοτος(δ)ο» οἷονεὶ μὲ τὰ κουδούγια μαζί, ἀντὶ συγκούνοτος.

49) Τοῦ ν - δ.

ἀλωίνα (ἦ, Ἰκαρία) - * ἀλωδίνα ἀντὶ ἀλωνίδα κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφώνων ν καὶ δ. Τὸ δὲ ἀλωνίδα ἐκ τοῦ ἀνωίδα - ὄνωις καὶ ὄνωις = εἶδος ποώδους φυτοῦ ἀκανθώδους¹.

δεινίζω (Ἀρτάκη) ἀντὶ ἄνειδίω - ὄνειδίω.

Δικόνημος (κύρ. ὄν. Κρήτη) ἀντὶ Νικόδημος, κατ' ἀντιμετάθεσιν τοῦ συμφ. ν καὶ δ ὑπὲρ συλλαβήν.

δονός (ὄ, Πόντω) ἀντὶ νοδός (αὐτόθι) = σειρά, οἷον «τ' ἐμὸν ὄ δονός» σειρά μου εἶναι, καὶ «νοδός ἐν'» σειρὰ εἶναι. Εἶναι προφανές ὅτι ἐνταῦθα πρόκειται περὶ τῆς λ. ὁδός, ἥτις τὸ πρῶτον μετεβλήθη εἰς νοδός ἐκ τῆς ἐνάρθου συνεκφορᾶς: τὴν ὁδὸν > τὴν νοδὸν - ἢ νοδός, πρβ. τὸν ὄμων > τὸν ὄμων - ὄ ὄμων. Ἐπειτα δὲ κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. ν καὶ δ προέκυψε ὁ τύπος δονός.

50) Τοῦ ν - σ.

τίσουν χερσούδια σὲ κερνοῦν καὶ μένα δὲ θυμᾶσαι;

τίσουν ἀχείλια σὲ φελοῦν καὶ τὰ δικά μου τρέμουν;

τίσουν ματούδια σὲ θουροῦν καὶ τὰ δεκά μ' δακρῶζουν;».

(Παρὰ Passow Popul. Carm. DCXLV 12 - 24 σελ. 477), ἀντὶ τίνους - τίνος, κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. ν καὶ σ. Ἄξιον παρατηρήσεως εἶναι ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ γνώρισμα τῆς πτώσεως δὲν κατέστη δυνατόν νὰ συγκρατήσῃ τὴν πρὸς ἀπόκλισιν τάσιν τοῦ λέγοντος.

51) Τοῦ φ - ν.

ἄποναφεύγομαι (Σύμη) = ὑπερηφανεύομαι, ἐπαίρομαι, ἀντὶ ἄποφανεύομαι² κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφώνων φ καὶ ν. Τοῦτο δὲ ἐκ τοῦ ἀμαρτύρου ἐπιφα-

¹) Βλ. Γ. Χατζιδ. ἐν ΜΝΕ 2,219 καὶ Ἱστορικὸν Λεξικὸν ἐν λ. ἀνωίδα.

²) Βλ. Γ. Χατζιδ. ἐν Ἐπιστ. Ἐπετ. Πανεπ. 7,65.

νεύομαι¹ = ἐμφανίζομαι ἐπιφανής, κάμνω τὸν σπουδαῖον, καθὰ ἀνδρειεύομαι = κάμνω τὸν ἀνδρεῖον, παλληκαρεύομαι = κάμνω τὸ παλληκάρι κ. ἄ.

52) Τοῦ χ - ν.

ἀνιχία (ἦ, Κάτω Ἰταλία) ἀντὶ ἀχνία = ἐχῖνος ὁ θαλάσσιος, κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφώνων χ καὶ ν.

ἀρνιχεύω (Πόντος) = ἀρχίζω, ἀντὶ ἀρχινεύω (βλ. Ἱστορ. Λεξ. ἐν λ.).

53) Τοῦ δ - ντ.

ντόδια (τά, Λατσίδα Κορήτης) ἀντὶ δόντια κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν φθόγγων δ καὶ ντ.

54) Τοῦ γν - φ.

Phagnalon graecum ἐπιστημονικὴ ὀνομασία φρυγανώδους φυτοῦ, τὸ ὁποῖον ἰδιωματικῶς καλεῖται ἀντιστρόφι ἢ ἀσπροθύμαρο². Οἱ ὀρίσαντες τὸ φυτόν οὕτως εἶχον ὑπ' ὄψιν Ἑλληνικὴν προσηγορίαν φάγναλον ἀντὶ τῆς ἀρχαίας γνάφαλον κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν φθόγγων γν καὶ φ.

e) Κατὰ πρόληψιν ἢ ὑποχώρησιν τοῦ σ καὶ τσ.

55) Τοῦ β - σ.

ἄσβους (ἦ, Σκοπέλω) - ἄσυβος ἀντὶ ἄβυσσος κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. β καὶ σ.

56) Τοῦ θ - σ.

λίσόθωρος (ὁ, Σκύρω) - λισόθωρος ἀντὶ λιθόσωρος κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφώνων θ καὶ σ.³

57) Τοῦ σ - φ.

φέσκλο (τό, Ἰμβροφ) = τὸ λαχανευόμενον σεῦτλον, ἀντὶ σέφκλο - σεῦκλο κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. σ καὶ φ. Τὸ παλαιὸν ὄνομα εἶναι τεῦτλον καὶ σεῦτλον, ἐξ οὗ κατὰ τροπὴν τοῦ τλ εἰς κλ παρήχθη ὁ τύπος σεῦκλον⁴.

φίσουνας (ὁ, Ἀθηνᾶς 29, 223) = ἄνεμος μετὰ βροχῆς, λαῖλαψ, ἀντὶ σίφουνας - σίφων κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. σ καὶ φ.

¹) Ἡ παρετυμολογία τῆς ἐπὶ προθέσεως ἐν τοῖς συνθέτοις δὲν εἶναι ἀπίθανος· πρβ. καὶ I. Βογιατζίδην ἐν Λεξικογρ. Ἀρχείου 5 (1918) 168.

²) Βλ. Χελδράϊχ - Μηλιαράκη. *Τὰ δημόδια ὀνόματα τῶν φυτῶν* (1910) σελ. 47· πρβ. καὶ Π. Γενναδίου Λεξικ. Φυτολογ. (1914) σελ. 227.

³) Βλ. Κ. Κόντου, Τεσσαρακ. (1909) σελ. 253.

⁴) Περὶ τῆς τροπῆς ταύτης Βλ. G. Meyer, Neugriech. Stud. 3, 9.

58) Τοῦ ντ - σ.

-όσαντε (κατάλ. γ' πληθ. προσώπ. παρατ. παθ. φωνῆς, Καλάμαις, Πάτραις, Πύργω κ. ἄ. τῆς Πελοπν.), ἀντὶ -όντασε κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν φθόγγων ντ καὶ σ, οἷον γενόσαντε ἀντὶ γενόντασε - γενόντασαν, τρωγόσαντε ἀντὶ τρωγόντασε - τρωγόντασαν κτλ.¹

59) Τοῦ στ - θ.

δῆστο (τό, Πάρω) - *θῆστο = τὸ συνέχον τοὺς μαστοὺς ἔνδυμα τῶν γυναικῶν, ἀντὶ στήθο(ς) κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν φθόγγων στ καὶ θ. Ἡ τροπὴ τοῦ θ εἰς δ δι' ἀμελεστέραν προφορὰν· πρβ. κηροδικόσυκα ἀντὶ κηροτικόσυκα - κηροτικόσυκα.

60) Τοῦ χ - σ.

στίχτης (ὁ, Ἑπτανήσω) ἀντὶ χτίστης - κτίστης κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφώνων χ καὶ σ.

61) Τοῦ κ - τσ.

τσουκάν' (τό, Στρούπωνες Εὐβ.) - τσοκάνι ἀντὶ κοτσάνι (λ. τουρκικῆ) = ὁ μίσχος, κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν φθόγγων κ καὶ τσ.

62) Τοῦ τσ - κ.

κουτσνίδα (ἦ, Ἰμβρω) ἀντὶ τσουκνίδα = κνίδη καὶ ρῆμα κουτσνιδώνω ἀντὶ τσουκνιδώνω κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν φθόγγων τσ καὶ κ.

κουτσουρράφα (ἦ, παρὰ τοῖς Ἑλληνοφώνοις τῆς Κάτω Ἰταλίας) ἐκ τοῦ *κατσουρράφα ἀντὶ τσακουρράφα - σακουρράφα κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν φθόγγων τσ καὶ κ. Ἡ τροπὴ τῆς συλλαβῆς κα εἰς κου ἴσως ὀφείλεται εἰς παρετυμολογίαν ἀπὸ τοῦ κουτσός².

63) Τοῦ κν - τσ.

τσίκνα (ἦ, κοινῶς) = ὀσμὴ καιομένου λίπους ἢ ὀπτωμένου κρέατος, ἀντὶ *κνίσα, ὃ ἐκ τοῦ ἀρχ. κνῖσα³, κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμπλεγμάτων κν καὶ τσ.

¹) Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ κατάληξις -σαν τοῦ ἐνσίγμου ἀορίστου προσετέθη εἰς τὸ τρίτον πληθ. πρόσωπ. τοῦ παρατατικοῦ χάριν ἀδροτέρας δηλώσεως τοῦ προσώπου. Οὕτω ἐκ τοῦ ἐγένοντο - ἐγένονταν προῆλθεν ὁ τύπος ἐγένοντασαν, ὅπως ἐκ τοῦ ἐλάμβανον ὁ τύπος ἐλαμβάνουσαν. Ὁ δὲ τύπος γενόντασαν μετεπλάσθη εἰς γενόντασε κατ' ἀφομοίωσιν τῆς καταλήξεως πρὸς τὰ λοιπὰ πρόσωπα, λήγοντα εἰς -ε (γενόμενε - γενόσανε - γενότανε, γενόμεστε - γενόσαστε - γενόντασε). Περὶ τῆς ἐπιδόσεως τῆς καταλήξεως -σαν βλ. Ἀθηνᾶς 46 (1935) σελ. 174. κ. ἑ.

²) Βλ. Rohlf's, Etymol. Wört. ἀριθμ. 1901.

³) Βλ. Ἀθηνᾶς 45 (1933) σελ. 361 κ. ἑ. Πρῶτος ἀνήγαγε τὸν νεώτερον τύπον εἰς τὸν ἀρχαῖον κνῖσα ὁ Foy, Lautsyst. 82.

f) Κατὰ πρόληψιν ἢ ὑποχώρησιν οἰουδήποτε ἄλλου¹ συμφώνου.

64) Τοῦ γ - β.

βούα (ἦ, Ρόδω) = ὁ ὑφαντικὸς ἱστός, ἐκ τοῦ βούγα ἀντὶ γούβα (πολλαχοῦ) κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. γ καὶ β².

65) Τοῦ β - γι.

χουχουγιάβα (ἦ, Καλαμπάκα) = ἡ γλαύξ, ἀντὶ χουχουβάγια - κουκουβάγια (πολλαχοῦ) κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν φθόγγων β καὶ γι.

66) Τοῦ ζ - β.

Ἀνάβαρζα (τὰ) καὶ Ἀνάβαρζος (ἦ, πόλις τῆς Κιλικίας) ἀντὶ Ἀνάζαορβα (ἤδη παρὰ Στεφάνω τῷ Βυζαντίω) καὶ Ἀνάζαορβος (ἐπιγραφαῖς νομισμάτων), κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφώνων ζ καὶ β. Ὁ τύπος Ἀνάβαρζος ἀναγινώσκεται ἐν μολυβδοβούλλῳ τοῦ 11^{ου} αἰῶνος³.

67) Τοῦ δ - γ.

ἀκαθουγήδιφτους (ὁ, Ἰμβρῳ) - *ἀκαθογήδευτος ἀντὶ ἀκαθοδήγευτος = ἀνάγωγος, κακομαθημένος, κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφώνων δ καὶ γ.

Τὸ πρωτότυπον ρῆμα τοῦ ἐπιθέτου τούτου καθουδ'γεύου λέγεται ἄνευ ἀντιμεταθέσεως διὰ τὴν σίγησιν τοῦ ἀτόνου η. Ἀλλ' ἐν τῷ ἀορίστῳ, ὅπου ἡ συλλαβὴ -δη- τονίζεται, ἡ ἀντιμετάθεσις τελεῖται: «δὲν καθουγήδιφα καλὰ τοῦ πιδί». Καὶ τὸ παράγωγον καθουγήδα (ἦ) = συμβουλή, ἀντὶ *κουθουδήγα.

Ἐγηδήτρια (ἦ, Κιμώλω) προσηγορία τῆς Παναγίας, ἀντὶ Ἐδηγήτρια - Ὁδηγήτρια⁴.

68) Τοῦ τ - κ.

ἀπόκοτο (τό, ἐνιαχοῦ) ἀντὶ ἀπότοκο (πολλαχοῦ) = τὸ καταλειπόμενον εἰς τὴν φωλεὰν τῶν ὀρνίθων ὄρν, ἵνα προσελκύη αὐτὰς πρὸς περαιτέρω τόκους, κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. τ καὶ κ.

Τὸ ἀπότοκο τοῦτο, ὃ λέγεται καὶ ἀπότοκος (ὁ, Λέρω κ. ἄ.) προῆλθεν ἐκ τοῦ παλαιοῦ ἐπιθέτου ἐπίτοκος = ὁ ἐπὶ τόκῳ. Ἦτοι καθὰ ἐλέχθη ἐπίτοκον δά-

¹) Δηλ. πλὴν τῶν συμφ. λ, μ, ν, ρ, σ, τσ.

²) Περὶ τῆς ἐτυμολογικῆς ἀρχῆς τῆς λ. βλ. κατωτέρω περὶ τοῦ κύβη - γύπη.

³) Βλ. Κ. Κωνσταντόπουλον ἐν Ἐπετηρ. Βυζ. Σπουδῶν 15 (1939) 96.

⁴) Βλ. Ἀθηνᾶς 35 (1923) σελ. 106.

νεισμα τὸ ἐπὶ τόκοις δανειζόμενον, οὕτω πιθανῶς ἐλέχθη καὶ ἐπίτοκον φόν = τὸ ἐπὶ τόκοις φόν, οὔτινος ἐλλείποντος ἀπὸ τῆς φωλεᾶς, δὲν προσέρχονται αἱ ὄρνιθες πρὸς περαιτέρω φωτοκίαν, ἀλλ' ἀναζητοῦσιν ἄλλον τόπον.

Ἐκ τοῦ τύπου ἐπίτοκον - *ἀπίτοκο προῆλθεν ὁ τύπος ἀπότικο (Κῶ) κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν φωνηέντων ι καὶ ο (βλ. καὶ κατωτέρω σελ. 138).

λοφκοτάρυ (τό, Κερασσοῦντι) = λεπτοκάρυον, κοιν. φοιντούκι, ἀντὶ *λοφτοκάρυ - λεφτοκάρυ.

69) Τοῦ κ - τ.

ἀρτικὰ (ἐπίρο, Μαριουπόλει) - ἀρτεκὰ ἀντὶ ἀρκετὰ κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφώνων κ καὶ τ.

γυναιίκι (τό, Ζακύνθω, Θήρα, Ἰθάκη, Κεφαλλ. κ. ἄ.) = ἡ γυναικωνίτις τοῦ ναοῦ, ἀντὶ γυναικίτι (Θήρα, Κεφαλλ.) κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφώνων κ καὶ τ. Τοῦτο δὲ προῆλθεν ἐκ τοῦ γυναικίτης (ὁ, μεσαιων. καὶ Κρήτη, Κύπρω), δηλοῦντος τὸ αὐτὸ πράγμα. Ἡ δὲ μεταβολὴ τοῦ γένους ὀφείλεται εἰς τὸ συνώνυμον γυναικεῖο(ν), ὅπερ ἤδη μεσαιων. καὶ νῦν πολλαχοῦ.

70) Τοῦ γγ - β.

ρεβογγότανο (Μυκόνω) ἀντὶ ρεγγοβότανο (Σύμη, Τήνω) κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν φθόγγων γγ καὶ β. Σημαίνει δὲ ἡ λέξις τὴν βοτάνην Helminthochorton, τῆς ὁποίας τὸ ἀφέψημα ἐνδείκνυται κατὰ τῆς ἐλμινθιάσεως.

Ὁ ἀρχικὸς τύπος τῆς λ. εἶναι ἐρμιγγοβότανο, ὅστις διαφαίνεται εἰς τὸν τύπον μερμιγγοβότανο (Κων/πόλει κ. ἄ.) σχηματισθέντα κατὰ παρετυμολογίαν πρὸς τὸ μέρμηγκας - μύρμηξ. Ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ τύπου κατὰ προληπτικὴν μετάθεσιν τοῦ ρ προῆλθεν ὁ τύπος *ρεμιγγοβότανο, ἔξ οὗ κατὰ τροπὴν τοῦ μ εἰς β ὁ τύπος ρεβιγγοβότανο (Κρήτη καὶ ἐνιαχοῦ τῶν Κυκλάδων). Ἐκ τούτου πάλιν κατ' ἀπλολογίαν ὁ ἀνωτέρω τύπος ρεγγοβότανο.

Πρῶτον συνθετικὸν τῆς λ. εἶναι τὸ ἐρμίγγιον, ὅπερ παραδίδεται ὑπὸ τοῦ Δουκαγγίου· τοῦτο δὲ ἀνάγεται εἰς τὸ *ἐλμίγγιον ἀπὸ τοῦ ἔλμιγξ-ιγγοσ, ὅπερ ἀπαντᾷ παρ' Ἰπποκράτει παρὰ τὸ ἔλμιγξ - ιγγοσ. Ὄθεν ἡ ἐτυμολογικὴ σειρὰ τῆς λέξεως ἔχει ὡς ἑξῆς:

ἐρμιγγοβότανο > *ρεμιγγοβότανο > ρεβιγγοβότανο > ρεγγοβότανο > ρεβογγότανο.

71) Τοῦ γ - τζ.

καλατζάουρας (Ρόδω) - καλατζάγουρας = καλικάτζαρος, ἀντὶ *καλαγάτζουρας κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν φθόγγων γ καὶ τζ. Ὁ τύπος καλαγάτζουρας εἶναι

ὑποθετικός, ἀλλ' ἔχων τις ὑπ' ὅψιν τὸ πλῆθος καὶ τὴν ποικιλίαν τοῦ ὀνόματος *καλικάτζαρος*¹ διὰ παρετυμολογίας καὶ φωνητικὰς μεταβολάς, δὲν θὰ θεωρήσῃ τοῦτον ἀπίθανον· οὐδὲ φαίνεται ἔτυμολογία τις αὐτοῦ ἄλλοθεν πιθανωτέρα.

72) Τοῦ π - κ.

ἀσκάλ'πας (ὁ, Σαμοθράκη) - *ἀσκάλαπας ἀντὶ *ἀσπάλακας* κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφώνων π καὶ κ ὑπὲρ συλλαβήν.

κραπαλλίδα (ἡ, Κάτω Ἰταλία) ἀντὶ *πρακαλλίδα* - *πρικαλλίδα* (<*πικραλλίδα*)².

καψιμάδι (τό, Μέση Εὐβοία κ. ἄ.) = ὁ διφυρῆτος ἄρτος, ἀντὶ *παξιμάδι* κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν φθόγγων π καὶ κ, οἵτινες φαίνονται, ἂν παραστήσωμεν διαλελυμένως τὰ διπλᾶ σύμφωνα ψ καὶ ξ: *καψιμάδι* - *παξιμάδι*³. Διὰ τὴν διάλυσιν τῶν διπλῶν προβ. *ἀπιστιὰ* ἀντὶ *ἀψιθιὰ*⁴.

73) Τοῦ τ - π.

ἀντίπτυός μου, - σου κτλ. (Κρήτη) = ἀντὶ ἐμοῦ, - σοῦ κτλ. ἐπιρρηματικῶς, ἀντὶ *ἀντίτυπός μου* κτλ., κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. τ καὶ π⁵.

καπετάνος (πολλαχ.) ἀντὶ *κατεπάνος*. Τὸ *κατεπάνος* ἀπαντᾷ τὸ πρῶτον τὸν 11^{ον} αἰ. παρὰ Θεοφυλάκτῳ, ἀρχιεπισκόπῳ Βουλγαρίας, ἐσχηματίσθη δὲ ἐκ τοῦ ἐπιρρ. *κατεπάνω*, ὃ κατὰ τὸν μεσαῖωνα χρησιμοποιούμενον μετὰ τοῦ ἄρθρου ἔλαβε σημασίαν οὐσιαστικοῦ, οἷον «ὑπὸ τοῦ *κατεπάνω* τῶν βασιλικῶν», δηλ. ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν βασιλικῶν⁶. Ἐπειτα δὲ προσηρομόσθη πρὸς τὰ δευτερόκλιτα ὀνόματα καὶ οὕτω προσέλαβε τὴν κατάληξιν -ς: *κατεπάνως* - *κατεπάνος*⁷.

Οἱ κατόπιν τύποι *καπειάνγος*, *καπιτάνγος* καὶ *καπιτάνος* προῆλθον ἐκ δανει-

¹) Βλ. Ν. Πολίτου, Παραδ. σελ. 1242, Φ. Κουκουλέν ἐν Λαογρ. 7 (1923) 315 κ. ἑ. Στ. Δεινάκιν ἐν Λαογρ. 8 (1925) 488 κ. ἑ.

²) Βλ. Rohlf's, Scavi Linguistici nella Magna Grecia σελ. 16, ἀριθμ. 29 καὶ Etymol. Wört. ἀριθμ. 1698.

³) Ὁ Γ. Χατζιδ. ἐν ΜΝΕ 1,329 λέγει ὅτι ὁ τύπος *καψιμάδι* προῆλθε μᾶλλον ἐκ παρετυμολογίας, δηλονότι πρὸς τὸ *καίω* - *ἔκαψα*. Ἦδη ἀπὸ τοῦ Γαληνοῦ 14, 554, 13 (περὶ εὐπορίστων) μαρτυρεῖται ὁ τύπος *παξαμάδιον*.

⁴) Προβ. πρὸς τούτοις τὰ ἀρχ. *ψαλῖς* - *πσαλῖς* - *σπαλῖς*, *ξένος* - *κσένος* - *σκένος* κ. ἄ., περὶ ὧν βλ. Γ. Χατζιδ., Γραμματ. 1,520 κ. ἑ., Brugmann - Thumb, Gr. Grammat. 158, Schwyzler, Gr. Grammat. 266, καὶ τὰ Κρητικὰ *πουσουνίζω* ἀντὶ *φουνίζω* = ὀψωνῶ, *πουσούνια* ἀντὶ *φούνια* = ὀφρώνια, ἀντιπερὶ ἀντὶ ἀντερεῖ = ποδηρες ἔνδυμα τῶν ἱερέων, Ἀθηνᾶς 38 (1926) 157.

⁵) Βλ. Ἱστορ. Λεξ. ἐν λ. *ἀντίτυπος*.

⁶) Βλ. St. Psaltes, Grammat. Chron. σελ. 336.

⁷) Ὁμοίως ἐκ τῆς φρ. τὸν *ἀγαπῶ* ἐσχηματίσθη ἡ ὀνομαστικὴ ὁ *ἀγαπῶς* - *ἀγαπός* βλ. Ἱστορ. Λεξ. ἐν λ. *ἀγαπῶς*.

σμοῦ καὶ συμφύρσεως πρὸς τὸ Ἰταλικὸν *καπιτάνος* καὶ τὸ Ἐνετικὸν *καπιτάνιος*, ὅπερ προῆλθεν ἐκ τοῦ Λατινικοῦ *capitaneus*¹.

74) Τοῦ π - τ.

ἑπιπήδειος (Μεγάροις) ἀντὶ ἐπιπήδειος κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. π καὶ τ.

75) Τοῦ φ - τ.

Προτήφη ἑλία (τοῦ, Πελοπν.), τοπωνύμιον, ἀντὶ τοῦ *Προφήτη ἑλία* - *Προφήτη ἑλία* κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. φ καὶ τ.

76) Τοῦ φ - χ.

χούφτα (ἦ) ἀντὶ φούχτα = ἦ δράξ, κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. φ καὶ χ².

β') Ἀντιμετάθεσις φωνηέντων.

1) ι - ου.

οὔδελο (Μεσσηνία) ἐκ τοῦ * *οὔδειλο* ἀντὶ εἶδουλο καὶ εἶδωλο, ὃ λέγεται εὐτελιστικῶς ἐπὶ ἰσχυροῦ καὶ ἀσχήμου ἀνθρώπου, κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν φων. ι καὶ ου.

σούφ'νας (Λήμνω) - *σούφινας* = θύελλα, ἀντὶ σίφουνας, ἀρχ. σίφων, κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν φωνηέντων ι καὶ ου. Ὁμοίως τὸ ρῆμα *σ'φινίζου* (Θεσσαλία) *σουφινίζω* ἀντὶ σιφουνίζω (πολλαχοῦ) = στεγνώνω.

Ὁ Γ. Χατζιδ. ἐν Ἀθηνᾶς 24 (1912) 24 διδάσκει ὅτι ἐκ τοῦ *σιφουνίζου* προῆλθε τὸ * *σιφινίζου* - *σ'φινίζου* κατὰ τροπὴν τοῦ ου εἰς ι. Ἀλλ' οὕτω δεχόμεθα δύο ἐρμηνείας, μίαν διὰ τὸ *σούφ'νας* καὶ ἄλλην διὰ τὸ *σ'φινίζου*, ὅπερ οὐχὶ ὀρθόν.

2) Τοῦ ου - ι.

βέρουχο (Αὐλωναρίω) = ὁ σκελετὸς τῆς σταφυλῆς μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ραγῶν, ἐκ τοῦ * *βύρουχο* κατὰ τὴν πανελλήνιον τροπὴν τοῦ ιρ εἰς ερ, ἀντὶ βούρουχο κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν φωνηέντων ου καὶ ι. Τὸ βούρουχο τοῦτο ἀνακτέον εἰς τὸ βόρουχος, περὶ οὗ καὶ κατωτέρω γίνεται λόγος.

δριτσούλα (ἦ, Μάνη) ἀντὶ δρουτσιλά - δρωτσιλά³.

¹) Ὁ Γ. Χατζιδ. ἐν ΜΝΕ 2, 343 διδάσκει ὅτι οἱ νεώτεροι Ἕλλην. τύποι προῆλθον ἐκ συμφύρσεως τοῦ *κατεπάνω* καὶ τοῦ Ἰταλ. *capitano*.

²) Τὸ φούχτα ἐκ τοῦ *πύκτη* διὰ πολλῶν μεταβολῶν: * *πύκτη* > *πούκτη* > *πούχτα* > *φούχτα*, τὸ π ἐτρέπη εἰς φ κατ' ἀφομοίωσιν πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἐπομένης συλλαβῆς.

³) Ὁ σχηματισμὸς τῆς λέξεως δὲν εἶναι ἐξηκριβωμένος. Ὁ Kretschmer (Lesb. Dial. 148)

πωινούτης (ὄ, Λεμεσῶ) = τὸ κάτω μέρος τοῦ κημοῦ (τῆς καπιστράνας) τοῦ συνεχόντος τὸ στόμα τῶν ὑποζυγίων ἀντὶ πωουνίτης < πωγουνίτης < πωγωνίτης.

Διὰ τῆς ἀντιμεταθέσεως τῶν φθόγγων τούτων, *ου* καὶ *ι*, δύναται νὰ ἐξηγηθῇ μετὰ πιθανότητος ἢ λ. **ἀραλούα** (ἦ, Καρπάθῳ) = εἶδος ἀράχνης, ἣτις λέγεται καὶ *ρουὰ* ἢ *ροῦα*. Ὅτι εἰς τοὺς δύο τελευταίους τύπους ὑπόκειται τὸ ἀρχαῖον ὄνομα *ρωξ* ὑπὸ τὴν αὐτὴν σημασίαν, οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἀραλούα καθ' ἡμᾶς ἀνάγεται εἰς τὸ (ἀν. σ. 116) ὑποτεθὲν *ρουγαλίδα* καὶ κατὰ τὸ Καρπάθιον ἰδίωμα *ρουαλία. Ἐκ τούτου κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν φωνηέντων *ου* καὶ *ι* ὑπὲρ συλλαβὴν προέκυψεν ὁ τύπος *ριαλούα* - *ἀραλούα*. Τὸ προθετικὸν *α* οὐδόλως βεβαίως ξενίζει, ἢ δὲ ἐκθλιψίς τοῦ *ι* πρὸ τοῦ *α* εἶναι πιθανωτάτη.

3) Τοῦ *ι* - *α*.

ἀλυχτιάω (πολλαχ.) ἀντὶ *ὑλαχτιάω ἀρχ. *ὑλακτιῶ* κατ' ἀντιμετ. τῶν φων. *ι* καὶ *α*.

4) Τοῦ *ο* - *ι*.

εἴνορο (τό, ἐνιαχοῦ) ἀντὶ ὄνειρο κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν φωνηέντων *ο* καὶ *ι*.
ῥπηθοκεύω (Καλαβρούτις) ἀντὶ ῥποθηκεύω - ἀποθηκεύω.

5) Τοῦ *ι* - *ο*.

ἀπότικο (Κῶ) = τὸ ἐπίτοκον φόν (βλ. ἀν. σ. 134), ἀντὶ *ἀπίτοκο - *ἐπίτοκον*.

6) Τοῦ *ε* - *ο*.

ἀλόχτερας (ὄ, πολλαχοῦ) ἀντὶ ἀλέχτορας ἀρχ. *ἀλέκτωρ* κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν φωνηέντων *ε* καὶ *ο*. Ὁ Γ. Χατζιδ. ἐν ΜΝΕ 2,403 διδάσκει ὅτι τὸ *ο* τῆς δευτέρας συλλαβῆς ὀφείλεται εἰς παρετυμολογίαν ἐκ τοῦ ἄλλος· ἀλλὰ τότε, πῶς ἔχει τὸ *ε* τῆς παραληγούσης ἀντὶ τοῦ *ο*;

7) Τοῦ *ε* - *α*.

ἄβγε· προστ. ἀορ. τοῦ ρ. *βγαίνω* (Γήλῳ) ἀντὶ ἔβγα, οἷον ἐν ἄσματι : «ἄβγε, Μαρούδι, νὰ σὲ δῶ καὶ νὰ μισσέψω θέλω», κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν φωνηέντων *ε* καὶ *α*, τοῦ ἰσχυροῦ τόνου τῆς προστακτικῆς οὐδόλως κωλύσαντος ταύτην.

-**μαστε**· κατάληξις τοῦ *α'* πληθ. προσώπου τοῦ ἐνεστῶτος καὶ παρατατικοῦ τῆς παθ. φωνῆς, ἀντὶ -*μεστα*, οἷον *λεγόμαστε* - *ἐλεγόμαστε* ἀντὶ *λεγόμεστα* - *ἐλε-*

ἀνάγει εἰς τὸ *δρωτίλα - *ἰδρωτίλα*. Καὶ ὅτι μὲν ὑπόκειται τὸ θέμα *ἰδρω* - εἶναι πιθανώτατον, διότι τὸ ἐξάνθημα τοῦτο λέγεται παρὰ τοῖς παλαιοῖς *ἰδρωα* ἢ *ἰδρωα* (τά), ἀλλὰ δὲν εἶναι ἐμφανὲς πῶς ἔχει τὸ λῆγον μέρος τῆς λέξεως.

γόμεστα. Ἡ κατάληξις αὕτη ἀνάγεται ὡς εἶκός εἰς τὴν ἀρχαίαν -μεθα, ἣτις ἐν παπύροις τῶν Ρωμαϊκῶν χρόνων εἶχε μεταπλασθῆ εἰς -μεσθα, τοῦ σ μεταδοθέντος ἀναλογικῶς ἐκ τῆς καταλήξεως τοῦ δευτέρου προσώπου -έσθε, ὡς ἤδη παρατήρησεν ὁ συνάδελφος Στυλ. Καψωμένος¹. Ἡ οὕτω μεταπλασθεῖσα κατάληξις -μεσθα > -μεστα λέγεται πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἰδιωματικώτερον, οἷον λεγόμεστα, γραφόμεστα, γενόμεστα. Ἐκ τοῦ τύπου τούτου κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν φωνηέντων ε καὶ α προῆλθεν ὁ κοινότερος λεγόμεσθε κτλ. Ὁ κατ' ἀντιμετάθεσιν σχηματισμὸς παρὰ τὸν πρωτότυπον ἀκούεται σήμερον ἐν Κύπρῳ· ἀλλαχοῦ τῆς νήσου λέγεται γραφόμεσταν, ἀλλαχοῦ δὲ γραφόμεσθεν².

πατελίδα (ἦ, Θήρα, Χίω) = τὸ μονόθυρον ὄστρεον, τὸ ἐπὶ τῶν βράχων προσκολλώμενον, ἀντὶ πεταλίδα (κοινῶς) κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν φωνηέντων ε καὶ α.

8) Τοῦ α - ε.

σφελακιά (ἦ) καὶ ἀνεσφελακιά (Ρόδω) - *ἀνασφελακιά = δριμύς πόνος, ἀντὶ σφακελιά καὶ ἀνασφακελιά· καὶ ρ. ἀνεσφελακῶ (αὐτόθι) - *ἀνασφελακῶ προξενῶ δριμεῖς πόνους, ἀντὶ ἀνασφακελῶ. Δῆλον ὅτι οἱ ἰδιωματικοὶ τύποι προέκυψαν κατὰ διπλὴν ἀντιμετάθεσιν, τοῦτο μὲν τῶν συμφ. κ καὶ λ, τοῦτο δὲ τῶν φων. α καὶ ε.

Ἄν ὄντως διὰ τύπου διαμέσου προέκυψεν ὁ ἐν χρήσει τύπος, διττὴ εἶναι ἢ δυνατὴ ἐξέλιξις: ἢ σφακελιά > *σφαλεκιά > σφελακιά ἢ σφακελιά > σφεκαλιά > σφελακιά· ἢτοι διὰ μὲν τῆς προτέρας σειρᾶς προηγεῖται ἢ μετάθεσις τῶν συμφώνων κ καὶ λ, διὰ δὲ τῆς δευτέρας προηγεῖται ἢ μετάθεσις τῶν φωνηέντων α καὶ ε. Καὶ εἶναι μὲν πιθανὸν ὁ ἕτερος τῶν ὑποτιθεμένων τύπων ἢ καὶ ἀμφοτέροι νὰ λέγωνται ἢ νὰ ἐλέχθησαν ποὺ τῆς Ρόδου· ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀναγκαῖα ἢ ὑπαρξίς τοῦ διαμέσου τύπου διὰ νὰ προκύψῃ ὁ τρίτος. Ἦτο δυνατόν νὰ προκύψῃ οὗτος δι' ἀμέσου ἀντιμεταθέσεως καὶ τῶν συμφώνων καὶ τῶν φωνηέντων, οἷονεὶ τοῦ διαμέσου τύπου λαμβάνοντος ὑπόστασιν ἐν τῇ συνειδήσει.

Ὡς πρὸς δὲ τὴν σημασίαν τῆς λ. ἄξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι διασφύζεται ἢ ἀρχ. σημασία τοῦ σφαδάζειν, τοῦ ὀδυνᾶσθαι· ὁ Ἡσύχιος παραδίδει: «σφακελίζει... ὀδυνᾶται, σπᾶ... σφακελισμὸς γὰρ καὶ σφάκελος ἢ ἄμετρος... ὀδύνη».

9) Τοῦ ο - α, ι - α.

φρινακολιά (ἦ, Σίφνω) = σάρωθρον, ἀντὶ φρινοκαλιά κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν

¹) Βλ. Stylianos G. Kapsomenakis, Voruntersuchungen zu einer Grammatik der Papyri der nachchristlichen Zeit, σελ. 47, σημ. 1.

²) Βλ. Σίμ. Μενάρδ. ἐν Ἀθηνᾶς 37 (1925) 48.

φωνηέντων ο και α. Και πάλιν ἐκ τοῦ φρινακολιά κατά δευτέραν ἀντιμετάθεσιν τῶν φωνηέντων ι και α προέκυψεν ὁ τύπος φρινακολιά (αὐτόθι). Τὸ φρινοκαλιά δὲ προέκυψεν ἐκ τοῦ φιλοκαλία διὰ τροπῆς τοῦ λ τῆς δευτέρας συλλαβῆς εἰς ν κατ' ἀνομοίωσιν. Πῶς δὲ τὸ ὄνομα φιλοκαλία κατέστη εἰς τὴν σημασίαν τοῦ κάλλυντρον (=σάρωθρον) ἔδειξεν ὁ Γ. Χατζιδάκις ἐν ΜΝΕ 1, 105 κ. ε. Κατὰ ταῦτα ἡ ἐξελικτικὴ σειρὰ ἔχει οὕτως: φιλοκαλία > φρινοκαλιά > φρινακολιά > φρινοκολιά. Ἐκ τοῦ φρινακολιά παρήχθη τὸ ὑποκοριστικὸν φρινακολίδι (αὐτόθι).

10) Τοῦ α - ο.

ἀρμάζω (Ἰκάρω, Καρπάθω, Κάσω, Κύπρω) ἐκ τοῦ ὀρμάζω (μεσαιων.) = μνηστεύω, ἀρραβωνίζω, ἀντὶ ἀρμόζω = μνηστεύω, δίδω εἰς γάμον (ἀρχαίοις), κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν φωνηέντων α και ο. Ὅμοίως ἄρμαστὸς (ἐνθ' ἀνωτέρω) ἐκ τοῦ ὀρμαστὸς = μνηστήρ, ἀρμαστή ἐκ τοῦ ὀρμαστή = μνηστή, ἄρμαστρα ἐκ τοῦ ὀρμαστρα = τὰ δῶρα τῆς μνηστείας, sponsalia. Ἡ πρώτη μνεῖα τῆς ἀντιμεταθέσεως ἐν παπύρῳ ὑπὸ τὸν τύπον *σννορμάση*¹.

χωνιάτικα (τά, Πυλία) ἀντὶ *χανιώτικα* = ἡ δαπάνη τῆς παραμονῆς εἰς τὸ χάνι, εἰς τὸ πανδοχεῖον².

¹) Ὁ Γ. Χατζιδάκις ἐν Ἀθηνᾶς 6 (1894) σελ. 141 κ. ε. καὶ Γλωσσ. Μελέτ. 1 (1901) 613 κ. ε. διδάσκει δι' εἰδικοῦ ἄρθρου ὅτι τὸ ἰδιωματικὸν ἀρμάζω ἀνάγεται εἰς τὸ ὀρμάζω, ἄσχετον ὅλως πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἀρμόζω, σχηματισθὲν δὲ ἐκ τοῦ ἀρχαίου ὀνόματος ὀρμος. Ἀλλὰ μετ' εὐλαβείας δύναται τις νὰ παρατηρήσῃ ὅτι τὸ ἀρχαῖον ρ. ἀρμόζω, ἥδη ἀπὸ τῶν δοκίμων χρόνων σημαίνει μνηστεύω. Ἐκ τῶν πολλῶν παραδειγμάτων, τὰ ὁποῖα καταλέγονται ἐν τῷ Θησαυρῷ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης μνημονεύομεν ἐν μόνον, ἐκ τοῦ Εὐριπ. Ἡλέκτρ. 24: «Ἐῖχεν ἐν δόμοις Αἴγισθος οὐδ' ἤρμοξε *νυμφίῳ* τινί». Καὶ ὁ Πολυδεύκης δὲ διδάσκει: «Ὁ πενθερὸς ἐγγυᾶ, ἀρμόζει». Ὑπὸ τὴν σημασίαν ταύτην ἀπαντᾷ τὸ ρῆμα ἀλώβητον καὶ ἐν μεταγενεστέροις συγγράμμασι καὶ ἐν παπύροις τοῦ 2ου αἰ. μετὰ Χριστόν. Ἐν μεσαιωνικοῖς δὲ ἀπαντᾷ ἀμφοτέρως, ἀρμόζω καὶ ὀρμάζω, ἀρμοστὸς καὶ ὀρμαστὸς, ἀρμοστή καὶ ὀρμαστή, ἀρμοστρα καὶ ὀρμαστρα, ἐν τοῖς ἐσχάτοις δὲ χρόνοις καὶ ἀρμάζω, ἀρμαστὸς, ἀρμαστή, ἀρμαστρα (βλ. Δουκάγγιον ἐν λ. ὀρμάζειν). Οὕτω ἀποδεικνύεται δι' ἀδιακόπου γραπτῆς παραδόσεως ὅτι τὸ ρῆμα ἀρμόζω - ὀρμάζω - ἀρμάζω μετὰ τῶν παραγῶγων αὐτοῦ διατηρήθη ὑπὸ τὴν σημασίαν τοῦ μνηστεύειν, ἐγγυᾶν ἀπὸ τῶν δοκίμων χρόνων μέχρι τῆς σήμερον ἰδιωματικῶς λαλουμένης γλώσσης. Εἶναι περίεργον ὅτι ἐν τῇ Γραμματικῇ τοῦ Brugmann - Thumb (1913) σελ. 160, σημ. 1 παρατηρεῖται «Über angebliches *σννορμάση* = *σνναρμόση* s. Hatzidakis, Ἀθηνᾶ 6, 141 ff.». Εἶναι ἐπίσης περίεργον ὅτι καὶ ὁ G. Schulze ὀρθῶς ὑπεραμυνόμενος τῆς ἐκ τοῦ ἀρχ. ἀρμόζω παραγωγῆς τοῦ ὀρμάζω ἐν KZ 43, 187 κ. ε. σημ. 7 οὐδαμῶς ἀπέβλεψεν εἰς τὴν παρ' ἀρχαίοις χρῆσιν τοῦ ρήματος, ἐξ ἧς περιφανέστατα συνάγεται ἡ σημασία τοῦ μνηστεύειν. Ὄρθως ὁ Rohlf, Etym. Wört. ἀρ. 217 τοὺς Κατωιταλ. τύπους ἀρμάτζω, ἐρμάτζομαι, ἀρμασία, ἀρμαστή ἐπὶ τῆς σημασίας τοῦ μνηστεύειν ὑπάγει ὑπὸ λῆμμα ἀρμόζω.

²) Ἐξ ἄσματος: «Θανάσι, τὰ *χωνιάτικα* δὲν τὰ ἔχεις πλερωμένα | τίς πέντ' ὀκάδες τὴν ταγή, τίς ἔξε τὸ κριθάρι».

Καθὰ (ἀν. σ. 114) εἴπομεν, ἡ μετάθεσις εἶναι συχνότερα εἰς ζεύγη ἔχοντα τὸν φθόγγον *i*. Φαίνεται δ' ὅτι ὁ φθόγγος οὗτος εἶναι ἐπιφορώτερος πρὸς τὴν μετάθεσιν ἀπὸ τῆς οἰκείας θέσεως, διότι καὶ ἐν τῇ ἀπλῇ μεταθέσει φθόγγων μόνον οὗτος ἐκ τῶν φωνηέντων μετατίθεται. Καὶ παρ' ἀρχαίοις δὲ ἐκ τῶν ὀλίγων θησαυρισθέντων παραδειγμάτων ἡ ἀντιμετάθεσις φωνηέντων τελεῖται κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς *v-i* ἢ *i-v*, οἷον *Μυτιλήνη* > *Μιτυλήνη*, *πιτύα* > *πιτύα*, *ἐνδιδύσκομαι* > *ἐνδυδίσκομαι*, *λιγυρός* (ἐκ τοῦ *λιγύς*) > *λυγιρός*, *στιππίον* > *στιππύον* (ἐν παπύροις¹ κ. ἄ.)· ἔτι δὲ *βαπίζω* > *βιπιάζω*, *τάγηρον* καὶ *τήγανον*². Βλ. Γ. Χατζιδ. Γραμματ. 1, 529, Brugmann — Thumb, 1, 160 Schwyzer 1, 268.

γ') Διττὴ ἐπάλληλος μετάθεσις συμφώνων.

δανλαριά (ἢ, Χίω) = τὸ διαμέρισμα τῆς μάνδρας, ὅπου περικλείονται ἐρίφια καὶ ἄρνια, ἀντὶ *λανδαριά* (αὐτόθι) κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. *λ* καὶ *δ*. Καὶ τοῦτο ἀντὶ *λανραδιά* (αὐτόθι)³ κατ' ἀντιμετάθεσιν τοῦ συμφ. *ρ* καὶ *δ*. Ὅθεν *λανραδιά* > *λανδαριά* > *δανλαριά*.

ρουκουλάω (πολλαχ. τῆς Πελοπν.) = κυλίομαι εἰς ἔδαφος κατωφερές, ἀντὶ *κουλλουράω*, ὃ ἐκ τοῦ *κουλλούρα*⁴, δι' οὗ σημαίνεται πᾶν τὸ κυκλοτερές καὶ ἄρα κυλιόμενον, κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. *κ* καὶ *λ* τῶν δύο ἐφεξῆς συλλαβῶν πρὸς τὸ τῆς ἀκολουθοῦσιν συλλαβῆς *ρ*· ἦτοι προληφθέντος τοῦ συμφ. *ρ* εἰς τὴν ἀρχικὴν συλλαβὴν, τὸ οὕτως ἀπωσθέν σύμφ. *κ* ὑπεχώρησεν εἰς τὴν ἐπομένην συλλαβὴν ἀντὶ τοῦ συμφ. *λ*, ἀπωσθέντος καὶ τούτου εἰς τὴν λήγουσαν ἀντὶ τοῦ προληφθέντος *ρ*.

Τὸ *ρουκουλάω* τοῦτο ἔχει πρὸς τὸ *κουλλουράω* ὡς τὸ *δανλαριά* πρὸς τὸ *λανραδιά*· ἀλλ' ἐνταῦθα δὲν μαρτυρεῖται διάμεσος τύπος, ὅστις θὰ ἦτο *κουρουλάω*, ἵνα οὕτως ἔχωμεν δύο ἀντιμεταθέσεις *κουλλουράω* > *κουρουλάω* κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. *λ* καὶ *ρ*, καὶ *κουρουλάω* > *ρουκουλάω* κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν συμφ. *κ* καὶ *ρ*.

κραφαλός (Πεντατεύχω, ἔκδ. Hesselring, 1, XVIII) ἀντὶ *φαλακρός* κατ' ἀντι-

¹) Βλ. Liddell-Scott, Ἑλλην. Λεξ. (τῆς νέας ἐκδόσεως ἐν λ.).

²) Παρὰ Δουκαγγίω ἀναγινώσκειται: «*τηγανάριον*· avis species...», ὅπερ ἐν τῷ Θησαυρῷ τῆς Ἑλλην. Γλώσσης διορθοῦται εἰς *ταγηνάριον* ἄνευ ἀνάγκης· διότι ὁ παραδιδόμενος τύπος ἦτο δυνατόν νὰ προκύψῃ κατ' ἀντιμετάθεσιν τῶν φωνηέντων *a* καὶ *i*.

³) Τὸ ὄνομα τοῦτο ἀνάγεται ἐτυμολογικῶς εἰς τὸ *λαύρα*, ὅπερ παρὰ τὰς ἄλλας σημασίας ὑπὸ τοῦ Εὐσταθίου (1083,37) ἐξηγεῖται «στενὴ τις περιοχὴ».

⁴) Τοῦτο ἀνάγεται εἰς τὸ ἀρχ. *κολλύρα* ἢ εἰς τὸ ὑποκορ. *κολλύριον* > *κουλλούρι* ὡς μεγεθυντ. αὐτοῦ.

μετάθεσιν τῶν συμφώνων τῶν δύο ἐφεξῆς συλλαβῶν φ καὶ λ πρὸς τὸ σύμπλεγμα τῆς ἀκολουθοῦσας συλλαβῆς κρ· ἦτοι προληφθέντος τοῦ συμπλέγματος κρ εἰς τὴν ἀρχικὴν συλλαβὴν, τὸ οὕτως ἀπωσθὲν σύμφ. φ ὑπεχώρησεν εἰς τὴν ἐπομένην συλλαβὴν ἀντὶ τοῦ συμφ. λ, ἀπωσθὲν καὶ τούτου εἰς τὴν λήγουσαν ἀντὶ τοῦ προληφθέντος συμπλέγματος κρ.

Καὶ ἐν τούτῳ ἡ μετάθεσις ἐγένετο ὁμοίως πρὸς τὴν τοῦ ρουκουλάω > κουλλουράω, ἦτοι ἄνευ διαμέσου τύπου, ὅστις ἀνεμένετο φακραλός.

Ἦδη ἔχοντες ὑπ' ὄψιν τὴν διὰ διττῆς ἐπαλλήλου ἀντιμεταθέσεως δημιουργίαν νέων τύπων, δυνάμεθα νὰ πραγματευθῶμεν μίαν τῶν ἀμφιβολωτάτων παρ' Ἑσυχίου γλωσσῶν, τὴν ἐξῆς: «**κάνδαρος**· ἄνθραξ».

Ἀποείρας πρὸς δάμασιν αὐτῆς βλέπει τις παρ' Albertus καὶ παρὰ Schmidt. Τὸ λῆμμα *κάνδαρος* οὐδαμῶθεν ἄλλοθεν μαρτυρεῖται, ἀλλ' οὐδὲ συνδέεται πρὸς σύστοιχόν τινα λέξιν. Ἐν τῇ νεωτάτῃ ἐκδόσει τοῦ Ἑλλην. Λεξ. Liddell-Scott παραβάλλεται πρὸς τὸ Ρωμαϊκὸν *candeo*, ὅπερ ἐπὶ ἀνθρώπων σημαίνει διάπυρός εἰμι, ἵνα οὕτως ἡ λ. σημαίη ἄνθραξ ἀνημμένος κατὰ τὴν ἀρχικὴν αὐτῆς ὑπόστασιν, κατὰ τὴν προελληνικὴν δηλονότι ἐποχὴν. Καὶ παρὰ Boisacq¹ ἀνάγεται εἰς τὸ σανσκριτικὸν *cand, scand* - «*luire*», ὁπόθεν καὶ τὸ Λατιν. *candeo*.

Ἀλλὰ ταῦτα σφόδρα ἐπισφαλῆ. Ἡμεῖς ἀποδεχόμεθα μᾶλλον τὴν γνώμην τοῦ Schmidt² λέγοντος: *Glossa mihi Macedonica videtur*. Ὡστε ὡς τοιαύτην πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν αὐτήν. Κατὰ τὴν Μακεδονικὴν διάλεκτον ἡ λέξις *ἀνδρακος δύναται νὰ εἶναι ἀντὶ τῆς ἐν τῇ καθόλου Ἑλληνικῇ *ἀνθρακος*, γνωστοῦ ὄντος ὅτι οἱ Μακεδόνες ἀντὶ τῶν δασέων ἀπαγγέλλουσι τὰ ἀντίστοιχα μέσα.

Ἄν ἤδη λάβωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν τὰς μεταθέσεις τῶν συμφώνων εἰς τὰ τρία προηγούμενα ὀνόματα, *κουλλουράω* > *ρουκουλάω*, *φαλακρός* > *κραφαλός* καὶ *λαυραδιά* > *δανλαριά*, καθ' ἃς τὸ σύμφωνον τῆς ληγούσης μετετέθη εἰς τὴν ἀρχικὴν συλλαβὴν, τὰ δὲ ἄλλα ὑπεχώρησαν κατωτέρω, δυνάμεθα καὶ ἐνταῦθα νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι τὸ κ τῆς ληγούσης μετατεθὲν εἰς τὴν ἀρχικὴν συλλαβὴν προεκάλεσεν ὑποχώρησιν καὶ μετάταξιν τῶν ἐπομένων συμφώνων δ καὶ ρ ὡς φορέων τῶν δύο ἐφεξῆς συλλαβῶν: *ἀνδρακος* > *κάνδαρος*.

Ἐννοοῦμεν καλῶς ὅτι ἡ προτεινομένη ἐξήγησις τῆς γλώσσης δὲν πειθαναγκάζει· ἀλλ' ὅμως ἡ ὑπαγωγή αὐτῆς εἰς ὁμοίαν ἐξήγησιν ἄλλων λέξεων, περὶ τῆς ὁποίας ἀμφιβολία δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ, καθιστᾷ αὐτὴν πιθανήν.

(Ἔπεται συνέχεια)

ΒΑΣ. ΦΑΒΗΣ

¹) Dictionnaire Étym. de la langue Grecque ἐν λ. ²) Ἐν τῇ ἐκδ. τοῦ Ἑσυχίου ἐν λ.

ΓΛΩΣΣΙΚΑ ΕΚ ΣΙΦΝΟΥ

Κατὰ τὸ θέρος τοῦ ἔτους 1937, ἐκτελῶν ἐντολὴν τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, μετέβην εἰς Σίφνον, ὅπου παρέμεινα ἐπὶ ἓνα περίπου μῆνα πρὸς συλλογὴν γλωσσικοῦ ὕλικου καὶ μελέτην τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῶν κατοίκων τῆς νήσου.

Ἐν ἀρχῇ τῆς γλωσσικῆς μου ταύτης συλλογῆς προτάσσω συνοπτικὴν μὲν ἀλλὰ πλήρη κατὰ τὸ δυνατόν εἰσαγωγὴν περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῆς νήσου, τὸ ὁποῖον πράγματι παρουσιάζει πολὺ ἐνδιαφέρον ἀπὸ φωνητικῆς μάλιστα ἀπόψεως. Ἐνταῦθα δὲν πρόκειται βέβαια ν' ἀσχοληθῶ περὶ τοῦ ὅλου γλωσσικοῦ ἰδιώματος τῆς νήσου, ἀλλὰ θὰ περιορισθῶ εἰς τὴν ἔρευναν καὶ ἐξέτασιν τριῶν φωνητικῶν φαινομένων¹, ἅτινα κατὰ τὴν γνώμην μου χαρακτηρίζουν πρὸ παντὸς τὸ Σιφνιακὸν ἰδίωμα καὶ εἶναι διὰ τοῦτο ἄξια ἰδιαιτέρας πραγματείας.

Α΄.

Ἀνομοιωτικὴ τροπὴ ψιλοῦ εἰς δασύ².

⟨κκ = κχ, ττ = τθ, ππ = πφ⟩

Τὸ φαινόμενον τοῦτο, ἐν ἑκ τῶν κυρίων γνωρισμάτων τοῦ Σιφνιακοῦ ἰδιώματος, ἀπαντᾷ πάντοτε μὲν εἰς τὰς λέξεις ἐκεῖνας, τῶν ὁποίων ἡ ἱστορικὴ γραφὴ εἶναι διὰ διπλῶν ψιλῶν συμφώνων, ὅποτε τὸ ἕτερον τῶν ψιλῶν καὶ δὴ τὸ δεύτερον ἀνομοιοῦται εἰς τὸ συγγενὲς δασύ, ἐνίοτε δὲ καὶ εἰς λέξεις, αἵτινες παραδίδονται δι' ἑνὸς ψιλοῦ συμφώνου ἔνθα μετὰ τοῦτο ἀναπτύσσεται ἐπίσης τὸ συγγενὲς δασύ. Ἐκ τῶν παραδειγμάτων τὸ προᾶγμα θὰ γίνῃ σαφές.

Ἐχομεν δηλαδὴ εἰς τὸ Σιφνιακὸν ἰδίωμα: *κουκκί* > *κουκχί*, *κόκκινος* > *κόκχινος*, *σάκκος* > *σάκχος*, *λάκκος* > *λάκχος*, *κοῦκκος* > *κοῦκχος*, *κόκκος* > *κόκχος*,

¹ Πρῶτος ταῦτα παρατήρησεν καὶ ἔκρινεν ἄξια μελέτης ὁ Γ. Χατζιδάκις ἤδη ἀπὸ τοῦ ἔτους 1913 ἐν τῇ εἰσηγητικῇ του ἐκθέσει πρὸς τὴν ἐν Ἀθήναις Γλωσσικὴν Ἑταιρείαν κατὰ τὸν σχετικὸν διαγωνισμὸν τοῦ ἔτους ἐκείνου. Ἴδ. ἐν Ἀθηνᾶς 25 (1913) 281 ὑποσ. 1. Θὰ θεωρήσω δ' ἑμαυτὸν εὐτυχῆ, ἐὰν διὰ τῆς προκειμένης μικρᾶς μελέτης ἱκανοποιηθῇ ἢ πρὸ τόσοῦ χρόνου ἐκφρασθεῖσα ἐπιθυμία τοῦ σοφοῦ καὶ σεβαστοῦ διδασκάλου.

² Τὸ φαινόμενον ἀπαντᾷ καὶ ἐν Καλύμνῳ καὶ Σύμῃ. Ἴδ. Χ. Παντελίδην, *Φωνητικὴ τῶν Νεοελληνικῶν ἰδιωμάτων* 28 κέξ., Ἀθῆναι 1929.

κουκκούδια > κουκχούδια = κοκκίδια (ἔξανθήματα), κουκκίντζω > κουκχίντζω = κοκκίζω (σπέρνω ἀνὰ ἓνα κόκκον), πίττα > πίτθα, πιπώνω > πιπθώνω = πιέζω, πιπτόμελο > πιπθόμελο = μέλι τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει ἀποχωρισθῆ τοῦ κηροῦ, μελόπιττα > μελόπιτθα, φουρκέττα > φουρκέτθα, φέττα > φέτθα, κάττος > κάτθος = γάττος, κόττα > κότθα, ντριπτα > ντριπθα = κατ' εὐθειαν, πίττωμα > πίπθωμα = συμπίεσις, παπποῦς > παπφοῦς, πάππος > πάπφος, σιουππώνω > σιουπφώνω, κάππα > κάπφα, σιουππὶ > σιουπφί. Ἀλλὰ καὶ βουτῶ > βουπθῶ, πάτωμα > πάπθωμα, ποτές > ποπθές, πιμντῶ > πιμνπθῶ = πίπτω προσηδόν, κρεββάτι > κρεββάτθι, πρόβατο > πρόβαιθο, σούρουπο > σούρουπφο, χασάπης > χασάπφης, κῆπος > κῆπφος, μελισσοκήπι > μελισσοκῆπφι, ντακούνι > ντακχούνι κτλ.

Πρὶν ἤδη εἰσέλθω εἰς τὴν ἑρμηνείαν τοῦ φαινομένου θεωρῶ ἀναγκαῖον νὰ δηλώσω ὅτι τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα τῆς Σίφνου ἀνήκει εἰς τὴν συστάδα τῶν νοτίων καλουμένων ἰδιωμάτων. Ὅπως δὲ εἶναι γνωστὸν εἰς τινὰ νότια ἰδιώματα τὰ διπλᾶ σύμφωνα, τὰ ἀρχαιότερον κληρονομηθέντα ἑλληνικὰ (ἀρχαῖα, μεταγενέστερα, μεσαιωνικὰ) ὡς καὶ τὰ ἐκ τῶν ξένων γλωσσῶν παραληφθέντα, προφέρονται διπλῶς, σαφέστατα διακρινόμενα τῶν ἀπλῶν συμφώνων. Καὶ τοῦτο ἀποτελεῖ χαρακτηριστικώτατον γνώρισμα ἐνίων νοτίων ἰδιωμάτων¹.

Πιθανώτατα λοιπὸν καὶ ἐν τῷ Σιφνιακῷ ἰδίωmati, προτοῦ ἐμφανισθῆ τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν φαινόμενον τῆς ἀνομοιωτικῆς δηλαδὴ τροπῆς τοῦ ἑτέρου ἐκ τῶν δύο ψιλῶν εἰς τὸ συγγενὲς δασύ, ὑπῆρχε ἡ προφορὰ τῶν διπλῶν συμφώνων καὶ ἐπομένως καὶ τῶν ψιλῶν. Ὡστε εἰς τὴν γλῶσσαν τῶν Σιφνίων θὰ ἐλέγετο ποτε: κοῦκκος > κοῦκ-κος, κόκκινος > κόκ-κινος, σάκκος > σάκ-κος, πίττα > πίττα, κόττα > κόντ-τα, φέττα > φέτ-τα, πίττωμα > πίτ-τωμα, πάππος > πάπ-πος, σιουππὶ > σιουπ-πὶ κ.ο.κ., ὅπως ἀκόμη καὶ τώρα προφέρονται αἱ λέξεις αὗται καὶ γενικῶς πᾶσαι αἱ διὰ διπλῶν συμφώνων παραδοθεῖσαι εἰς τινὰ νότια ἰδιώματα².

Φαίνεται ὅμως ὅτι εἰς τὸ Σιφνιακὸν ἰδίωμα ἡ προφορὰ αὕτη τῶν διπλῶν συμφώνων δὲν ἐκράτησεν ἐπὶ μακρόν. Προφανῶς ἡ γλῶσσα τῶν λαλούντων, ἀκολουθοῦσα τὴν γενικὴν φωνητικὴν ἀρχὴν τῆς ἡσσοнос προσπαιθείας, δὲν ἠνέχθη ἐπὶ πολὺ τὴν προφορὰν δύο ψιλῶν ἐν συνεχείᾳ, διότι αὕτη ἦτο δυσχερὴς πῶς. Ἐπειδὴ δὲ κατ' αὐτήν, πρὸς ἀποφυγὴν τῆς δυσκολίας ἦν παρεῖχεν, ἠλλοιοῦτο ὁ φθόγγος τοῦ ἑτέρου ἐκ τῶν δύο ψιλῶν συμφώνων καὶ μάλιστα τοῦ δευτέρου ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ ὁμοιάζῃ πρὸς τὴν προφορὰν τοῦ συγγενοῦς δασέος, ἔνεκα

¹ Πβ. Χ. Παντελίδην ἐνθ' ἄν. 28.

² Εἰς τὴν κατηγορίαν αὐτὴν τῶν νοτίων ἰδιωμάτων ἀνήκουν ἡ Κύπρος, αἱ νότιοι Σποράδες, ὁ Ὄξύλιθος, Κύμη, Ἀνδρωνιᾶνοι (Εὐβοίας), ἡ Ἰκαρία καὶ τινες ἄλλαι περιοχαί. Πβ. Β. Φάβην ἐν Ἀθηνᾶ 43 (1931) 104 κέξ., 45 (1933) 346 κέξ. καὶ Χ. Παντελίδην ἐνθ' ἄν.

τούτου ὁ φθόγγος τοῦ δευτέρου ψιλοῦ συμφώνου ὑπέστη τὴν γλωσσικὴν καλουμένην ἀπόκλισην πρὸς τὸν φθόγγον τοῦ δασέος, μετέπεσεν βαθμηδὸν εἰς τὸν φθόγγον τούτου καὶ τέλος ἀντικατεστάθη τὸ δεύτερον ψιλὸν σύμφωνον ἀπὸ τὸ ἀντίστοιχον δασύ.

Ὅτι δὲ καθαρῶς φωνητικοὶ λόγοι ἐπέβαλον τὴν τροπὴν ταύτην καθίσταται δῆλον, διότι ἀνάλογον ἀκριβῶς φαινόμενον ἐμφανίζεται καὶ ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχουν διπλᾶ δασέα σύμφωνα. Ἐκ δύο δηλαδὴ δασέων συμφώνων, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἕτερον προῆλθεν ἐξ ἀφομοιώσεως ἐτροάπη ἔπειτα τοῦτο εἰς τὸ συγγενὲς ψιλὸν διὰ τὸν ἴδιον, ὡς εἰκός, λόγον, ἔνεκα δηλονότι τῆς δυσκόλου ἐν συνεχείᾳ προφορᾶς δύο δασέων φθόγγων. Ἐτροάπη δὲ τὸ πρῶτον δασὺ σύμφωνον καὶ οὐχὶ τὸ δεύτερον, διότι τοῦτο ἀκριβῶς ἀπῆτει ἢ εὐκολία τῆς γλώσσης. Τοιοῦτοτρόπως ἐν Ἀστυπαλαίᾳ, Καλύμνῳ καὶ Σύμῃ ἔχομεν: ἀνθός > ἀθ-θός > ἀτθός, ἄλυνθας > ἄλυθ-θας > ἄλυτθας = ὄλυνθος, ξανθός > ξαθ-θός > ξατθός, μανθαίνω > μαθ-θαίνω > ματ-θαίνω, ἐνθυμοῦμαι > ἐθ-θυμοῦμαι > ἐτθυμοῦμαι, ἐμαράνθηκε > ἐμαράθ-θηκε > ἐμαράτθηκε (Ἰδ. X. Παντελίδην ἐνθ' ἄν. 47).

Πῶς ὅμως ἤδη τὸ φαινόμενον τοῦτο ἀπαντᾷ καὶ εἰς λέξεις, τῶν ὁποίων, εἴτε Ἑλληνικαὶ εἶναι αὐταὶ εἴτε ξέναι, ἢ παραδεδομένη αὐτῶν γραφὴ εἶναι δι' ἑνὸς ψιλοῦ; Νομίζομεν ὅτι εἶναι ἀνάγκη ν' ἀνοιζητήσωμεν τὴν ἐρμηνείαν τοῦ φαινομένου εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἀναλογίας. Ἐπεξετάθη δηλαδὴ πρῶτον ἀναλογικῶς ὁ διπλασιασμός τῶν συμφώνων¹ — ἐνταῦθα τῶν ψιλῶν — καὶ ἔπειτα ἐνεφανίσθη τὸ φαινόμενον τῆς ἀνομοιώσεως.

Κατὰ ταῦτα λοιπὸν πρέπει νὰ δεχθῶμεν ἐν τῷ Σιφνιακῷ ἰδιώματι τὴν ἐξελικτικὴν σειρὰν: πρόβατο > πρόβατ-το > πρόβατθο, ποιῆ > ποι-τιῆ > ποιθῆ, κρεββάτι > κρεββάτ-τι > κρεββάτθι, πάτωμα > πάτ-τωμα > πάτθωμα, χασάπης > χασάπ-πης > χασάπφης, σούρουπο > σούρουπ-πο > σούρουπφο, κῆπος > κῆπ-πος > κῆπφος, ντακούνι > ντακ-κούνι > ντακχούνι κτλ. Πιστεύομεν δὲ ὅτι ἡ ὑπόθεσις ἡμῶν αὕτη εἶναι βάσιμος διότι ἀκόμη καὶ σήμερον εἰς τινὰ νότια ἰδιώματα ἔχομεν προφορὰν διπλῶν συμφώνων καὶ εἰς ὅσας λέξεις ἡ ἀρχαία γλῶσσα παραδίδει ἐν μόνον σύμφωνον². Οὕτω λέγεται: πάτωμα > πάτ-τωμα Χίος, κρέββατος > κρέββατ-τος, πρόβατο > πρόβατ-το Τῆλος, ποιῆς > ποι-τιῆς Κάλυμνος, ποιῆ > ποι-τιῆ Κύπρος, Κῶς, ἀπηδῶ > ἀπ-πηδῶ, ἀπέξω > ἀπ-πέξω Κύπρος κ.π.ᾶ.

¹ Πβ. X. Παντελίδην ἐνθ' ἄν. 30.

² Σημειωτέον ὅτι ὁ τοιοῦτος διπλασιασμός προκειμένου περὶ τῶν ψιλῶν συμφώνων ἐλάχιστα συμβαίνει διὰ τὸ σύμφωνον κ, ἄγνωστον διατί.

B'.

Ἐμφάνις φθόγγου ντζ ἀντὶ ζ¹.

〈 ζ = ντζ 〉

Συμφώνως πρὸς τὸ φωνητικὸν τοῦτο φαινόμενον ἔχομεν πάντοτε εἰς τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα τῶν Σιφνίων ἀντὶ τοῦ συμφώνου ζ τὸ συμφωνικὸν σύμπλεγμα ντζ². Ἐνῶ δὲ τὸ φαινόμενον τοῦτο εἶναι καθολικὸν προκειμένου περὶ τῶν λέξεων τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης δὲν παρατηρεῖται ὅμως καὶ εἰς πάσας τὰς δανείους λέξεις, παρὰ εἰς τινὰς μόνον ἐκ τούτων.

Ἐχομεν ἐπομένως εἰς τὸ Σιφνιακὸν ἰδίωμα: ποτίζω > ποτίντζω, βράζω > βράντζω, παίζω > παίντζω, ἀρπάζω > ἀρπάντζω, ἀλλάζω > ἀλλάντζω, ξεμντίζω > ξεμντίντζω, ζάχαρι > ντζάχαρι, πεζούλλα > πεντζούλλα, ρύζι > ρύντζι, ἀντιφεγγίζω > ἀντιφεγγίντζω = ἀμυδροῶς βλέπω, ἀμωρῶζος > ἀμωρῶντζος, καπλαδίζω > καπλαδίντζω.

Ὅπως εἶναι φανερὸν ἔχομεν ἐνταῦθα μίαν, ἐντελῶς διάφορον τῆς κοινῆς, προφορὰν τοῦ συμφώνου ζ. Τὸ φαινόμενον τοῦτο τινὲς μὲν θεωροῦν ὡς κληρονομίαν τῆς παρ' ἀρχαίοις προφορᾶς τοῦ συμφώνου ἣτις ἦτο ποικίλη, ἄλλοι δὲ νεώτερον ἐντελῶς φαινόμενον καὶ ἐπομένως ἄσχετον τῆς ὑπὸ τῶν ἀρχαίων πολλαπλῆς προφορᾶς τοῦ ζ. Πρὸ πάσης ὅμως ἐρμηνείας τοῦ φαινομένου ἀνάγκη πρότερον νὰ δηλώσωμεν ὅτι πλὴν τῆς ἀνωτέρω ἔχομεν καὶ πολλὰς ἄλλας ἀλλοιώσεις τοῦ ζ εἰς ἀρκετὰ Νεοελληνικὰ ἰδιώματα, μάλιστα νότια, ὡς καὶ εἰς τὰς Ἑλληνοφώνους περιοχὰς Bona καὶ Otranto, τὰς ἐξῆς:

α) ζ > ζ-ζ ἐν Ὁξύλιθῳ, Ἀνδρωνιάνοις (Εὐβοίας), Ρόδῳ, Ἰκαρία, Καρπάθῳ, Χίῳ ὡς: μαράζι > μαράζ-ζι, μαραζώνω > μαραζ-ζώνω, ἰσάζω > σάζω > σάζ-ζω Ὁξύλιθος, πεζούλλι > πεζ-ζούλλι Ἀνδρωνιᾶνοι, ἀποχιρίζω > ἀποχιζ-ζω, παίζω > παίζ-ζω Ρόδος, βυζι > βυζ-ζι, βυζάνω > βυζ-ζάνω, μαζι > μαζ-ζι Ἰκαρία, Κάροπαθος, Χίος³.

β) ζ > τζ ἐν Καρπάθῳ, Κῶ, Σκύρῳ, Σύμῃ οἶον: σφάζω > σφάτζω, μυρίζω > μυρίτζω, μαζι > ματζι, βυζάνω > βυτζάνω Κάροπαθος, ἀγοράζω > ἀγοράτζω, ἀγκα-

¹ Τὸ φαινόμενον ἀπαντᾷ ἐκτὸς τῆς Σίφνου καὶ εἰς τὰς νήσους Ἀστυπάλαιαν, Ρόδον, Πάτμον, Λέρον. Ἰδ. Χ. Παντελίδην ἐνθ' ἀν. 41.

² Πβ. Φ. Κουκουλέν ἐν Ἀθηνᾶ 36 (1924) 256 καὶ I. Βογιατζίδην ἐν Ἀθηνᾶ 35 (1923) 77.

³ Ἐνταῦθα πρόκειται βεβαίως περὶ διπλώσεως τοῦ ζ. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ αὐτὴ ἡ διπλωσις εἶναι μία ἀπαρχὴ πρὸς ἀλλοίωσιν τοῦ φθόγγου τοῦ ἐνὸς ζ διὰ τοῦτο καὶ τὸ φαινόμενον τῆς διπλώσεως δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν ὡς μίαν ἀπὸ τὰς σημερινὰς ποικίλας προφορᾶς τοῦ συμφώνου τούτου.

λεάζω > ἀγκαλεάτζω Σύμη, σιάζω > σιάτζω, παίζω > παίτζω, μαζί > ματζι Κως, Σύμη, ἀφρίζει > ἀφρίτζει, βρίζει > βρίτζει, ἀλλάζει > ἀλλάτζει, σιάζει > σιάτζει, ἀχνίζει > ἀχνίτζει Σκύρος¹.

γ) ζ > dζ, ddζ Bova, Otranto Κάτω Ἰταλίας ἦτοι : μοιράζω > μοιράdζω, λαχανιάζω > λαχανιάdζω, μαγαρίζω > μαγαρίdζω, σφάζω > σφάdζω, σκάζω > σκάdζω Otranto, κράζω > κράddζω, λιμπίζομαι > λιμπίddζομαι, σφάζω > σφάddζω, μάζα > μάddζα, μυρίζω > μυρίdζω καὶ μυρίddζω, ζουνάρι > dζουνάρι Bova κτλ.².

Ἦδη ἐξετάζοντες εἰδικώτερον τὴν ἐμφάνισιν εἰς τὸ ἰδίωμα τῆς Σίφνου τοῦ φθόγγου ντζ ἀντὶ τοῦ ζ, εἰάν δηλαδὴ ὁ φθόγγος οὗτος εἶναι κληρονομία τῆς ποικίλης παρ' ἀρχαίοις προφορᾶς τοῦ συμφώνου τούτου³ ἢ φαινόμενον νεώτερον, ἔχομεν νὰ σημειώσωμεν τὰ ἑξῆς :

Ὁ Κ. Dieterich, Sprache und Volksüberlieferungen der Südlichen Sporaden 58 κέξ., Wien 1908, ἐξετάζων τὴν ἐμφάνισιν τοῦ φθόγγου ντζ ἀντὶ τοῦ ζ εἰς τὸ Σιφνιακὸν ἰδίωμα ὡς καὶ τὰς λοιπὰς τοῦ συμφώνου τούτου φθογγικὰς ἀλλοιώσεις εἰς ἄλλα Νεοελληνικὰ ἰδιώματα, εἰκάζει ὅτι τὸ φαινόμενον τοῦτο πιθανῶς εἶναι νέον, ἄσχετον πρὸς τὴν ἀρχαίαν προφορὰν τοῦ ζ, διότι, ὅπως ὑποστηρίζει, δὲν ἀπαντᾷ καὶ εἰς τὰς ξένας λέξεις. Ἐφ' ὅσον ὅμως τὸ φαινόμενον τοῦτο ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐσημειώσαμεν συναντῶμεν καὶ εἰς ξένας λέξεις ἔστω καὶ εἰς τινὰς μόνον τούτων, ὡς ἀμωρῶζος > ἀμωρῶντζος, καπλαδίζω > καπλαdίντζω, δὲν δυνάμεθα πλέον νὰ παραμείνωμεν εἰς τὴν εἰκασίαν ταύτην.

Ἀντιθέτως ὁ Γ. Χατζιδάκις, Ἀκαδημικὰ Ἀναγνώσματα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Τόμος Α² 132, Ἀθῆναι 1924, θεωρεῖ τὴν διπλὴν τοῦ ζ προφορὰν ἦτοι ζ > ζ-ζ ὡς καὶ τὸν φθόγγον τζ ἀντὶ ζ ἐν τῇ Νέᾳ Ἑλληνικῇ ὡς ἔχνη τῆς παλαιᾶς τοῦ ζ ποικιλίας. Ἐπίσης ὁ Χ. Παντελίδης ἐνθ' ἀν. 41 παραδέχεται τὴν πολλαπλὴν τοῦ συμφώνου τούτου προφορὰν ὡς λείψανον μᾶλλον ἀρχαῖον.

Ἐὰν λοιπὸν πρὸς τούτοις ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἀνάλογον προφορὰν τοῦ ζ ἔχομεν, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐδηλώσαμεν, καὶ εἰς τὴν Κατωιταλικὴν διάλεκτον, ἦτις,

¹ Περὶ τῶν ἐκ Σκύρου παραδειγμάτων ἰδ. Β. Φάβην ἐν Τεσσαρακονταετηρίδι Κ. Κόντου 251, ἐν Ἀθήναις 1909.

² Τὰ παραδείγματα ταῦτα ἔλαβον ἐκ τοῦ Gerhard Rohlfs, Etymologisches Wörterbuch der unteritalienischen Gräzität, Halle (Saale) 1930, διετήρησα δὲ καὶ τὴν γραφὴν τούτου, καθ' ἣν τὸ μὲν *dj* δηλοῖ τὸ ἡμέτερον βραχὺ τζ τὸ δὲ *ddj* τὸ μακρὸν τζ.

³ Περὶ τῆς ἀρχαίας προφορᾶς τοῦ ζ ἰδ. Γ. Χατζιδάκιν, Ἀκαδημικὰ Ἀναγνώσματα εἰς τὴν Ἑλληνικὴν τόμος Α² 129 κέξ, Ἀθῆναι 1924 καὶ πβ. Θ. Παπαδημητρακόπουλον ἐν Ἀθηνῶν 7 (1895) 139 καὶ P. Kretschmer ἐν Einleitung in die Altertumswissenschaft I, 6, 15, Leipzig und Berlin 1923. Ἐνταῦθα ὁ P. Kretschmer ὁμιλεῖ περὶ τριπλῆς προφορᾶς τοῦ ζ παρ' ἀρχαίοις.

ὅπως καὶ αἱ λοιπαὶ Νεοελληνικαὶ διάλεκτοι, πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς πιστότερον διατηροῦσα τὴν παράδοσιν τῆς γλώσσης, ἀνάγκη νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ σημερινὴ εἰς τὴν Νέαν Ἑλληνικὴν πολλαπλῆ προφορὰ τοῦ ζ καὶ ἐπομένως καὶ ἡ ἐν τῷ Σιφνιακῷ ἰδιώματι ἐμφάνισις τζ > ζ εἶναι μᾶλλον ἀρχαία κληρονομία. Βραδύτερον δὲ ἀνεπτύχθη ἐν τῷ ἰδιώματι τούτῳ διὰ λόγους φωνητικούς τὸ ἔρρινον ὥστε ὁ φθόγγος οὗτος προσέλαβεν τὴν σημερινὴν του μορφήν ντζ¹.

Γ'.

Τροπὴ τοῦ φθόγγου λι εἰς γι ἐν συνιζήσει².

(*λια = για, λιε = γιε, λιθ = γιο*)

Τέλος ἐν ἓκ τῶν χαρακτηριστικῶν ἐπίσης γνωρισμάτων τοῦ Σιφνιακοῦ ἰδιώματος εἶναι καὶ τὸ ἀνωτέρω φαινόμενον.

Κατὰ τοῦτο ἔχομεν: ἀμπέλια > ἀμπέγια, χιλιάδες > χιγιάδες, λιοτρίβει > γιοτρίβει, παλιός > παγιός, ἥλιος > νήλιος > νήγιος, φασόλια > φασόγια, πούλια > πούγια, ρεφουλιά > ρεφουγιά = βίαιος ἀπὸ θαλάσσης ἄνεμος μικρᾶς διαρκείας, σπηλιά > σπηγιά, δουλιὰ > δουγιά, παλιέ > παγιέ «παγιέ καημέ», δουλιῶ > δουγιῶ = δειλιῶ, γυαλιὰ > γυαγιά, ἐλιά > ἐγια, ἐλιές > ἐγιές³.

Ὅπως βλέπομεν ἓκ τῶν παρατεθέντων παραδειγμάτων τὸ σύμφωνον λ ἐφ'

¹ Ἄς σημειωθῆ ὅτι ἀνάλογον ἢ μᾶλλον ἀκριβῶς ἀντίθετον φαινόμενον συναντῶμεν εἰς τὸ ἐν λόγῳ γλωσσικὸν ἰδίωμα εἰς λέξεις τῆς Νέας Ἑλληνικῆς ἐφ' ὅσον αὐταὶ εἶναι εἴτε ξένα, εἴτε νεώτεροι Ἑλληνικοὶ σχηματισμοί. Ὁ ἐν αὐταῖς δηλαδὴ ὑπάρχων ἀρχικὸς φθόγγος ντζ ἢ τζ δὲν διατηρεῖται εἰς τὸ ἐξεταζόμενον ἰδίωμα ἀλλ' ἀντ' αὐτοῦ ἐμφανίζεται ζ. Ἐχομεν δηλαδή: τζάμι > ζάμι, νεραντζεά, νερατζεά > νεραζεά, τζίτζικας > ζίζικας, σκαντζόχερος, σκατζόχερος > σκαζόχερος, τζέπη > ζέπη, τζόγος > ζόγος κττ. Τὸ φαινόμενον ὄντως περίεργον ἀλλὰ καὶ λίαν χαρακτηριστικὸν ὀφείλεται βεβαίως καὶ τοῦτο εἰς λόγους φωνητικούς. Ἐξεταζόμενον δὲ σχετικῶς πρὸς τὸ ἀνωτέρω ἀνάλογον φαινόμενον μαρτυρεῖ ὅτι οἱ λαλοῦντες προφανῶς τοὺς δύο τούτους ὁμοίους ἢ συγγενεῖς φθόγγους, ἦτοι τὸν ἐκ τοῦ συμφώνου ζ προελθόντα φθόγγον ντζ καὶ τοὺς ἀρχῆθεν ἐν ταῖς λέξεσιν ὑπάρχοντας φθόγγους ντζ ἢ τζ ἐπὶ τοσοῦτον διαφόρως προέφερον, ὥστε ὁ γνήσιος, ἅς τὸν χαρακτηρίσωμεν οὕτω, φθόγγος, προφερόμενος ὁμοίαζεν πρὸς τὸν φθόγγον τοῦ ζ, παρὰ τοῦ ὁποίου καὶ τελικῶς ἀντικατεστάθη.

² Τὸ φωνητικὸν τοῦτο φαινόμενον ἔξ ὅσων γνωρίζω ἀπαντᾷ ὡσαύτως εἰς τὴν νῆσον Κέρκυραν, εἰς τὴν Σμύρνην (σήμερον πρόσφυγες ἐκ Σμύρνης τῆς Μικρᾶς Ἀσίας προφέρουν ἀκόμη οὕτω) εἰς Κίμωλον καὶ Σαμοθράκην. Περὶ τῆς τελευταίας πβ. K. Dieterich ἐνθ' ἀν. 86.

³ Ἐν τῇ καταγραφῇ τῶν παραδειγμάτων δὲν ἐτήρησα τὴν ἱστορικὴν γραφήν μὴ τυχὸν προέκυπτεν ἐκ ταύτης σύγχυσις τις ὡς πρὸς τὴν γραφικὴν παράστασιν τῶν φθόγγων. Ἄλλωστε τὸ φαινόμενον τοῦτο καθαρῶς φωνητικὸν οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν ἱστορικὴν γραφήν τῶν λέξεων. Εἰς τὰ τρία τελευταῖα παραδείγματα πιστοῦμεν ἔτι μᾶλλον ἐπίδοσιν τοῦ φαινομένου, πάχυνσιν δηλονότι τοῦ γ.

ὅσον μετ' αὐτὸ ἀκολουθεῖ *i* τρέπεται πάντοτε ἐν συνιζήσει εἰς *γ*. Ἐνάγκη λοιπὸν νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι εἰς τὴν τοιαύτην πάθησιν τοῦ συμφώνου συνεργοῦσιν πλὴν τοῦ *i* καὶ οἱ ἀκολουθοῦντες καὶ μετ' αὐτοῦ συνιζανόμενοι φθόγγοι. Κυρίως δηλαδὴ εἰπεῖν δὲν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ αὐτοτελοῦς τροπῆς τοῦ *λ* εἰς *γ*, ἀλλὰ περὶ ἀλλοιώσεως ἢ τροπῆς τοῦ φθόγγου *λι* εἰς *γι*¹, ἐν συνιζήσει μετὰ τῶν φωνηέντων *α, ε, ο* ἐκφερομένου.

Τὸ φαινόμενον τοῦτο καθαρῶς φωνητικὸν εἶναι μία ἐκ τῶν πολλαπλῶν παθήσεων, εἰς ἃς συμπαράσχει τὸ φωνῆεν *i* ἐν συνιζήσει μετ' ἄλλων φωνηέντων τινὰ τῶν πρὸ αὐτοῦ συμφώνων.

Οὕτω εἰς τινὰ νότια ἰδιώματα ἔχομεν ἀλλοίωσιν τῶν ὀδοντικῶν *τ, δ, θ*, ὡς :
σπίτια > *σπίθκια* Ἰκαρία, *τέτιος* > *τέθιος* Μεγίστη, *μάτια* > *μάδια* Κάροπαθος,
σπίτια > *σπίδια* Κύπρος, *φωτιά* > *φωδιά* Κάσος, *παιχνίδια* > *παιχνίντζια*, *λουλού-
 δια* > *λουλούντζια* Κάλυμνος, *ἀλήθεια* > *ἀλήτσεια*, *ἀγκάθια* > *ἀγκάτσια* Κάλυμνος².

Παρατηροῦμεν λοιπὸν ὅτι ὁ φθόγγος *i* διατιθέμενος μεθ' ὠρισμένων συμφώνων ἐν συνιζήσει προκαλεῖ ἀλλοίωσιν τῶν φθόγγων τούτων. Ὡς δὲ καθίσταται ἐκ τῶν παραδειγμάτων φανερὸν ἀλλοιοῦνται οἱ τοιοῦτοι φθόγγοι οὐχὶ εἰκῆ καὶ ὡς ἔτυχεν, ἀλλ' ἐπὶ τῇ βάσει τῶν γνωστῶν φωνητικῶν κανόνων, καθ' οὓς πᾶς φθόγγος μεταβάλλεται ἢ τρέπεται εἰς τὸν συγγενῆ αὐτοῦ φθόγγον.

Κατὰ τὴν αὐτὴν λοιπὸν γλωσσικὴν ἀρχὴν καὶ εἰς τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν ἰδίωμα τὸ σύμφωνον *λ+i* ἢ ὀρθότερον ὁ φθόγγος *λι*, ἐν συνιζήσει μετὰ τῶν φωνηέντων *α, ε, ο* ἐκφερόμενος ἔνεκα τῆς συγγενείας ἐν τῇ προφορᾷ, ὑπέστη ἀπόκλισιν πρὸς τὸν συγγενῆ φθόγγον *γι* καὶ τέλος ἐτρόπη εἰς τοῦτον. Εἶναι δὲ συγγενεῖς οἱ δύο οὗτοι φθόγγοι, διότι κατὰ τὴν ἄρθρωσιν ἀμφοτέρων ἐν συνιζήσει μετὰ τῶν φωνηέντων *α, ε, ο* ἡ γλῶσσα ἐφάπτεται σημείων τοῦ οὐρανίσκου ἐγγὺς ἀλλήλων κειμένων. Ἐπομένως εὐκόλος ἡ τροπὴ τοῦ φθόγγου *λι* εἰς *γι*³.

I. X. ΠΟΥΛΟΣ

¹ Πβ. Φ. Κουκουλέν ἐνθ' ἄν. καὶ I Βογιατζίδην ἐν Ἀθηνᾶ 37 (1925) 119.

² Ἰδ. X. Παντελίδην ἐνθ' ἄν. 8 κέξ.

³ Πβ. τὴν ἐν τῇ Γαλλικῇ γλώσσῃ προφορὰν τοῦ *li* ὡς *gi*, περὶ ἧς πιστεύομεν ὅτι ὀφείλεται εἰς τὴν αὐτὴν φωνητικὴν αἰτίαν.

ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ

Α

ἀβασάνιστος - στωσ 24 ἄβγα 138 Ἄβγαρος 97 ἀβγουλλέ 67 ἀβγουλλέα 67 ἀβζέστι 97 ἄβζηστος 97 ἄβρωτος 24 ἀγανός 24 ἀγγονίν 8 ἀγελάς 25 ἀγκατα 99 ἀγκριφιᾶζομαι 111 ἄγολο 124 ἀγουδούρα 120 ἀγράδα 101 ἀγράσσω 101 ἀγριονογουριά 118 ἀγριοροῦνιά 118 ἀγριοχιμάριδον 118 ἀγριοχιμαριῶνας 118 ἀγριοχίμαρον 118 ἀγρός < ἀργός 101 ἀ(γ)ύλιστος 124 ἀδηόνι 109 ἀδρεύω 101 ἀδρεφός 93 ἀειδανός 100 Ἄθηνα 83 κέξ. ἀθρακάλη 125 ἀθραλάκη 125 ἀκαθουγήδιφτους 134 ἀκόρδωμα 101 ἀκουρμάζομαι 101 ἀκουρμαίνω 101 ἀκράζομαι 110 ἀκροθίγγαστος 8	ἀλλάνταβος 127 ἀλλάντζω 146 ἀλαχνός 126 ἀλέργος 93 ἀλιάδα 109 ἀλιβάν'σα 126 ἀλιβρέ 52 ἀλιμουνάτ'ς 126 ἀλόχτερας 138 ἄλυτθας 145 ἀλυχτιάω 138 ἀλώινα 131 ἀλωνεύω 9 ἀμαθαριά 122 ἀμαραθιά 118 ἀμιθρέω 118 ἀμιθρός 118 ἀμμοδέτα 9 ἀμόργαλα 102 ἄμοχρος 102 ἀμπέγια 148 ἀμυγδαλέ 52 ἀμυγδάλι 10 ἀμύγδαλος 10 ἀμύγλαδο 124 ἀμωρῶντζος 146 ἀναβάλλουσα 126 Ἄνάβαρζα 134 ἀναβούρα 119 ἄναγους 130 ἀνάγυρος 118 ἀναδρῆκα 102 ἀναθρῆκα 102 ἀνακνόθηκα 100 ἀναλογχόω 35 σημ. 4 ἀναπαή 22 ἀναχλός 126 ἀνεβήζω 97 ἀνεγρώνιστος 118	ἀνεμογάμης 126 σημ. ἀνεμολάτης 126 ἀνεμπουκόνω 130 ἀνερθέβγω 93 ἀνεσφελακιά 139 ἀνθρακος 142 ἀνιτερι 136 σημ. ἀνιχία 132 ἀντάλλαβος 127 ἄνταλλος 127 κέξ. ἄνταφλος 128 ἀντικλήνι 129 ἀντικνήμιον 129 ἀντίπτυος 136 ἀντιφεγγίντζω 146 Ἄντρές 52 ἀωνίδα 131 ἄξαθ - θε 52 ἄξινογύρι 121 ἄξινορούγι 121 ἀπιστιᾶ 108 ἀποκάτω 10 ἀποκεφαλίζω 25 ἀπολειμάροι 130 ἀποπάνω 10 ἀπορθακόνω 93 ἀπορρεπίσκειται 10 ἀπορροίτζω 11 ἀπορροχάζω 11 ἀπορρυπίζω 10 ἀπορχιδάστος 11 ἀπόσταμα 11 ἀποτιγρώνω 20 ἀπότιχο 138 ἀπότιμος 12 ἀποτιμώω 12 ἀποτιμώνω 12 ἀπότοκο 134 κέξ. ἀπότονος 13

ἀποτραγῶ 12
 ἀποτραγῶν 12
 ἀποτραγηλίζω 25
 ἀπουκρῆ 52
 ἀποχάσμι 22
 ἀποχλομιάζω 13
 ἀπυρῆ 67₃
 ἀπυρέα 67₃
 ἀρά (= ἀραιά) 59
 ἀραμαθιά 122
 ἀργεῖφνα 93
 ἀργουλίδα 93
 ἀρδάζω 93
 ἀρδάχνω 93
 ἀρδάχτι 93
 ἀρδός 94
 ἀρεόπλανο 94
 ἀρετὰ 11
 ἀρθιμός κτλ. 98
 ἀρθωπος 94
 ἀρκολογοῦμαι 94
 ἀρκοσεράμιδον 118
 ἀρκοσεραμιῶνας 118
 ἀρκοσέραμον 118
 ἀρμάζω 140
 ἀρμαθῆ 52
 ἀρμαθιά 118, 122
 ἀρμαστός 140
 ἀρμαστρα 140
 ἀρμέγω 98
 ἀρμόγαλα 102
 ἀρμόζω 140
 ἀρμυροκουλλούρα 114
 ἀρμυροκουρούνα 114
 ἀρνιχεύω 132
 ἀρούνας 118
 ἀρπαλιά 97
 ἀρπάντζω 146
 ἀρτικά 135
 ἀρχινή 23 σημ.
 ἀσβεστῆ 67₃
 ἀσβεστέα 67₃
 ἄσ'βους 132
 ἀσερνικός 102
 ἀσκάλ'πας 136
 ἀσκόντριχα 123

ἀσκόχεντρα 123
 ἀσπέδελος 124
 ἀσπίλιδας 124
 ἀστέρας 54₁
 ἀστραπά 11
 ἀσφέδελος 124
 ἀτθός 145
 ἀτιμῶ 12
 ἀφακράζομαι 110 κέξ.
 ἀφακροῦμαι 111
 ἀφιγκράζομαι 111
 ἀφιγκριάζομαι 111
 ἀφικροῦμαι 111
 ἀφκροῦμαι 111
 Ἄφλάτζια 49
 ἀφοδάρα 120
 ἀφορμά 11
 ἀφουγκράζομαι 111
 ἀφρομή 94
 ἀφροπαράγαδο 34
 ἀφρόχειλο 49
 ἀχλαδῆ 58
 ἀχλαδιά 58
 ἀχπαράζω 13

B

βαθὰ (= βαθέα) 59
 βαθῆ (ἢ καὶ τὰ) 52
 βάσανον 130
 βασικὸ 127
 βάλτος 107
 βαρὰ (= βαρέα) 59₂
 βαρβανόχηρα 119
 βαρβαρόχηνα 119
 βάσαρμος 102
 βασιλῆς 52, 56, 57 κέξ.
 βαφῆς 52
 βγάζω 97
 βγαίνω 97
 βγατὸ 97
 βεδούρι 119
 βεργῆ 58
 βερικουκῆ 58
 βερούδι 119
 βέρουχο 137
 βλετροῦ 42, 63, 69

βλιθιάς 58
 βλιτῆς 58
 βλούχα 98
 βοετός 21
 βολίμι 128
 βομός 128
 βοντῆ 52
 βορδοτριχί 56
 βορῆς 52
 βόρμος 102
 βοτυρῆ 67
 βοτυρέα 67
 βούα 134
 Βουδομμάτης 78
 βούρβα 102
 βοῦρλο 102
 βούρουχο 137
 βουτθῶ 144
 βράντζω 146
 βραχνός 108
 βρίθι 102
 βρίθια 121
 Βρομοφρεάτσι 49
 βροντὰ 11
 βροντοτριχί 56
 βυζῆ 52

Γ

γάβρος 102.
 γάδιαρος 109
 γαμαρίζω 129
 γάμμα 35 σημ. 5
 γαμοστόλος 26
 γαλιά 98
 γάρα(δ)ος 119
 γαρούδι 119
 γγαρούλας 124
 γενῆ 56
 γενέα 66 κέξ.
 γεννατῆ 21
 γεννετὰ 26
 γενόμαστε 139
 γενόμεστα 139
 γενόντασε 133
 γενόσαντε 133
 γίνα 131

γιοτρίβει 148
 γληρι 116, 126
 γλίδα 98
 γλουθυμῶ κλπ. 98
 γνάφαλον 132
 γόγγρος 104 κέξ.
 γογγρώνη 105
 γοή 109 σημ.
 γούζιομαι 109
 cumulus 125, 129
 Γουρλομάτα 78
 γούνα 120 κέξ.
 γρά 58, 59,
 γράστα 94
 γρέ 52
 γριζεύω 14
 γρούβα 102 σημ.
 γρωνίζω 118
 γρώνιμος 118
 γυαγιά 148
 γυναικίτης 155
 γυναιτίκι 135

Δ

δαβρι 120
 δάβρος 120
 δάλαλητής 14
 δασύς 26
 δαυλαριά 141
 δάχνη 119
 δαχνός 119
 δεινίζω 131
 δειοποιῶ 110
 δείωλο 110
 δεκαρά 58
 δεντρο 62 κέξ.
 δεντρονίβαλο 126
 δερπάνι 103
 Δέρφυ 88
 δημάκιον 14
 δῆστο 133
 διαλαλῶ 14
 διβλίζω 124
 διές 110
 Δικόνημος 131
 δινα 131

διουμε(να) κτλ. 110
 Διφλιάς 49
 Διχαλόνησα 124
 δίχοντος 103
 δίχωτος 103
 δοθή 14
 δονός 131
 δοντέ 52
 δοράφινον 120
 δορῶ 120
 δόρωμα 120
 δορώνω 120
 δουγιά 148
 δουγιῶ 148
 δουκιμαζώ 129
 δουμάκιν 14
 δουματσιαζώ 129
 δουραφόνια 120
 δριτσούλα 137

Ε

Ἐγηδήτρια 134
 ἐγιά 148
 ἐγιές 148
 εἴνορο 138
 ἐκνομή 18
 ἐκνομίζω 18
 ἐκπνοίζω 15
 ἐκριζεύω 14
 ἐκσπαράττω 13
 ἐλά 59,
 ἐλαϊά 67,
 ἐλέ 52, 58
 ἐλιά 58
 ἐμαράτθηκε 145
 ἔμνοστος 26
 ἐν 54₁
 ἐξεπνόισε 15
 ἔξεργος 15
 ἔξοινος 16
 ἔπεργος 15
 ἐπίτοκος 134 κέξ.
 ἐρμίγγιον 135
 ἐρμιγγοβότανο 135
 ἔσπυρον 113
 ἐτθυμοῦμαι 145

F

facla 99

Z

ζάμι 148
 ζαμνίν 107
 ζαμπέ 52
 ζελμονῶ 125
 ζέπη 148
 ζηλμονῶ 125
 ζιβλουγιάτης 123 κέξ.
 ζίζικας 148
 ζιμγαδένιος 100
 ζόγος 148
 ζωνέ 52

G

gábanou 130

H

ήλις 60

Θ

Θήβα 83 κέξ.
 Θιάκι 88, 110
 θράσος 122
 Θριάσι 49_a
 θρομύλι 103
 θρούμπη 94
 θρούνι 103
 θρουαλλίς 116 σημ.
 θρύβαλο 123 σημ.
 θρύβουλο 123 σημ.
 θρύμβη 94
 θρύμβος 94
 θυδίρα 120
 θύσανοι 37 σημ. 1

I

ιερές 56
 ἰνάσι 15
 ἰνίασι 16
 ἰνω - ἰνω 16
 ἰόνθων 99 σημ.
 ἰονθωνάριον 99
 ἰχώριον 16

Κ

- καθριά 103
 καθρέφτης 113
 καθερμενή 94
 κάθοπτρον 112
 καθουγήδα 134
 καθρέφτης 113
 καθρύπτης 112 κέξ.
 καθύρπτης 112
 καθύφτρα 113
 Καισαρεία 81
 Καισαρεία 80
 Καισαρηνή 82
 Καισαριανή 80
 καλαμάτα 78
 καλαμέ 52
 Καλαμ(μ)άτα 78
 καλάουρας 116
 καλατζάουρας 135
 καλατζή 22 σημ.
 Καλομμάτος 79
 κάλωνα 126
 Καλοφλιάς 49
 καματίζω 16
 καμπρολάχανο 103
 κάνδαρος 142
 Κάνδαρος 142
 κάννολα 126
 καπετάνος 136
 καπλαδίντζω 146
 κάπφα 144
 καράβολος 116
 καρβουνέ 52
 καρè 52
 καρμπολάχανο 103
 καρφέτης 112 κέξ.
 καρφύχτης 112 κέξ.
 Καστερονός 103
 κατάκριτα 55
 κατασταλαγή 22
 κατεπάνος 136
 κατεπάνω 136
 κάτθος 144
 κάτοπτον 111 κέξ.
 κατρέφτης 112 κέξ.
 κατρώφτης 112 κέξ.
- καττέ 67₃
 καπτέα 67₃
 καφύτρα 113
 καψιμάδι 136
 κεδè 58
 κεδιά 58
 κεντρι 27
 κέντρο 27
 κεντρούω - ώνω 28
 κεραμές 52
 κερκέλλι 103
 κήπφος 144, 145
 κηροδέτας 10
 κιρτάριν 103
 κισσοδέτας 10
 κλειδαρέ 52
 κόβλα 123
 κόδρα 103
 κοκόδρειλας 103
 κόκχος 143
 κολέ 52
 κονταρά 59₂
 κοπίδιον - δι 16
 κορκόδειλος 62₁
 κορκύδα 103
 κορνιαχτός 94
 κορπο - Ροδίτης 94
 Κόρτων 105
 κορυφεύω 16
 κορυφίζω 16
 κοσσάρα 17
 κόσση 17
 κότηα 144
 κοτρώνα 103 κέξ.
 κοτρώνι 103 κέξ.
 κοτδινόμασκαλέ 52
 κόττα 17
 κουβλι 107
 κουκχι 143
 κόκχινος 143
 κουκχίντζω 144
 κοῦκχος 143
 κουκχούδια 144
 κουλβι 107
 κούλουμα 125
 κολουμαδάκια 125
- κολουράω 141
 κούμουλα 125
 κουμουλάρι 121 σημ.
 κούμουλο 129
 κουπρέ 52
 κουρλόγους 105
 κουρνάρι 105
 κουρσία 105
 κουρταλώ 105
 κουρτουνα 105
 κουρφεύω 16
 κουρφίζω 16
 κουρφός 105
 κουτσνίδα 133
 κουτσουρράφα 133
 κραματίζω 28
 κραπαλλίδα 136
 κρασè 67
 κρασέα 67
 κραφαλός 142
 κρέας 67
 κρεβάττι 145
 κρεββάττι 144
 κρέος 48₁
 κρές 52
 κριββαταρέ 52
 κριε 48₁
 κριτόδουδα 56
 κρόπο 94
 κροσσός 37 σημ. 1
 κρότων 104
 κροτώνη 104
 κρουσεύω 94
 κροῦσος 94
 κρουτουνα 105
 κύβεθρον 94
 κυβέρτι 94
 κύβερτον 94
 κύβετρον 94 κέξ.
 κύρ 73
 κύριος 73

Λ

- λαβδίζω 124
 λα(γ)άγια 124
 λάγγουρας 121

λαδοῖ 105
 λαε̄ 52
 λαίμαργος 105
 λαίρμαγος 95
 λάκχος 143
 λαυδαριά 141
 λαυραδιά 141
 λεβίθα 99
 λεγνός 126
 λειδινὸ 124
 λειτρουγός, - ῶ 95
 λειψὸ 121 σημ.
 λεμίσα 99
 λεμπίδα 125
 λεντίνι 128
 ληγκοῖ 116, 121
 ληγκριάζω 116
 λήγκρις 116
 λημουνησμένα 108
 λίβιον - λίβιν 17
 λίγδα 98
 λιπανάβατος 126
 λισόθωρες 132
 Λιχαδόνησα 124 κέξ.
 λιχμάζω 100
 λιχμίζω 100
 λιχμῶ 100
 λιχτροός 63, 69, 108
 λογχώω 35 σημ. 4
 λουδοριά 107
 λοροῖ 116
 λουγαρίδα 116
 λουθουνάρι 99
 λουχιρός 109
 λοφκοτάρι 135
 λυδοριά 107
 λυκόχασμαν 17
 λυκοχάσμιον - σμιν 17

Μ

Μαγδάλω 98
 μαίλουνα 126
 μαίνουλα 126
 μακουρλός 105
 μακρά 58
 μάλαμα 29

μαλλόρρουπος 115
 μαλλός 34
 μάλουγο 124
 μάννα 34
 μανούλλι 78
 μανούρι 77
 μαρακούλα 115
 μαρόλυπος 115
 μασχαρή 22 σημ.
 ματθαίνω 145
 μάχλας 98
 Μεγαλομμάτης - τα 78
 μεδούλλι 124
 μελικήρα 115
 μελικούρα 115
 μελισσοκήπι 144
 μελούδι 124
 μέλουνα 126
 μελόπιθα 144
 μένουλα 126
 μερεκούλα 115
 μερμιγγοβότανο 135
 μετερτίκι 105
 μηλέ 52
 μηλέᾱ 53, 67,
 μολίβι 128
 μονή 29
 μορυχός 102
 μοςκέ 58
 μουγγροπαράγαδο 34
 μούκουλο 129
 μούργα 76
 μοῦργος 76
 μουρχούτιν 95
 μουστούχα 130
 μουτσέ 52
 μουτ - τε̄ 52
 μουχροούτιν 95
 μπάχλας 98
 μπελίδα 125
 μπλούχα 98
 μπόλι 29
 μπούκλουβα 129
 μπούχλα 98
 μύδγαλο 98
 μυλόρωτος 116

μυρόλωτος 116
 μυρωδέ 58
 μυρωδιά 58

Ν

νεβζήνω 97
 νεβζήω 97
 νεβήζω 97, 100
 νεγλός 126
 νεμονηία 109
 νεομηνία 109
 νεράδος 120
 νεραζεά 148
 νερές 67
 νερό(ν) 42, 52, 53, 58
 νήγρος 148
 νήλις 60
 νηρόν 52, 67
 νηρός 67
 νιαρά 67
 νιαρό 67
 νιαρός 67
 νιαρό 58
 νίγευσαι 106
 νίδα 131
 νιπαλάβατος 126
 νιρόν 55,
 νισχό 99
 νοδάρος 120
 νοδός 131
 νούμερα 119
 ντακχούνι 144, 145
 ντελίνι 128
 ντζάχαρι 146
 ντρίτθα 144
 νύγλος 127
 νυχλοστάτης 127

Ξ

Ξαριταλαγιάζομαι 128
 Ξατθός 145
 Ξεμυτίντζω 146
 Ξενομίζω - μῶ 17
 Ξουμιρέ 52
 Ξυγκέ (ξυγέ) 58
 Ξυλέ 52

Ο

οίκονομή 22 σημ.
 ὀνόγυρος 118
 ὀνωνίς 131
 ὄρεινο 118
 ὄρμάζω 140
 ὄρμαστός 140
 ὄρμαστρα 140
 ὄρμιν 19
 ὄρχιδιάζω 11
 ὄσπιρα 106
 οὔδελο 137

Π

παγιέ 148
 παγιός 148
 παίντζω 146
 παλαία 67,
 παλλάκιον 30
 παξαμάδιον 136
 παξιμάδι 136
 παπανούρα 119
 παπαρούνα 119
 πάπφος 144
 παπφοῦς 144
 παραγάδι 33
 παραγαύδης 33
 παραγαύδιον 33
 παραγαῦδης 37
 paragaudis 33
 παραγωγὰς 35
 παραγώδης 33
 παρακαυδωτός 35
 παράμαλλα 37
 πατελίδα 139
 πατήρθα 95
 πάτθωμα 144, 145
 Πάτρα 83 κέξ.
 παστρεύω 108
 πενιχρός 118
 Πενταγιοί 88
 πεντζούλλα 146
 Περραφλιάς 49
 περβόλι 95
 περιχνός 118
 περνή 23 σημ.

πεσμαθιά 58
 πεσματέ 58
 πετρέ 52
 πετσώνω 120 σημ.
 πηγάδι 45
 ἴπηθοκεύω 138
 πηλώρουκας 115
 πηλωρούκι 115
 πηλωρούχι 115
 πυρωλύχι 115
 πηρωλύχι 115
 πιμυτθῶ 144
 πιργζόνι 106
 πιρνάρι κτλ. 106
 πίτθα 144
 πιτθόμελο 144
 πίτθωμα 144
 πιτθώνω 144
 πλακίν 19
 Πλατανές 58
 Πλατανιάς 58
 πλατέα 67
 πλειὰς 74
 πλουμία 36 σημ. 2
 ποδαρά 58
 ποδαρέ 67
 ποδαρέα 67
 ποδολασά 127
 ποδολαχή 127
 ποδόλαχος 127
 ποδοχαλή 127
 ποδόχαλο 127
 ἴποναφεύγομαι 131
 ποντικέ 58
 ποράδιν 120
 πορπατή 23 σημ.
 πουσουνίζω 136 σημ.
 ποτή 23 σημ.
 ποτθῆ 145
 ποτθῆς 144
 ποτίντζω 146
 ἴπότονος 13
 πούγια 148
 πούδερες 100
 πούλεια 74
 πουραύλιο 106

πουρκιά 106
 πουρνό 106
 ἴποφανεύομαι 131
 πρεμνώδης 104
 πρικὸς κλπ. 95
 Πρινές 52
 πρόβατθο 144, 145
 προβέ 52, 58
 προβιά 58
 προκόβα 95
 προκόλακκος 123
 προσάμορφος 130
 προσφύρα 95
 προτήφη 137
 πρόμιος 110
 πυρρέ 52
 πωγωνίτης 138
 πωτνούτης 138

Ρ

ραβδῆ 58
 ραβδιά 58
 ραχασμάδα 122
 ρδάκος 95
 ρδαπάνι 95
 ρδοσιό 95
 ρδώνω 95
 ρεβογγότανο 135
 ρεγγοβότανο 135
 ρεφουγιά 148
 ρεχαμή 122
 ρήγκλα 116
 ρήγλα 116, 121
 ρηγλί 116, 121
 ρήγλι 121 σημ.
 ριβίθια 121
 ρίγλα 121
 ριγλίζω 121
 ρογῆ 96
 ρογεῖ 95
 ρογχάζω 11
 ροδάκινον 120
 ροδάφινον 120
 ροδάφνον 120
 ρόδωμα 120
 ροδώνω 120

ρομπαθιάζω 96
 ρουκουλάω 141
 ρούμελα 119
 ρούμενα 119
 Ρούφνης 119
 ροφός 96
 ρυμίον - ρυμίν 19
 ρύντζι 146
 ρυτά 30
 ρωγαλίσ 116
 ρῶδο 120
 Ρωδοθέα 120

Σ

σαθρός 122
 σακάζω 19
 σάκχος 143
 Σαλονίκι 88
 σαμά 58
 σαμαία 20
 σαμαιά - μά - μέ 19
 σαμέ 52, 58
 σαμιά 58
 σέν 54,
 σέρπη 123 σημ.
 σι(δ)ερέ 52
 σιχνό 99
 σκαζόχερος 148
 σκάρασσου 122
 σκάσσαρου 122
 δκέντρον - ος 28
 Σκόδρα 106
 σκόδρο 106
 σκολαριτσέ 52
 σκροπιός 96
 σκυλλοπαράγαδο 34
 σκωρέ 52
 σμίγω 99
 σμύναιρα 119
 σμύραινα 119
 σνυχό 99
 σουβριάλι 117
 σουλαύρι 117
 σουλιαύρι 117
 σουντραύλιστο 96
 σουραύλι 117

σουριαύλι 117
 σούρουπφο 144, 145
 σούφ'νας 137
 σπανακέ 58
 σπάρτιον 108 σημ.
 σπέλεντρο 124
 σπηγιά 148
 σταίς 55
 σταλαγή 22
 σταλέ 58
 σταλιά 58
 σταλίον - σταλίν 20
 στέαρ 55
 Στεϊριν 88
 στελίον - στελίν 20
 στερέα 66 κέξ.
 στηθè 52
 στήρ 51, 55
 στιβανέ 67
 στιβανέα 67
 στίχτης 133
 στοιχῶ 31
 στουμούχα 130
 στουπφι 144
 στουπφώνω 144
 στρατή 23 σημ.
 στρέγω 96
 συγκούδουνο 131
 συγκούνουος 131
 συλιαύρα 117
 συλιαύρι 117
 συναρμόση 140 σημ.
 συνόριν 29
 συνορμάση 140 σημ.
 σύνορο 29
 συνχά 99
 συραύλι 117
 συρέμβολος 117
 Συριανή 81,82
 σύρφη 123
 συχνοφλακαρίζω 99
 σφακελιά 139
 σφάνταμα 99
 σφελακιά 139

Τ

τάγιστρον 96
 τάλαντον 31
 ταυροδέτης 10
 ταφίν 19
 ταφρίν 19
 τεθνία 107 κέξ.
 τενθεία 108
 τερέβινθος 97 κέξ.
 τερλός 106
 τζιβέ 58
 τζιβιά 58
 τηγανάριον 141
 τιγρῶ 20
 ἑτιπήδειος 137
 τίσουν 131
 Τουρκέ 58
 τραβῶ 96
 τραγέ 58
 τράγιστο 96
 τραγόω 12
 τραγώνω 12
 τράσιτο 96
 τράστο 96
 τραυῶ 96
 τράφος 96
 τρικυμίζω 129
 τροῦλλος 96
 τσέρφα 123 σημ.
 τσεφαλέ 52
 τσιγγρώνω 20
 τσίκνα 133
 τσουκάνι 133
 τσύρφουλο 122 σημ.
 τυρέ 67
 τυρέα 67

Φ

φάγναλον 132
 φαγκράζομαι 110 κέξ.
 φαιλόνη 126
 φανικολιά 140
 φαινόλης 126
 φακλάρα 99
 φακλαρίζω 99
 φαλακρός 142

φαρδύς 106
 φασκ - 108
 φασόγια 148
 φεργάδα 106
 φέσκλο 132
 φέτθα 144
 φετρο 42, 63, 69
 Φιλατρο 64
 Φιλατροῦ 44, 65
 φιλή 23 σημ.
 Φιλαντρία 65₂
 Φιλιανδρά 65₂
 Φιλιαντρά 65₂
 Φιλατρά 41 κέξ. 64 κέξ.
 φιλατρο 42, 64 κέξ. 69
 φιλοκαλία 140
 φινακολιά 140
 φινοκαλιά 140
 φιρές 50, 69
 Φιριάτσι 49
 φίσουνας 132
 φλαγκάρα 99
 Φλάτσια 49
 φλέα 47₆
 * φλέαρ 46
 φλεαράτσι 47₆
 * φλέας 46, 48
 * φλεάτιον 49
 Φλερτά 42, 63
 Φλές 51, 52, 61, 69
 φλέσουρο 123
 Φλετρά 42, 63
 Φλέτρα 42, 64
 Φλέτρακας 42, 64
 φλετρο 42, 54₁, 58, 63, 69
 Φλετρόβουνο 42, 64
 φλετρον 95
 Φλετρονάκι 42 64
 * φληρ 57
 * φλης 51, 57, 61
 * φλητρος 62
 Φλιάς 49, 69
 φ'λιατρο 42, 64
 φλιόστομο 49
 φλιωστών - νω 49₂
 φονές 52, 58

φονιάς 58
 φορή 21
 φορτή 23 σημ.
 φουρκάλι 106
 φουρκέτθα 144
 φουρνία 106
 φοῦρτα 106
 φουσατέ 21
 φούσκα 116
 φουσκαλίδα 116
 φραγκάζομαι 110 κέξ.
 φραϊτα 54
 Φράτσια 49
 φρέα 47, 68 κέξ.
 φρέαρ 45 κέξ.
 φρέαρον 54₁, 63
 φρέας 46 κέξ. 68 κέξ.
 * φρεατερο(ς) 42 κέξ.
 φρεάτι 49
 φρεάτιον 49
 φρεάτιος 42₂
 φρεατόχειλο 49
 φρέατρα 61
 φρέατρος 61
 Φρέο 48, 69
 φρέορ 46
 * φρέος 48
 φρεόχειλο 49
 Φρές 51, 52, 61, 69
 * φρεῖρ 50 κέξ. 57
 * φρεῖς 51, 57, 61
 φρητοτριχι 56
 φρία 47₅
 φριά 47₅
 Φριάς 48, 68 κέξ.
 Φριάσι 49₆
 Φριάτι 49
 Φριάτθα 49
 Φρίο 48, 69
 φρίος 48, 69
 φρόσομα 49₃
 φρόστομα 49
 φρούστομα 49
 φρούστομο 49
 φρούσυλο 123
 φροχειλί 49

φρόχειλο 49
 φρούσαλο 122 κέξ.
 φρούσυλο 122 κέξ.
 φρωτοτριχι 56
 φτε(γιοῦρες 121
 φτερένισο 97
 Φυλατρία 65₂
 φύργανο 106
 φυσετός 21
 φχιακὲ 52
 φωλὲ 56
 φωλέα 66 κέξ.
 φωνά 11

X

χαλά 20
 χαλάβρα 115
 χάλαβρο 115
 χαλαβρός 115
 Χαλαράμπης 117
 χαλαρός 115
 χαλιμά 100
 χαλιμάζω 99 κέξ.
 χαλίον - λι 20
 χαλκωρούχιον 115
 χάραβλο 115
 χαραμάδα 122
 χαραμή 122
 χάρβαλο 115
 χασάπφης 145, 145
 Χασιά 82
 χασμοῦμαι 21
 χείμαρρος 118
 χειρολάβη 117
 χείρραμου 118
 χελόραη 117
 χερόλαη 117
 χιγιάδες 148
 χίμαιρα 118
 χλετρο 42, 63, 69
 χλιαφρο 44₂, 64₄
 χλιμίζω 100
 χορταστουλλὲ 67
 χορταστουλλέα 67
 χούφτα 137
 χουχουγιάβα 134

χροντό 97
 χρυσωρύχιον 115
 χωνή 23 σημ.
 χωνιάτικα 141

Ψ

ψειριαρόε 52
 ψίχαλο 123 σημ.
 ψίχουλο 123 σημ.

Ω

ώλενα 23
 ώλένη 31
 ώράζω 24

ΠΙΝΑΞ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

Α

-αβος κατάληξις 127
 αι = ε 54₂, 59₁
 ανάπτυξις συνοδίτου φθόγγου ι 65
 ανάπτυξις φθόγγου 129
 ανάπτυξις φωνήεντος 118, 128
 ανάταξις φθόγγων 98, 108, 122
 άνομοιώσις δύο ρ έν τῇ λέξει 46, 62
 άντιμετάθεσις φθόγγων ώς έχουσιν 114 κέξ.
 άφομοιώσις 102 σημ. 130 σημ. 137 σημ.
 άφομοιώσις ε προς τὸ έπόμενον α 49, 59₂

Β

β > μ > μπ 98

Γ

γβ > βγ 97

Δ

δ > ντ 124
 δασέα > μέσα 142
 Διονυσίου 'Αλικαρνασέως χωρίου άποκατά-
 στασις 18

Ε

ε άφομοιώνεται προς τὸ έπόμενον α 49, 59₂
 ε τρέπεται εις ι προς τοῦ α 59₂, προς τοῦ ο 48
 εα άποκαθίσταται άντι η 66 κέξ. Συναιρείται
 εις η 50 κέξ. 59₂, 61. Συστέλλεται εις ε
 51 κέξ. 59₂. Πώς διατίθεται έν τῇ κοι-
 νῇ 59₂
 -έα κατάληξις τρέπεται εις -έä 53, 57₃. Εις
 -έα τύποι παρὰ τούς εις -η έν τῇ κοινῇ

59.—έα άσυναίρετον 67 -έä έξ άποκατα-
 στάσεως τοῦ -έα άντι τοῦ -έ 67₃

ει τρέπεται εις ε δια τὸ παρακείμενον ύγρον 20
 -ένιος > ένιος 110
 έπένθεσις τοῦ ε 100 κέξ.
 -ερό κατάληξις οὔσιαστικοποιημένων οὔδετέ-
 ρων 44
 -ε(ς) κατάληξις παρὰ τὴν -εä(ς) 58

Η

η άρχαίου προφορά έν Πόντῳ 61
 η έξ συναιρέσεως τοῦ εα προελθόντος προ-
 φορὰ 52
 η τρέπεται εις ου δια τὸ παρακείμενον χειλι-
 κόν 15
 -η κατάληξις παραγωγική 22

Θ

θ > δ 133
 θμ > χν > φν 119

Ι

ι άναπτύσσεται 65
 ι συνιζάνεται προς τοῦ α 59₂
 ι-υ > υ-ι 141
 ιο συναιρείται εις ι 59 κέξ.

Κ

κ άντι γ 35 σημ. 2
 κμ > κν 129 σημ.
 Κοινῆς καί νέας 'Ελληνικῆς σχέσις 68 κέξ.
 Κοινῆς ποικιλία 71 κέξ.
 Κοινῆς προέλευσις 71 κέξ.

κροσσῶται διακοσμήσεις ἐνδυμάτων 37 σημ. 1

Λ

-λος > -φλος 128

Μ

μ > β 135

μ > μπ 96, 98, 129

-μαστε κατάληξις 139

-μεστα κατάληξις 139

μετάθεσις ὑποχωρητική 101 κέξ.

μεταπλασμός οὐδετέρων εἰς ἀρσενικά 63, 65

μεταπλασμός τριτοκλίτων 62

μεταπλασμός τῶν εἰς -ας οὐδετέρων εἰς -ος 48

μεταπλασμός τῶν εἰς -ος οὐδετέρων εἰς -ο 48

Ν

νόμων διεπόντων τὴν ποικιλίαν τῶν τύπων ἐν
τῇ νέᾳ Ἑλληνικῇ δυσχερῆς ἢ εὐρεσις 61₁

Ξ

ξ > κσ > σκ 136 σημ.

Ο

-όντασαν κατάληξις 133 σημ.

-όσαντε κατάληξις 133

Ρ

-ρ ἀνομοιώνεται ἐν τῇ λέξει 46, 62

-ρ ἐκπίπτει 47

-ρά κατάληξις παρὰ τὴν -ρὲ 58

ρ-ρι > ρ-χι 112

Σ

σημασιῶν Κοινῆς καὶ νέας Ἑλληνικῆς σχέ-
σις 70

συνοδίτης φθόγγος 100

Τ

τ τρέπεται εἰς τσ 49

τι συλλαβῆς τροπὴ εἰς ται 49

τλ > κλ 132

-τὸ -τὸς καταλήξεις παραγωγικαὶ 21

τονισμοῦ ἐπίδρασις εἰς φωνητικὰς ἀλλοιώ-
σεις 60₁, 61₁

τόνου μετάθεσις 66

τσιτακισμός 49

τύπων διπτῶν πάλῃ ἐν τῇ Κοινῇ 66

τύπων Κοινῆς καὶ νέας Ἑλληνικῆς σχέσις 69

τύπων κοινότης ἔνεκα μετοικήσεων 70

τύπων τῆς δημόδους ποικιλία 58 κέξ.

Υ

υ ἀποβάλλεται ἐκ τῆς διφθόγγου αυ 38

υ πῶς προφέρεται ἐν τῇ Κοινῇ 61

Φ

φ τρέπεται εἰς β καὶ χ 63

φν > χν 119 σημ.

ψ > πσ > σπ 136 σημ.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Α. Α. Παπαδοπούλου Γραπτή και προφορική παράδοσις τῆς γλώσσης	σελ. 5 – 32
Ν. Π. Ἀνδριώτη <i>Paragaudis</i> – παραγαύδης (παραγώδης) – παραγαύδιον – παραγάδι	» 33 – 39
Σ. Γ. Καψωμένου Ἡ λέξις <i>φρέαρ</i> εἰς τὴν μεταγενεστέραν καὶ νέαν Ἑλληνικὴν	» 40 – 72
Δ. Ι. Γεωργακά Ἐτυμολογικαὶ διασαφήσεις	» 73 – 88
Β. Φάβη Μετάθεσις καὶ ἀντιμετάθεσις φθόγγων ἐν τῇ νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ μετ' ἀναφορᾶς εἰς τὴν ἀρχαίαν	» 89 – 142
Ι. Χ. Πούλου Γλωσσικὰ ἐκ Σίφνου	» 142 – 149

Ἐξετυπώθη τῇ 20 Μαρτίου 1940.